AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Şule ARSLAN

YABANCILARIN TÜRKİYE'DE İKAMET VE SEYAHAT HAKKI

Özel Hukuk Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2016

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Şule ARSLAN

YABANCILARIN TÜRKİYE'DE İKAMET VE SEYAHAT HAKKI

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Necla ÖZTÜRK

Özel Hukuk Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2016

Akdeniz Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Şule ARSLAN'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Özel Hukuk Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan (Danışman)	: Yrd. Doç. Dr. Necla ÖZTÜRK	(İmza)
Üye	: Prof. Dr. Bilgin TİRYAKİOĞLU	(İmza)
Üye	: Doç. Dr. Rifat ERTEN	(İmza)

Tez Başlığı: Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahat Hakkı

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi :28/06/2016

Mezuniyet Tarihi : 21/07/2016

(İmza)

Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT

Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahat Hakkı" adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımca yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

……/……/ 2016

Şule ARSLAN

İmza

İ Ç İ N D E K İ L E R

KISALTMALAR LİSTESİ ..... **viii**
ÖZET ..... **x**
SUMMARY ..... **xi**
ÖNSÖZ ..... **xii**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
YABANCILARIN İKAMET VE SEYAHATİNE İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR – TARİHSEL SÜREÇ VE ULUSLARARASI METİNLER

1.1 Temel Kavramlar 3
1.1.1 Yabancı 3
1.1.1.1 Tanım 3
1.1.1.2 Kapsam 4
1.1.2 İkamet 6
1.1.2.1 Tanım 6
1.1.2.2 Benzer Kavramlarla Karşılaştırılması 7
1.1.2.2.1 İkametgâh (Yerleşim Yeri) 7
1.1.2.2.1.1 Roma Hukukunda 7
1.1.2.2.1.2 Bazı Ülke Düzenlemelerinde 7
1.1.2.2.1.3 Türk Hukukunda 8
1.1.2.2.1.3.1 Medenî Hukukta ve Medenî Usul Hukukunda 8
1.1.2.2.1.3.2 Milletlerarası Özel Hukukta 9
1.1.2.2.2 Mutad Mesken 10
1.1.3 Seyahat 11
1.1.3.1 Tanım 11
1.1.3.2 Kapsam 11
1.1.4 Yabancının Ülkeye Girişinde ve Ülkeden Çıkışında Devletin Yetkisinin Niteliği 12
1.2 Tarihsel Süreç 13
1.2.1 Mısır 13
1.2.2 İsrail 13
1.2.3 Eski Yunan 13
1.2.4 Roma Dönemi 14

1.2.4.1 Genel Olarak 14
1.2.4.2 İkamet ve Seyahat Hakkı 15
1.2.5 Osmanlı Dönemi 16
1.2.5.1 Genel Olarak 16
1.2.5.2 Kişi Grupları 16
1.2.5.2.1 Tâbiîyyet-i Osmaniye Kanunnamesi Öncesi Dönem 16
1.2.5.2.1.1 Müslümanlar 17
1.2.5.2.1.2 Gayrîmüslimler 17
1.2.5.2.2 Tâbiiyyet-i Osmaniyye Kanunnamesi 18
1.2.5.3 Hukukî Düzenlemeler 19
1.2.5.3.1 Anayasal İlke 19
1.2.5.3.2 Diğer Düzenlemeler 19
1.2.5.3.2.1 Genel Olarak 19
1.2.5.3.2.2 Ecnebilerin Memalik-i Osmaniye'de Seyahat ve İkametlerine Dair Kanunun Kabulünden Önce 20
1.2.5.3.2.2.1 Yol Emri ve Mürur Tezkeresi 21
1.2.5.3.2.2.2 Kapitülasyonlar ve Koruma Sistemi 22
1.2.5.3.2.2.3 Pasaport Düzenlemeleri 24
1.2.5.3.2.3 Ecnebilerin Memalik-i Osmaniye'de Seyahat ve İkametlerine Dair Kanun Dönemi 26
1.2.5.3.2.3.1 Hakkın Kullanılması 26
1.2.5.3.2.3.2 Hakkın Sınırlandırılması 27
1.2.6 Türk Hukukunda Yabancıların İkamet ve Seyahat Hakkı Konusundaki Gelişmeler 27
1.2.6.1 Anayasal Süreç 27
1.2.6.2 Yasal Süreç 29
1.2.6.2.1 Mülga Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahati Hakkında Kanun ile Pasaport Kanununun Yürürlükten Kaldırılan Hükümleri Çerçevesinde Yabancıların İkamet ve Seyahat Hakkı 29
1.2.6.2.1.1 Genel Olarak 29
1.2.6.2.1.2 Yabancının İkamet ve Seyahat Hakkının Koşulları 30
1.2.6.2.1.2.1 Ülkeye Usulüne Uygun Giriş Yapmış Olmak 30
1.2.6.2.1.2.1.1 Sınır Kapısından Giriş Yapmak 30
1.2.6.2.1.2.1.2 Pasaport veya Pasaport Yerine Geçen Belge Göstermek 30

1.2.6.2.1.2.1.2.1 Pasaport Tanımı ve Niteliği 30
1.2.6.2.1.2.1.2.2 Pasaport Yerine Geçen Belgeler 33
1.2.6.2.1.2.1.3 Vize Alma Mecburiyeti 33
1.2.6.2.1.2.1.3.1 Vize Tanımı ve Niteliği 33
1.2.6.2.1.2.1.3.2 Vize Alma Mecburiyeti ve İstisnaları 34
1.2.6.2.1.2.1.3.3 Vize Türleri 34
1.2.6.2.1.2.1.3.4 Vize Almada Usul 36
1.2.6.2.1.2.1.4 Türkiye'ye Girmesi Yasaklanmış Kişilerden Olmamak 37
1.2.6.2.1.2.2 İkamet Tezkeresi Alma Mecburiyeti 38
1.2.6.2.1.2.2.1 İkamet Tezkeresinin Niteliği 38
1.2.6.2.1.2.2.2 İkamet Tezkeresi Zorunluluğu ve İstisnaları 39
1.2.6.2.1.2.2.3 İkamet Tezkeresi Türleri 40
1.2.6.2.1.2.2.4 İkamet Tezkere Talebinin Reddedileceği Haller 42
1.2.6.2.1.2.2.5 İkamet Tezkeresinin Süresi ve Yenilenmesi 42
1.2.6.2.1.2.2.6 İkamet Tezkeresi Vermeye Yetkili Makam 43
1.2.6.2.1.2.2.7 Konuya İlişkin Diğer Hususlar 44
1.2.6.2.2 Diğer Sınırlamalar 44
1.2.6.2.2.1 Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Kanunu 44
1.2.6.2.2.2 İdari Sınırlamalar 44
1.3 Uluslararası Metinlerde İkamet ve Seyahat Hakkı 45
1.3.1 Birleşmiş Milletler Düzenlemeleri 45
1.3.1.1 Evrensel İnsan Hakları Bildirisi 45
1.3.1.2 Yaşadıkları Ülkenin Vatandaşı Olmayan Kişilerin İnsan Hakları Bildirisi 46
1.3.1.3 Birleşmiş Milletler Medenî ve Siyasî Haklar Sözleşmesi 46
1.3.2 Avrupa Konseyi Düzenlemeleri ve Avrupa Konseyi - Türkiye İlişkileri 47
1.3.2.1 Avrupa Konseyi Düzenlemeleri 47
1.3.2.1.1 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Bu Sözleşmede ve Birinci Protokolde Hâlihazırda Yer Alanlardan Başka Belli Hakları ve Özgürlükleri Güvence Altına Alan Protokol No. 4 47
1.3.2.1.2 İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi Protokol No. 7 48
1.3.2.1.3 Avrupa Konseyi Üyesi Ülkeler Arasında Kişilerin Seyahatleri ile İlgili Avrupa Sözleşmesi 48

1.3.2.1.4 Avrupa Konseyi Üyesi Ülkeler Arasında Gençlerin Kolektif Pasaportla Seyahatine Dair Avrupa Sözleşmesi....49
1.3.2.1.5 Mülteciler İçin Vizenin Kaldırılması Hakkında Avrupa Sözleşmesi....50
1.3.2.1.6 Göçmen İşçilerin Hukukî Statüsüne İlişkin Avrupa Sözleşmesi....50
1.3.2.1.7 Avrupa İkamet Sözleşmesi....50
1.3.2.2 Avrupa Konseyi- Türkiye İlişkileri....52
1.3.3 Avrupa Birliği Düzenlemeleri ve Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri....52
1.3.3.1 Avrupa Birliği Düzenlemeleri....52
1.3.3.1.1 İşçilerin Serbest Dolaşımı Hakkında 1612/68 Sayılı Tüzük....55
1.3.3.1.2 İşçilerin Bir Üye Devlette Çalışmaya Başladıktan Sonra O ülkede İkamet Hakkına Dair 1251/70 Sayılı Tüzük....56
1.3.3.1.3 Schengen Anlaşmaları....56
1.3.3.1.4 Maasrticht- Amsterdam- Lizbon Antlaşmaları....57
1.3.3.1.4.1 Maasricht Antlaşması....57
1.3.3.1.4.2 Amsterdam Antlaşması....58
1.3.3.1.4.3 Lizbon Antlaşması....58
1.3.3.1.5 Aile Birleşimine İlişkin 2003/86 Sayılı Direktif....59
1.3.3.1.6 Üçüncü Ülke Vatandaşlarının Uzun Dönem İkametine İlişkin 2003/109 Sayılı Direktif....61
1.3.3.1.7 Avrupa Birliği Vatandaşları ve Aile Fertlerinin Üye Devlet Ülkelerinde Serbestçe Dolaşımına İlişkin 2004/38 Sayılı Direktif....62
1.3.3.1.7.1 Genel Olarak....62
1.3.3.1.7.2 Amaç ve Kapsam....63
1.3.3.1.7.3 Üye Devlet Ülkesine Giriş....63
1.3.3.1.7.4 Direktifte Kabul Edilen İkamet İzni Türleri....64
1.3.3.1.7.4.1 Genel Olarak....64
1.3.3.1.7.4.2 Kısa Süreli İkamet izni....64
1.3.3.1.7.4.3 Orta Süreli ikamet İzni....65
1.3.3.1.7.4.4 Sürekli İkamet İzni....65
1.3.3.1.7.4.5 İstisnaî Haller....65
1.3.3.1.7.4.5.1 Sürekli İkamet Hakkı İçin Öngörülen Beş Yıllık Süre Bakımından....65
1.3.3.1.7.4.5.2 AB Vatandaşı Olmayan Aile Fertleri....66
1.3.3.1.7.4.5.3 AB Vatandaşı İşçiler....66

1.3.3.1.7.5 Hakkın Sınırlandırılması 67
1.3.3.1.7.6 İkamet Hakkının Sona Ermesi 67
1.3.3.1.7.7 AB Mavi Kart Uygulaması 68
1.3.3.2 Türkiye ile AB İlişkileri 68
1.3.3.2.1 Ankara Antlaşması Uyarınca İşçilerin Serbest Dolaşım ve İkamet Hakkı ile Hizmetlerin Serbest Dolaşımı 68
1.3.3.2.2 Katma Protokole Göre İşçilerin Serbest Dolaşım ve İkamet Hakkı ile Hizmetlerin Serbest Dolaşımı 69
1.3.3.2.3 Ortaklık Konseyi Kararları 70
1.3.3.2.4 1970 Yılı Sonrası 71

İKİNCİ BÖLÜM
TÜRK POZİTİF HUKUKUNDA YABANCILARIN İKAMET VE SEYAHAT HAKKI

2.1 Anayasal İlke 75
2.2 Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Kabul Ettiği Sistem 76
2.2.1 Kanunun Kabul Süreci 76
2.2.2 Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahate İlişkin Koşullar 78
2.2.2.1 Ülkeye Usulüne Uygun Giriş Yapmış Olmak 78
2.2.2.1.1 Sınır Kapısından Giriş Yapmış Olmak 78
2.2.2.1.2 Pasaport veya Pasaport Yerine Geçen Belge Göstermek 79
2.2.2.1.3 Vize Alma Zorunluluğu ve İstisnaları 84
2.2.2.1.3.1 Vize Türleri 84
2.2.2.1.3.2 Vize Muafiyet Halleri 86
2.2.2.1.3.3 Vize Verilmeyecek Yabancılar 87
2.2.2.1.3.4 Vize İptali 88
2.2.2.1.3.5 Vize Alma Usulü 88
2.2.2.1.4 Sınırdan Geri Çevrilmesi Gereken Yabancılardan Olmamak ve Hakkında Türkiye'ye Giriş Yasağı Bulunmamak 89
2.2.2.2 İkamet İzni Almış Olmak 91
2.2.2.2.1 İkamet İzni Alma Mecburiyeti ve İstisnaları 91
2.2.2.2.1.1 İkamet İzni Alma Mecburiyeti 91
2.2.2.2.1.2 İstisnaî Hâller 92
2.2.2.2.2 İkamet İzni Çeşitleri 93
2.2.2.2.2.1 Kısa Dönem İkamet İzni 94

2.2.2.2.2.1.1 Başvurabilecek Kişiler 94
2.2.2.2.2.1.2 Şartları 99
2.2.2.2.2.1.3 Reddi, İptali ve Uzatılmaması 99
2.2.2.2.2.2 Aile İkamet İzni 100
2.2.2.2.2.2.1 Başvurabilecek Kişiler ve Gerekli Şartlar 101
2.2.2.2.2.2.2 Destekleyicinin Yerine Getirmesi Gereken Şartlar 102
2.2.2.2.2.2.3 Özel Durumlar 104
2.2.2.2.2.2.4 Reddi, İptali veya Uzatılmaması 106
2.2.2.2.2.3 Öğrenci İkamet İzni 107
2.2.2.2.2.3.1 Kapsamı, Şartları ve Sağladığı Haklar 107
2.2.2.2.2.3.2 Reddi, İptali veya Uzatılmaması 108
2.2.2.2.2.4 Uzun Dönem İkamet İzni 109
2.2.2.2.2.4.1 Başvurabilecek Kişiler 109
2.2.2.2.2.4.2 Şartları 109
2.2.2.2.2.4.3 Sağladığı Haklar 111
2.2.2.2.2.4.4 İptali 112
2.2.2.2.2.5 İnsani İkamet İzni 113
2.2.2.2.2.5.1 İkamet İzninin Verileceği Durumlar 113
2.2.2.2.2.5.2 İptali ve Uzatılmaması 115
2.2.2.2.2.6 İnsan Ticari Mağduru İkamet İzni 115
2.2.2.2.2.6.1 Faydalanabilecek Kişiler 116
2.2.2.2.2.6.2 Uzatılmaması ve İptali 120
2.2.2.2.3 Konuya İlişkin Diğer Hususlar 120
2.2.2.2.4 Yabancının İkamet İznini Sona Erdiren Haller 121
2.2.2.2.5 İkamet İzni Alma Usulü 124
2.2.2.2.5.1 İkamet İzni Başvurusu 124
2.2.2.2.5.2 İkamet İzni Uzatma Başvurusu 126
2.2.2.2.5.3 İkamet İzinleri Arasında Geçişler 128
2.2.3 Diğer Sınırlamalar 129
2.2.3.1 Kanunla Getirilen Sınırlamalar 129
2.2.3.1.1 Köy Kanunu 129
2.2.3.1.2 Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Kanunu 129
2.2.3.2 İdari Sınırlamalar 130

SONUÇ **131**
KAYNAKÇA **135**
Ö Z G E Ç M İ Ş **147**

KISALTMALAR LİSTESİ

AAÇD	: Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Ankara Barosu Dergisi
ABAD	: Avrupa Birliği Adalet Divanı
ABİHA	: Avrupa Birliğinin İşleyişi Hakkında Antlaşma
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AİD	: Amme İdaresi Dergisi
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜEHFD	: Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜSBFD	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi
ATA	: Avrupa Topluluğu Antlaşması
ATAD	: Avrupa Topluluğu Adalet Divanı
AYM	: Anayasa Mahkemesi
B.	: Bası
Bkz	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
C.	: Cilt
D.	: Daire
E.	: Esas
DEÜHFD	: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
dpn.	: dipnot
Ed.	: Editör
GKA	: Geri Kabul Antlaşması
GÜHFD	: Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
HMK	: Hukuk Muhakemeleri Kanunu
İBD	: İstanbul Barosu Dergisi
İK	: İskân Kanunu
İÜHFD	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
İÜSBFD	: İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi
İÜHFM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası

K.	: Karar
karş.	: karşılaştırma
MHB	: Milletlerarası Hukuk Bülteni
MMZC	: Osmanlı Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi
MÖ.	: Milattan Önce
MÖHUK	: Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun
MS.	: Milattan Sonra
NHK	: Nüfus Hizmetleri Kanunu
OJ	: Official Journal
RG	: Resmi Gazete
s.	: sayfa
S.	: Sayı
T.	: Tarih
TAAD	: Türkiye Adalet Akademisi Dergisi
TBBD	: Türkiye Barolar Birliği Dergisi
TMK	: Türk Medenî Kanunu
TOK	: Tâbiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi
TVK	: Türk Vatandaşlığı Kanunu
vd.	: ve devamı
Y.	: Yıl
YÇİHK	: Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanun
YUKKY	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik

ÖZET

1982 Anayasasının 10. maddesinde benimsenmiş olan eşitlik ilkesi, yerleşme ve seyahat özgürlüğünün düzenlendiği 23. maddeye de yansımıştır. Esasen Anayasanın bu maddesinde *herkes* ifadesi kullanılarak yabancı ile vatandaş arasında herhangi bir fark gözetilmediğine vurgu yapılmıştır. Yabancılar açısından yerleşme ve seyahat özgürlüğüne getirilecek sınırlamanın ise Anayasanın 16. maddesine göre, milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla yapılması gerekmektedir.

Anayasada, eşitlik ilkesi esas alınarak düzenlenmiş olan yerleşme ve seyahat özgürlüğüne sınırlama getiren temel düzenleme 04 Nisan 2014 tarihinde yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunudur (YUKK). Bu Kanunun yürürlüğe girmesinden önce konu Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahati Hakkında Kanunda (YİSHK) düzenlenmiş bulunmaktaydı. Ancak 1950 tarihli YİSHK günümüz koşullarında yetersiz kaldığı için eleştirilmekteydi. Bu eleştiriler ve uygulamanın ihtiyaçları da göz önünde tutularak hazırlanan YUKK yabancıların ikameti konusunda -ikamet türleri ve koşulları, ikamet süresinin uzatılması veya iptali gibi-, ayrıntılı hükümler içermektedir.

Esasen YUKK hükümleri çerçevesinde yabancıların ikamet ve seyahat hakkı henüz monografik bir çalışmada incelenmediği için tez konusu olarak tercih edilmiştir. Böylelikle Türk hukuk literatürüne katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yabancı, İkamet, Seyahat, Yabancılar ve Uluslararası Koruma, 6458 Sayılı Kanun.

SUMMARY
RESIDENCE AND TRAVEL OF FOREIGNERS IN TURKEY

The principle of equality was adopted through the operation of Article 10 under the Constitution of 1982 which regulates the residency and freedom of travel which is also encompassed in Article 23. In fact, the expression of "everyone" in this Article of Constitution has been emphasized that there is no difference between foreigners and citizens. According to Article 16 of the Constitution, the freedom to travel and establishing residency by a foreign is limited by law in accordance with international law.

The Law no. 6458 Law on Foreigners and International Protection (LFIP) came into force on 4th April 2014 which is a basic stem of regulation that restricts the freedom of travel and settlement based on the principle of equality in the Constitution. The issue had arranged Law on Residence and Travel of Foreigners in Turkey (LRTFT) before the Act comes into force. However, in 1950 dated the LRTFT was criticized for being inadequate in today's conditions. LFIP was prepared and drafted based on these criticisms and applicable needs. LFIP contains detailed provisions about the type and conditions on the residence of foreigners and, extension or cancellation of the residency time period.

In fact, the right of residence and travel of foreigners in the frame of the provisions of the LFIP was chosen as a subject of dissertation because there is not any monographic study in this subject .Thus, the aim of this study is to contribute to the Turkish legal literature.

Keywords: Foreigners, Residence, Traveling, Law On Foreigners And International Protection, The Law No. 6458

ÖNSÖZ

Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahat Hakkı konulu yüksek lisans tezi Prof. Dr. Bilgin TİRYAKİOĞLU, Doç. Dr. Rifat ERTEN ve Yrd. Doç. Dr. Necla ÖZTÜRK'ten oluşan jüri üyeleri karşısında savunulmuş ve oybirliği ile kabul edilmiştir. Tez yazılma sürecinde değerli Hocam Yrd. Doç. Dr. Necla ÖZTÜRK'ün emeği ve katkısı büyüktür. Hocama bana kattığı akademik değerler ve desteği için teşekkür ederim. Ayrıca tez jürimde yer alarak beni onurlandıran, yapıcı eleştirileri ile teze önemli katkı sağlayan hocalarım Prof. Dr. Bilgin TİRYAKİOĞLU ve Doç. Dr. Rifat ERTEN'e teşekkürü borç bilirim. Tezde kullanılmak üzere gerekli eserleri temin etmemi kolaylaştıran, diğer ihtiyaçlarımın karşılanmasında her türlü desteği ve imkânı sağlayan Akdeniz Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi'ne de çok teşekkür ederim.

Şule ARSLAN

Antalya, 2016

GİRİŞ

Konunun Önemi

Devletin ülkesi üzerinde sahip olduğu mahfuz yetkisinin bir sonucu olarak yabancıların ülkeye girişi, ülkede ikamet ve seyahati ile ilgili düzenlemeler yabancılar hukukunda önemli yer tutmaktadır. Türk hukukunda yabancıların ikamet ve seyahat hakkı, Osmanlı Devletinde farklı milletten kişilerin yaşaması nedeniyle, kapitülasyonların tanınmasına kadar uzanan bir geçmişe sahiptir. Günümüzde ise Türkiye, Doğu ve Batı arasında geçişi sağlayan konumu ve hayat standardının yükselmesi nedeniyle hedef ülke konumuna gelmiş; buna bağlı olarak yabancı nüfus artmaya başlamıştır. Ayrıca, Türkiye sınır komşusu olduğu ülkelerde yaşanan iç savaşlar sonucunda daha fazla göçmen kabul etmek durumunda kalmış ve bu doğrultuda uluslararası koruma konusu sık sık gündeme gelmiştir.

Yabancıların Türkiye'de ikamet ve seyahat hakkı ilgili kurallar 5682 sayılı Pasaport Kanunu ve 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanunda yer almaktaydı. Söz konusu düzenlemeler 1950 tarihli olup, uygulama ile paralellik gösteremiyor ve başta uluslararası koruma olmak üzere yabancıların ülkeye girişi, ikameti gibi konularda ortaya çıkan sorunlara cevap vermiyordu. Bunun yanında, yabancılar hukuku konusundaki mevzuatın birleştirilmesi ve modern anlamda yabancı haklarına uyumlu bir yasal düzenlemenin yapılması ihtiyacı da hissedilmeye başlamıştı. Bu nedenlerle, uygulamadaki ihtiyaçlar da dikkate alınarak oluşturulan komisyonlarda hazırlanan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu 20 Haziran 2012 tarihinde İçişleri Komisyonunda kabul edilmiş ve 11 Nisan 2013 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

2014 yılında yürürlüğe giren YUKK hükümlerinin genel değerlendirilmesi dışında özellikle yabancıların ikamet ve seyahati hakkında literatürde monografik bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Konunun ayrıntılı bir çalışmada ele alınması teoriye yönelik eksikliklerin tespiti ve bu noktalarda çözüm önerilerinin sunulması, Türkiye'de gittikçe artan yabancı nüfus açısından önem taşımaktadır.

Konunun Sınırlandırılması

Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahat Hakkı başlıklı bu çalışma, konuyu esas itibariyle Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu çerçevesinde ele almaktadır. YUKK'un kapsamını ise yabancı gerçek kişiler oluşturduğu için, çalışma yabancı gerçek kişilerin ikamet ve seyahat hakkı ile sınırlandırılmış; yabancı tüzel kişiler kapsam dışında bırakılmıştır.

Bunun yanı sıra, konunun uluslararası metinlerde nasıl düzenlendiği hususu ele alınırken, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik sürecinin devam ettiği gerçeği göz önünde tutulmuş ve Avrupa Birliği müktesebatı çerçevesinde sadece serbest dolaşıma ilişkin Avrupa Birliği düzenlemelerine yer verilmiştir.

İnceleme Plânı

Çalışma, iki bölümden oluşmaktadır.

"*Yabancıların İkamet ve Seyahatine İlişkin Temel Kavramlar"*, "*Tarihsel Süreç"* ve *"Uluslararası Metinler"* başlığını taşıyan Birinci Bölümde, öncelikle yabancı, ikamet ve seyahat gibi temel kavramlar açıklanmaya çalışılacaktır. Daha sonra, ikamet ve seyahat hakkının Roma, Eski Yunan, İsrail ve Mısır dönemi, Osmanlı dönemindeki tarihsel sürecine, daha sonra "*Türk Hukukunda Yabancıların İkamet ve Seyahat Hakkı"* başlığı altında konunun Türk hukukunda tarihsel süreci bağlamında Anayasal süreç daha sonra mülga 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun hükümleri çerçevesinde konu değerlendirilecek ve ikamet ve seyahat hakkına dair temel uluslararası metinler ele alınacaktır.

İkinci Bölümde ise "*Türk Pozitif Hukukunda Yabancıların İkamet ve Seyahat Hakkı*" başlığı altında 2014 yılında yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu hükümleri çerçevesinde yabancıların ikamet ve seyahat hakkı ayrıntılı şekilde anlatılacaktır.

Çalışma, konunun değerlendirdiği, eksikliklerin tespit edilip çözüm önerilerinin getirildiği sonuç kısmı ile sonlandırılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM
YABANCILARIN İKAMET VE SEYAHATİNE İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR – TARİHSEL SÜREÇ VE ULUSLARARASI METİNLER

1.1 Temel Kavramlar

1.1.1 Yabancı

1.1.1.1 Tanım

Yabancı kelimesi, "*insan yaşamayan ıssız yer"* anlamını taşıyan "*yābān"* kelimesinden türetilmiş olup[1]; "*el, ecnebi, bir devlete oranla kendi uyrukluğundan olmayan gerçek veya tüzel kişi"* olarak tanımlanmaktadır[2].

Hukuken yabancı kavramını tanımlarken dikkate alınan kıstas vatandaşlığın mahiyetini de belirlemektedir. Bu hususta doktrinde vatandaşlık bağını esas alan klasik görüş ve sosyal gerçekleri dikkate alan sosyolojik görüş olmak üzere iki görüş bulunmaktadır. Klasik görüşe göre yabancı, devlete vatandaşlık bağı ile bağlı olmayan kişiyi ifade etmektedir[3]. Sosyolojik görüş ise, yabancı kavramını, hayat ilişkilerinin genel olarak sürdürüldüğü ülkeye göre belirlemektedir[4]. Buna göre, genel olarak hayat ilişkilerini sürdürdüğü ülkede bulunmayan kişi yabancıdır.

Klasik ve sosyolojik yabancı tanımının yanı sıra, Devletler Hukuku Enstitüsünün 1892 tarihli Cenevre Toplantısında yapılan yabancı tanımı da bulunmakta ve bu tanım Türk doktrininde genel kabul görmektedir[5]. Bu tanıma göre, "*bir devletin ülkesinde bulunan ve o devletin tâbiiyetini iddiaya hâlen hakkı olmayan kimseye yabancı"* denir. Vatandaşlık kavramından yola çıkılarak yapılmış olan tanım, tâbiiyetin iddiadan bağımsız şekilde objektif bir durum olması nedeniyle "*tâbiiyeti iddiaya hakkı olmayan"* ibaresi; bir ülkede bulunmaya bağlı olması nedeniyle de "*ülkede bulunma"* şartı noktalarında doktrinde eleştirilmektedir[6]. Kanaatimizce de bir yabancının, bir devletin vatandaşlığını iddia edip edememesinin yabancı tanımı bakımından bir önemi yoktur. Eleştirilmesi gereken diğer husus, ülkede bulunma şartıdır. Tanımda belirtildiği gibi, bir yabancının bir ülke nezdinde yabancı sayılabilmesi için o ülkede bulunması şart değildir. Örneğin, *Woody Allen* ABD vatandaşıdır ve hâlihazırda Türkiye'de bulunmamaktadır; ancak Türk makamları nezdinde yabancı statüsündedir. Bir

[1] Türkçe Etimolojik Kelime İncelemeleri, http://www.etimolojiturkce.com (erişim tarihi: 10.07.2015).
[2] Yılmaz, 2006: 746.
[3] Çelikel ve Gelgel Öztekin, 2016: 16.
[4] Göğer, 1976: 3.
[5] Altuğ, 1968: 8; Berki, 1966: 148; Çiçekli, 2016: 24; Ekşi, 2016: 40; Seviğ, 1983: 207.
[6] Aybay, 2010: 13; Çiçekli, 2016: 24.

başka örneğe göre, vatandaşlığında bulunmadığı ülkede taşınmaz mal edinen kişi, başka bir ülkede yaşamaya başlaması durumunda, edindiği malvarlığı üzerinde hâlâ yabancı statüsünde hak sahibidir.

Türk hukukunda yabancı tanımı kanunen ilk kez 6 Mart 2003 tarihli 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanunda (YÇİHK)[7] yapılmıştır. YÇİHK'nın 3. maddesinde yabancı, "*403 sayılı Türk Vatandaşlık Kanununa göre Türk vatandaşı sayılmayan kişidir"*. Yabancı tanımının yapıldığı bir diğer düzenleme ise, 29 Mayıs 2009 tarihli 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunudur (TVK)[8]. TVK'nın 3. maddesinin 1. fıkrasının (d) bendindeki tanıma göre, yabancı, "*Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile vatandaşlık bağı bulunmayan kişidir"*. 4 Nisan 2013 tarihli Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu da (YUKK)[9] 3. maddesinin ilk fıkrasının (ü) bendinde aynı tanımı benimsemiştir. Bu düzenlemeler çerçevesinde değerlendirildiğinde, Türk hukukunda yabancı tanımının, klâsik görüş doğrultusunda, vatandaşlık bağı esas alınarak yapıldığı görülmektedir.

1.1.1.2 Kapsam

Yabancı tanımının kapsamına, yabancı gerçek ve tüzel kişiler girmektedir. Yabancı gerçek kişi, yabancı devlet vatandaşları, vatansızlar, mülteciler, sığınmacılar ve göçmenlerden; yabancı tüzel kişiler ise, yabancı şirketler, yabancı dernekler ve yabancı vakıflardan oluşmaktadır. Bu çalışmanın konusunu yabancı gerçek kişilerin Türkiye'de ikamet ve seyahati oluşturduğu için, yabancı tüzel kişilerin sadece isimleri zikredilecektir.

Yabancı gerçek kişilerin kapsamı bakımından değinilmesi gereken ilk grup, yabancı devlet vatandaşlarıdır. Daha önce belirttiğimiz[10] ve Türk doktrini tarafından genel kabul Devletler Hukuku Enstitüsü tarafından yapılan yabancı tanımı, yabancı devlet vatandaşlarını içeren bir tanımdır. Nitekim, bir devletin ülkesinde bulunmakla birlikte, o devletin vatandaşlığını iddiaya hakkı olmayan kişilerin başında yabancı devlet vatandaşlarının olduğu açıktır.

Yabancı gerçek kişiler kapsamında ele alınabilecek bir diğer grup vatansızlardır. Herhangi bir devlete vatandaşlık bağı ile bağlı bulunmayan kişilere vatansız (*heimatlos/stateless*) denilmektedir[11]. Vatansız tanımı, YUKK'un 3. maddesinde "*hiçbir*

---

[7] RG: 06.03.2003-25040.
[8] RG: 12.06.2009-27256.
[9] RG: 11.4.2013-28615.
[10] Bkz. s. 8.
[11] Ekşi, 2016: 41; Aybay, 2010: 23; Altuğ, 1968: 8; Hukuki vatansızlık kişinin hiçbir devletin vatandaşlığını kazanamaması halinde veya tâbiiyetinde bulunduğu devletin vatandaşlığını herhangi bir devletin vatandaşlığını kazanmaksızın kaybetmesi halinde ortaya çıkmaktadır: Çelikel ve Gelgel Öztekin, 2016: 18; Vatansızların haklarının korunması ve vatansızlık hâllerinin azaltılması için düzenlemeler yapılmaktadır. Birleşmiş Milletler

devlete vatandaşlık bağıyla bağlı bulunmayan ve yabancı sayılan kişi" olarak yapılmıştır.

Yabancı gerçek kişilerin kapsamına giren kişi gruplarından bir diğeri ise *mültecilerdir*. Son yıllarda gerek ulusal, gerek uluslararası hukuku yakından ilgilendiren mülteci en genel tanımı ile, vatandaşı olduğu veya vatandaşlığın bulunmadığı hallerde ikamet ettiği ülkeden, ülkede çıkan siyasî olaylar nedeniyle isteğiyle veya zorla ayrılmış olan kişidir[12]. Mülteci kavramı konusunda bir başka tanım Devletler Hukuku Enstitüsü tarafından yapılmıştır. Buna göre, "*mülteci, vatandaşı bulunduğu memlekette vuku bulan siyasî olaylar sonucu bu ülkeyi iradesi ile veya zorla terk etmiş, yeni bir vatandaşlığa geçememiş olan ve herhangi bir devletin diplomatik himayesini haiz bulunmayan kişidir"*[13]. Mülteci hukukuna yön veren en önemli uluslararası metin Mültecilerin Hukukî Durumuna Dair 1951 Cenevre Sözleşmesi olup[14]; Sözleşmenin 1. maddesi mülteci tanımına yer vermektedir. Buna göre, *"ırkı, dinî, tâbiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasî düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen kişiye mülteci"* denir. Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesine coğrafi çekince koyarak 1961 yılında taraf olmuş[15] ve bu çekince çerçevesinde, YUKK'un 61. maddesinde mülteci tanımı yapılmıştır[16]. Buna göre, "*Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dinî, tâbiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasî düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen kişiye mülteci"* denir.

Yabancı kapsamında değinilmesi gereken bir diğer grup, göçmendir. Göçmen kavramının tanımlanabilmesi için göç kavramına değinilmesi gerekmektedir. Başka bir ülkeye yerleşmek üzere bir ülkeden ayrılmaya göç denilmektedir[17]. Göç savaş, deprem veya ekonomik nedenlerden kaynaklanabilmekle beraber temel olarak rızaî olarak yerleşme niyeti taşımaktadır[18]. Türk pozitif hukukunda göç, 19 Eylül 2006 tarihli 5543 sayılı İskân

---

(BM) tarafından hazırlanan 28 Eylül 1954 tarihinde imzalanan Vatansız Kişilerin Statüsüne ilişkin Sözleşme (RG: 25.10.2014-29156) ve Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan Türkiye'nin de taraf olduğu Vatansızlık Hâllerinin Azaltılmasına Dair Sözleşme (RG: 15.08.1975-15327) uluslararası düzenlemelere örnek gösterilebilir. Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşmenin 1. maddesine göre vatansız, herhangi bir devlet tarafından kendi hukukuna göre vatandaş olarak kabul edilmeyen kişiyi ifade etmektedir.

[12] Seviğ, 1983: 208; Ekşi, 2016: 44-51; Aybay, 2010: 24; Altuğ, 1968 : 8; Çelikel, 2016: 20.

[13] Altuğ, 1968: 8.

[14] RG: 28.8.1961-10898.

[15] Sözleşme ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Odman, 1995: 84 vd.

[16] YUKK, uluslararası korumadan faydalanacak kişilerin kapsamı bakımından mülteci statüsü dışında şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici koruma olmak üç uluslararası koruma türünü düzenlemektedir. Uluslararası koruma hakkında detaylı bilgi için bkz. Ekşi, 2016: 155 vd.

[17] Berki, 1966: 81; Çelikel, 2016: 27; Ekşi, 2016: 60; Seviğ, 1983: 209.

[18] Öztürk, 2007: 244.

Kanununda (İK)[19] düzenlenmektedir. İK'nın 3. maddesinin (d) bendine göre göçmen, "*Türk soyundan ve Türk kültüründen gelip bu Kanun gereğince kabul olunan kişilerdir"*. Kanunun 7. maddesine göre, göçmen olarak kabul edilecek kişilerin Türk soyundan olup olmadığı ve Türk kültürüne bağlılığının belirlenmesi Bakanlıkların görüşü alınarak Dışişleri Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararı ile mümkün olmaktadır.

İK'nın Tanımlar başlığını taşıyan 3. maddesinde, Türk soyundan gelip, Türk kültürüne bağlı göçmenler bazı kıstaslar esas alınarak "*serbest göçmen"*[20], "*iskânlı göçmen"*[21], "*münferit göçmen"*[22] ve "*toplu göçmen"*[23] olarak ayrılmaktadır.

1.1.2 İkamet

1.1.2.1 Tanım

İkamet kavramı "*bir yere konma, konaklama* anlamını" taşıyan "*iḳāma"* kelimesinden türetilmiş olup, "*bir yerde oturma; sakin olma"* anlamı taşımaktadır[24]. Bir diğer anlamıyla ikamet, bir hak olarak kişilerin diledikleri konutu seçip yerleşme ve yaşama imkânına sahip olmalarını ifade etmektedir[25].

Türk hukukunda "*ikamet"* kavramı farklı düzenlemelerde tanımlanmaktadır. Örneğin, TVK'nın 15. maddesine göre, "*bir yabancı için ikamet Türk kanunlarına uygun olarak Türkiye'de oturmaktır"*. Görüldüğü gibi, TVK'da yabancı için ikamet, yabancının yabancılar hukuku mevzuatına uygun olarak Türkiye'ye giriş yapması ve oturması şartına bağlanmıştır[26]. Benzer yönde bir diğer tanım Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelikte[27] yapılmaktadır. Yönetmeliğin 3. maddesine göre, "*ikamet yabancıların yasal ikamet izniyle Türkiye'de bulunmasıdır"*. Yönetmelik ve TVK'daki tanım, aynı şekilde kaleme alınmasa da anlam olarak aynıdır. YUKK'un 3. maddesine göre, "*ikamet Türkiye'de adres kayıt sisteminde kayıtlı olunan yeri"* ifade eder. Tüm bu düzenlemelerde yer alan

---

[19] RG: 20.9.2006-26301.
[20] İK'nın 3. maddesinin 1. fıkrasının (e) bendine göre, "*Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu hâlde Türkiye'ye gelip, Devlet eliyle iskân edilmelerini istememek şartıyla yurda kabul edilenlerdir"*.
[21] İK'nın 3. maddesinin 1. fıkrasının (f) bendine göre, "*Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, özel kanunlarla yurt dışından getirilen ve bu Kanun hükümlerine göre taşınmaz mal verilerek iskânları sağlananlardır"*.
[22] İK'nın 3. maddesinin 1. fıkrasının (g) bendine göre, "*Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yurdumuza yerleşmek amacıyla bir aile olarak gelenlerdir"*.
[23] İK'nın 3. maddesinin 1. fıkrasının (ğ) bendine göre, "*Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, iki ülke arasında yapılan anlaşmaya göre yurdumuza yerleşmek amacıyla toplu olarak gelen ailelerdir"*.
[24] Altuğ, 1968: 304; http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5560d7a70d64b8.64466227 (erişim tarihi: 12.02.2016).
[25] Kaboğlu, 1995-1996: 149.
[26] Bkz. s. 79.
[27] RG: 06.04.2010-27544.

ikamet hukukî bir kavram olmayıp, fiilî bir durumu ifade etmektedir. Ancak fiilî bir durum olan ikamet ile hukukî bir kavram olan ikametgâh kavramının birbirine karıştırılmasını önlemek amacıyla bu çalışmanın konusunu oluşturan "yabancıların ikamet ve seyahat hakkında" kullanılan ikamet ile mutad mesken ve hukukî bir kavram olan ikametgâh kavramını ele almak ihtiyacı doğmuştur. Bu nedenle, aşağıda ikamet ile ikametgâh ve mutad mesken kavramları ele alınacaktır.

1.1.2.2 Benzer Kavramlarla Karşılaştırılması

1.1.2.2.1 İkametgâh (Yerleşim Yeri)

1.1.2.2.1.1 Roma Hukukunda

İkametgâh (*domicilium*) Roma'da aşirete (*tribus*) ait olan toprakları ifade etmek için kullanılmıştır[28]. Roma'da belirli bir toprak üzerinde hak sahipliği ve ikamet etme, aşirete (*tribus*) katılabilmek ve hukukî statülerin belirlenmesi[29] konusunda önem taşımaktadır. Roma'nın ilk dönemlerinde yalnızca belirli şartları taşıyan kişilerin aşirete dâhil edildikleri belirtilmektedir[30]. Bunun yanı sıra, ikametgâh, "*kişinin sürekli olarak bir yerde yaşaması (factum) ve aynı zamanda sürekli olarak orada yerleşme niyetinin (animus manendi) bulunması"* anlamını taşımaktadır[31]. Tüm bu hususlar dikkate alındığında ikametgâh kavramı, Roma'da hem kişinin yaşadığı yeri hem de kişinin bir aşirete dâhil olabilmesini sağlayan toprak parçasını ifade etmektedir[32].

1.1.2.2.1.2 Bazı Ülke Düzenlemelerinde

İkametgâh kavramı farklı hukuk düzenlerinde farklı anlama gelebilmektedir.

İngiliz hukukunda ikametgâh "*domicile"* olarak ifade edilmekte ve iki farklı anlam taşımaktadır. Bunlardan ilki, aslî ikametgâh/ doğumla elde edilen ikametgâh (*domicile of origin*); diğeri ise, seçilmiş ikametgâhtır (*domicile of choice*). Doğumla elde edilen ikametgâh ancak kişinin oturma yerini fiilen değiştirmesi, daimi yerleşme niyetinin bulunması halinde ve

---

[28] İkametgâh kavramını ifade etmek üzere *domus* (ev) terimi kullanıldığı, daha sonra bu terimden türetilen *domicilium*'un kullanılmaya başlandığı belirtilmektedir: Tedeschi, 1960: 192 (Günal ve Küçükgüngör, 1997: 122'den naklen).

[29] Roma'nın ilk dönemlerinde yerleşik olan halkın (*populus*), kıtlık olayları ve ticaret nedeniyle zamanla doğdukları asıl yerden (*origo*) şehirlere göç ettiği belirtilmektedir. *Origo*dan ayrılarak başka yerde yaşayan kişilere *incola* denilmektedir. Roma'daki kişilerin vatandaşlık kazanmasında *Origo* esas alınırken, zamanla şehrin vatandaşı olmadığı hâlde o şehrin içinde yaşayanların sayısındaki artış nedeniyle bazı hukukî ilişkiler bakımından ikametgâh kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Bu bakımdan ikametgâh bir şehirde yaşayan ancak o şehrin vatandaşı olmayan kişilerin şehir içindeki hukukî statülerini, haklarını ve buna bağlı olarak yükümlülüklerini belirleme noktasında önem taşımaktadır: Günal ve Küçükgüngör, 1997: 122.

[30] Bu şartlar, iki dönüm (*iugerum*) veya değeri 12500 as'tan az arazisi olan *proletarius*'un üstünde kalarak *census* listesindeki beş sınıftan birine kaydolmuş bir vatandaş olmaktır: Umur, 1999: 19.

[31] Günal ve Küçükgüngör, 1997: 121; Umur, 1999: 60.

[32] Günal ve Küçükgüngör, 1997: 122.

seçilmiş ikametgâh belirlemesi ile değişmektedir. Aksi halde ikametgâh İngiliz vatandaşlığına bağlı tanımlandığı için ilgililerin ikametgâhsız kalması mümkün değildir[33].

Amerikan hukukunda ikametgâh *residence* kelimesi ile ifade edilmekte ve kişinin ait bulunduğu yer ve bu yerde belirsiz süre kalma niyeti olarak tanımlanmaktadır[34]. İngiliz hukukunda her kişinin tek bir ikametgâhı olabilirken; Amerikan hukukunda kişilerin birden fazla ikametgâhı olabilir[35].

Fransız hukuk sisteminde ise Fransız Medenî Kanunun 102. maddesine göre, "*ikametgâh kişinin medenî haklarını kullanmak amacıyla yerleştiği yeri"* ifade etmektedir[36].

1.1.2.2.1.3 Türk Hukukunda

1.1.2.2.1.3.1 Medenî Hukukta ve Medenî Usul Hukukunda

1926 tarihli Türk Kanun-u Medenîsinin 19. maddesinde ikametgâh kavramı "*kişinin yerleşmek niyetiyle oturduğu yer"* olarak tanımlanmıştır. 2002 tarihli Türk Medenî Kanunun (TMK)[37] 19. maddesinde, ikametgâh kavramı yerine *yerleşim yeri* kavramı kullanılmış olup; "*bir kimsenin sürekli kalma niyeti ile oturduğu yer"* olarak tanımlanmıştır. Medenî Kanunda yapılan tanıma göre, yerleşim yerinin objektif ve sübjektif olmak üzere iki unsuru bulunmaktadır. Objektif unsur "*sürekli olarak oturma"*, sübjektif unsur ise "*yerleşme niyetidir"*. Türk medenî hukukunda yapılan bu tanımların yanı sıra Türk doktrininde de ikametgâh farklı şekilde tanımlanmıştır. Örneğin, ikametgâh, "*kişinin yerleşmek amacıyla fiilen oturduğu yer"*[38]*; "kişinin tüm iş ve aile ilişkilerinin bir araya toplandığı adeta merkezîleştiği yer"*[39]; "*kişinin hayat ilişkilerinin odağı olarak, hukuken bulunduğu, aile ve ekonomik ilişkilerinin merkezi olan yer"*[40] olarak tanımlanmaktadır. Doktrinde ikametgâhla ilgili yapılan açıklamalar Kanun metni ile örtüşmemektedir. Zira kişilerin yasal yerleşim yerinin bulunduğu yerden farklı yerde fiilen bulunması hâlinde (üniversite eğitimi süresince) yerleşim yeri değişmemektedir.

TMK'da yerleşim yeri ile ilgili zorunluluk[41] ve teklik[42] olmak üzere iki ilke benimsenmektedir. Kanunun 20. maddesinin 1. fıkrasına göre, zorunluluk ilkesi "*herkesin bir ikametgâhı bulunmalıdır"* kuralına dayanmaktadır. Düzenlemeye göre, "*bir yerleşim yerinin*

[33] Nomer, 2013: 118'den naklen.
[34] Nomer, 2013: 118.
[35] Nomer, 2013: 118.
[36] Ansay, 1953: 666.
[37] RG: 08.12.2001- 24607.
[38] Çelikel ve Erdem, 2016: 185.
[39] Akipek vd., 2013: 444.
[40] Hatemi, 2001: 77; Göğer, 1969: 247; Oğuzman vd., 2013: 130.
[41] Akipek vd., 2013: 450.
[42] Oğuzman vd., 2013: 140-141.

değiştirilmesi yenisinin edinilmesine bağlıdır". Bu hüküm ile kişilerin yerleşim yerini iradi olarak değiştirmesi kabul edilmiş; ancak kişinin yerleşim yerinin belirsiz kalmaması için yenisinin edinilmesine kadar eskisinin kaldırılması önlenmiştir[43]. Kanunun 19. maddesinin 2. fıkrası ile "*bir kimsenin aynı zamanda birden çok yerleşim yeri olamaz"* hükmü getirilmiştir. Bu düzenleme doktrinde dile getirilen teklik ilkesi ile ilgilidir. Teklik ilkesi; bir kişinin aynı anda birden fazla ikametgâhının olamayacağını ifade etmektedir. Bu düzenlemenin amacı kişilerin birden fazla yerleşim yerine sahip olmaları nedeniyle resmî ve özel makamlar nezdinde karışıklıkların önüne geçmektir. Nitekim kişilere hukuken ulaşılması gereken hâllerde[44] hukukî bir kavram olan yasal ikametgâh kullanılmaktadır[45].

Medenî usul hukukunda, kişilere karşı yürütülen dava ve takipler bakımından ikametgâh, önem taşımaktadır. 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununda (HMK)[46] TMK'ya paralel şekilde "*yerleşim yeri"* kavramı kullanılmakta olup; Kanunun 6. maddesine göre, yerleşim yerinin "*4721 sayılı Türk Medenî Kanunu hükümlerine göre belirleneceği"* düzenlenmektedir. Böylelikle HMK, yerleşim yeri kavramından ne anlaşılması gerektiği konusunda TMK hükümlerine göndermede bulunmuştur.

1.1.2.2.1.3.2 Milletlerarası Özel Hukukta

İkametgâh kavramının milletlerarası özel hukuktaki anlamı tartışmalıdır[47]. Bir görüşe göre, milletlerarası özel hukuktaki ikametgâh kavramı Medenî Kanundaki ikametgâh kavramı ile aynı olup; milletlerarası özel hukukta kendine özgü bir ikametgâh kavramı

---

[43] Bu durum TVK'nın 25. maddesinin 1. fıkrasının (b) bendinde düzenlenen iradî olarak Türk vatandaşlığının kaybı hallerinden çıkma kurumundaki bir şart ile benzerlik taşımaktadır. Zira bir Türk vatandaşı, kendi iradesiyle vatandaşlıktan çıkmak isterse, yabancı bir devletin vatandaşlığını kazanmış olmalı veya kazanacağına ilişkin inandırıcı belirtiler sunmalıdır. TMK ile amaçlanan kişinin geçici de olsa yerleşim yeri kaydının belirsiz kalmaması iken TVK ile amaçlanan kişinin geçici süreli de olsa vatansız kalmamasıdır.

[44] Kişiye tebligat yapılması, adlî yetkilerin tespiti ve siyasî hakların kullanımı bakımından yasal ikametgâh yeri önem taşımaktadır: Seviğ, 1947: 949. Kişilerin alacak haklarını takip edebilmeleri veya borçların ifa edilebilmesi, resmî senet düzenlenmesi, çeşitli sicillere kayıt düşürülmesi, dava açılması, icra takibi gibi hukukî ilişkiler için kişinin yasal ikametgâhı kullanılmaktadır: Tunçomağ, 1960: 153; Ansay, 1953: 666.

[45] Türk Medenî Kanununda (RG: 08.12.2001-24607) üç farklı yerleşim yeri türü düzenlenmektedir: *İradi yerleşim yeri*, kişinin yerleşme niyetiyle oturduğu yerdir: Akipek vd., 2013: 444- 445; Özkan, 2003: 68. *Yasal yerleşim yeri*, velayet veya vesayet altındaki kişilerin yasal olarak bağlı bulundukları kişinin oturduğu yerdir. *İtibari yerleşim yeri* ise kişilerin henüz bir yerleşim yerine sahip olmadığı hallerde fiilî duruma bakılarak belirlenmektedir. Bir kimsenin oturduğu yerden kesin olarak ayrılması fakat henüz sürekli kalmak niyetiyle bir yer seçmemiş olması halinde, eski oturduğu yer onun (itibari) yerleşim yeri kabul edilmektedir. TMK'nın 20. maddesinin 2. fıkrasına göre, "*Türkiye'de henüz yerleşim yeri edinmemiş olan kimsenin halen oturduğu yer yerleşim yeri sayılır"*: Oğuzman vd., , 2013: 135-136; Akipek vd., 2013: 449; Özkan, 2003: 70.

[46] RG: 04.02.2011-27836.

[47] Ayrıca TMK'daki değişikliklerine paralel olarak MÖHUK'ta da ikametgâh yerine yerleşim yeri kavramı kullanılmaktadır (MÖHUK gerekçesi 3. Madde). Ancak bu durum milletlerarası özel hukuk doktrininde milletlerarası özel hukukta İkametgâh kavramının *domicile,* ayrıca TMK'daki yerleşim yerinin ise *establishment* kelimelerinin karşılığını ifade etmesi ve bu kavramların kullanıldığı karşılaştırmalı inceleme ve çevirilerde problem yaratacağı gerekçesiyle eleştirilmektedir: Tiryakioğlu vd., 2014: 78.

bulunmamaktadır[48]. Bu konudaki diğer görüşe göre ise, milletlerarası özel hukuktaki ikametgâh kavramı kendine özgüdür ve millî hukuktaki ikametgâh ile aynı şekilde yorumlanamaz[49]. Benzer bir görüşe göre, ikametgâh kavramının tespitinde Medenî Kanunda aranan "*yerleşmek niyeti"* milletlerarası özel hukuk bakımından dikkate alınmamalıdır[50].

1.1.2.2.2 Mutad Mesken

Kişilerin yerleşim yeri ile benzerlik gösteren ve Milletlerarası Özel Hukukta önemli yeri olan bir diğer kavram ise mutad meskendir. Mutad mesken genel olarak doktrinde "*kişinin fiilen oturduğu yer"*[51], *"kişinin fiilen yaşamakta olduğu ve bağlantısının yoğun olduğu yer"*[52], *"kişinin yaşamının ağırlık merkezinin bulunduğu yer"*[53] olarak tanımlanmaktadır.

Mutad meskenin hukukî bir kavram olmadığı ve belirli maddî delillere göre tespit edilebileceği, bir başka deyişle kişi ile fiilî bağlantısı olduğu belirtilmektedir[54]. Mutad mesken kavramının anlamı konusunda açık bir kanunî düzenleme ve mutad meskeni oluşturan *"kişinin yaşamının ağırlık noktası/ fiilî merkezi ve kişinin oturma süresi"* unsurlarından ne anlaşılması gerektiği konusunda da doktrinde bir görüş birliği bulunmamaktadır[55]. Bu konudaki bir görüş, mutad mesken ile ikametgâhı sürekli kalma niyeti bakımından ayırmaktadır[56]. Bu görüşe göre, mutad mesken bakımından sürekli kalma niyeti aranmamalı ayrıca kişinin oturması geçici olmamalıdır[57]. Doktrinde bir diğer görüşe göre, mutad mesken,

---

[48] Özkan, 2003: 66'dan naklen.
[49] Özkan, 2003: 65.
[50] Göğer, 1969: 245.
[51] Çelikel ve Erdem, 2016: 185.
[52] Nomer, 2013: 119.
[53] Doğan, 2016: 177. İsviçre Uluslararası Özel Hukuk Kanununun 20. maddesinin 1. fıkrasının (b) bendine göre, mutad meskeni kişinin belirli bir süre yaşadığı yer; Belçika Milletlerarası Özel Hukuk Kanununun 4. maddesinin 2. fıkrasına göre, bu kanun bakımından kayıt edilmese veya bağımsız bir ikametgâha sahip olmasa veya ikamet izni bulunmasa dahi, bir gerçek kişinin esas ikamet ettiği yer onun mutad meskenidir: Arslan, 2014: 32-33'den naklen. Türk hukukunda milletlerarası özel hukuk mevzuatı dışında 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununda da [(HMK), RG:04.02.2011-27836] mutad mesken kavramına yer verilmektedir. Kanunun 84. maddesinin gerekçesinde mutad mesken "*kişinin tüm hayat ilişkilerinin belirli bir coğrafî alanda yoğunlaşması"* olarak tanımlanmıştır.
[54] Çelikel ve Erdem, 2016: 186; Doğan, 2016: 178; Nomer, 2013: 119; De Winter, 1969: 428, dpn. 25 (Arslan, 2014: 40'dan naklen)
[55] Nomer, 2013: 119; La Haye Konferanslarında kavramın tanımının yapılmasından kaçınılmasının sebebinin fiilî bir durumu gösteren kavramın esnekliğinden kaynaklı avantajların ortadan kalkması kaygısı olduğu belirtilmektedir: Arslan, 2014: 27.
[56] 5718 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanunun (MÖHUK, RG: 04.12.2007-26728) 13. maddesinin gerekçesinde ikametgâhın hukukî bir kavram olduğu, çoğu zaman gerçek durumu yansıtmadığı ve mutad meskenin fiilî ikametgâh olarak ikametgâh kavramının yerini aldığı belirtilmektedir: Öztekin Gelgel ve Erdem, 2013: 57.
[57] Doğan, 2016: 178.

"*kişinin aile, dost çevresi ve meslek ilişkileriyle gerçekleşmiş bir yerde oturmadır"*[58]. Bir diğer görüşe göre ise, mutad mesken, Nüfus Hizmetleri Kanununa (NHK)[59] göre, yabancılar kütüğüne kayda esas basit bir oturmayı etmektedir. Oysa, mutad mesken bir yerde oturma unsurunu karşılamamaktadır. Bu nedenle ikamet kavramı mutad mesken kavramından farklılık göstermektedir[60].

1.1.3 Seyahat

1.1.3.1 Tanım

Seyahat kavramı ise gezi anlamını taşıyan "*siyāḥa"* kelimesinden türetilmiş olup, yolculuk, gezi anlamını taşımaktadır[61]. Seyahat özgürlüğü "*dolaşım, gidip- gelme, yer değiştirme"* ve bir boyutuyla da "*yerleşme serbestliği"* anlamına gelmektedir[62].

1.1.3.2 Kapsam

Seyahat kavramının kapsamı konusunda kişinin vatandaşlığı önemli bir unsur teşkil etmektedir. Zira kişi, vatandaşlık bağıyla bağlı olduğu ülke sınırları içinde seyahat ederken farklı, yabancı bir ülkede seyahat ederken farklı bir hukukî rejime tâbidir. Genellikle kişi kendi ülke sınırları içerisinde seyahat ederken herhangi bir kısıtlamaya tâbi olmazken, ülkesinin sınırları dışına çıktığında seyahat kısıtlamalarının kapsamı artmaktadır[63]. Örneğin, vatandaşı olduğu ülkede seyahat eden kişinin vize alma veya pasaport taşıma zorunluluğu bulunmamakla birlikte, yabancı, kural olarak vize alma ve pasaport gösterme zorunluluğuna uymak durumundadır.

Daha önce belirttiğimiz üzere[64], ikamet kavramının içeriğine kişilerin bir konutu seçmesi ve oturması girerken; kişinin konutunu değiştirmesi veya konutunu değiştirme amacı olmaksızın yer değiştirmesi seyahat özgürlüğünün kapsamına girmektedir[65]. Süre bakımından incelendiğinde ise, seyahat zamanın kullanımı bakımından tamamen geçici bir nitelik arz ederken, yerleşme nispeten kalıcı bir etki yaratan bir kavramdır[66].

---

[58] Nomer, 2013: 120; AB Bakanlar Komitesinin 72/1 Nolu Tavsiye Kararının 9. maddesinde, mutad meskenin tespitinde oturma süresi ve oturma süresinin devamlılığının dikkate alınması ve kişi ile mesken arasında kişisel ve meslekî bir ilişki olması gerekmektedir: Arslan, 2014: 30.
[59] RG: 24.04.2006-26153.
[60] Nomer, 2013: 120.
[61] http://www.etimolojiturkce.com/kelime/seyahat (erişim tarihi: 12.02.2016); http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5560d901c2a686.31225160 (erişim tarihi: 12.02.2016).
[62] Kaboğlu, 2002: 38.
[63] Göğer, 1973: 38.
[64] Bkz. s. 23.
[65] Seyahat özgürlüğü, kişilerin ülkeye giriş, ülkeden çıkış ve ülke içerisinde yer değiştirmelerini; ikamet özgürlüğü ise, kişilerin ülke içinde oturacakları yeri seçebilmelerini kapsamaktadır: Göğer, 1976: 69.
[66] Kaboğlu, 2002: 332.

1.1.4 Yabancının Ülkeye Girişinde ve Ülkeden Çıkışında Devletin Yetkisinin Niteliği

Devletlerin yabancıyı ülkeye kabulde takdir yetkisinin olup olmadığı konusunda doktrinde farklı görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre, uluslararası seyahatlerde serbestlik ilkesi geçerlidir ve ülkeye giriş için gerekli şartları yerine getiren kişilerin bu hakkı engellenemez[67]. Diğer görüşe göre ise, her devletin ülkesine gelen yabancıları ülkeye kabul etme noktasında ülkesel egemenlikten kaynaklanan yetkisi bulunmaktadır. Bu nedenle, yabancıları ülkeye kabul etmemek ve ülkeye kabulü istediği şartlara tâbi kılmak konusunda devletlerin takdir hakkı bulunmaktadır[68]. Bu bakımdan devletler yabancıların ülkeye girişini düzenlerken, "*kişilerin uluslararası yaşam ilişkileri kurması ve sürdürmesini kolaylaştırma ilkesi ve kendi bekası ve kendi vatandaşlarının yararı ilkesi"* arasında denge kurmak durumundadır[69]. Türk doktrininde baskın olan bu görüşün yanı sıra 1892 tarihli Cenevre toplantısında da, devletlerin yabancıların ülkeye girişinde takdir hakkının olduğu kabul edilmiştir[70]. Devletler Hukuku Enstitüsü konuya ilişkin kararlar bulunmaktadır[71].

Yabancının ülkeye girişinin yanı sıra ülkeden çıkışının da bir hak olup olmadığı konusunun açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Yabancının ülkeden irade ile çıkışının sınırlandırılması kural olarak iki boyutlu incelenmektedir. Bunlar ülkeden çıkış iradesinin sınırlandırılması ve ülkede kalma iradesinin sınırlandırılmasıdır. Yabancının ülkeden çıkma iradesinin sınırlandırılması vergi borcu bulunması veya hakkında adlî sürecin başlaması gibi

---

[67] Detaylı bilgi için bkz. Altuğ, 1968: 107- 116.

[68] Aybay, 2010: 106; Seviğ, 1983: 258-259; Çelikel ve Gelgel Öztekin, 2016: 83, dpn. 97; Altuğ, 1968: 124; Göğer, 1973: 2; Aybay, 1975: 280.

[69] Seviğ, 1977: 367-368; İdarenin takdir yetkisini kullanırken somut vakıalardan hareket eme zorunluluğu bulunmaktadır: Danıştay. 10. D. E. 1997/4051, K. 2000/248, T. 27.01.2000; AİHM'ye göre devletlerin yabancıları ülkeye kabul yükümlülüğü bulunmamaktadır: Abdülaziz Cabales ve Balkandaliv v. Birleşik Krallık, 28 Mayıs 1985, No: 94. Karar metni için bkz. http://www.equalrightstrust.org/ertdocumentbank/Microsoft%20Word%20-%20Case%20of%20Abdulaziz%20Cabales%20%20Balkandali%20v%20UK.pdf (erişim tarihi: 02.06.2015).

[70] Devletler Hukuku Enstitüsünün aldığı bu kararlar dışında Cenevre'de toplanan Yabancıların Tâbi Olacakları Muamele Hakkındaki Milletlerarası Konferansta müzakere edilip, ancak kabul edilmeyen Sözleşme tasarısının 1. ve 2. maddesine göre, tacirlerin tâbiiyetinde bulunmadığı diğer bir ülkeye gitme hakkını düzenlemekteydi: Altuğ, 1968: 118; Seviğ, 1983: 260.

[71] Devletler Hukuku Enstitüsünün 1892 tarihli Cenevre Toplantısında yabancıların ülkeye girişine ilişkin kararının giriş kısmında devletlerin ülkelerine yabancıları kabul etme ve edecekse bunun şartlarını belirleme, sınır dışı etme hakkının devletin egemenlik ve bağımsızlığının gereği olduğu ancak bu yetkiyi kullanırken, ülkeye daha önce yasal şekilde giriş yapan yabancıların haklarına saygı duymaları gerektiği düzenlenmektedir. Kararın 3. maddesine göre, yabancıların ülkeye giriş ve sınır dışı edilmelerinin kanunlarla düzenlenmesi gerektiği; 6. maddesine göre, ülkeye girişleri genel ve devamlı olarak ancak kamu yararı gibi çok ciddi nedenle yasaklanmasının mümkün olduğu, ekonomik sebeplerin esas alınamayacağı; 8. maddesine göre, savaş, iç karışıklık ve salgın hastalık sebepleriyle geçici olarak ülkeye girişin durdurulabileceği; 9. maddeye göre, ülkeye giriş ve seyahat ile ilgili şartların yasalarla önceden belirlenmiş olması gerektiği; 11. maddeye göre, ülkeye giriş ve ikametin yüksek miktarda vergiye tâbi tutulmamasını; ülkeye giriş ve ikamete şartlarına ilişkin değişikliklerin ilgili devletlere bildirilmesini; 12. maddeye göre, devletlerin, serseri, dilenci, kamu sağlığını tehdit eden hastalığa yakalananlar veya yabancı ülkede kişilerin sağlık veya hayatlarına veya mala veya kamu vicdanına karşı suç işlediğinden kuvvetle şüphe edilen veya hüküm giyen kişileri ülkeye almama hakkı olduğunu; 13. maddeye göre, bir devletin istisnaî olarak yabancıları geçici bir süre için ve ülkede ikametgâh tesis etmemek koşuluyla kabul edebileceği, fakat bu yasağın yabancıya şahsen ve yazılı olarak bildirilmesi gerektiğini, yasağın eğer iki yılı geçmeyen süreler zarfında tekrarlanmamışsa kalkacağını düzenlenmektedir.

nedenlerle mümkün olabilmekteyken, ülkede kalma iradesinin sınırlandırılması daha sonra inceleyeceğimiz sınır dışı edilme ve suçluların iadesi halinde söz konusu olmaktadır[72].

1.2 Tarihsel Süreç

1.2.1 Mısır

Mısır'da MÖ. 6. Yüzyıla kadar yabancılara herhangi bir hak tanınmamış ve yabancılar düşman olarak görülmüş, mısır limanlarına yabancıların gelmesi yasaklanmış ve bunu ihlal edenler idam cezasına çarptırılmıştır[73]. Mısırda yabancılara bakış açısını açıklamak üzere Herodot, "*bir Yunanlıyı kucaklamak, onun tabağından yemek yemek, bıçağını kesmek için kullanmak, hatta o bıçağın kestiği etten yemek isteyen tek bir Mısırlı çıkmamıştır*" demiştir[74]. MÖ. 6. Yüzyılda Mısır ile Yunanlılar arasında ticaret başlamış ve ticarî amaçla yabancıların Mısır limanlarına girişine izin verilmiştir[75].

1.2.2 İsrail

İsrail'de yabancıların hukukî durumlarını incelemek için kutsal kitaba[76] bakarak inceleme yapılmaktadır. Buna göre, "*diyarınızda bir yabancı sana misafir olursa, onu mağdur etmeyeceksiniz. O aranızda yerli gibi olacak ve onu kendin gibi seveceksin, çünkü Mısır diyarında sen de yabancıydın"* denilmektedir (Levililer 19,3) [77]. İsrail'de Davut ve Süleyman döneminde yabancı sayısının 153.000 civarındaydı ve ticaret ile uğraşan yabancılara ülkede ikamet hakkı tanınmıştı[78].

1.2.3 Eski Yunan

MÖ. 7. Yüzyıldan önce düşman olarak görüldükleri için yabancıların eski Yunan şehirlerinde can ve mal güvenliği bulunmuyordu[79]. Yabancıların şehirlerde güvenliği *özel konukseverlikle*[80] sağlanıyordu. MÖ. 7. Yüzyıldan itibaren Yunan şehirlerinde ticaretin gelişmeye başlamasıyla birlikte, şehirlerde bulunan yabancı sayısı da artmıştır. Bu

---

[72] Bkz. s. 123.
[73] Seviğ, 1983: 222.
[74] Weiss, 1908: 12 (Altuğ, 1968: 27'den naklen); Herodot'un bir başka ifadesinde MÖ. 13. Yüzyılda Fenikelilerin Mısır'ın *Menfis* kentine yerleştiği, MÖ. 6. Yüzyılda da Yunanlı tacirlere *Naucratis*'e yerleşme izninin verildiğini belirtmiştir: Seviğ, 1983: 223.
[75] Altuğ, 1968: 27.
[76] Musa'nın beş kitabı veya *Pentateuque*'ün sonuncusu olan *Deuteronome*.
[77] Örs, 1966: 161 (Altuğ, 1968: 28'den naklen).
[78] Weiss, 1908: 28 (Altuğ, 1968: 28'den naklen).
[79] Tenékides, 1956: 534 (Altuğ, 1968: 28'den naklen); Birsen, 1936: 94.
[80] Özel konukseverlik Yunan şehir devleti vatandaşlarının yabancılara özel olarak koruma sağlamasıdır: Altuğ, 1968: 28.

yabancıların şehirlerde güvenli şekilde bulunmalarını sağlamak amacıyla "*proxenos*[81]*, isopoliteaia*[82]*, asylia*[83] ve *symbola*[84]*"* olmak üzere dört tür kurum bulunmaktaydı[85].

Atina'da *izoteller, metekler, Atina'da ikamet etmeyen yabancılar* ve *barbarlar* olmak üzere dört sınıf yabancı bulunmaktaydı[86]. *İzoteller, isopoliteaia* kurumundan faydalandıkları için Atina'da ikamet ve seyahatleri vatandaş gibiydi[87]. *Metekler* bir soruşturma sonucunda Atina'da ikamet etme hakkına sahip yabancılar olup *prostate* denilen bir Atinalının koruması altındaydı[88]. Atina'da ikamet etmeyen yabancılar Atina ile ilişki içide olan sitelerde ikamet eden kişilerdi. Atina'da bulundukları sırada *proxenos*ların koruması altında bulunurlardı[89].

1.2.4 Roma Dönemi

1.2.4.1 Genel Olarak

Roma, ilk dönemlerinde küçük toplulukların (*familia, gens, tribus*) birleşiminden oluşan bir kent devletiydi[90]. Daha sonraki dönemlerde ise, kişilerin vatandaşlık statülerinde etkili olan hukukî ve toplumsal değişikliklerle büyük bir imparatorluk hâline gelmiştir[91].

Roma'da kişilerin ikamet ve seyahat hakkından bahsedebilmek için öncelikle kişi kavramına değinmek yerinde olacaktır. Roma'da hakkın öznesi günümüzden farklı olup, hakkın öznesi olabilmek için insan olmak yeterli olmamakta; bazı statülere (*status*) sahip

---

[81] *Proxenos,* günümüzde elçiliklere benzeyen bir kurum olup; yabancı iki site devleti arasında sözleşme ile veya yabancı site devleti tarafından belirlenirdi. *Proxenoslar* kendilerine bu görevi veren yabancı site devleti vatandaşlarını temsil ederdi: Altuğ, 1968: 29.

[82] *Isopoliteaia,* MÖ. 5. Yüzyıldan itibaren yabancılara tanınan bir statüdür. *Symmachia* denilen antlaşmalarla karşılıklı olarak bu statüdeki yabancılara vatandaşa eş haklar verilirdi: Altuğ, 1968: 29.

[83] *Asylia*, "*mukabele bilmisil uygulanması sırasında yabancının mallarının garanti altına alınması* ve *yabancı devlet vatandaşlarının sığınacağı yerdi"*: Altuğ, 1968: 30; Seviğ, 1983:225.

[84] *Symbola,* deniz ticareti yapan liman şehirlerinde yabancı tacirler ve mallarına koruma sağlayan antlaşmalardı: Altuğ, 1968: 30.

[85] Altuğ, 1968: 28-30.

[86] Altuğ, 1968: 30.

[87] Altuğ, 1968: 30.

[88] Altuğ, 1968: 30.

[89] Altuğ, 1968: 31.

[90] Farklı toplumsal ve hukukî özelliklere sahip olması nedeniyle Roma tarihi temel olarak üç döneme ayrılarak incelenmektedir: Bunlar; Krallık Dönemi (MÖ. 754-509), Cumhuriyet Dönemi (MÖ. 509-27) ve İmparatorluk Dönemi (MÖ. 27- MS. 565): Ayrıntılı bilgi için bkz. Orhun, 2010: 35.

[91] Krallık döneminde Roma'da üç farklı kişi grubu bulunmaktaydı. Bunlar Roma vatandaşı olan *partici*ler, Roma'da yabancı statüsünde bulunan kişiler *plepler* ve bu kişilere ait kölelerdir. Cumhuriyet döneminde *patricii* ve *plep*ler arasındaki sınıf çatışmaları sonucunda bu iki sınıf hukukî bakımdan eşit hâle gelmiştir. İmparatorluk döneminde ise, Roma vatandaşlığı imparatorluk sınırları içinde yaşayan herkese tanınmıştır (MS. 212 *Caracalla* Emirnamesi). Bu dönemde kazanılan topraklarda kurulan kolonilerde hukuken hür olduğu için evlenmek, sözleşme ve vasiyetname yapma hakkına sahip ancak para ihtiyacı nedeniyle toprağa bağlı *colonus* sınıfı oluşmuştur. *Colonus*un arazi sahibinden habersiz topraktan ayrılması hâlinde, bir mülkiyet gibi *vindictio* ile geri istenmesi mümkündür. Arazinin satılması hâlinde, toprağa bağlı olarak yeni malikin *colonus*u haline gelmektedir: Umur, 1999: 66.

olmak gerekmekteydi. Bunlar; hür olmak[92] (*status libertatis*), vatandaş olmak[93] (*status civitatis*) ve aile babası olmaktır (*status familiae*).

1.2.4.2 İkamet ve Seyahat Hakkı

Roma'da vesayet, kayyımlık, miras gibi hukuk alanlarında belirleyici olan Roma ailesindeki hâkimiyet ilişkisiydi. İkametgâh ve buna bağlı sonuçlar diğer hukuk alanlarında olduğu gibi bu ilişkiye tabîdir[94]. Bu bakımdan Roma vatandaşı kişilerin ikametgâhını belirleyen aile babası (*pater familias*) iken, yabancılar bakımından "*patron himayesi"*[95] esas alınmaktaydı.

Roma'da kişilerin ikamet ve seyahat hakkı dönemlere göre farklılık göstermektedir. Roma'nın kurulduğu ilk dönemde kişilerin Roma vatandaşları ve yabancılar olarak ayrıldığına daha önce değinmiştik[96]. Bu dönemde yabancıların tapınaklara ve *forum*a girmeleri yasaktı. Bu yasaklar dışında yabancıların Roma'da belirli bir bölgede ikamet etmesi gibi bir zorunluluk bulunmamakta; ancak Romalı patronun himayesi veya "*hospitium"*[97] bu konuda belirleyici olmaktaydı. Bu kurumlar günümüzde yabancı kişiye ülkede bulunması için destekleyici olmaya benzemektedir.

Belirtilen kurumlar dışında Roma'da kişilerin seyahatini kolaylaştıran iki çeşit takdim mektubu bulunmaktadır. Bu belgeler Roma'dan başka şehirlere giden devlet çalışanları için düzenlenen "*diplomas"* ve özel seyahat belgesi niteliğinde olan *"tractoria"*dır. Belirtilen belgeler günümüz pasaport hukukunun temelini oluşturmaktadır[98].

Roma hukukunda, kişiler ikametgâh edeceği yeri seçme ve değiştirme konusunda kural olarak serbesttir. Dönemin mevzuatı ve doktrindeki görüşleri bir araya getiren

---

[92] Kölelerin, hak ve borçlara ehil olmadıkları kabul edildiği için hukuk sistemi içinde kişi olarak kabul edilmemektedir. Bu nedenle, köle mal olarak pazarlarda alınıp satılabilir, miras bırakılabilir ve rehin olarak verilmesi mümkündür: Özsunar, 2005: 144; Akyılmaz, 2005: 210; Bozkurt, 1981: 91.

[93] Roma'da yabancılara haklar iki farklı şekilde tanınmıştır. Bunlardan ilki yabancılara Roma vatandaşlarına tanınan haklardan yararlanabilmeleri için *jus commercii* tanınmasıdır. İkincisi ise vatandaşların hukukunun (*ius civile*), zamanla herkesi kapsayacak bir uygulama haline gelmesi ile yabancılar hukukunun (*ius gentium*) oluşmasıdır. *Ius gentium* Roma *preator*ları tarafından karar (*Edictum*) yoluyla geliştirilmiştir. Bu hukukî ayrım tüm imparatorluk sakinlerine MS. 212 tarihli Caracalla Emirnamesi ile Roma vatandaşlığının verilmesine kadar devam etmektedir. Çelebican, 1993: 299-313.

[94] Kocakuşak, 2011: 59, 90.

[95] Patron himayesi, yabancı ile Roma vatandaşı arasında tek taraflı ve devamlı bir vesayet ilişkisi kurulmasıdır. Bu durumda patron himayesindeki yabancıya *ius gentium* olarak adlandırılan hukuk uygulanırdı: Seviğ ve Seviğ, 1967: 28; Altuğ, 1968: 32.

[96] Bkz. s. 15.

[97] *Hospitum* Roma vatandaşı bir kişinin yabancı ile arasında yaptığı bir anlaşmaya dayanmaktadır. Bu anlaşma ile taraflar birbirlerini korumayı, hastalık hâlinde tedaviyi ve menfaatleri korumakla yükümlü kılınıyorlardı. Altuğ, 1968: 32.

[98] Göğer, 1973: 10.

Digesta'ya göre, "*kendisine bir yasak getirilmiş olmadıkça, kişinin dilediği yerde ikametgâh edinmesinde bir engel bulunmamaktadır"*[99].

1.2.5 Osmanlı Dönemi

1.2.5.1 Genel Olarak

Osmanlı Devletinin hukuk sistemi, İslam hukuku kurallarına dayanmaktaydı. Bu nedenle, Osmanlı Devletinde yaşayan kişilerin vatandaşlık statülerinin belirlenmesinde müslüman olup olmadıkları esas alınmaktaydı[100]. Bir başka deyişle, modern hukukun aksine bireyin devlete aidiyetini gösteren siyasî ve hukukî bağdan (vatandaşlık) farklı bir kıstas olarak din kıstası esas alınmıştı. Bununla birlikte, 19. Yüzyıl sonrasında Osmanlı Devletinde kabul edilen hukukî düzenlemelerde, kişilerin vatandaşlık statülerinin modern hukuk düzenlemelerine paralel olduğu dikkat çekmektedir. Dolayısıyla, Osmanlı Devletinde kişilerin vatandaşlık statüleri döneme göre farklı düzenlemelere tâbi olmuştur. Şöyle ki, Osmanlı Devletinde Tanzimat Dönemine kadar "*müstemenler"*; Tanzimat sonrasında ise, yabancı İslam hukuku kurallarından bağımsız olarak, Osmanlı tebâasından olmayan kişiler yabancı olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle, çalışmamızda öncelikle Osmanlı Devletindeki kanunî düzenlemelere göre kişilerin vatandaşlık statülerine değinilecek, daha sonra bu kişilerin Osmanlı Devletinde ikamet ve seyahat hakkı incelenecektir.

1.2.5.2 Kişi Grupları

1.2.5.2.1 Tâbiîyyet-i Osmaniye Kanunnamesi Öncesi Dönem

İslam hukukuna göre, dünyadaki ülkeler "*dar-ül İslam"*[101], (Müslüman egemenliği altında olan İslam hukukunun uygulandığı ülkeler) ve "*dar-ül harp"*[102] (İslam hukukunun uygulanmadığı ve barış anlaşması yapılmamış ülkeler) olmak üzere ikiye ayrılmaktaydı[103]. Bu nedenle, Tâbiîyyet-i Osmaniye Kanunnamesi (TOK)[104] yürürlüğe girmeden önce Osmanlı Devletinde kişiler esas olarak müslümanlar ve gayrîmüslimler olmak üzere ikiye ayrılmaktaydı.

---

[99] Dig. Ulp. XI, 5, 1, 2: "…*Domum autem pro habitatione et domicilio nos accipere debere certum est*." Digesta'nın metni için bkz. http://droitromain.upmf-grenoble.fr/Corpus/digest.htm (erişim tarihi: 10.12.2015).
[100] Polat Güzel, 2011: 134.
[101] Ercan, 2001: XVI; Bozkurt, 1983: 362.
[102] Ercan, 2001: XVI; Eryılmaz, 1992: 11; Fuad, 2006: 27; Konan, 2008: 168; Özel, 1982: 78; T. Soykan, 2000: 48.
[103] Arapça kökenli *dar* kelimesi fıkıh terimi olarak ülke anlamında gelmektedir: Osmanağaoğlu, 2004: 84.
[104] Düstur, I. Tertip, C. I: 16-18 (Doğan, 2016: 35'den naklen); TOK metni için bkz. Osmanağaoğlu, 2004: 83 vd.

1.2.5.2.1.1 Müslümanlar

Osmanlı Devletinde hangi milletten olduğu fark etmeksizin müslüman olan kişiler yabancı kabul edilmemekte[105]; bu durum doktrinde, "*müslüman nerede bulunursa bulunsun dar-ül İslam ehlindendir"* şeklinde ifade edilmekteydi[106].

Osmanlı Devletinde tâbiiyeti temel olarak inanç faktörü belirlediği için, müslümanların *dar-ül İslam* veya *dar-ül harpte* ikamet etmelerinin tâbiiyet açısından bir önemi bulunmamaktaydı[107].

1.2.5.2.1.2 Gayrîmüslimler

Osmanlı Devletinde, müslüman olmayan kişi grupları; *zimmîler*[108], *müstemenler* ve *harbîler* olarak ayrılmaktaydı.

Osmanlı Devletinde yaşayan Musevi, Hıristiyan, Mecusi veya Sabilere *Zimmî* denilmekteydi. Zimmi kavramının kaynağı olarak Medine Anayasası gösterilmektedir. Medine Anayasasının 25. maddesine göre, "*Yahudilerin dinî kendine, müslümanların dinî kendinedir"*[109]. Bu anlayış esas alınarak *zimmiler* ile Osmanlı Devleti arasında zimmet akdi[110] akdedilmiş ve bu kişiler, devlet işleyişine ilişkin idari nitelikteki İslam hukuku kurallarına tâbi olmayı kabul ederek, İslam ülkesinde süresiz ikamet etmek hakkını, kazanmışlardır[111]. Zimmîler Osmanlı Devletinde cizye ve haraç ödeyerek İslam kurallarına, dinî konularda ise, kendi din adamlarına tâbi olan kişilerdir[112].

Müstemenler[113]*, dar-ül harpten* gelen kişiler oldukları için İslam ülkesinde yabancı statüsündedir. Müstemenlerin Osmanlı Devletinde ikamet ve seyahat hakkına sahip

---

[105] Altuğ, 1968: 39.
[106] Bostancı, 2004: 7; Argun, 1989: 67.
[107] Müslüman kişiler bakımından ele alınması gerekli bir durum tımar sistemidir. Bu sisteme göre, devlet arazisinin belirli bir kısmını belirli hizmet karşılığında kişiye tahsis etmektedir. Anlaşmanın önemli bir özelliği kişi araziyi teslim alırken devlete orada oturup işleyeceği sözünü vermektedir. Bu bakımdan serbestçe dolaşım ve ikamet etme hakkını müslümanlar devletle anlaşma yoluyla sınırlandırmaktadır: Konan, 2011: 271-272.
[108] Zimmîler ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Yediyıldız, 1987: 290.
[109] Medine Anayasası ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Şen, 1998: 555 vd.
[110] Zimmet akdi ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Demir, 2014: 741; Ercan, 2001: 3 vd.; Bozkurt, 1989: 7.
[111] Bozkurt, 1983: 363; Eryılmaz, 1992: 14; Altuğ, 1968: 40. Dar-ül İslam'da ikamet etmek, *şerefi İslam'la tamamen kabulı ahkâm edilmiş olduğu gibi akdi zimmetle dahi yalnız muamelaa mütedir ahkam-ı dar-ı İslam iltizam, yani: sıfatı tâbiiyeti ihraz eder* olarak ifade edilmektedir: Fuad, 2006: 27.
[112] İslam hukukunda şahıs, aile ve miras hukuku alanları din kurallarının etkisi altında bulunduğundan zimmîler bu konularda da kendi hukuklarına tâbi olmaktadırlar. Detaylı bilgi için bkz. Eryılmaz, 1992: 11-14.
[113] Müstemenler kendi içinde dört grupta incelenebilir: dar-ül harbe o ülkenin izni (*aman*) ile gitmiş müslümanlar, dar-ül harbe o ülkenin izni (*aman*) ile gitmiş zimmîler, dar-ül harbden Osman Devletinden izin ile dar-ül İslam ülkesine gelmiş harbîler ve dar-ül harp ülkelerinden bir diğerine izin ile gitmiş harbîler: Bozkurt, 1983: 377. İnceleme alanımız bakımından müstemen kavramı dar-ül harpten İslam topraklarında aman elde etmiş olarak geçici bir süre için yaşayan kişi olarak kullanılmaktadır

olabilmeleri için *aman*[114] adı verilen izni almaları gerekmektedir[115]. Müstemenler, zimmet akdi gibi bir anlaşmanın tarafı olmamakla birlikte, *aman* aldıkları için Osmanlı Devletinde bir süre ikamet etme hakkı tanınmıştır[116]. Bu kişilerin İslam ülkesinde kalma sürelerinin en fazla bir yıldan bir gün eksik olduğu belirtilmektedir[117].

Zimmîler İslam devletinde serbestçe ikamet ve seyahat hakkına sahipken, müstemenlere tanınan haklar ve güvenceler, verilen *aman* süresi ile sınırlı olmaktadır[118]. Bu bakımdan *müstemenler* süre kısıtlaması dışında *zimmîler* ile eşit statüye sahiptir.

Harbîler, dar-ül harpte sürekli olarak yaşayan gayrîmüslim kişileri ifade etmektedir. Doktrinde, harbîlerin İslam ülkesine izin almaksızın girmiş olan ve müstemen veya zimmî statüsünde olmayan gayrîmüslim kişileri de kapsadığı belirtilmektedir[119]. Harbîler, *aman* aldıktan sonra İslam ülkesinde *müstemen* statüsü kazanmaktadır. Bu kişilerin can ve mal güvenlikleri *aman* verilmesi ile garanti altına alınmaktadır. *Aman* almaksızın İslam ülkesinde bulunan harbîlerin ise can ve mal güvenlikleri bulunmadığı gibi ikamet ve seyahat hakkı da bulunmamaktadır[120].

1.2.5.2.2 Tâbiiyyet-i Osmaniyye Kanunnamesi

Osmanlı Devletinde Tanzimat sonrası düzenlemelerde yabancı kavramının tespitinde İslam hukuku kuralları tarafından belirlenen vatandaşlık statüsünün yerine, hukukî ve siyasî bir bağı esas alan kanunî vatandaşlık düzenlemesi tercih edilmiştir. Bunun başlıca nedenleri şunlardır: Esasen Osmanlı Devletinde yaşayan kişiler, yabancı devletlerin korumasından yararlanmakta ve ayrıcalıklı statüler elde etmekteydi. Ayrıca kaybedilen topraklardaki kişilerin vatandaşlık statüleri belirsiz olup Osmanlı vatandaşı ile yabancı ayrımını yapmak güçtü[121]. Bu nedenlerle tâbiiyet kavramının açıklığa kavuşturulması ihtiyacı ortaya çıkmış ve 23 Ocak 1869 tarihli TOK hazırlanarak Osmanlı Devletinin ilk Vatandaşlık Kanunu olarak yürürlüğe girmiştir[122]. Kanunun en önemli özelliği, yabancı kavramını vatandaşlık bağını esas alarak düzenlemesidir[123].

---

[114] *Aman*; *darül harp* ülkesinden gelen kişilerin İslam ülkesinde ikamet ve seyahat edip, çalışabilmesini sağlayan bir akittir. Bugün kullanılmakta olan pasaporta benzer olarak bir ülkeye giriş, belirli bir süre için ülkede kalma imkânı sağlamaktadır: Bozkurt, 1983: 377.
[115] Seviğ, 1983: 28-29.
[116] Zimmiler, *akdi zimmet gibi bir ahdı müebbed hükmünü tazammum etmeyib yalnız dar-ı İslam'da bir müddet ikamet maksadını teshil eden kişiler* olarak ifade edilmiştir: Fuad, 2006: 27.
[117] Osmanağaoğlu, 2004: 88; Seviğ, 1951: 76.
[118] Bozkurt, 1983: 362.
[119] Bozkurt, 1983: 363; Osmanağaoğlu, 2004: 89.
[120] Bozkurt, 1983: 364.
[121] Kanunun düzenlenme sebepleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Osmanağaoğlu, 2004: 173-182; Serbestoğlu, 2013: 475; Üçok vd., 2011: 352; Bozkurt, 1989: 139.
[122] Aybay, 2004: 65-66.
[123] Osmanağaoğlu, 2004: 201.

1.2.5.3 Hukukî Düzenlemeler

1.2.5.3.1 Anayasal İlke

Osmanlı Devletinde meşrutiyetin kabul edilmesi ile birlikte temel hak ve özgürlüklerin şeriat kuralları ile değil, Anayasal hükümlerle korunma gerekliliği düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda hazırlanan ve Kanun-î Esasî[124] denilen Anayasa metni 23 Aralık 1876'da yürürlüğe girmiştir[125].

Kanun-î Esasî devletin genel yapısını ve vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini düzenlemektedir. Kanun-î Esasî ile TOK'da kabul edilen vatandaşlık anlayışı muhafaza edilmiş ve vatandaşlığın belirlenmesinde din kuralları esas alınmamıştır. Nitekim Kanun-î Esasînin 8. maddesine göre, "*Osmanlı tâbiiyetinde bulunan herkes hangi din ve mezhepten olursa olsun istisnasız Osmanlı tâbir olunur"*. Görüldüğü gibi, vatandaşlığın belirlenmesinde temel alınan Osmanlı tâbiiyeti olup; din, mezhep, ırk gibi farklılıklar dikkate alınmamaktadır.

Kanun-î Esasînin 9. maddesi ile, Osmanlı tebâsının temel hak ve özgürlüklere sahip olduğu düzenlenmekle birlikte; temel hak ve özgürlüklerin bazı istisnaları da belirtilmiştir. Bu istisnalardan biri de, *yurt dışına sürme* (sınır dışı etme) kurumudur. Kanun-î Esasînin 113. maddesine göre, "*padişah, devlete zararı dokunan kişileri polis soruşturmasına dayanarak sınır dışı edebilir"*. Böylelikle, kişilerin ikamet ve seyahat hakkının istisnası olarak sınır dışı etme müessesesinde yetkili makam ve yetkili makamın kararına dayanak teşkil edecek bir soruşturma süreci öngörülmüştür. Ancak "*devlete zararı dokunmak"* ibaresinden ne anlaşılması gerektiğini, açık olmaması, sübjektif bir kıstas olmaması ve yetkili makama geniş takdir hakkı sağladığı gerekçeleriyle bu düzenleme eleştiriye açıktır.

1.2.5.3.2 Diğer Düzenlemeler

1.2.5.3.2.1 Genel Olarak

Osmanlı Devletinde kişilerin ikamet ve seyahat hakkı döneme bağlı olarak farklılık göstermektedir. 20. Yüzyıl başlarına kadar ikamet ve seyahat hakkı kapitülasyonlar, mürur tezkeresi ve yol emirleri ile düzenlenmiştir. 20. Yüzyıl başlarında Osmanlı Devletinde kanunlaşma hareketleri başlamış ve kişilerin ikamet ve seyahat hakkı ile ilgili olarak, 1915 yılında Ecnebilerin Memalik-i Osmaniye'de Seyahat ve İkametlerine Dair Kanun[126] kabul edilmiştir.

---

[124] Kanun-î Esasî metni için bkz. http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:1peBeY2CsdwJ:mimoza.marmara.edu.tr/~etemlevent/anayasa/1876_KANUNÎ_ESASI.doc+&cd=4&hl=tr&ct=clnk&gl=tr (erişim tarihi: 17.02.2016).

[125] Eryılmaz, 1992: 89-90; Tanör, 2006: 132; Üçok vd., 2011: 337.

[126] Ecnebilerin Memalik-i Osmaniye'de Seyahat ve İkametlerine Dair Kanun metni için bkz. https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MECMEB/mmbd03ic02c001/mmbd03ic02c001ink017.pdf (erişim tarihi: 17.02.2016).

Çalışmanın bu kısmında, kişilerin ikamet ve seyahat hakkının dinî esaslar yerine ilk defa kanuna dayanması nedeniyle söz konusu Kanunun kabul tarihi esas alınarak, ikamet ve seyahat hakkının Kanun öncesinde ve sonrasında nasıl düzenlendiği ele alınacaktır.

1.2.5.3.2.2 Ecnebilerin Memalik-i Osmaniye'de Seyahat ve İkametlerine Dair Kanunun Kabulünden Önce

1915 öncesi dönemde Osmanlı Devletinde hukuk kuralları İslam hukukuna tâbi olduğu için ikamet ve seyahat hakkı da dinî esaslar çerçevesinde belirlenmekteydi. Bu bakımdan daha önce değindiğimiz[127] İslam hukukunda müslüman ve gayrsimüslim ayrımı önem taşımaktadır. Osmanlı Devletinde ikamet ile ilgili olarak, "*memaliki islamiyyede hükmi ikamet bir başka asla müsteniddir; zira dar-ı İslam'da ikamet; ya kabulı İslam edilmekle veya akdi zimmete mütevakkıf tutulmuş olduğundan ahkamı dar iltizam edilmedikce alelıtlak ikamete tecavüz gösterilmez. Binaen aley dar-ı İslam'da ikamet: kabulı İslam, yahut akdi zimmet olunarak muamelatda iltizamı ahkam edilmekle meşrut olmasına nazaran ikamet ehli dardan olmayı icab, yani; sıfatı tâbiiyeti tazammun eyleyeceği"* belirtilmektedir[128]. Sadeleştirerek ifade etmek gerekirse; İslam ülkesinde ikamet etme hakkı müslümanlar ile zimmet akdi tarafı gayrîmüslimlere tanınmıştır. Ancak zimmet akdinin tarafı gayrimüslimlerin ikamet ve seyahat serbestîsi konusunda bazı istisnaî hususlar bulunmaktadır. Çıkarılan fermanlarla gayrîmüslimlerin müslüman mahallelerinde ikamet etmeleri yasaklanmış, müslüman mahallesinde bulunan gayrîmüslimlere ait evler müslümanlara satılmıştır[129]. Kutsal bölgelere ziyaret konusunda karşılıklılık esası benimsenmiştir; gayrîmüslimlerin müslümanların, müslümanların da gayrîmüslimlerin kutsal sayılı bölgelere ziyareti yasaklanmıştır[130]. Bütün bu düzenlemeler birlikte değerlendirildiğinde Osmanlı Devletinde gayrîmüslimlerin seyahat hakkının, ikamet hakkına göre daha az sınırlandırıldığını söylemek mümkündür.

İkamet ve seyahat hakkı bakımından değinilmesi gereken bir diğer sınırlama ise, *yave* uygulamasıdır. Gayrîmüslimlerin yerleşim yerinden başka bir yerde altı aydan fazla ikamet etmesi hâlinde *yave* harcı ödemeleri gerekmekteydi[131].

19. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devletinde modernleşme amacı taşıyan bir dizi değişiklik yapılmış; özellikle 1839 yılında ilân edilen Tanzimat Fermanı ile bu değişim hızlanmıştır. Osmanlı Devletinde kişilerin ikamet ve seyahat hakkı ile ilgili *mürur tezkeresi* (1841) ve pasaport düzenlemeleri (sırasıyla 1867,1884, 1894,1911, 1915 ve 1918 yıllarında

[127] Bkz. s. 17.
[128] Fuad, 2006: 30.
[129] Bozkurt, 1989: 18-19.
[130] Ercan, 2001: 173.
[131] Ercan, 2001: 178.

yapılan) bu sürece örnek olarak gösterilebilir. Bazı düzenlemeler vatandaş-yabancı ayrımı yapmaksızın Osmanlı Devletinde bulunan herkes için bazı kısıtlamalar öngörmektedir. Çalışmanın bundan sonraki kısmında öncelikle yurtiçinde ikamet ve seyahat hakkı ile ilgili *yol emri* ve *mürur tezkeresi* uygulaması, daha sonra Osmanlı Devletine yapılan seyahat ve ikameti düzenleyen kapitülasyonlar ve pasaport düzenlemeleri ele alınacaktır.

1.2.5.3.2.2.1 Yol Emri ve Mürur Tezkeresi

Osmanlı Devleti, yabancı devlet vatandaşlarının ikamet ve seyahat hakkı ile ilgili olarak ikili anlaşmalar[132] akdetmiştir. Ancak akdedilen bu ikili anlaşmalarda tanınan ikamet ve seyahat hakkının güvenli bir şekilde kullanılabilmesi için uygulamada ilgililere *yol emri* denen belgenin verilmesi gerekmekteydi[133]. Bunun için öncelikle, anlaşma tarafı devletin elçilikleri tarafından *yol hükmü* adında bir belge düzenlenmekte ve bu belge Osmanlı Devleti tarafından onaylanarak *yol emri* adını almaktaydı. *Yol hükmünün* yetkili makamlar tarafından onaylanarak yol emri haline gelmesiyle birlikte Osmanlı Devletine giriş konusunda bir engel kalmamaktaydı. *Yol emri*; yolcunun adı, yolculuğun amacı, nereye gideceği ve kaç kişinin yolculuk yapacağı gibi bilgileri içermekteydi[134]. Yol emri alan yabancının yurt içinde seyahat edebilmek için ayrıca *mürur tezkeresi*[135] denen belgeyi de alması gerekmekteydi.

16. yüzyıldan itibaren uygulamada gelişen *mürur tezkeresi,* ülke içinde seyahate ilişkin bir belge olduğu için doktrinde iç pasaport olarak adlandırılmaktaydı[136]. Mürur tezkeresi, ülke içi güvenliği sağlama ve nüfus hareketlerini kontrol altına alma amaçlı olarak kullanılan ve ülke içindeki güvensizlikten duyulan kaygı nedeniyle istikrar sağlama amaçlı olarak öngörülen bir tezkere olup; genellikle şehir merkezlerinde iş aramak veya eğitim almak amacıyla gelen kişilerin aldığı bir belgeydi[137]. 1831 yılına kadar bu belge kaza ve kasabalarda kadı veya naiblerince düzenlenmekteydi[138].

Ülke içindeki seyahati düzenleyen bu uygulama 10 Şubat 1841 tarihli Men-i Mürur Nizamnamesi[139] ile yazılı hale gelmiştir. Nizamnamenin amacı, o dönemde sürekli görülen iç isyanları kontrol etmek ve büyük göç hareketlerini tespit etmekti[140]. Bu bakımdan Men-i

---

[132] Sezer, 2003: 107.
[133] Osmanlı ülkesinde seyahat ile ilgili olarak düzenlenen benzer bir belge de *ilcanname*dir. *Barış ve can emniyeti* anlamına gelen belgenin Fatih Sultan Mehmet zamanında verilmeye başlandığı belirtilmektedir: Sezer, 2003: 108.
[134] Sezer, 2003: 111.
[135] Mürur tezkeresi, bir yere gitmek için gerekli olan izin belgesi anlamını taşımakta olup; icazet, tavsiyename, amanname gibi belgelerle benzer amaçla düzenlenmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Turna, 2014: 390.
[136] Turna, 2014: 390.
[137] Turna, 2014: 401.
[138] Gökçen ve Gül, 2010: 153.
[139] Gökçen ve Gül, 2010: 153'den naklen.
[140] Turna, 2014: 391.

Mürur Nizamnamesi ülkede seyahat etmek isteyen herkes için yabancı ve vatandaş ayrımı yapılmaksızın geçerli kabul edilmiş ve kişilerin ülke içinde bir yerden başka yere gitmek için mürur tezkeresi almaları düzenlenmiştir.

1830 yılında Osmanlı'da yapılan nüfus sayımı ardından Defter Nazırlığı teşkilatı kurulmuştur. 1831 yılından itibaren de mürur tezkeresini düzenlemeye yetkili makam Defter Nazırlığıdır. Mürur tezkeresi almak için kişiler öncelikle mahalle imâmı tarafından düzenlenen ve içeriğinde kişinin nereye, neden ve ne kadar süre ile gittiğine ilişkin bilgileri bulunan bir belge ile kadıya başvururdu. Daha sonra, kadı tarafından verilen ilâm Defter Nazırı tarafından kayıt altına alınmaktaydı. Kayıt sonrası verilen mürur tezkeresi için Defter Nazırına, Osmanlı Devleti tâbiiyetinde olup gitmek istediği yer halkından olmayanların, o yerde ikamet edenler arasından iki şahit göstermesi gerekmekteydi[141].

Men-i Mürur Nizamnamesinden sonra pasaport kavramına yer veren 19 Aralık 1844 tarihli Memalik-i Mahruse-i Şahane'de Mürur ve Ubur Nizamnamesi yürürlüğe girmiştir[142]. Nizamnamenin 13. ve 14. maddelerine göre, herkesin yurt içinde seyahat için mürur tezkeresi alması, yurtdışına gidecek kişilerin ise pasaport alması gerekmektedir. Yabancıların usulüne uygun olarak düzenlenen pasaportu gösterdikten sonra adlarına mürur tezkeresi düzenlenmesi de gerekmekteydi. Başka bir anlatımla, Osmanlı tâbiiyetindeki bir kişinin mürur tezkeresi almak için pasaport almasına gerek yokken, yabancı bir kişinin mürur tezkeresi alabilmesi için pasaport alması zorunluydu. Pasaport ile ilgili düzenlemeye aykırı olarak ülkede bulunan yabancılar ise derhal sınır dışı edilmekteydi. Böylelikle, söz konusu Nizamname ile pasaport zorunluluğu ve usule aykırılığın yaptırımı ilk kez açıkça düzenlenmiştir.

1.2.5.3.2.2.2 Kapitülasyonlar ve Koruma Sistemi

Kapitülasyon terimi ilk kez bir ordu komutanının, savunduğu bölgeyi ve emri altındaki orduyu düşmana bırakacağı zaman teslim şartlarını yazdığı senedi ifade etmek için kullanılmıştır[143]. Hukukî kavram olarak kapitülasyon[144] ise, "*bir ülkede yurttaşların zararına olarak yabancılara tanınan ayrıcalık hakları"* olarak tanımlanmaktadır[145].

---

[141] Çadırcı, 1993: 172; Sezer, 2003: 114.

[142] Sezer, 2003: 116'den naklen.

[143] *Türk kapitülasyonları padişahların yabancı devlet vatandaşlarının tâbi olacakları muameleleri bildiren tek taraflı hukukî tasarruflardır*: Birsen, 1936: 130. Kapitülasyonların mahiyeti hakkında detaylı bilgi için bkz. Altuğ, 1968: 44.

[144] Fransızcası *bir yerin teslimi için yapılan antlaşma,* İngilizcesi *savaşta silahlı bir düşman kuvvete belirli bir kıtanın, şehrin veya toprak parçasının teslimi için yapılan antlaşma* olarak açıklanmaktadır*:* Altuğ, 1968: 43.

[145] Altuğ, 1968: 356; Her devletin ülkesi üzerinde kural olarak münhasır yetkisi vardır. Kabul edilmiş uluslararası yükümlülükler bulunmadığı sürece bir devletin ülkesinde yabancı bir devletin yetki kullanması söz konusu değildir. Ancak bir devletin ülkesi üzerindeki yetkisine teamülen ya da bir anlaşma ile uluslararası hukuktan kaynaklanan istisnalar getirilebilir. Kapitülasyonların verilmesinde bir devlet ülkesi üzerindeki yetkilerin kullanılmasını başka devletlere geçici ya da sürekli olarak devreder: Pazarcı, 2015: 156.

Osmanlı Döneminde kapitülasyonlar[146] yabancıya kişisel, adlî, iktisadî, idarî ve mahmi (koruma)[147] sahipliği olmak üzere beş alanda ayrıcalık tanımaktadır. Konumuz açısından kişisel ayrıcalıklar, yabancılara ülkeye giriş, burada ikamet ve seyahat gibi imkânların verilmesi ile ilgilidir[148].

Osmanlı Devletine ülke dışından gelen yabancıların ikamet ve seyahat özgürlüğü ile ilgili düzenlemeler kural olarak, akdedilen ikili anlaşmalara dayanmaktadır. Söz konusu anlaşmaların[149] konusu genellikle ticaret ve denizcilik serbestîsi ile ilgili olup[150], karşılıklılık veya en çok gözetilen ulus kaydı esası çerçevesinde her iki tarafın vatandaşlarına bazı haklar tanıyan hükümler içermektedir[151].

Kapitülasyonlar başlangıçta ayrıcalık tanınan devletin vatandaşları için kabul edilmiş, ancak zaman içinde bu devletin vatandaşı olmadığı hâlde koruması altında olan kişileri de kapsamaya başlamıştır[152]. Koruma sistemi 16. Yüzyıl başlarında Avrupa Devletlerinin Konsolosluklarında Osmanlı tâbiiyetindeki gayrîmüslim kişilerin tercüman olarak çalışması amacıyla kişiye özel ve görev süresi ile sınırlı olmak üzere kullanılmış, zamanla amacını aşarak geniş uygulama alanı bulmuştur[153].

Osmanlı Devletinde yaşayan kişilerin yabancı devletler aracılığıyla bazı haklar kazanmasına dayanan koruma sistemi temel olarak *yabancı koruma*[154], *dinî koruma*[155] ve *yerli koruma*[156] şeklinde üçe ayrılarak incelenmektedir. Kapitülasyonların sağladığı ikamet ve seyahat hakkı ayrıcalıklarını kullanan yabancı devlet himayesindeki kişilerin de ikamet ve

---

[146] Osmanlı Devletinde Avrupa Devletlerine ayrıcalık vermenin doğal olduğu düşünülmüş daha sonra kapitülasyonların zararının anlaşılmış ve kapitülasyonların devletin hâkimiyetini sınırlaması nedeniyle yapılan anlaşmalarda Devletler Genel Hukuku kurallarına uyulmaya çalışılmıştır: Seviğ, 1983: 33; Birsen, 1936: 138.

[147] Berat veya konsolosluktan belge alarak korunan kişilere *mahmi* denilmektedir. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Konan, 2009: 171 vd.; Bozkurt, 1989: 33-36.

[148] Altuğ, 1968: 79-84.

[149] Örneğin Fransa ile yapılan anlaşmaya göre, Fransız vatandaşlarının, Osmanlı topraklarında ikamet süresinin on yıl olması düzenlenmiştir: Fuad, 2006: 62.

[150] Amerika Birleşik Devletleri ile Osmanlı Devleti arasında 19. yy yapılan anlaşmalarla ile ilgili olarak detaylı bilgi için bkz. Selvi ve Kurtuluş, 2012: 332.

[151] Dardağan ve Hadimoğlu Özbek, 2003: 549.

[152] Bozkurt, 1989: 33.

[153] Konan, 2009: 72.

[154] Kapitülasyonlara dayanarak yabancı devletlerin, Osmanlı Devletinde ticaret yapan başka devlet vatandaşlarını korumasını ifade etmektedir: Konan, 2009: 172.

[155] Yabancı devlet elçilik ve konsoloslukları aracılığıyla manastır, papalığa ait kilise ve okullar, hastaneler ve dinî topluluklara sağlanan statüdür. Belirtilen kişiler ile herhangi bir kişi arasındaki cezai bir uyuşmazlıkta karşı tarafın tâbiiyetine bakılmaksızın koruma sağlayan devletler kendilerinin davayı takip yetkisi olduğunu iddia etmişlerdir. Konan, 2006: 203-204.

[156] Osmanlı Devleti tâbiiyetinde bulunan kişiler arasından Osmanlı Devletinin izni sonucunda yabancı devlet tarafından seçilen konsolos, konsolos yardımcısı, tercüman gibi konsolosluk çalışanlarına, adına çalıştıkları devlet vatandaşlarının sahip olduğu ayrıcalıkların aynısı tanınırdı. Buna mahmi sahipliği denilmekteydi. Koruma patenti ise herhangi bir hukukî dayanağı olmayan, elçi ve konsoloslar tarafından para karşılığı düzenlenerek kişilere verilen ve patenti veren devlet tarafından koruma sağlayan bir belgedir: Konan, 2009: 178.

seyahat edebilmesi için daha önce değindiğimiz[157] yol emri, yol izni veya mürur belgesi almaları gerekmektedir.

1.2.5.3.2.2.3 Pasaport Düzenlemeleri

Osmanlı Devletinde yabancılar hukuku ve kamu hukukunun gelişimi ile birlikte 14 Şubat 1867 tarihli Pasaport Odası Nizamnamesi[158] kabul edilmiş ve modern anlamda pasaport kavramı ilk kez bu düzenlemede yer almıştır[159]. 1867 tarihli Pasaport Odası Nizamnamesinin 1. maddesine göre, "*memaliki mahrusai şahaneye dâhil olmak veyahut harice çıkmak veyahut dahili memlekette geştü güzer etmek arzusunda bulunan her kim olursa olsun memuru hakikisi tarafından usul ve kaideye muvafık bir kıta pasaport ahzına mecburdur"*. Bu hüküm ile, Osmanlı ülkesine giriş, ülkeden çıkış ve ülke içinde seyahat edecek kişilere pasaport taşıma zorunluluğu getirilmiştir.

1844 tarihli Mürur Nizamnamesinde usule aykırı olarak pasaportsuz giriş durumunda öngörülen sınır dışı edilmeye ilişkin düzenleme, 1867 tarihli Pasaport Odası Nizamnamesinde kaldırılarak yerine yabancının tâbiiyetinde bulunduğu ülke konsolosunun görüşü alınarak para cezası verilmesi yaptırımı öngörülmüştür[160]. 1867 tarihli Pasaport Odası Nizamnamesinde düzenlenen bir diğer konu ise kişilerin ikametine ilişkindir. Osmanlı Devletinde yolculuk yapmak isteyenlerin seyahat ile ilgili belgeler haricinde alması gereken bir diğer belge de ikamet tezkeresidir. 1867 tarihli Pasaport Odası Nizamnamesinin 4. maddesine göre, "*ikamet kâğıtları her bir şahsa başka verileceğinden on yaşından yukarı ricalden her şahsa birer kâğıt verilecektir"*. Pasaport vermeye yetkili makamlar ve pasaport verilmesinde izlenecek usul ise, 1867 tarihli Pasaport Odası Nizamnamesinin 5. maddesinde ayrıntılı şekilde düzenlenmiştir. Buna göre, Pasaport düzenlemeye yetkili makam, başkentte Zaptiye Nezareti, taşrada vilayet ve livanın en büyük memuru olarak belirtilmiş; vatandaş tarafından ibraz edilen nüfus tezkeresi sonrasında pasaportun belirtilen makamlar tarafından imzalanıp mühürlenmesi ve bu makamların hazırladığı pasaportların Dâhiliye Nezareti tarafından bir ücret karşılığı basılması öngörülmüştür.

1867 tarihli Pasaport Odası Nizamnamesinin kabulünden sonra farklı tarihlerde, pasaport ile ilgili olarak bir dizi düzenleme (1884 ve 1894 tarihli Pasaport Nizamnameleri; 1911, 1915 Pasaport Kanunları ve 1918 tarihli Pasaport Kanunî Muvakkat) kabul edilmiştir.

---

[157] bkz s. 22.
[158] Düstur, 1. Tertip, C. I: 776-779 (Gökçen ve Gül, 2010: 155'den naklen).
[159] Gökçen ve Gül, 2010: 155.
[160] Düstur, Tertip, C. 1: 778 (Gökçen ve Gül, 2010: 155'den naklen).

1867 tarihli Pasaport Odası Nizamnamesini yürürlükten kaldıran 21 Şubat 1884 tarihli Pasaport Nizamnamesi[161] daha ayrıntılı hükümler içermektedir. 1884 tarihli Pasaport Nizamnamesinin 1. maddesine göre, "*memalik-i Osmaniyeden diyar-i ecnebiyeye gidenler iş bu nizamname ahkamında tevfikan pasaport istihsal itmeğe mecburdurlar*; Nizamnamenin 11. maddesine göre ise, *devlet-i aliyye ile dost ve muahid olan düvel-i ecnebiye tebasından memalik-i şahaneye dahil olmak isteyenlerin usulüne muvafık bir pasaportu hamil olmaları meşruttur"*. 1884 tarihli Pasaport Nizamnamesi tüm yabancıların Osmanlı Devletine pasaportsuz girişini yasaklamakta ve ülkeye pasaportsuz girmenin dolandırıcılık suçu ile aynı cezayı gerektireceğini düzenlemektedir. Bu bakımdan düzenlemenin önceki düzenleme ile benzer olduğu, yalnızca öngörülen usule aykırılık hâlinde yaptırımın farklı olduğu söylenebilir.

1894 tarihli Pasaport Nizamnamesi[162], 1884 tarihli Pasaport Nizamnamesi ile benzer hükümleri içermektedir. Tek farkı 9. maddesine göre kabul edilen yurt dışına çıkışta kişilerin malî durumunun değerlendirilerek kısıtlama getirilebilmesi imkânıdır.

1911 tarihli Pasaport Kanunu[163] ise Osmanlı devletinde yurtdışına çıkışta pasaport alma zorunluluğu ve usule aykırı olarak ülkeye giriş durumunda uygulanacak usule ilişkin hususları düzenlemektedir. Kanunun 1. maddesine göre, "*Memalik-i Osmaniye'den diyarı ecnebiye gidenler pasaport ahzında muhtardır"*. Görüldüğü üzere, yabancıların yurtdışına çıkışında pasaport alma zorunluluğu kaldırılarak ihtiyarî hale getirilmiştir. Ayrıca, Kanunun, usule aykırı olarak yurda girişi düzenleyen 13. maddesine göre,

> "*Pasaportu olmadığı yahud usulüne gayr-ı muvafık bir pasaportu hamil olduğu hâlde Memâlik-i Osmaniye'ye gelenlerin hudu veya sevahil-i Osmaniye'de memurin–i müte'allikası tarafından hüviyetleri tahkik olunacaktır. Bu misüllüler teb'ai ecnebiyeden olduğunu beyan eylediği hâlde polis nezareti altında bulunmak üzere kırk sekiz saat zarfında mensub olduğu konsoloshaneden bir pasaport yahud pasaporta mu'adil tâbi'iyyet ilm u haberi istihsal etmeye ba'de vize harcının iki mislini tediyeye mecburdur. İcabı hale göre mezkur 48 saat müddet konsoloshane ile bi'l ittifak uzatılabilir. Bu müddetlerin mürurunda teb'a-i ecnebiyeden olan şahıs pasaport veya pasaporta muadil tâbi'iyyet ilmuhaberi istihsal edemediği hâlde memalik-i Osmaniye'den ihrac olunacaktır"*.

Sadeleştirerek ifade etmek gerekirse, pasaportsuz veya usulüne uygun olmayan bir pasaportla, Osmanlı Devletine girenlerin, polis gözetiminde 48 saat içinde vatandaşı olduğu ülke temsilciliğinden alacağı pasaport ile tâbiiyetini kanıtlaması ve ülkeye giriş için gerekli olan vize harcının iki katını ödemesi gerekmektedir. Aksi halde ilgili hakkında, yetkili makamlar tarafından sınır dışı edilme işlemi uygulanacaktır.

---

[161] Düstur, 1. Tertip, Zeyl IV: 4-7 (Gökçen ve Gül, 2010: 155'den naklen).
[162] Düstur 1. Tertip, C. 6: 1530-1535 (Gökçen ve Gül, 2010: 156'den naklen).
[163] Düstur 2. Tertip, C. 3: 462-467 (Gökçen ve Gül, 2010: 156'den naklen).

2 Mart 1915 tarihli Pasaport Kanunî Muvakkat[164] ve 20 Kasım 1918 tarihli Pasaport Kanununda[165] da yabancıların ülkeye giriş ve ülkeden çıkışlarında pasaport ibraz etme zorunluluğu kabul edilmektedir[166]. Her iki düzenleme genel olarak eski düzenlemelerle aynı hükümleri içermekte; ancak pasaport hamili vatandaşların ülkeden çıkış ve ülkeye giriş öncesinde pasaportlarını yetkili makamlara vize ettirme zorunluluğu getirilmektedir. Böylelikle vize ettirme suretiyle kimlik kontrolünün yapılması amaçlanmaktadır.

1.2.5.3.2.3 Ecnebilerin Memalik-i Osmaniye'de Seyahat ve İkametlerine Dair Kanun Dönemi

Kapitülasyonların 1915 yılında kaldırılmasından sonra, yabancılar hukuku alanında ortaya çıkan hukukî boşluğu doldurmak amacıyla yabancıların ülkeye girişi, ikamet ve seyahat hakları ile çalışma hakları gibi konularda bir dizi düzenleme kabul edilmiştir. Kabul edilen bu düzenlemeler ile Osmanlı topraklarında bulunan yabancıların statüsü açıklığa kavuşturulmak istenmiştir[167]. Bu amaçla kabul edilen 15 Mart 1915 tarihli Ecnebilerin Memalik-i Osmaniye'de Seyahat ve İkametlerine Dair Kanun[168] Osmanlı Devletindeki yabancıların ikamet ve seyahat hakkını düzenlemektedir.

1.2.5.3.2.3.1 Hakkın Kullanılması

Kanunun 1. maddesine göre, yabancıların Osmanlı Devletinde serbestçe ikamet ve seyahat etme hakkı kabul edilmekte; ancak bazı usulî işlemlerin yerine getirilmesi gerekmektedir. Kanunun 2. maddesine göre, yabancıların ülkeye girişlerinden itibaren 15 gün içinde isim, yer, doğum tarihi, sıfat, sanat, seyahat sebebi, anne ve babalarının isim ve şöhretleri, yanlarında bulunan eş ve çocuklarının isim ve yaşları, tâbiiyetleri ve Osmanlı ülkesinde seyahat ve ikamet edecekleri yer gibi bilgileri içeren bir beyannameyi bulundukları yerin polis merkezine teslim etmeleri gerekmekteydi. Kanunun 3. maddesi ise, beyanda bulunan yabancıların ikamet ve seyahat için bildirdiği yerden başka bir yere ayrılmaları hâlinde ikamet tezkerelerini polis merkezine teslim etme zorunluluğu getirmiştir. Kanunda yabancıların ikamet ve seyahatinde herhangi bir izin şartı aranmamakta; polis merkezine verilmesi gereken belgeler bildirim niteliği taşımaktaydı. Bu nedenle, yabancı kişiler ile vatandaş arasında ülkede ikamet ve seyahat etme hakkı bakımından eşitlik ilkesinin kabul edildiği görülmektedir.

---

[164] Düstur 2. Tertip C. 7: 486 (Gökçen ve Gül, 2010: 156'den naklen).
[165] Düstur 2. Tertip C. 11: 53-58 (Gökçen ve Gül, 2010: 156'den naklen).
[166] Gökçen ve Gül, 2010: 156.
[167] Bilgi, 2010: 118.
[168] MMZC, 3/2, 1991, 339-409 (Bilgi, 2010: 104'den naklen).

1.2.5.3.2.3.2 Hakkın Sınırlandırılması

İkamet ve seyahat hakkının hangi gerekçelerle sınırlandırılabileceği Kanunun 6. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, ikamet ve seyahat hakkının siyasî, idarî veya inzibatî sebeplerle sınırlandırılabileceği düzenlenmiştir. Belirtilen sebeplerin bulunması hâlinde kişilerin belirli bir süre veya süresiz olarak ülke içinde ikamet ettikleri yerden farklı bir yerde ikamet etmeye zorlanabileceği veya ülkeden sınır dışı edilebileceği belirtilmiştir[169].

Kanunda kabul edilen zorunlu ikamet ve sınır dışı edilme sebeplerinin modern kamu hukukundaki kamu düzeni, genel sağlık ve genel güvenlik gibi sınırlandırma kriterleri ile örtüştüğünü görüyoruz. Objektif olarak tespiti zor olan bu ölçütler idareye takdir hakkı tanınmak istenen durumlarda kullanılmaktadır. Bu bakımdan yabancıya tanınan hakkın sınırlandırılmasında sadece bu kıstasların kullanılması tamamen idarenin takdirine bırakılmaktadır. Ancak özellikle Osmanlı Devletinin son dönemlerinde temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasında, ülke içi istikrarın sağlanması zorunluluğu gibi nedenler de göz önünde bulundurulmuştur.

1.2.6 Türk Hukukunda Yabancıların İkamet ve Seyahat Hakkı Konusundaki Gelişmeler

1.2.6.1 Anayasal Süreç

20 Ocak 1921 tarihli Anayasa (Teşkilat-ı Esasî), kabul edildiği dönemde karşılaşılan sorunları çözme amacıyla devlet sistemi ile ilgili düzenlemeler içermekte; temel hak ve özgürlükler konusunda herhangi bir düzenlemeye yer vermemekteydi. Bu nedenle, 1921 ilâ 1924 yıllarında kişilerin temel hak ve özgürlüklerine ilişkin boşluk 1876 tarihli Kanun-î Esasi hükümleri ile doldurulmuştur. Bu dönemde Kanun-î Esasinin, Teşkilat-ı Esasî ile çatışmayan hükümleri yürürlükte olduğu için[170], ikili bir düzen bulunmaktaydı.

20 Nisan 1924 tarihli Anayasa ile, 1921 Anayasası dönemindeki bu ikili düzene son verilmek istenmiş; 1924 Anayasasının 104. maddesi ile, 1876 tarihli Kanun-î Esasî ve 1921 tarihli Teşkilat-i Esasî yürürlükten kaldırılmıştır[171]. Temel hak ve hürriyetler 1924 Anayasasında Türklerin Hukuk-ı Ammesi (Türklerin Kamu Hakları) başlığını taşıyan Beşinci Fasılda 68 ilâ 88. maddelerde düzenlenmiştir[172]. Bu Fasılda temel hak ve özgürlükler sayılmış, ancak bunların içerikleri ve sınırlandırılmalarına ilişkin esaslar kabul edilmiştir[173].

---

[169] Belirlenen yerde ikamet zorunluluğu modern hukukta sınır dışı işleminde idari gözetime alternatif olarak kabul edilen bir uygulamadır. Türk hukukundaki güncel durum ile karş. için bkz. s. 123.
[170] Altuntaş, 2002: 92-94.
[171] Gözler, www.anayasa.gen.tr/tek-1924.htm (erişim tarihi: 10.07.2015).
[172] Altuntaş, 2002: 96.
[173] Terzioğlu, 2006: 26.

1924 Anayasasının 70. maddesine göre, "*kişi dokunulmazlığı, vicdan, düşünme, söz, yayım, yolculuk, bağıt, çalışma, mülk edinme, malını ve hakkını kullanma, toplanma, dernek kurma, ortaklık kurma hakları ve hürriyetleri Türklerin tabii haklarındandır"*. Maddede seyahat özgürlüğü (yolculuk hakkı) Türklerin tabiî hakkı olarak düzenlenmiş, yabancıların seyahat özgürlüğüne ilişkin herhangi bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Seyahat özgürlüğünün sınırlandırılması Anayasanın 78. maddesinde düzenlenmişti. Buna göre, "*seferberlikte idare-i örfiye hâlinde veyahut müstevli emrazdan dolayı kanunen müttehaz tedabir icabatından olarak vaz edilecek takyidat müstesna olmak üzere seyahat hiçbir surette takdiyata tâbi tutulamaz"*. Görüldüğü üzere, seyahat hakkı yalnızca seferberlik ve sıkıyönetim hâllerinin veyahut salgın hastalıklar sebebiyle sınırlandırılabilmektedir.

1924 Anayasası kişilerin temel hak ve özgürlüklerin sınırlanması bakımından yasama organına geniş takdir yetkisi tanımıştır. Başka bir anlatımla, bu dönemde, Anayasada sayılan hakların yetkili makamlar tarafından kanun yoluyla ölçüsüz şekilde sınırlandırılması mümkündü[174]. 1961 Anayasasının hazırlık aşamasında bu sakıncayı göz önünde bulunduran Anayasa koyucu, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi düzenlemelerini dikkate alarak temel hak ve hürriyetleri koruyucu hükümler getiren bir insan hakları listesi hazırlamıştır[175].

Bu esaslar çerçevesinde hazırlanan 1961 Anayasasının 12. maddesi eşitlik ilkesine yer vermiştir. Buna göre, "*herkes dil, ırk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din ve mezhep gözetilmeksizin kanun önünde eşittir"*. 1961 Anayasası, 1924 Anayasasından farklı olarak-, temel hak ve özgürlükler bakımından *Türkler* yerine *herkes* ibaresini kullanarak yabancı ile vatandaş arasındaki ayrıma son vermiştir[176]. Ayrıca, Anayasanın 13. maddesinde yabancıların durumu düzenlenmiş; "*bu kısımda gösterilen hak ve hürriyetler, yabancılar için milletlerarası hukuka uygun olarak, kanunla sınırlanabilir"* ifadesine yer verilmiştir. Böylelikle, 1961 Anayasasında yabancılara haklar tanınması konusunda kural olarak eşitlik ilkesi benimsenmiş, ancak yabancıya tanınan haklarda bir sınırlama yapılacaksa bunun milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla yapılması gerektiği anayasal ilke olarak kabul edilmiştir.

1961 Anayasasındaki bu genel ilkelerin dışında, Kişinin Hak ve Ödevleri başlığını taşıyan İkinci Bölümünün 18. maddesinde seyahat özgürlüğü düzenlenmiştir. Bu maddeye göre;

---

[174] Vuraldoğan, 2005: 1.
[175] Altuntaş, 2002: 95.
[176] Altuntaş: 106.

"*herkes seyahat hürriyetine sahiptir. Bu hürriyet, ancak milli güvenliği sağlama ve salgın hastalıkları önleme amaçlarıyla kanunla sınırlanabilir. Herkes, dilediği yerde yerleşme hürriyetine sahiptir; bu hürriyet milli güvenliği sağlama, salgın hastalıkları önleme, kamu mallarını koruma, sosyal, iktisadi ve tarımsal gelişmeyi gerçekleştirme zorunluluğu ile ve kanunla sınırlanabilir. Türkler, yurda girme ve yurt dışına çıkma hürriyetine sahiptir. Yurt dışına çıkma hürriyeti kanunla düzenlenir".*

1961 Anayasasının 18. ve 13. maddeleri birlikte değerlendirildiğinde, yabancıların ikamet ve seyahat hakkı konusunda vatandaşlarla eşit hakları haiz olduğu, yabancılar için ikamet ve seyahat hakkının sınırlandırılmasının ancak kanunla ve milletlerarası hukuka uygun olarak mümkün olabileceği sonucuna ulaşmış bulunuyoruz. Ayrıca seyahat özgürlüğü millî güvenliği sağlama, salgın hastalıkları önleme gibi nedenlerle kanunla ve milletlerarası hukuka uygun olarak sınırlanabilirken; yerleşme özgürlüğü bu nedenlerin yanı sıra kamu mallarını koruma, sosyal, iktisadî ve tarımsal gelişmeyi gerçekleştirme zorunluluğu gibi nedenlerle kanunla ve milletlerarası hukuka uygun olarak sınırlanabilmekteydi[177].

Yabancıların ikamet ve seyahat hakkındaki Anayasal düzenlemeyi bu şekilde açıkladıktan sonra, bu hakkı sınırlayan temel kanunlar "*Yasal Süreç"*; diğer kanunlarda kabul edilen sınırlamalar ile idari sınırlamalar ise "*Diğer Sınırlamalar"* başlığı altında ele alınacaktır.

1.2.6.2 Yasal Süreç

1.2.6.2.1 Mülga Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahati Hakkında Kanun ile Pasaport Kanununun Yürürlükten Kaldırılan Hükümleri Çerçevesinde Yabancıların İkamet ve Seyahat Hakkı

1.2.6.2.1.1 Genel Olarak

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu öncesi dönemde yabancıların Türkiye'de ikamet ve seyahat hakkı ile ilgili kurallar, 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanunda (YİSHK) ile 5682 sayılı Pasaport Kanununda (PK)[178] yer almaktaydı[179]. Çalışmanın bu kısmında mülga Kanun hükümleri çerçevesinde yabancıların ikamet ve seyahatine ilişkin koşullar incelenecektir.

---

[177] Anayasada yurt içi-yurt dışı seyahat ayrımı yapılmamış; ancak yurt dışına çıkma özgürlüğünün kanun ile düzenlenmesi gereği belirtilmiştir. Türk doktrininde, kanun ile düzenlenecek hususların neler olduğu konusu tartışılmış ve bunun ülkeden çıkış için pasaport veya harç gibi konular olduğu belirtilmiştir: Göğer, 1973: 44.

[178] RG: 24.07.1950-7564. Pasaport Kanunu, Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanundan farklı olarak hem Türk vatandaşları hem de yabancılar için düzenlemeler içermekte; genel olarak ülkeye giriş ve çıkışın yeri ve denetimi sağlayacak belgeler ve bu belgelerin Türk makamlarınca hangi koşullarda verileceği konularını düzenlemektedir.

[179] Türk Hukukunda ülkeye giriş ile ilgili ilk kapsamlı kanun 1938 tarihli 3519 sayılı Pasaport Kanunudur (Düstur 3. Tertip c. 19 s. 1594-1604). Söz konusu düzenleme 1950 tarihli Pasaport Kanununa benzer hükümler içermektedir; ancak temel olarak Türkiye'den çıkışın vizeye tâbi olması, harçların yüksek olması ve vatandaşın yurda giriş serbestîsinin bulunmaması noktalarında farklılık göstermektedir. 3519 sayılı Pasaport Kanunu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Aybay, 1975: 128-132.

1.2.6.2.1.2 Yabancının İkamet ve Seyahat Hakkının Koşulları

Türk hukukunda yabancının ülkeye kabulü konusunda devletin belirli şartları arama ve bu şartların varlığı halinde yabancıyı ülkeye kabul edip etmeme konusunda takdir yetkisi bulunmaktadır[180]. Buna göre, yabancıların Türkiye'de ikamet edebilmek için öncelikle PK hükümlerine göre, ülkeye usulüne uygun olarak giriş yapmaları gerekmektedir[181]. Bu nedenle, çalışmanın bu kısmında öncelikle ülkeye usulüne uygun giriş[182] koşulları -ülkeye giriş ve çıkışta sınır kapılarını kullanma, pasaport veya pasaport yerine geçen belge gösterme zorunluluğu, vize alma zorunluluğu ve Türkiye'ye girişine izin verilmeyecek yabancılardan olmama- ele alınacak, daha sonra yabancının Türkiye'de ikamet edebilmesi için gerekli bir değil koşul olan ikamet tezkeresi almış olma hususu incelenecektir.

1.2.6.2.1.2.1 Ülkeye Usulüne Uygun Giriş Yapmış Olmak

1.2.6.2.1.2.1.1 Sınır Kapısından Giriş Yapmak

Ülkeye usulüne uygun girişin bir şartı olarak ülkeye girişte sınır kapılarını kullanma zorunluluğuna ilişkin PK düzenlemeleri hali hazırda yürürlükte olup; çalışmamızın pozitif hukuk kısmında ele alınacaktır[183].

1.2.6.2.1.2.1.2 Pasaport veya Pasaport Yerine Geçen Belge Göstermek

1.2.6.2.1.2.1.2.1 Pasaport Tanımı ve Niteliği

Pasaport kelimesi Latince *geçme* anlamına gelen *passus* ve İngilizce *liman* anlamını taşıyan *port* kelimelerinin bir araya getirilmesi ile oluşmuştur ve liman geçiş belgesi anlamını taşımaktadır. Ticaretin ilk başladığı dönemlerde ulaşım için en çok kullanılan yerlerin limanlar olması nedeniyle pasaport, ülkelerin bu noktalarında kullanılmaktaydı. Günümüzde ise ilk anlamından daha geniş bir anlamda, sadece limanlarda değil ülkelerin tüm sınır kapılarında kullanılmaktadır.

Devletin ülkesine gelen yabancının kimlik bilgilerini tespit etme ihtiyacı sonucu pasaport ortaya çıkmıştır[184]. Pasaport[185] kişilerin kimlik bilgilerini içeren, yabancının tâbiiyetinde bulunduğu devletin sınırlarından ayrılmasında bir sakınca olmadığını gösteren ve

---

[180] Çelikel ve Gelgel Öztekin , 2010: 73.
[181] Ülkeye giriş-çıkış, vize konularının yabancılar hukukunun bir parçası olduğu ve pasaport hukukunun içerisinde yer almaması gerektiği yönünde görüş için bkz. Göğer, 1973: 8.
[182] Tiryakioğlu, 1997: 69-70.
[183] Bkz. s. 79.
[184] Göğer, 1973: 11.
[185] Amerikan hukukunda pasaport hamilinin nüfus bilgilerini ve tâbiiyetini gösteren ve yabancı ülkeye geçişte kullanılan belge niteliğindeyken; Fransız hukukunda ise, kişinin yurt dışına çıkışına izin veren belgedir: Göğer, 1973: 63- 64.

tâbiiyetinde bulunan ülke tarafından düzenlenen[186], uluslararası seyahati kolaylaştırmayı sağlayan belgedir[187]. Bu bakımdan pasaportun kişinin kimliğini gösteren bir belge olması ve milletlerarası alanda hukukî durumu tespit etmesi olmak üzere iki önemli özelliği bulunmaktadır[188]. Yetkili makamlar pasaport düzenlerken kişilerin görüntüsünü ve kişi bilgilerini milletlerarası alanda geçerliliği olan bir belgeye yazmakta ve tüm bilgilerin doğruluğunu onaylamaktadır. Pasaportun geçerli sayılması için kimliğe ilişkin[189], eşkâle ilişkin[190], seyahate ilişkin[191] ve belgeye ilişkin olmak üzere asgari dört şart sayılabilir.

Pasaport hukuku bakımından devletler, liberal sistem, kontrol sistemi ve karma sistemi benimseyen devletler olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Liberal sisteme göre, pasaport ülkeye giriş ve çıkışta devletin izni niteliğini taşıyan bir belge değil, kişilerin kimliğini ispatlayan bir belgedir. Bu nedenle devletlerin ülkeye giriş ve çıkışta takdir yetkisi bulunmamaktadır. Bu sistem Anglo-Amerikan hukuk sistemini benimsenmiş ülkelerde uygulanmıştır. Ancak bu sistemi benimseyen devletler, Birinci Dünya Savaşı sonrasında iltica sorunu yaşanmış ve bunun üzerine liberal sisteme bazı sınırlamalar getirmişlerdir[192]. Kontrol sistemine göre, devlet için güvenlik öncelikli görülmektedir. Bu sebeple, ülkeye giriş ve ülkeden çıkış konusunda sakıncalı kişiler hakkında devletin tedbir alma yetkisi bulunmakta ve pasaport devletin izni niteliğindedir. Fransız sistemi olarak da adlandırılan bu sistemde polis etkin rol oynamaktadır[193]. Karma sistemde ise kişinin hak ve özgürlükleri ile devletin çıkarları arasında denge kurulması amaçlanmaktadır. Bu sistemde kural olarak devlet, kişinin seyahat özgürlüğünü sınırlandırmaz, sadece çıkarlarının gerektirdiği istisnaî hallerde sınırlandırabilir. Bu sistem Almanya'da geçerlidir[194]. Türk hukuk sisteminde[195] ise polisin etkin ve idarenin

---

[186] Birinci Dünya Savaşı sonrası vatansız kalan kişiler hakkında 1926 tarihinde Cenevre'de Pasaportların Milletlerarası Rejimi Hakkında Konferans düzenlenmiştir. Konferansta milletlerarası alanda tanınacak bir kimlik belgesi benimseme amacıyla bir karar kabul edilmiştir. 1927 yılında Harp sonucunda doğrudan doğruya savaştan doğan sebeplerle, sınırların belli olmamasından veya kanunlar çatışmasından ötürü vatansız olan veya bağlı oldukları vatandaşlık şüpheli bulunan kişilere, bu konunun milletlerarası bir şekilde halline kadar tek tip belge verilmesine ilişkin tavsiyeler kabul edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında benzer sorunlarla karşılaşılması üzerine 28 Temmuz 1951 tarihli Mültecilerin Hukukî Durumuna Dair Sözleşmenin 28. maddesinde mültecilere seyahat hakkı tanınmıştır. Vatansızlara ilişkin olarak 28 Eylül 1954 tarihli Vatansız Kişilerin Hukukî Durumlarına İlişkin Sözleşmenin 28. maddesi de1951 tarihli Sözleşme ile benzer hükmü içermektedir. Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Altuğ, 1968: 129.

[187] Aybay, 2010: 110; Altuğ, 1968: 127; Ruhi, 2007: 333.

[188] Göğer, 1973: 3.

[189] Pasaporta aktarılan nüfus kaydındaki bilgilerdir.

[190] Kişiyi tanımayı sağlayacak resmî kimliği ile pasaportu kıyas edebilecek fotoğraf bilgisidir.

[191] Seyahate ilişkin şart pasaportun bazı ülkelere giriş için kullanılamayacağı anlamına gelmektedir. 20. yy'da Amerikan dış politika gereği bazı ülkelere seyahat yasaklanmış ve pasaportlara bu şekilde kayıtlar konulmuştur. Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Aybay, 1975: 82.

[192] Aybay, 1975: 283; Aybay, 1975: 62.

[193] İngiliz hukukuna göre pasaport yabancı bir ülkede bulunan bir kişiye İngiltere vatandaşı olması nedeniyle verilen ve diplomatik himaye sağlayan belgedir: Aybay, 1975: 25.

[194] Aynen alıntı: Göğer, 1973: 28-32.

[195] Göğer, 1973: 31.

geniş takdir hakkına sahip olması nedeniyle kontrol sisteminin kabul edildiği ifade edilmektedir[196].

Bir devletin ülkesine gelen yabancının, tanınmayan bir devletin[197] vatandaşı olması ve pasaportuna sahip olması durumunda nasıl işlem yapılacaktır? Bu konuda pasaportun niteliğinden hareket etmek gerekmektedir. Eğer pasaport yalnızca kimlik tespitine yarayan bir belge olarak kabul ediliyor ve seyahat özgürlüğü temel bir hak olarak görülüyorsa tanınmayan bir devletin vatandaşlarının hakkının sınırlandırılması yerinde değildir. Ancak, pasaport devletin izni niteliğinde kabul edilirse, tanınmayan devletin vatandaşlarının hakkı sınırlandırılabilecektir[198].

Bunun yanı sıra PK'da pasaport gösterme zorunluluğuna aykırı şekilde pasaportsuz olarak ülke sınırına gelen yabancılar hakkında düzenleme bulunmaktaydı. PK'nın 4. maddesinde yer alan düzenlemeye göre, pasaportsuz/pasaport yerine geçen belgesiz veya süresi dolan pasaportla Türkiye sınırına gelen yabancı kişiler geri çevrilmektedir. Pasaport veya pasaport yerine geçen belgesiz Türkiye'ye gelen kişilerden gerekli belgeyi yolda kaybettiklerini iddia edenler bakımından farklı bir düzenleme kabul edilmişti. Bu kişilerin ülkeye kabulü noktasında idarenin takdir hakkı bulunmakta[199], İçişleri Bakanlığı tarafından yapılacak soruşturma sonuna kadar en yakın idare merkezine gönderilerek haklarında verilecek karara göre haklarında işlem yapılmakta ve bu süre boyunca mülki amirin göstereceği yerde oturma imkânına sağlanmaktadır.

Kanunda bazı kişilerin ülkeye kabulü bakımından İçişleri Bakanlığının kararı gerekli görülmüştür. PK'nın 4. maddesinin 4. fıkrasına göre, umumiyetle mültecilerin ve iskân hakkındaki mevzuat dışında olarak yurt tutmak maksadıyla gelen yabancıların, pasaportları olsun olmasın Türkiye'ye kabulleri İçişleri Bakanlığının kararına bağlı tutulmuştur.

---

[196] Pasaport Kanunun 22. maddesinin ilk hali Türk hukukunda kontrol sistemini kabul ettiğimizi göstermektedir. Söz konusu hüküm Türk vatandaşlarına ilişkin bir düzenleme olması nedeniyle çalışmamızda ayrıca incelenmeyecek burada yalnızca hükme yer verilecektir. Buna göre, "*mahkemece yabancı ülkelere gitmeleri mahkemece men olunanlar, genel emniyet nezaretinde olanlar, ülkeden ayrılmaları siyasî bakımdan sakınca bulunanlar, vergi borcu olanlar ve yabancı ülkede geçinme olanağını ispat edemeyen kişilerin ülkeden çıkışına izin verilmeyecektir"*. Kanunun bu düzenlemesinin Anayasaya aykırılığı gerekçesi ile yapılan başvuru üzerine mahkeme geçinmeye ilişkin şartı değerlendirirken ülkenin şeref ve itibarını koruma gerekliliğine değinmekte ve siyasî bakımdan sakınca bulunanlar ölçütünün sınırlamada yeterli olduğunu belirtmektedir (E. 1963/190, K. 1963/100, 29 Nisan 1963). Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Aygün, 2007: 100-115; Özek, 1963; Aybay, 1974; Özgüven, 2007.

[197] Devletin tanınması, yeni bir varlığın bir devlet oluşturduğunun, tüm hukukî sonuçlarıyla kabul edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Tanınmayan devletler hakkında detaylı bilgi için bkz. Sur, 2008: 118 vd.; Acer ve Kaya, 2014: 125 vd.

[198] Yunanistan uygulamada pasaportunda KKTC giriş ve çıkış damgası olan kişilerin Yunanistan'a girişine izin vermemektedir: http://www.mfa.gov.tr/yunanistan-seyahat-edecek-turk-vatandaslarinin-dikkatine.tr.mfa (erişim tarihi: 16.05.2016).

[199] Berki, 1966, 173; Aybay, 2010: 113.

PK'nın yürürlükten kalkan hükümlerini bu şekilde belirttikten sonra, pasaport gösterme zorunluluğu ve pasaport çeşitlerine ilişkin hükümlerin halen yürürlükte olduğunu, bu nedenle, pozitif düzenleme anlatılırken ele alınacağını belirtmekte fayda görüyoruz.

1.2.6.2.1.2.1.2.2 Pasaport Yerine Geçen Belgeler

Göçmen vesikası, Türk hükümetinin izni ile gelen göçmenlere Türk konsoloslukları veya bu amaçla yabancı ülkeye gönderilen resmî görevliler tarafından verilmekteydi. PK'nın 4. maddesine göre, "*hükümetin müsaadesiyle gelen göçmenler ellerinde Türk Konsolosluklarının veya göçmen sevki için yabancı memleketlere hükümetçe gönderilen memur veya heyetler tarafından verilmiş bir vesika bulunmak şartıyla pasaportsuz da olsalar Türkiye'ye kabul olunurlar"*. Pasaport yerine geçen belgeler, kişilerin vatandaşı olduğu devletler tarafından; göçmen vesikaları ise Türk yetkilileri tarafından verilmekteydi[200].

Pasaport yerine geçen diğer belgelere ilişkin PK'daki düzenleme halen yürürlükte olduğu için, diğer belgeler pozitif hukuk başlığı altında incelenecektir[201].

1.2.6.2.1.2.1.3 Vize Alma Mecburiyeti

1.2.6.2.1.2.1.3.1 Vize Tanımı ve Niteliği

Vize kelimesi Latince *videre (vis-)* görmek anlamına gelen kelimeden türetilmiştir. Sözlükte, "*bazı resmî kâğıtlara 'görülmüştür' anlamında konulan işaret ve bu işareti koyma işi"* olarak tanımlanmaktadır[202] . Vize, *"elinde usulüne uygun düzenlenmiş bir pasaportu olan yabancının pasaportuna kaydedilen ve giriş yapacağı ülkenin resmî makamları tarafından verilen o ülkeye girme iznidir"*[203]. Bu bakımdan vize, pasaportun düzenlendiği ülke hukukuna göre geçerliliği ve ülkeye giriş ve ülkeden çıkış hakkının tanındığını gösterir.

Devletlerin yabancılara vize verme zorunluluğu bulunup bulunmadığına kişilerin ülkeye kabulü başlığında değinilmişti[204]. Ancak yabancıya giriş hakkı sağlayan vize verilmesi işleminden sonra ülkeye kabul edilmemesi noktasına değinmek gerekmektedir[205]. Bu konuda devletin takdir yetkisinin bulunduğunun kabulü gerekmekteyse de, bunun sınırlı olduğu kabul edilmelidir. Devletin vizesi bulunan yabancıyı ülkeye kabul etmemesinin gerekçesini açıkça belirtmesi gerekmektedir[206].

---

[200] Altuğ, 1968: 130.
[201] bkz. s. 80.
[202] http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.56102775d4e812.34962391 (erişim tarihi: 03.10. 2015)
[203] Çelikel ve Gelgel Öztekin , 2010: 79; Aybay, 2010: 113; Asar, 2006: 71.
[204] bkz. s. 13.
[205] Detaylı bilgi için bkz. Göğer, 1973: 154.
[206] Vize alarak ülkeye usulüne uygun giren yabancının mutlak olarak ikamet hakkına sahip olup olmadığı da değinilmesi gereken başka bir konudur. Ülkeye giriş ve ikamet birbirinden ayrılamaz nitelikte olsa da farklı

1.2.6.2.1.2.1.3.2 Vize Alma Mecburiyeti ve İstisnaları

Vize zorunluluğu PK'nın 5. maddesinde düzenlenmekteydi. Buna göre, kural olarak yabancının Türkiye sınırlarından içeri girebilmek için pasaport göstermenin yanı sıra yetkili makamlardan vize alması gerekmektedir.

Vize muafiyeti iki taraflı anlaşmalar[207], uluslararası sözleşmeler[208] veya kanun hükümleri ile düzenlenmektedir. Kanun koyucu bazı hallerde yabancıların vize almaksızın ülkeye giriş yapmasına imkân tanımaktadır[209].

Vize muafiyeti PK'nın 6. maddesinde düzenlenmekteydi. Buna göre, Türk havalimanlarından ayrılmaksızın transit geçecek yabancılar için vize alma zorunluluğu bulunmamaktadır. Bu kişiler emniyet makamlarının izni ile liman ve havalimanı şehirlerine inip gezebilir ve geceleyebilir. Kanunda 1998 yılında yapılan bir değişiklik[210] ile geçici olarak Türkiye'den ayrılanlara ilişkin bir düzenleme yapılmıştır. PK'nın 13. maddesine göre, "*ikamet tezkeresi sahibi yabancılardan geri dönmek üzere Türkiye dışına giden ve ikamet tezkeresinin süresi bitmeden dönenler için vize aranmaz. Bu yabancıların sınır kapılarında geçerli ikamet tezkerelerini ibraz etmeleri Türkiye'ye girmeleri için yeterlidir"*.

1.2.6.2.1.2.1.3.3 Vize Türleri

Pasaporta işlenen ve ülkeye giriş izni sağlayan vizenin önemli işlevlerinde biri de ülkeye girişteki amacı ortaya koyması noktasındadır. Bu bakımdan yabancıların ülkeye giriş amacına yönelik olarak vize türleri isimlendirilmektedir. PK'da giriş vizesi, çıkış vizesi ve turist vizesi olmak üzere üç vize türü düzenlenmekteydi.

PK'nın 28. maddesine göre, giriş vizesi yabancıya ülkeye tek bir giriş hakkı sağlamakta ve verildiği tarihten itibaren bir yıl içinde kullanılmazsa geçerliliğini kaybetmektedir. Genel olarak üç, altı aylık veya bir yıllık verildiği belirtilmektedir[211]. PK'nın 25. maddesine göre, giriş vizesi eğer ikamete ilişkin bir kayıt içermiyorsa kişiye yalnızca ülkeye giriş hakkı sağlar.

PK'nın 7. maddesine göre Türkiye'den çıkış kural olarak vizeye tâbi değildir. Ancak "*yabancıya mahsus damgalı üç veya altı ay geçerli bir giriş ve çıkışa münhasır pasaport*

---

kurallara tâbidir. Bu nedenle ikamet hakkının ön şartını oluşturmasına rağmen vize sahibi olmak yabancıya ikamet hakkı sağlamamaktadır. Aybay, 2010: 115.

[207] Anlaşma örnekleri için bkz. Asar, 2006: 79; Çelikel vd., 2014: 368 dpn.

[208] 14 Mayıs 2001 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı, Karar sayısı: 2001/2477, RG: 15.06.2001-24433.

[209] Tiryakioğlu, 1997: 71.

[210] RG: 16.05.1998-23344.

[211] Seviğ, 1983: 265.

almış olan kişi bir ay zarfında Türkiye'den çıkış için bu pasaportu kullanmadıysa çıkış vizesi almak zorundadır"[212].

Yabancılar bir ülkeye giderken bir başka ülkeye yalnızca geçiş yapmak amacıyla giriş yapmak zorunda kalabilmektedir. PK'nın 29. maddesine göre, Başka ülkelere gitmek amacıyla Türkiye'den geçişi sağlamak için transit vize alınmaktadır. Transit vize yalnızca bir ülkeye gitmek için kullanılacaksa tek transit vize söz konusu olurken, aynı şekilde dönüş içinde kullanılacaksa çift transit vize alınması gerekmektedir. Alındığı tarihten itibaren üç ay içinde kullanılması gerekmektedir; aksi hâlde transit vize geçerliliğini kaybeder.

PK'nın 28. maddesine göre, Türkiye'de bulunan şahsi pasaport sahibi yabancılara talepleri hâlinde verilebilir. Genel olarak Türkiye'ye gelmek üzere yurt dışına çıkan yabancıların ülkeye tekrar giriş yapabilmesi için verilmektedir[213]. Dönüş vizesinin geçerlilik süresi veriliş tarihinden değil yabancının Türkiye'den ayrılmasından itibaren bir yıl olarak hesaplanır[214].

PK'nın 30. maddesine göre, turist vizesi, "*milli veya milletlerarası, tarih, kültür ve güzel sanatlar şenlikleri ve festival, spor müsabakaları, kongre ve konferanslar, sergi ve panayırlar münasebetiyle Türkiye'ye gelecek veya başka memlekette vuku bulan aynı mahiyetteki milletlerarası gösterilerde bulunmak veya bunlara katılmak için Türkiye'de transit geçecek"* yabancılara verilmektedir. Ayrıca "*Bakanlar Kurulunca tayin olunacak yerlerde ziyaret, tedavi veya hava değiştirme maksadıyla gelen kişilere"* de turist vizesi verilmektedir[215].

Uygulamada geliştirilen bir vize türü olarak bandrol vize, Türkiye sınırlarına vize almaksızın usulüne uygun pasaport ile gelen yabancılara giriş kapılarında verilen vizedir[216].

---

[212] Seviğ, 1983: 265; Ülkeden ayrılma bakımından vize şartının aranmaması kişilerin mutlak olarak ülkeden ayrılma hakkının bulunduğu şekilde yorumlanmamalıdır. PK'nın 7. maddesinin 3. fıkrasına göre, "*yurt dışına çıkmaları mahzurlu görünenlerden, vergiden borçlu olanların veya adliyece ve askerlikçe ilişiği bulunanların isim ve hüviyetleri ilgili daireler tarafından polis makamlarına bildirilir. İlgili polis makamları tarafından da liman, tren ve havayolları istasyonları ve bütün hudut zabıtasına yayınlar ve hudut polisi ve bu gibilerin yurt dışına çıkmalarına mani olur"*. Görüldüğü üzere yabancı hakkında adli bir sürecin işlemesi veya vergi borcu bulunması hâlinde ülkeden çıkışı engellenmektedir (PK'nın 7. maddesinin 3. fıkrası, 3463 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır. RG: 14.06.1988-19842).

[213] 1998 yılında YİSHK'da yapılan değişiklik sonrasında (RG: 16.05.1998-23344) Kanunun 13. maddesine göre, geçerli ikamet tezkeresi bulunan yabancıların ülkeye dönüş (girişte) vize alma zorunluluğu kaldırılmıştır.

[214] Vatansızlar ve vatandaşlığı gayri muntazam olan kişilere üç veya altı ay geçerli olmak üzere bir gidiş ve bir dönüş için vize verilmekteydi: Asar, 2006: 75.

[215] Bir vize türü olarak çalışma vizesi kanunda açık olarak düzenlenmemekteydi. Yabancıların Türkiye'de çalışmak için ikamet tezkeresi ve çalışma izni almaları gerekmektedir. Kanunda öngörülen bu şartların dışında yabancının çalışma vizesi alma gerekliliği doktrinde tartışmalıydı. Bir görüşe göre çalışma izni için yapılan başvurularda yurt dışından ülkeye giriş için verilen vizeye çalışma vizesi denilmektedir: Seviğ, 1983: 267; Seviğ, 1947: 376-377; Diğer görüşe göre, çalışma iznine (ön izin) ilişkin Kanunda bir düzenleme bulunmadığı gerekçesiyle çalışma vizesi yurtdışından yapılan vize başvuruları sırasında kişilerin örneğin Türkiye'de kaldığı sürece geçimini nasıl temin edeceğine ilişkin bir bilgiyi vermesi ile söz konusu olmaktadır: Tiryakioğlu, 2007: 82-84.

[216] Aybay, 2010: 114.

Vize alma zorunluluğu ile ilgili PK'nın 5. maddenin son fıkrasına göre, vizesiz olarak Türkiye sınırlarına gelenlerin yurda kabulü ilgili emniyet makamlarının müsaadesine bağlıdır.

Öğrencilerin Türkiye'ye giriş ve ikameti konusunda genel düzenlemeler dışında özel bir düzenleme bulunmaktadır. Yabancı öğrencilerin öğrenim amacıyla Türkiye'ye gelişleri, öğrenim kurumlarına kabulleri vb. konular, 14.10.1983 tarihli Türkiye'de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Kanun[217] ve 15.04.1985 tarihli Türkiye'de Öğrenim Görecek Yabancılara İlişkin Yönetmelikte[218] düzenlenmekteydi.

Türkiye'de öğretim kurumlarında öğrenim görecek yabancıların, kural olarak öğrenci vizesi almaları gerekmektedir. Türkiye'de Öğrenim Görecek Yabancılara İlişkin Yönetmeliğin 6. maddesine göre iki tür öğrenci vizesi verilmektedir. ÖSYM tarafından yurtdışında yapılan sınavı kazanan veya öğrenim amacıyla Türkiye'ye gelmek isteyen yabancılara dış temsilciliklerimiz tarafından "*öğrenim amaçlı giriş vizesi"* verilmektedir. Türkiye'de Öğrenim Görecek Yabancılara İlişkin Yönetmeliğin 3. maddesinin 4. fıkrasına göre İkamet tezkeresi bulunan yabancıların Türkiye'de öğrenim görebilmeleri için İçişleri Bakanlığınca "*öğrenim açıklamalı vize"* verilmektedir[219].

1.2.6.2.1.2.1.3.4 Vize Almada Usul

Kural olarak[220] vize başvurularında yetkili makam, hakkında bilgi ve belgelere en kolay ve doğru şekilde ulaşılmasını sağlamak amacıyla kişinin vatandaşı olduğu ülke veya daimi olarak bulunduğu ülkedeki Türk elçilikleri veya konsolosluğudur[221]. Vatansızların vize alması yurtdışında konsoloslukların yetkisinde değildir, İçişleri Bakanlığının kararına bağlıdır. Ancak PK'nın 26. maddesine göre, bu kişilerin pasaportunda sonradan gidecekleri ülkeye "*giriş vizesi"* veya geldikleri ülkeye "*dönüş vizesi"* varsa İçişleri Bakanlığının izni olmaksızın transit vize verilebilir.

---

[217] RG: 19.10.1983-18196.
[218] RG: 30.04.1985-18740
[219] Yönetmelikle bu vize türünün düzenlenme gerekçesi, halî hazırda Türkiye'de bulunan kişinin yurtdışındaki temsilciliklere başvuruda bulunmak için tekrar yurtdışında başvuruda bulunmak zorunda kalmamasıdır. Doktrinde bu konu Kanun hükümlerinde düzenlenmeyen vize türlerinin Yönetmelik ile düzenlenemeyeceği ve ülkede bulunan yabancılara vize verilmesinin pratik amaçtan yoksun olması belirtilmiştir. Öğrenim amaçlı Türkiye'ye giriş ve ikamet hakkında detaylı bilgi için bkz. Sargın, 1997-1998.
[220] PK'nın 24. maddesinin son fıkrasına göre, "*umuma mahsus yabancı pasaportlara vize vermeye yetkili makam ise vilayetler veya onların müsaadesiyle emniyet müdürlükleri ve kaymakamlıklardır, dış memleketlerde Türkiye Cumhuriyeti Konsoloslukları*dır".
[221] Asar, 2006: 71.

1.2.6.2.1.2.1.4 Türkiye'ye Girmesi Yasaklanmış Kişilerden Olmamak

Devletler yabancıların ülkeye girişini belirli şartlara tâbi tutmak veya bazı kişilerin ülkeye girişini yasaklamak konusunda takdir yetkisine sahiptir[222]. Bu nedenle, yabancılar usulüne uygun düzenlenmiş pasaport ve vizeye sahip olsalar dahi ülkeye kamu düzeni, kamu güvenliği ve sağlığı gibi nedenlerle kabul edilmeyebilirler[223].

PK'nın 8. maddesinde, Türkiye'ye girmesi yasak olan kişiler düzenlenmekteydi[224]. Bu maddeye göre, yabancının Türkiye'ye girişi, toplum güvenliği; devletin güvenliği veya siyasi nedenlerle ya da ekonomik nedenlerle yasaklanabilmekteydi.

Toplum güvenliği gerekçesiyle [225] *"serseri[226] ve dilenci[227] olan, delilikle veya bulaşıcı hastalıkla malul olan, fahişe ve kadınları fuhşa sevk ederek geçinmeyi meslek edinen yabancılar ile beyaz kadın ticareti yapan yabancılar ve her nevi yabancıların"*[228] ülkeye girişi yasaklanmıştı.

Bunun yanı sıra, "*Türkiye Cumhuriyetinin taraf bulunduğu suçluların iadesine ilişkin anlaşma veya antlaşmalarla iadeye esas olarak kabul edilen suçlardan birinden sanık veya hükümlü bulunan, Türkiye'den sınır dışı edilmiş olup dönmesine izin verilmemiş bulunan, Türkiye Cumhuriyetinin emniyetini ve umumi nizamını bozmak niyeti ile veya bozmak isteyenlere ve bozanlara iştirak veya yardım etmek maksadıyla geldikleri sezilen yabancıların"*[229] Türkiye'ye girişi, devletin güvenliği ve siyasi gerekçelerle yasaklanmaktaydı.

Ayrıca, Türkiye'de kalacaklarını beyan ettikleri müddetçe yaşamalarına veya tekrar gitmelerine yetişecek paraları bulunmayıp Türkiye'de kendilerini himaye edecek kimseleri bulunduğunu veya Türkiye'de yabancılara kanunla menedilmemiş işlerden birini tutacaklarını ispat edemeyen yabancıların ülkeye giriş de ekonomik nedenlerle yasaklanmaktaydı.

---

[222] Altuğ, 1968: 119.
[223] Aybay, 2010: 119.
[224] Çelikel ve Gelgel Öztekin , 2010: 78; Aybay, 2010: 120; Altuğ, 1968: 122; Tekinalp, 1997-1998: 495.
[225] PK'nın ilk halinde Türkiye'ye girişi yasaklı kişiler kapsamında yabancı devlet tebâsı çingeneler de yer almaktaydı. Söz konusu düzenleme insan haklarına aykırılık taşımaktaydı. Benzer yönde görüş için bkz. Aydoğan, 2007: 11; 2011 yılında yapılan Kanun değişikliği ile *yabancı devlet tebaâsı olan çingeneler* ifadesi metinden çıkarılmıştır (RG: 19.01.2011-27820).
[226] Serseri *belli bir işi ve yeri olmayan, başıboş (kimse)* olarak tanımlanmaktadır. (erişim tarihi: 30.09.2015) http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.560bb57ecc5bc2.94395920
[227] Dilenci *geçimini dilenerek sağlayan, ısrarlı bir biçimde ve arsızca bir şeyi isteyen kimse olarak* tanımlanmaktadır. (erişim tarihi: 30.09.2015) http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.560bb582def559.73056123
[228] Söz konusu düzenleme kişilere uygunsuz sıfatlar atfettiği gerekçesiyle eleştirilmektedir: Ekşi, 2012b: 34.
[229] Kanunda geçen sezilenler ifadesi objektif değerlendirmeye uygun olmadığı için eleştirilmektedir: Göğer, 1973: 184.

Türkiye'ye girmek isteyen kişilerin Kanunda girişi yasaklı olan kişilerden olup olmadığına sınırda denetim yapan görevli emniyet görevlileri tarafından yapılmaktadır[230].

1.2.6.2.1.2.2 İkamet Tezkeresi Alma Mecburiyeti

YİSHK ikamet tezkeresi mecburiyetini düzenlemektedir. YİSHK'nın 1. maddesine göre, Türkiye'ye girmesi kanunlarla yasaklanmayan ve Pasaport Kanununun hükümlerine uygun şekilde gelen yabancılar kanundaki şartları yerine getirmek kaydıyla ikamet ve seyahat etmek hakkına sahiptir.

Çalışmanın bu kısmında öncelikle ikamet tezkeresinin niteliği, daha sonra ikamet tezkeresi türleri, tezkere başvurusunun reddedileceği haller, süresi ve yenilenmesi gibi konularda bilgi verilecektir.

1.2.6.2.1.2.2.1 İkamet Tezkeresinin Niteliği

Yabancının ülkeye girişine benzer şekilde, ülkede ikamet ve seyahat hakkı tanınması noktasında devletin yetkisinin niteliğine değinmek gerekmektedir. Tartışma esasen ikamet tezkeresinin niteliği noktasında toplanmaktadır. Bu konudaki bir görüşe göre, ikamet tezkeresi bir haktır ve ikamet tezkeresi alma zorunluluğu devletin işleyişi ile ilgilidir. Bir diğer görüşe göre, ikamet tezkeresi yabancılar bakımından bir hak niteliğinde değildir. Devletin vatandaşlarının çıkarlarını gözeterek ülke içi güvenlik ve düzen ile ilgili hususlarda tedbir alma yetkisi ve takdir hakkı bulunmaktadır. Doktrinde genel kabul gören bu görüşe göre, devletin ikamet hakkı tanıma noktasında takdir hakkı bulunmaktadır ve ikamet tezkeresi yetkili makamlar tarafından verilen izin belgesidir[231]. Ancak bazı hallerde yabancının sosyal gerçekler nedeniyle korunması gerekmektedir[232]. Bu bakımdan devletin ülkeye giriş şartlarını

---

[230] Devletlerin ülkeye girişin yanı sıra ülkeden çıkışta da bazı hallerde sınırlama yapması mümkündür. PK'nın çıkış vizesini düzenleyen 7. maddesinde yurt dışına çıkışların sayılan hallerde önleneceği düzenlenmektedir. Buna göre, yurtdışına çıkmaları sakınalı görünenlerden, vergi borcu olanların veya adliye ve askerlikçe ilişiği bulunanların yurt dışına çıkmalarına izin verilmeyecektir. Bu haller Anayasada öngörülen milli güvenlik ve genel sağlık sebepleri göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir. Kanunda düzenlenen halleri inceleyecek olursak; "*yurt dışına çıkması mahzurlu görülenler"* bakımından mahzurlu görünme ölçütü idare tarafından takdir edilecektir. Ancak düzenlemenin uygulanma şekli önceden öngörülebilir nitelikte ve açık değildir. "*Vergi borcu olanlar"* bakımından vergi borcunun Anayasada öngörülen bir sınırlandırma sebebi olan milli güvenlik kavramının altında değerlendirilmesi uygun değildir. Nitekim, vergi borcu ile ilgili Anayasa Mahkemesine yapılan bir başvuruda mahkeme bu kavramı kamu yararı içinde değerlendirmiştir. Ayrıca, milli güvenlik kavramı devlet ve onun temel organlarının tehlikede olması ile ilgilidir. "*Adliye ile ilişiği bulunanlar"* ifadesi Kanununun 22. maddesi ile birlikte değerlendirilmelidir. Bu şekilde yapılan değerlendirme sonucunda ifade mahkeme tarafından haklarında yurt dışına gitmeme kararı verilen kişiler şeklinde anlaşılabilir. "*Askerlik ile ilişiği bulunanlar"* düzenlemesi savaş zamanlarında milli güvenlik kavramı içinde yer alan zorunlu askerliğin, normal hayat akışı içinde kamu düzeni kavramı içinde yer alması bakımından uygun değildir.

[231] Çelikel ve Gelgel Öztekin , 2010: 88; Aybay, 2010: 127.

[232] Örneğin, yabancının 5 yıldan beri ülkede yasal olarak ikamet etmekte olması, ikamet tezkeresi süresinin bitmesi hâlinde uzatma başvurusunda, aile birleşimi gereği, Türk vatandaşı ile evli olması ve çocuklarının Türkiye'de eğitim görmesi gibi hususlar göz önünde bulundurulacaktır.

belirleme yetkisi bulunmakta; istisnaî hallerde yabancının korunması koşuluyla ikamet tezkeresinin niteliğinin hak olmadığı kabul edilmektedir[233].

Uluslararası sözleşme hükümlerine bakıldığında yabancılara tanınan ikamet ve seyahat hakkının belirli şartlara tâbi olduğu, sözleşme hükümleri devletin millî kanunlarına halel getirmeme şartıyla ve ülkeye girişi ve ülkede bulunması sakıncalı görünen kişiler istisna tutularak uygulanmaktadır[234].

1.2.6.2.1.2.2.2 İkamet Tezkeresi Zorunluluğu ve İstisnaları

Yabancıların Türkiye'de ikamet amaçları ve süreleri, tâbi olunan rejimin belirlenmesinde önem taşımaktadır. Yabancıların ikametleri bakımından temel kural ikamet tezkeresi zorunluluğudur. Ancak Türkiye'de bir aya kadar kalmak isteyen yabancıların usulüne uygun giriş yapmak şartıyla ikamet tezkeresi alması gerekmemektedir. Bir aydan fazla kalacak yabancıların bu süre sona ermeden ikamet tezkeresi almak için beyanname[235] doldurarak yetkili makamlara başvuruda bulunması gerekmektedir.

Çalışmak için Türkiye'ye gelen yabancıların çalışma tezkeresinin yanı sıra ikamet tezkeresi de alması gerekmekteydi. YİSHK'nın 3. maddesine göre, "*çalışmak amacıyla Türkiye'ye gelen yabancılar geldikleri tarihten itibaren bir ay süre içinde ve her hâlde çalışmaya başlamadan önce ikamet tezkeresi almış bulunmalıdırlar"*.

Türkiye'ye vize veya vize muafiyeti ile gelen yabancıların ikamet etmek istemeleri hâlinde ikamet tezkeresi almalarına ilişkin sürenin ne zaman başlayacağı ve kanunda öngörülen bir aylık sürenin nasıl yorumlanacağı 22.12.2003 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenmiştir[236]. Türkiye'ye giriş yapan yabancılardan vize veya vize muafiyet süresi en az doksan gün olanlar bu sürenin sonuna kadar ikamet tezkeresi olmaksızın Türkiye'de kalabilmekteydi. Eğer belirtilen süreler 90 günden az ise sürelerin bitimi tarihinde ikamet tezkeresi alınması gereken süre başlamaktaydı[237].

---

[233] Göğer, 1976: 72.

[234] Uluslararası düzenlemelerle ilgili detaylı bilgi için bkz. Altuğ, 1968: 174-175.

[235] YİSHK'nın 31. maddesine göre, ikamet tezkeresi için verilen beyannamenin şekil ve içeriği İçişleri Bakanlığınca tespit edilmektedir. Beyanname müracaat eden yabancı ve varsa refakatindekiler ile ilgili bilgileri içermektedir.

[236] Bakanlar Kurulu "*vize muafiyet süresinin veya yabancının hamili olduğu vize etiketinde belirtilen ikamet süresinin yeterli olması kaydıyla bir aylık sürenin 90 gün"* olarak uygulanmasına ilişkin 22.12.2003 tarih ve 2003/6641 sayılı Kararı (RG: 08.01.2004-25340) bulunmaktadır. Daha sonra bu karar yürürlükten kaldırılmış ve aynı konuda başka bir karar düzenlenmiştir. 10.10.2011 tarih ve 2011/2306 sayılı Bakanlar Kurulu Kararına (24.10.201-28094) göre, "*vize muafiyet süresinin veya yabancının vize kartında bulunan ikamet süresinin yeterli olması şartıyla bir aylık süre şartı doksan gün olarak uygulanacaktır"*.

[237] Örneğin, X ülkesi vatandaşının üç aylık vize muafiyet süresi olması hâlinde üç ay boyunca ikamet tezkeresi almaksızın Türkiye'de ikamet hakkı bulunmaktadır. Bu süre sonunda Türkiye'de ikamet etmeye devam edecek ise 90 günlük sürenin bitimi itibariyle ikamet tezkeresi alması gerekmektedir.

YİSHK'nın 3 maddesine göre, bir aydan fazla sürmemesi koşuluyla konferans, konser vermek gibi kültürel faaliyetlerde bulunmak üzere turneye çıkmış olup da Türkiye'ye gelen yabancılar; 4. maddesine göre müşterek pasaportla gelen yabancılar[238]; 5. maddesine göre, turist damgalı vize ile veya kongre, konferans ve sair kültürel gösteriler için gelen yabancılar[239] ve 6. maddesine göre, triptik vesikalarıyla gelen yabancılar[240] ikamet tezkeresi bakımından istisnai düzenlemeye tâbidir. Bu nedenle, ikamet tezkeresi almaksızın Türkiye'de ikamet edebilirler.

Türkiye'de görevli yabancı devlet siyasî veya konsolosluk memurları da ikamet tezkeresi zorunluluğu düzenlemesinden muaftır. Bu kişilere karşılıklılık şartıyla Dışişleri Bakanlığının aracılığıyla Emniyet Genel Müdürlüğünce birer nüfus belgesi düzenlenmekteydi[241].

Muafiyet halleri kapsamında incelenmesi gereken bir diğer grup ise TVK'nın 28. maddesine göre, Türk vatandaşlığı doğum ile kazanmış olması şartıyla, Türk vatandaşlığından çıkma izni alarak yabancı statüsünde olan kişilerdir[242]. Bu kişiler yabancı olmalarına rağmen kendilerine tanınan ayrıcalık nedeniyle, milli güvenlik ve kamu düzenine ilişkin hükümler saklı kalmak kaydıyla ülkede ikamet ve seyahat hakkı bakımından Türk vatandaşları ile aynı haklara sahiptir.

1.2.6.2.1.2.2.3 İkamet Tezkeresi Türleri

YİSHK'da ikamet tezkeresi türleri düzenlenmemekteydi. Ancak eğitim, turizm, tedavi ve çalışma gibi amaçlarla Türkiye'ye gelen yabancıların ikamet tezkeresi talepleri Emniyet Müdürlüğü Genelgesinde yer alan esaslara göre incelenmekteydi[243].

"*Türkiye'de öğrenim gören yabancı öğrencilerin hukukî durumu"*, Türkiye'de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Kanun[244] ve Türkiye'de Öğrenim Gören

---

[238] Müşterek pasaportla gelen yabancılar, seyahat maksadıyla Türkiye'ye müşterek pasaportla gelen yabancılar iki ay süre için ikamet izni almakla yükümlü değildir. Grup ülkeden ayrıldıktan sonra bireysel olarak ülkede kalmak isteyen yabancılar ikamet izni almak zorundadır.

[239] Millî veya milletlerarası, tarih, kültür ve güzel sanatlar şenlikleri ve festival, spor müsabakaları, kongre ve konferanslar, sergi ve panayırlar münasebetiyle veya Bakanlar Kurulunca tayin olunacak yerlerde ziyaret, tedavi veya hava değiştirme maksadıyla "Turist" damgalı giriş vizeleriyle gelecek yabancılar bu vizelerinde ikamet bakımından tahdidi tazammun eden bir şerh mevcut değilse dört ay müddetle ikamet tezkeresi almakla mükellef değildirler.

[240] Triptik vesikalarıyla, Milletlerarası Turizm ve Otomobil Birliğinin gümrüklerden giriş karneleriyle gelen yabancı seyyahlar dört ay müddet için ikamet tezkeresi almakla mükellef değildirler.

[241] Berki, 1955: 12.

[242] Güngör, 2015: 153-158.

[243] "*Türk vatandaşları ile evli olan yabancılar"* Emniyet Müdürlüğü Genelgesine göre, kural olarak üç aylık ikamet tezkeresi verilmektedir. "*Yabancı çiftler"* bakımından Türkiye'de ikamet tezkeresi bulunan yabancının eşine ve çocuklarına da aynı süre ile ikamet tezkeresi verilmekteydi. Abdulsammed, 2008: 59 vd.

[244] RG: 19.10.1983-18196. Söz konusu kanun Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır (RG: 06.04.2010-27544).

Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Yönetmelikle[245] düzenlenmekteydi. Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Yönetmeliğin 6. maddesine göre, yabancı öğrencilerin Türkiye'de ikamet etmek için İçişleri Bakanlığının izni gerekmekte; bu kişiler için "*öğrenim amaçlı ikamet izni"* düzenlenmekteydi.

"*Turizm amacı ile kısa süreli ya da tedavi amacıyla gelmiş olan yabancılar"*, Türkiye'de kalmalarına esas vize süresinin bitiminden itibaren başvurmaları hâlinde ikamet izni verilmektedir. Tedavi amaçlı gelenlerin gerekli sağlık raporunu sunmaları istenmektedir.

"*Türkiye'de çalışmak isteyen yabancıların"* çalışma izni almaları gerekmekte, alınan izin ikamet tezkeresine kayıt ile geçerlilik kazanmaktaydı. YİSHK'nın 15. maddesine göre, "*Türkiye'de serbest olarak veya memur, müstahdem ve işçi sıfatıyla çalışacak yabancılar keyfiyeti işe başladıklarından itibaren en çok 15 gün zarfında ikamet ettikleri yerin polis veya jandarma karakoluna bizzat veya bilvasıta haber vermeğe ve ikamet tezkerelerine kaydettirmeğe mecburdurlar"*. YİSHK'nın Uygulama Yönetmeliğinin 7. maddesinin 5. fıkrasına göre ise, "*yurtiçinden yapılan çalışma izin başvurularında çalışma izni verilmesi hâlinde izin belgesinin tebliğ tarihinden itibaren en geç otuz gün içinde çalışma meşruhatlı ikamet tezkeresi almak için emniyet makamlarına başvuruda bulunulması zorunludur. Aksi hâlde çalışma izni geçerlilik kazanmaz"*.

Türkiye ile KKTC arasında yapılan anlaşma[246] hükümlerine göre, KKTC vatandaşlarının Türkiye'de ikamet, çalışma, taşınmaz mal edinme ve ekonomik ve sosyal haklardan Türk vatandaşları ile eşit şekilde yararlanma imkânı bulunmaktadır.

İnsan ticareti suçunun konusunu oluşturan mağdurun, ülkede yasadışı bulunduğunun tespiti üzerine hakkında sınır dışı edilme kararı verilmesi gerekmekteydi. Bu durumda ise, suçun faillerinin bulunması ve suçun önlenmesini engellemekte[247], suçun mağdurunun içinde bulunduğu zor durumu daha da zorlaştırdığı için insan haklarına aykırılık teşkil etmekteydi. Bu nedenlerle İçişleri Bakanlığı tarafından konuya ilişkin bir Genelge[248] hazırlamış ve insan ticareti mağdurlarına, hukukî süreç boyunca Türkiye'de kalmaları için, insani vize ve kısa süreli ikamet uygulaması öngörülmüştür[249]. Genelgeye göre, "*...mağdurların tedavi ve rehabilitelerinin gerçekleştirilmesi, suçun sanıklarına ilişkin yargılama süreci ve mağdurlara ikamet izni verilmesi konusundaki uluslararası uygulamalar ve tavsiye kararları çerçevesinde insan ticareti mağduru olduğu tespit edilen yabancı uyruklu şahıslara daha uzun sürelerle ikamet izni verilmesi gerekmektedir. Bu nedenle, bundan böyle… insan ticareti mağduru*

[245] RG: 30.04.1985-18740.
[246] RG: 06.01.2001-23928.
[247] Tosun, 2003: 123.
[248] RG: 09.01.2003-14581.
[249] Arslan, 2004: 38-39; Yenidünya, 2007: 56-57.

olduğu tespit edilen yabancı uyruklu şahıslara: Talepleri halinde azami altı aya kadar geçici ikamet izni verilmesi… hususları ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına bildirilmiştir”. Görüldüğü üzere, insan ticareti mağduruna talebi bulunması halinde, altı aya kadar geçici ikamet tezkeresi verilmektedir. İnsan ticareti mağduru yabancıların Türkiye'de ikamet etmelerine ilişkin düzenleme çalışmanın pozitif hukuk kısmında detaylı şekilde incelenecektir[250].

1.2.6.2.1.2.2.4 İkamet Tezkere Talebinin Reddedileceği Haller

Devletin yabancının ülkede ikamet ve seyahat hakkına kamu düzeni ve kamu yararı için sınırlama getirmek yetkisi bulunmaktadır[251]. Bu yetki doğrultusunda, YİSHK'nın 7. maddesinde yabancılara ikamet tezkeresi verilemeyecek bazı haller düzenlenmiştir. Buna göre,

> "*sırf iş tutmak için gelecek sanat ve meslek erbabı olup da tutacağı iş, kanunlar gereğince Türk vatandaşlarına hasredilmiş bulunan[252], Türk kanun veya örf ve adetleriyle yahut siyasî icaplarla telif edilemeyecek durumda olan veya faaliyette bulunan, Türkiye'de kalmak istediği müddet zarfında yaşamak için maddî imkânları meşru bir şekilde temin edemeyeceği sabit olan, Türkiye'ye girmesi memnu olup da her nasılsa girmiş bulunan ve Türkiye'de oturduğu müddetçe huzur ve asayişi ihlal eden yabancılara ikamet tezkeresi verilmez”*.

Türk kanun veya örf ve adetleriyle yahut siyasî icaplarla telif edilememe hali belirsiz olduğu gerekçesi ile eleştirilmekteydi[253].

1.2.6.2.1.2.2.5 İkamet Tezkeresinin Süresi ve Yenilenmesi

Türkiye'ye girişi yasaklanmış olmayan ve ikamet tezkeresi için başvuran yabancıya, verilecek ikamet tezkeresinin süresini belirleme konusunda devletin takdir yetkisi bulunmaktadır. YİSHK'nın 8. maddesine göre, "*yabancılara verilecek ikamet müsaadesinin süresi, mevzuatın ve yabancı devletlerle akdedilmiş bulunan anlaşmaların hükümleri dairesinde ve mümkün mertebe, müracaat sahibinin talebi nazarı itibara alınmak suretiyle tespit olunur”*. Görüldüğü üzere, Devlet süreye ilişkin takdir yetkisini ikamet tezkeresi talep eden yabancının talep gerekçesini, uluslararası sözleşme hükümlerini ve ülkenin yasal mevzuat hükümlerini göz önünde bulundurarak kullanmaktaydı[254]. Bu bakımdan ikamet tezkeresinin verilmesi, verilen ikamet tezkeresinin yenilenmesi ve sürenin uzatılmasında

---

[250] Bkz. s. 116.
[251] Çelikel ve Gelgel Öztekin , 2010: 89.
[252] Türklere hasredilen işler konusunda detaylı bilgi için bkz. Berki, 1955: 184 vd.
[253] Tekinalp, 1997-1998: 501.
[254] Çelikel ve Gelgel Öztekin , 2010: 90; Altuğ, 1968: 173; Danıştay vermiş olduğu bir karara göre, takdir yetkisi somut olayın özelliklerine göre kullanılmalıdır: Ekşi, 2014: 71; Benzer bir diğer kararında takdir yetkisinin eşitlik, kamu yararı ve hizmet gerekleri doğrultusunda kullanılması gerektiğini belirtmektedir: Ekşi, 2014: 63.

takdir yetkisi söz konusudur. Ancak ilk defa ikamet izni için başvurusunda bulunan yabancı ile ülkede uzun bir süredir ikamet eden yabancının ikamet izin süresinin uzatılmasında, yaptığı başvuru ile ilgili değerlendirme yapılırken ayrım yapılması gerekmektedir[255]. Kişinin ülkeye giriş ve ikameti konusunda YİSHK ve PK hükümleri idareye geniş bir takdir hakkı vermektedir. Ancak talebi reddedilen kişinin genel hükümler çerçevesinde idarî yargıya başvurma hakkı bulunmaktadır[256].

YİSHK'nın 9. maddesine göre yabancıya verilecek ikamet tezkere süresinin en fazla iki yıl olarak düzenlenmekteydi. 1998 yılında yapılan kanun değişikliğiyle[257] bu süre beş yıl olarak belirlenmiştir. Beş yıllık sürenin daha uzun veya daha kısa verilmesi mümkündür[258]. Bunun için karşılıklılık ilkesi gözetilerek, Dışişleri Bakanlığının görüşünün alınması gerekmektedir. Süresi biten ikamet tezkeresi üzerinde en fazla dört defa uzatma işlemi yapılabilir.

Kanunî değişikliğin bir Türk vatandaşı ile evli olan yabancılara eski düzenlemeye nazaran daha iyi imkân sağladığı ve bunun tüm yabancılar için kapsamasının olumlu olduğu belirtilmektedir[259].

YİSHK'nın 10. maddesine göre, ikamet tezkeresinin süresinin bitmesi durumunda süreyi uzatmak isteyen yabancılar sürenin bitmesinden itibaren on beş gün içinde yetkili makamlara başvurmak zorundadır.

1.2.6.2.1.2.2.6 İkamet Tezkeresi Vermeye Yetkili Makam

YİSHK'nın 3. maddesi, ikamet tezkeresi vermeye yetkili makam olarak emniyet makamlarını işaret etmekteydi. Buna göre, "*Türkiye'de bir aydan fazla kalacak yabancılar bu müddet bitmeden ikamet tezkeresi almak için gerekli beyannameyi doldurmak üzere yetkili emniyet makamlarına bizzat veya bilvasıta müracaat etmekle ödevlidirler".*

---

[255] Bu noktada ülkede belirli bir süre ikamet etmiş olan kişinin ülkeye sınırsız giriş hakkının bulunup bulunmadığı tartışılabilir. Kişiye ülkeye giriş hakkı tanınmasında önceden ülkede yasal şekilde ikamet etmiş olması, değerlendirmeye esas olabilmekle beraber kişiye doğrudan bir hak sağlamamaktadır: Altuğ: 125-126.

[256] Anayasanın 125. maddesine göre, "*idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır".*

[257] RG: 16.05.1998-23344.

[258] Uygulamada ikamet tezkere süreleri Genelgelere göre belirlenmektedir. Genelgelerde ülkeler A ve B grubu olarak ayrılmaktadır. A grubu ülke vatandaşlarına (ABD, Almanya, Avustralya, Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya, İzlanda, Japonya, Kanada, Lüksemburg, Norveç, Portekiz, Yeni Zelanda ve Yunanistan) bir, daha sonra üç ve sonra da beş yıllık ikamet tezkeresi verildiği; B grubu ülke vatandaşlarına (A grubu dışında kalan ülkeler) ilk taleplerinde bir, ikinci ve üçüncü uzatma taleplerinde ikişer yıl ve sonrasında beş yıllık uzatma verildiği belirtilmektedir: Aybay, 2010: 132; Ergin, 2007: 1392.

[259] Çelikel ve Gelgel Öztekin , 2010: 90.

1.2.6.2.1.2.2.7 Konuya İlişkin Diğer Hususlar

YİSHK'nın 9. maddesinin 1. fıkrasına göre, ikamet tezkeresi kişisel veya müşterek olarak eşleri ve bu kişilerin on sekiz yaşında küçük çocuklarını kapsayacak şekilde düzenlenebilir. Ancak, Türkiye'de çalışan yabancıların ikamet tezkerelerinin kişisel olması gerekmektedir. YİSHK'nın 14. maddesine göre, yabancıların kişisel bilgilerinde, ikametgâhında değişikliklerin ilgili makamlara bildirilmesi gerekmektedir. YİSHK'nın 12. maddesine göre, "*medenî durumlarında değişiklik olan yabancıların 15 gün içinde bu değişikliği bulundukları bölgenin zabıta makamlarına imzalı bir beyanname ile haber vermeye ve keyfiyeti ellerindeki ikamet tezkerelerine yazdırmaya mecburdurlar".* YİSHK'nın 11. maddesine göre, ikamet tezkeresini kaybeden kişiler yetkili makama başvurarak yenisini almak zorundadırlar. Başvuru hâlinde kaybettikleri tezkerenin süresi boyunca geçerli olmak üzere yeniden ikamet tezkeresi verilmektedir.

NHK esas alınarak Bakanlar Kurulunca hazırlanan 11057 sayılı Türkiye'de Oturan Yabancıların Nüfus Kayıtlarının Tutulmasına Dair Yönetmelik Yönetmeliğin[260] 1. maddesine göre, Türkiye'de en az altı ay süreli ikamet izni ile bulunan yabancıların kimlik bilgilerini içeren bir yabancılar kütüğü oluşturulması amaçlanmakta; Yönetmeliğin 5. maddesine göre, oluşturulan kütükte her yabancıya bir kimlik numarası verileceği ve Yönetmeliğin 7. maddesine göre kütük tutulmasında aile esası benimsendiği için yabancı ile yabancının ailesinin kimlik numarası ile ilişkilendirileceği düzenlenmektedir.

1.2.6.2.2 Diğer Sınırlamalar

1.2.6.2.2.1 Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Kanunu

Yabancıların ikamet ve seyahat hakkını sınırlayan kanunlardan bir diğeri de Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Kanunudur. Ancak bu Kanun hükümleri günümüzde yürürlükte olduğu için çalışmanın pozitif hukuk kısmında incelenecektir[261].

1.2.6.2.2.2 İdari Sınırlamalar

PK'nın 9. maddesine göre, Bakanlar Kurulu, hâkimiyeti altındaki topraklara Türk vatandaşlarının girmelerini kayıt ve şartlara tâbi kılan devletlerin vatandaşları hakkında gerekli görülen kayıt ve şartları koymaya veya bunların ülkeye girmesini yasaklamaya ve Türk vatandaşları hakkında daha az müsait hükümler uygulayan devlet vatandaşları hakkında karşı işlem tedbirleri alma yetkisine sahipti.

Yabancıların ikamet ve seyahat hakkının idare tarafından sınırlandırılabildiği hallerden

---

[260] RG: 20.10.2006-26325.
[261] Bkz. s. 130.

bir diğeri de YİSHK'nın 2. maddesinin 1. fıkrasında yer alan ve Bakanlar Kuruluna, ülkenin belirli bölgelerinde tek başına veya toplu bir hâlde ikamet ve seyahatleri yasaklama yetkisi veren hükümdür. Bu düzenleme, Bakanlar Kuruluna PK'nın 9. maddesinde verilen yetkiden daha genişti. Zira, Bakanlar Kurulunun Kararı karşı işlem tedbiri olabileceği gibi başka nedenlere de dayanabilmekteydi[262].

1.3 Uluslararası Metinlerde İkamet ve Seyahat Hakkı

1.3.1 Birleşmiş Milletler Düzenlemeleri

İkinci Dünya Savaşı sonrasında meydana gelen şiddet ve yıkım sonucu, insan hak ve özgürlüklerinin uluslararası düzeyde korunması ihtiyacı ortaya çıkmış[263]; bu ihtiyaç doğrultusunda dünya barışını ve güvenliğini korumak, uluslararası ekonomik, toplumsal ve kültürel bir işbirliği sağlamak için 24 Ekim 1945 tarihinde Birleşmiş Milletler (BM) kurulmuştur[264]. Birleşmiş Milletlerin temel metinlerinden biri olan Evrensel İnsan Hakları Bildirisinde[265] kişilerin ikamet ve seyahat hakkı düzenlenmektedir. Bu Bildirinin yanı sıra, BM tarafından oluşturulan Yaşadıkları Ülkenin Vatandaşı Olmayan Kişilerin İnsan Hakları Bildirisi de yabancıların ikamet ve seyahat hakkına ilişkin hükümler içermektedir.

1.3.1.1 Evrensel İnsan Hakları Bildirisi

Evrensel İnsan Hakları Bildirisi kişiye bağlı klasik ve siyasî hakları düzenlemektedir. Bu Bildiri de, kişilerin ülkeden ayrılma ve dönme hakkı bakımından serbesti öngörülmektedir. Esasen ikamet ve seyahat özgürlüğünü düzenleyen 13. maddenin ilk fıkrasına göre, "*herkes herhangi bir devletin sınırları dâhilinde serbestçe dolaşma ve yerleşme hakkını haizdir"*. Söz konusu hüküm ile, yabancıların ülkeye girişinden sonra ikamet ve seyahat hakkı güvence altına alınmaktadır. Ayrıca, Bildirinin 13. maddesinin 2. fıkrasına göre, "*herkes, kendi memleketi de dâhil, herhangi bir memleketi terk etmek ve memleketine dönmek hakkını haizdir"*. Ülkeye giriş devletlerin kendi vatandaşlarını kapsamaktadır. Bu bakımdan Bildiri kendi ülkesinden başka bir ülkeye girme hakkını düzenlememesi nedeniyle, yabancı devlet vatandaşları için bir koruma getirmemektedir[266]. Bunun nedeni yabancının ülkeye kabulü konusunda devletlerin sahip olduğu mahfuz yetkidir[267].

---

[262] Altuğ, 1968: 171; Tekinalp, 1997-1998: 501.
[263] Gemalmaz, 2010b: 3.
[264] BM konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Gemalmaz, 2010b: 3-6.
[265] http://www.unicef.org/turkey/udhr/_gi17.html (erişim tarihi: 25.12.2015)
[266] Aybay, 2010: 106; Özkan, 2007: 411.
[267] Aybay, 1979: 80-81; Aybay, 1975: 292.

1.3.1.2 Yaşadıkları Ülkenin Vatandaşı Olmayan Kişilerin İnsan Hakları Bildirisi

Yaşadıkları Ülkenin Vatandaşı Olmayan Kişilerin İnsan Hakları Bildirisi[268]; yabancıların ülkeyi terk etme, ikamet ve seyahat hakkı, ailenin birliği gibi konularda düzenlemeler içermektedir.

Bildirinin 5. maddesinin 2. fıkrasında yabancıların yararlanabileceği hakların başında bulunduğu ülkeyi terk etme hakkı sayılmış ve bu hakkın hangi sınırlamalara tâbi olacağı belirtilmiştir. Buna göre, "*yabancılar kanunla öngörülen ve ulusal güvenliği, kamu emniyetini, kamu düzenini, genel kamu sağlığını veya ahlakı ya da başkalarının haklarını ve özgürlüklerini korumak için bir demokratik toplumda gerekli olan ve konuyla ilgili uluslararası belgelerde tanınmış bulunan diğer haklarla ve işbu bildiride düzenlenen haklarla bağdaşan türdeki sınırlamalara tâbi olarak ülkeyi terk etme hakkından yararlanacaktır"*.

Bildiride yabancıların ülkede hukukî olarak bulunmasına bağlı olarak ikamet ve seyahat hakkı düzenlenmektedir. Nitekim, Bildirinin 5. maddesinin 3. fıkrasına göre, "*bir devletin ülkesinde hukuka uygun şekilde bulunan yabancılar o devletin sınırları içinde dolaşım özgürlüğü ve ikamet yerini seçme özgürlüğü hakkından yararlanacaktır"*.

İkamet ve seyahat hakkının yalnızca bir kişiye tanınması bazen hakkın kullanımını engelleyici bir nitelik taşıyabilir. Örneğin, bir kişiye ikamet hakkı tanınırken, hayatın olağan akışında kişi ile birlikte yaşaması beklenen eş ve bağımlı diğer aile fertlerine ikamet hakkı tanınmaması halinde, ilgili aile fertleriyle birlikte olmak isteyeceği için, aile fertlerine ikamet ve seyahat hakkı tanımayan devlette bu hakkı kullanmak istemeyecektir. İşte bu durumda Bildirinin 5. maddesinin 4. fıkrasında düzenlenen aile birliği ilkesi devreye girmektedir. Buna göre, "*ulusal mevzuata ve usulüne uygun olarak verilmiş izne tâbi olarak bir devletin ülkesinde hukuka uygun şekilde ikamet eden bir yabancının eşi ve küçük yahut bakmakla yükümlü bulunduğu çocukları söz konusu yabancıya eşlik etmek, onunla bir araya gelmek ve kalmak üzere o devletin ülkesine kabul edileceklerdir"*.

1.3.1.3 Birleşmiş Milletler Medenî ve Siyasî Haklar Sözleşmesi

İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin kabulünden sonra kişilerin özgürlükleri konusunda daha kapsamlı hukukî güvencelerin sağlanması amacıyla 16 Aralık 1966 tarihli Medenî ve Siyasî Haklar Sözleşmesi[269] kabul edilmiştir[270]. İkamet ve seyahat hakkı Sözleşmenin 12. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenmektedir. Buna göre, herkese bir ülkede yasal olarak bulunmak şartıyla ikamet ve seyahat hakkı tanınmaktadır. Aynı maddenin 2. fıkrasına göre,

---

[268] Bildirinin metni için bkz. http://www.un.org.tr/v3/vp/belgeler.php (erişim tarihi: 04.12.2015).
[269] RG: 05.08.2006-26250.
[270] Aybay, 1975: 294.

ülkede bulunma dışında ülkeyi terk etme hakkı yabancı vatandaş ayrımı yapılmaksızın herkese tanınmaktadır. Sözleşme ile kural olarak herkese ikamet ve seyahat hakkı tanınmış olmakla birlikte; 12. maddenin 3. fıkrasında belirtilen "*milli güvenlik, kamu düzeni, genel sağlık veya ahlak veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması"* gibi bazı hallerde, bu haklar sınırlanabilecektir. Sözleşmenin 13. maddesine göre, "*bu sözleşmeye taraf devletin ülkesinde yasal olarak bulunan bir yabancı, ancak kanuna uygun olarak alınmış bir karar uyarınca sınır dışı edilebilir"*. Görüldüğü üzere Sözleşme, sınır dışı etmede kanunilik ilkesini ülkede yasal olarak bulunan kişilerle sınırlı tutmuştur[271].

1.3.2 Avrupa Konseyi Düzenlemeleri ve Avrupa Konseyi - Türkiye İlişkileri

1.3.2.1 Avrupa Konseyi Düzenlemeleri

Avrupa Konseyi 5 Mayıs 1949 tarihinde Avrupa çapında insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğünü savunmak amacıyla kurulmuş hükümetlerarası bir kuruluştur[272]. Avrupa Konseyinin amacı, kurucu antlaşmanın[273] ilk maddesinde belirtilmiştir. Buna göre, "*Avrupa Konseyinin amacı, üyeleri arasında, ortak mirasları olan ülkü ve ilkeleri korumak, yaymak ve siyasal ve ekonomik ilerlemelerini sağlamak amacıyla daha sıkı bir birlik yaratmaktır"*. Avrupa Konseyi ülkeleri arasında birliğin yaratılmasında etkin rol oynayan kişilerin ikamet ve seyahat hakkı konusunda bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bu başlık altında düzenlemelerden bazıları ele alınacaktır.

1.3.2.1.1 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Bu Sözleşmede ve Birinci Protokolde Hâlihazırda Yer Alanlardan Başka Belli Hakları ve Özgürlükleri Güvence Altına Alan Protokol No. 4

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde kişilerin ikamet ve seyahat hakkına ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak sözleşmeye bağlı olarak çıkarılan protokollerde bu haklar güvence altına alınmıştır[274].

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Bu Sözleşmede ve Birinci Protokolde Hâlihazırda Yer Alanlardan Başka Belli Hakları ve Özgürlükleri Güvence Altına Alan Protokol No. 4[275] 16 Haziran 1963 tarihinde imzaya açılmıştır[276]. 4 Nolu Protokol ikamet ve

---

[271] Dardağan, 1993: 154.
[272] Gemalmaz, 2010b: 915.
[273] Anlaşma metni için bkz. http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflisoz/ak/turkce/001_tur.pdf (erişim tarihi: 25.12.2015)
[274] Aybay, 1975: 301.
[275] Bundan böyle 4 Nolu protokol olarak anılacaktır. Protokol metni için bkz. http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_TUR.pdf (erişim tarihi: 25.12.2015)
[276] 4 Nolu Protokol 2 Mayıs 1968 yılında Danimarka, İsveç, İzlanda, Lüksemburg ve Norveç tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir.

yurt içi seyahat konusunda güvence getirmektedir[277]. Buna göre, "*bir devletin ülkesinde yasal olarak bulunan herkes, orada serbestçe dolaşma ve ikametgâhını seçebilme hakkına sahiptir"*. İkamet ve seyahat hakkı ilgiliye ülkede yasal olarak bulunması şartıyla tanınmaktadır. Ülkede yasal olarak bulunma, o devletin kanunlarına ve ilgili mevzuatına uygun olarak ülkeye giriş yapmaktır. Söz konusu hak serbest dolaşımın bütünü içinde değil, bir ülkeye girildikten sonra, o ülkede kullanma bakımından korunmaktadır[278]. 4 Nolu Protokolün 2. maddesinin 3. fıkrasına göre hakların kullanılmasının sınırlanması ise, ancak kanuna uygun olan ve demokratik bir toplumda milli güvenlik veya kamu düzeni, suçları önleme, sağlık veya ahlakı korumak amacıyla yapılabilir.

1.3.2.1.2 İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi Protokol No. 7

İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi Protokol No. 7[279] ikamet ve seyahat hakkının istisnalarından biri olan, kişilerin sınır dışı edilmesine ilişkin usulî güvenceler getiren hususları içermektedir[280].

Protokol hükümlerine göre, sınır dışı etme kararı hukuka uygun ve yetkili makam tarafından verilmiş olmalıdır. Hakkında sınır dışı edilme kararı verilen kişinin, bu karara karşı kanunî yollara başvurma imkânı bulunmalıdır. Devletler kanunî yola başvurma hakkını, ancak kamu düzeni ve ulusal güvenlik hallerinde sınırlandırabilmektedir. 7 Nolu Protokolün 1. maddesinin ilk iki fıkrasına göre,

> "*bir devletin ülkesinde hukuka uygun olarak bulunan bir yabancı, hukuka uygun olarak ulaşılmış bir karar uyarınca yapılması hariç, bulunduğu ülkeden sınır dışı edilmeyecektir ve bu yabancı; sınır dışı edilmesine karşı gerekçelerini sunmak, durumun yeniden incelenmesini sağlamak ve bu amaçlarla, yetkili makam ya da bu yetkili makam tarafından atanmış bir kişi ya da kişiler önünde temsil edilmek olanaklarına sahip kılınacaktır. Böyle bir sınır dışı edilme, kamu düzeni yararı bakımından yahut ulusal güvenlik nedenleri temelinde gerekli olduğu zaman, bir yabancı haklarını kullanmadan önce sınır dışı edilebilir"*.

1.3.2.1.3 Avrupa Konseyi Üyesi Ülkeler Arasında Kişilerin Seyahatleri ile İlgili Avrupa Sözleşmesi

13 Aralık 1957 tarihli Avrupa Konseyi Üyesi Ülkeler Arasında Kişilerin Seyahatleri ile İlgili Avrupa Sözleşmesi[281] 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu Sözleşme ile

---

[277] Aybay, 2010: 125.
[278] Son Gelişmeler Karşısında Hukukî Açıdan Vize Sorunu, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Enstitüsü'nün Hazırladığı Rapor ve Tartışma, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1981: 8 (Son Gelişmeler Karşısında Hukukî Açıdan Vize Sorunu).
[279] Bundan böyle 7 Nolu Protokol olarak anılacaktır. RG: 25.03.2016-29664.
[280] Gemalmaz, 2010b: 992.
[281] RG: 01.12.1961-10972.

Avrupa Konseyi ülkeleri arasında kişilerin seyahatini kolaylaştırmak amaçlanmaktadır. Sözleşmeye göre, kural olarak üye devlet vatandaşları, diğer üye devlet ülkesinin sınırından girişi her devletin kendisinin belirlediği bazı belgeleri ibraz ederek yapabilecektir[282]. Örneğin, Avrupa Seyahat Sözleşmesi Ekine göre, Avusturya bu belgeleri sürekli veya beş yıllık pasaport ve resmî kimlik kartı olarak belirlemektedir.

Sözleşme ile kişilere tanınan seyahat hakkı, kazanç elde etme amacıyla yapılan seyahatleri kapsamamaktadır[283]. Sözleşmenin 1. maddesine göre, kazanç elde etme amacının tespiti hâlinde kişilerden vize talep edilebilecektir. Ayrıca, Sözleşmenin 6. maddesi, devletlere ülkeye girişi sakıncalı olan kişileri ülkeye kabul etmeme hakkı tanımaktadır. Bu düzenleme milli düzenlemelerdeki ülkeye girişi yasak kişilerden olmamak koşulu ile örtüşmektedir. Seyahat hakkının Sözleşme kapsamında kullanılması için seyahat süresinin üç ayı geçmemesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra, Sözleşmenin 7. maddesine göre, kamu düzeni, kamu sağlığı ve emniyetinin söz konusu olduğu hallerde taraf devletler sözleşme hükümlerinin yürürlüğe girişini erteleme, bazı veya tüm taraflar bakımından sözleşme hükümlerini geçici olarak askıya alma hakkına sahiptir.

Üç aydan fazla süreli seyahatlerde devletler, kazanç elde etme amacının tespitinde olduğu gibi vize talep edebilecektir[284]. Bu bakımdan genel kural kişilerin serbestçe seyahat edebilmesidir; ancak söz konusu seyahatin üç ayı geçmemesi, kazanç elde etme amacıyla yapılmaması, kişilerin sakıncalı bulunan kimselerden olmaması ve sözleşmenin yürürlükten kaldırılmaması (hükümlerinin askıya alınmaması) gibi koşullar da sunmaktadır.

1.3.2.1.4 Avrupa Konseyi Üyesi Ülkeler Arasında Gençlerin Kolektif Pasaportla Seyahatine Dair Avrupa Sözleşmesi

16 Aralık 1961 tarihli Avrupa Konseyi Üyesi Ülkeler Arasında Gençlerin Kolektif Pasaportla Seyahatine Dair Avrupa Sözleşmesi[285], üye ülkeler arasında belirli yaş sınırı altındaki kişilerin (21 yaş dâhil) birlikte seyahat edebilmesi için gerekli koşulları düzenlemekte;[286] üye devletler, Sözleşmede öngörülen şartları taşıyan kişileri üç aylık süre ile sınırlı olmak üzere ülkeye kabul etmekle yükümlü kılınmaktadır. Sözleşmenin 2. maddesine göre kişilerin grup olarak seyahat edebilmek için vatandaşı oldukları devletten kolektif bir pasaport alması, gruptaki kişilerin seyahat süresince beraber kalmaları ve gruba asgari 21

---

[282] Altuğ, 1968: 129.
[283] Çelikel ve Gelgel Öztekin, 2016: 92.
[284] Aybay, 1979: 87; Seviğ, 1983: 271-272; Aybay, 2010: 118; Altuğ, 1968: 126-127; Asar, 2006: 61.
[285] Anlaşma metni için bkz. http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflisoz/ak/turkce/037_tur.pdf (erişim tarihi: 25.12.2015).
[286] Aybay, 1979: 89.

yaşında, geçerli şahsî pasaport hamili bir grup şefinin eşlik etmesi gerekmektedir[287].

1.3.2.1.5 Mülteciler İçin Vizenin Kaldırılması Hakkında Avrupa Sözleşmesi

20 Nisan 1959 tarihli Mülteciler İçin Vizenin Kaldırılması Hakkında Avrupa Sözleşmesi[288] 3 Eylül 1960 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Mültecilerin Hukukî Durumuna Dair Sözleşme veya Mültecilere Seyahat Belgesi Verilmesine İlişkin Sözleşme uyarınca verilmiş bir belgeye sahip, sözleşme tarafı bir devletin ülkesinde hukuka uygun şekilde ikamet eden kişiler, Sözleşme tarafı başka bir devlete vize zorunluluğu olmaksızın giriş yapabilir. Bu şekilde ülkeye giriş yapan kişilerin ülkede kalış süresi üç ay ile sınırlı olup; üç ayı aşan ve kazanç sağlama amaçlı seyahatler kapsam dışında tutulmuştur[289]. Bu bakımdan Sözleşme Avrupa Konseyi Üyesi Ülkeler Arasında Kişilerin Seyahatleri ile İlgili Avrupa Sözleşmesine benzer hükümler içermektedir. Ayrıca, vizesiz giriş hakkı kamu düzeni, kamu güvenliği ve kamu sağlığı nedenleriyle sınırlandırılabilir.

1.3.2.1.6 Göçmen İşçilerin Hukukî Statüsüne İlişkin Avrupa Sözleşmesi

27 Kasım 1977 tarihli Göçmen İşçilerin Hukukî Statüsüne İlişkin Avrupa Sözleşmesi[290], göçmen işçilerin Sözleşme tarafı ülkelerde yaşama ve çalışma şartlarını düzenlemektedir. Konumuz açısından Sözleşmede önemli bir düzenleme *aile birleşimine* ilişkindir. Sözleşmenin 7. maddesinde düzenlenen bu husus, taraf devlete işçinin ailesine, işçinin çalıştığı ülkeye girişte kolaylık sağlama yükümlülüğü getirmektedir. Ancak, bu kolaylık sınırsız değildir. Nitekim, Sözleşmenin 9. maddesine göre, göçmen işçi için öngörülen ikamet şartları ailesi için de aranacaktır.

1.3.2.1.7 Avrupa İkamet Sözleşmesi

13.12.1955 tarihli Avrupa İkamet Sözleşmesi[291] Avrupa Konseyi ülkeleri arasında her birinin vatandaşları bakımından bir diğerinin ülkesinde ikametle ilgili uygulanan kuralları yeknesaklaştırmayı amaçlamaktadır. Sözleşmenin 1. maddesine göre, taraf devletler kişilerin geçici ikamet amacıyla ülkeye giriş ve seyahatine kamu güvenliği, kamu sağlığı ve genel ahlaka aykırı haller saklı olmak üzere kural olarak izin verme yükümlülüğü altındadır. Serbestinin kapsamı, kişilerin ikamet izni sürelerinin uzatılması ve sürekli ikamet imkânının

[287] Sözleşmenin 4. maddesine göre, grup şefinin kolektif bir pasaport belgesi taşımak, gruba refakat etmek, sınır geçiş formalitelerini yerine getirmek ve grup üyelerinin beraber kalmalarını sağlamak gibi sorumlulukları bulunmaktadır.
[288] Sözleşmenin Türkçe çevirisi için bkz. Gemalmaz, 2010a: 605-609.
[289] Aybay, 1979: 91.
[290] RG: 06.01.1980-16861.
[291] RG: 20.04.1989-20145.

kolaylaştırılması olarak belirlenmiştir. İkamet izni sürelerinin uzatılması veya sürekli ikamet hakkının verilmesinin ev sahibi ülke bakımından ekonomik bir yük olmasını engellemek amacıyla "*taraf devletlerden her birinin ekonomik ve sosyal şartlarına uygun düşme"* kıstası kullanılmaktadır.

İkamet ve seyahat özgürlüğüne getirilen en önemli istisnalardan biri sınır dışı etmedir. Sözleşmede, sınır dışı etme konusunda kişileri koruyucu hükümler yer almaktadır. Buna göre, sınır dışı etmede ilgilinin ülkede ikamet etme süresi önem taşımaktadır. Sözleşmenin 3. maddesinin ilk fıkrasına göre, yasal olarak taraf devlet ülkesinde ikamet eden kişi hakkında sınır dışı kararı verilebilmesi için kararın milli güvenlik, kamu düzeni veya genel ahlaka aykırılık sebeplerinden birine dayanması gerekmektedir. Maddenin ikinci fıkrasına göre, ilgilinin taraf devlet ülkesinde iki yıldan fazla süredir ikamet etmesi durumunda, milli güvenlik bakımından zorunluluk bulunmaması hâlinde, sınır dışı kararına karşı yasal yollara başvurma imkânı ve bu süreçte sınır dışı edilmeme hakkı bulunmaktadır[292]. Söz konusu ikamet süresinin on yıldan fazla olması hâlinde ise, sınır dışı etme kararının dayanağını oluşturan sebeplerin ciddi nitelikte olması gerekmektedir[293]. Sözleşmedeki bu ifadeden iki yıldan az süreli ikamet eden kişinin sınır dışı edilmesi durumunda yasal yollara başvuru imkânının bulunmadığı sonucu çıkarılabilir ki; bu hak arama özgürlüğüne aykırılık teşkil edeceğinden kabul edilemez. Bunun yanı sıra sınır dışı etme nedeninin ciddi nitelikte olması şartının on yıldan fazla ikamet eden kişiler açısından aranıyor olması da bu süreden daha az ikamet eden kişilerin sınır dışı edilmesinde gayri ciddi bir nedene dayanılabileceği gibi bir anlam çıkmaktadır ki; bu durumun da eleştiriye açık olduğu kanısındayız.

Kişilerin üye devlet ülkesinde yaşamını sürdürebilmesi için ikamet hakkının yanı sıra çalışma hakkının da bulunması gerekmektedir. Bu nedenle, Sözleşme kural olarak kişilere ikamet sürelerini bağlı olarak çalışma hakkı da tanımaktadır. Nitekim, Sözleşmenin 12. maddesine göre, ülkede yasal ve kesintisiz olarak beş yıl süre ile gelir getiren faaliyette bulunma, ülkede yasal ve kesintisiz olarak on yıl süre ile ikamet etme veya sürekli ikamet hakkı sahibi olma şartlarından birini taşıyan kişi, ev sahibi taraf devlette, her türlü iste çalışabilecektir. Kişilerin ülkeye giriş ve seyahat özgürlüğü ancak kamu güvenliği, kamu sağlığı ve genel ahlâk sebepleri ile sınırlandırılabilecektir[294].

Sözleşmeye ekli protokol 3. Kısmında, taraf devlet vatandaşlarının aile fertlerinin ikametlerinin ve bunun sınırlandırılacağı durumların düzenlenmesinde dikkate alınacak esaslar düzenlenmektedir. Buna göre, taraf devletler, kendilerine tanınan hakların

[292] Dardağan, 2012: 164.
[293] Dardağan, 2012: 163.
[294] Ekşi, 2012b: 23.

kullanılmasında aile bağlarını ve sınır dışı etme hakkını kullanırken kişinin aile bağları ve ikamet süresini dikkate almayı taahhüt etmektedir.

1.3.2.2 Avrupa Konseyi- Türkiye İlişkileri

1980'li yıllarda Türkiye'den Avrupa ülkelerine çok sayıda kişinin kaçak olarak gitmesi ve sığınma talebinde bulunması üzerine, devletler Sözleşme gereğince öngörülen vize muafiyetini kaldırdığını, Türkiye'ye bildirmiştir[295]. Söz konusu işlemin gerekçesi resmî olarak ilgili devletlerce açıklanmamıştır. Ancak, bunun nedeninin kaçak işçi ve siyasî iltica olduğu belirtilmektedir[296]. Türk doktrininde bir görüşe göre, sorununun, sınır denetimi ve sınır dışı etme ile çözümü mümkün iken orantısız şekilde Türk vatandaşlarının tamamını kapsayan vize zorunluluğu uygulaması yerinde değildir[297]. Diğer bir görüşe göre ise, siyasî iltica ile vize sorunu arasında bir bağlantı bulunmamaktadır. Zira vize alacak kişinin bir pasaporta sahip olması gerekmektedir[298]. Ayrıca, siyasî iltica talebinde bulunacak kişinin kimlik dahi sunma zorunluluğu bulunmakta; kimliği dahi bulunmayan kişinin iltica talebi işleme konulmaktadır[299].

1.3.3 Avrupa Birliği Düzenlemeleri ve Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri

1.3.3.1 Avrupa Birliği Düzenlemeleri

İkinci Dünya savaşı sonrasında meydana gelen büyük yıkım ve insan ölümlerinden sonra Avrupa'da kalıcı barışı ve birliği sağlama düşüncesi gelişmeye başlamıştır[300]. Bu düşünce doğrultusunda, Fransız Dışişleri Bakanı *Robert Schuman*'ın adı ile anılan ve amacı Fransa-Almanya arasında kömür ve çelik üretimi yapmak ve bu üretim zincirine zamanla Avrupa ülkelerinin dâhil olmasını sağlamak olan Schuman Planı ortaya çıkmıştır[301]. Bunun yanı sıra, bütünleşmeye ilişkin olarak çalışmamızla ilgili 1950'li yıllarda Paris Antlaşması ile

---

[295] 24 Nisan 1965'de Yunanistan, 5 Ekim 1980'de Fransa, 1 Kasım 1980'de Benelux Devletleri, 1 Mayıs 1981'de Danimarka, 23 Haziran 1989'da İngiltere (uygulama diplomatik, hususî ve hizmet damgalı pasaportlar sahibi Türk vatandaşları için de geçerlidir), 19 Kasım 1989'da İrlanda, 3 Eylül 1990'da İtalya, 24 Haziran 1991'de Portekiz, 1 Ekim 1991'de İspanya Türk vatandaşları için vize muafiyetini kaldırmıştır. Özkan, 2007: dpn. 10; Çelikel ve Gelgel Öztekin, 2016: 92.

[296] Son Gelişmeler Karşısında Hukukî Açıdan Vize Sorunu: 5.

[297] Özkan, 2007: 428.

[298] Son Gelişmeler Karşısında Hukukî Açıdan Vize Sorunu, (Haluk Kabalioğlu'nun konuşması): 28-29.

[299] Bu görüş, Alman iltica hukukunda iltica taleplerinin alınmasında Türk hukukundan farklı usul benimsendiği ve bu usulün vize ile doğrudan ilgisi olduğu nedeniyle eleştirilmiştir. Alman iltica hukukunda, siyasî iltica taleplerini değerlendirme yetkisi olan iki makam bulunmaktadır. Bunlardan ilki sınır polisidir. Sınırda polise yapılan iltica başvurusu vizenin varlığı önemsenmeksizin değerlendirilir ve açık bir kötüye kullanma söz konusuysa polis tarafından reddedilir. İltica talebi sınır geçildikten sonra Federal Mahkemeye yapılabilir. Bu halde Federal Mahkeme iltica talebinin değerlendirilmesinde açık bir kötüye kullanmayı tespit etse dahi ilgiliyi sınır dışı edemez: Son Gelişmeler Karşısında Hukukî Açıdan Vize Sorunu, (Ergin Nomer'in Konuşması): 33-34.

[300] Özdemir, 1999: 5-7.

[301] Çayhan, 2002: 44; Tekinalp ve Tekinalp, 2000: 5.

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT); Roma Antlaşmaları ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kurulmuştur[302].

AKÇT, Almanya ve Fransa'daki savaşın temel hammaddesi olan kömür ve çelik üretiminin kontrolü ile ilgili olarak kurulmuştur. Antlaşmanın 69. maddesinin 1. fıkrasına göre, üye devletlerin vatandaşı olan ve kömür veya çelik üretimi için gerekli niteliklere sahip işçilerin kömür ve çelik sektöründe ülkelerarası istihdamı bakımından vatandaşlık esasına dayalı her türlü sınırlandırmanın kaldırılması taahhüdünü içermektedir. Bu anlaşma ile devletlerarasında işçilerin serbest dolaşımının temelleri atılmıştır[303].

AET'nin kurucu Antlaşması ile Avrupa'nın bütünleşmesini gerçekleştirmek için, üye devletler arasında malların, hizmetlerin, sermayenin ve emeğin serbest dolaşımının sağlandığı bir ortak pazarın kurulması amaçlanmaktadır[304]. Söz konusu antlaşma ile hedeflenen serbest pazar fikri beraberinde söz konusu devletlerde bu sektörde çalışan işçilerin serbest dolaşım ve buna bağlı olarak ikamet hakkını gündeme getirmiştir.

Kurucu anlaşmaların yanı sıra, bütünleşme hedefine yönelik olarak, Avrupa Topluluğu kurucu ülkeler -Belçika, Almanya, Fransa, Lüksemburg ve Hollanda- arasında kişilerin serbest dolaşımı için ortak sınırları aşamalı olarak kaldırma amacını taşıyan 14 Haziran 1985 tarihli Schengen Antlaşması (Schengen I) imzalanmıştır. Schengen Antlaşması taraf hükümetler arası işbirliği şeklinde düzenlenmişti. Bu bakımdan Topluluk hukuku düzenlemesi niteliğine sahip değildi[305].

Avrupa Topluluklarını kuran Antlaşmalarda önemli değişiklikler yapan ilk Antlaşma ise, Avrupa Tek Senedidir[306]. Avrupa Tek Senedinin 13. maddesine göre, iç pazar, sermayenin, kişilerin ve hizmetlerin serbestçe dolaştığı iç sınırların olmadığı alandır.

Avrupa'nın bütünleşme sürecinde atılan tüm bu adımların yanı sıra, Almanya'nın birleşmesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılması gibi nedenlerle farklı bir süreç başlamıştır. Avrupa'da meydana gelen söz konusu siyasî değişiklikler birlik olma arayışını artırmış; 7 Şubat 1992 tarihinde Maastricht Anlaşması [Avrupa Birliği Hakkında Antlaşma (ABA)] imzalanmış, 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Maastricht Antlaşması ile, Avrupa Topluluğunun adı Avrupa Birliği olarak değişmiştir. Bunun yanı sıra Maastricht Antlaşması ile istihdam (m. 125-130), vize, iltica, göç ve serbest dolaşım (m. 61-69) konularına eklemeler

---

[302] Kurucu Antlaşmalar ve bu antlaşmalarda değişiklik yapan antlaşmaların metinleri için bkz. http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/index_en.htm

[303] Avrupa Topluluğunu kuran birincil mevzuat olan antlaşmalarda; serbest dolaşım kavramı ilk kez Avrupa Çelik Topluluğu Antlaşmasının 69. maddesinde düzenlenmiştir. Çalışanların/işçilerin serbest dolaşımına ilişkin ilk genel düzenleme ise Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşmasında yer almaktadır: Cin, 2005: 3 (http://www.mevzuatdergisi.com/2005/03a/04.htm, erişim tarihi: 24.07.2015).

[304] Bayram, 2014: 44; Altuğ, 1968: 136, 176; Yüksel 2007: 8; Sevimli ve Reçber, 2014: 392-396.

[305] Berksu, 1999: 28; Özdemir, 1999: 46.

[306] Çelikel ve Gelgel Öztekin, 2016: 116.

yapılmıştır. Ayrıca, serbest dolaşım ve ikamet hakkının kullanımı açısından önemli kabul edilen suçluların iadesi, sınır dışı etme gibi konular Maastricht ile değişik Avrupa Topluluğu Antlaşması Birinci Kısım 4. Başlıkta düzenlenmiştir. Bunun yanı sıra, 2 Ekim 1997 tarihinde Amsterdam Antlaşması imzalanarak 1 Mayıs 1999'da yürürlüğe girmiştir. Amsterdam Antlaşmasında temel amaç dış sınır denetimleri, göç, sığınma gibi konularda kişilerin serbest dolaşım hakkının korunması ve Birliğin gelişimi olarak belirtilmiştir[307].

Hükümetler arası konferans, Topluluğun kurumsal yapısı ve bazı diğer sorunlar hakkında tekrar toplanmış ve yapılan toplantıda varılan uzlaşı sonrasında 26 Şubat 2001 tarihinde Nice Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmalarla yapılan söz konusu değişiklikler birliğin oluşumu bakımından yetersiz kalmış; Avrupa Birliği için Bir Anayasa Oluşturan Antlaşmanın devletler tarafından yapılan referandumlara yürürlüğe girememesi üzerine Anayasa kelimesi kullanılmaksızın kurucu Antlaşmaları değiştiren Antlaşma metni (Lizbon Antlaşması) imzalanmıştır. 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması, Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşmanın adını Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma olarak değiştirmiştir.

AB'de kişilerin serbest dolaşımı, üye devlet vatandaşlarının diğer üye ülkelere herhangi bir sınırlama ve yasaklama ile karşılaşmaksızın serbestçe girme, dolaşma, ikamet etme ve çalışma hakkını kapsamaktadır[308]. İlk olarak Maastricht daha sonra Lizbon Antlaşması ile yasal bir kavram olarak gündeme gelen serbest dolaşım AB vatandaşlığı kavramı ile birlikte farklı bir boyut kazanmıştır. AB birincil mevzuatı dışında Avrupa Konseyi kişilerin serbest dolaşımı konusunda ikincil mevzuat olarak adlandırılan bağlayıcı ve doğrudan uygulanması gereken tüzükler ile sonuçları bakımından bağlayıcı direktifler düzenlemektedir[309]. Söz konusu düzenlemeler nedeniyle serbest dolaşım temel hak olarak tanınmış, dahası üye devletler arasında işlerlik kazanmıştır.

AB, AKÇT'den Lizbon Antlaşmasına kadar önemli gelişmeler geçirmiş; bu gelişim sürecinde 1957 yılından günümüze kişilerin ikamet ve seyahati ile ilgili bir dizi (1612/68, 68/360, 64/221, 1251/70, 72/194, 73/148, 75/34, 90/364, 90/365, 93/96, 2003/86, 2003/109 ve 2004/38 sayılı) düzenleme yapılmıştır. Çalışmanın bu kısmında söz konusu direktif ve tüzüklerden yürürlükte olanlara ve çalışmamız bakımından önem arz eden Schengen, Maasrticht, Amsterdam ve Lizbon Antlaşmalarına yer verilecektir.

[307] Bayram, 2014: 61.
[308] Kutucu, 2014: 23.
[309] Özdemir, 1999: 26; Özkan, 1997: 45.

1.3.3.1.1 İşçilerin Serbest Dolaşımı Hakkında 1612/68 Sayılı Tüzük

İşçilerin Serbest Dolaşımı Hakkında 1612/68 Sayılı Tüzük[310] temel olarak vatandaşlığa dayalı ayrımcılığın kaldırılmasını amaçlamaktadır. Bu amacın yanı sıra Tüzükte, istihdam elverişliliği, muamele eşitliği ve işçi ailesinin korunması konuları da düzenlenmektedir[311]. İşçilerin çalışma şartlarının ve serbest dolaşım hakkının açıkça ele alındığı Tüzükte[312], üye devlet vatandaşı olan herkes bir diğer üye devlette bu ülkenin vatandaşları ile eşit şartlarda istihdam edilme hakkını haizdir[313]. 1612/68 sayılı Tüzüğün 1. maddesine göre, "*bir üye devlet vatandaşı, ikametgâhı nerede olursa olsun, diğer üye devlet ülkesinde o devlette geçerli kurallara uyarak o devlet vatandaşları ile eşit şartlarda çalışmak serbestîsine sahiptir"*. Görüldüğü üzere Tüzükte eşitlik ilkesi esas alınmış ve bu kavram detaylı şekilde düzenlenmiştir. Örneğin, çalışanlara ait yüzde kısıtlaması konulması, yabancıların öncelikle çırak olarak çalıştırılması, daha farklı çalışma şartları konulması gibi[314].

1612/68 sayılı Tüzük hükümlerinden faydalanabilmek için işçilerin bağımlılık ilişkisi içinde, ücret karşılığında, gerçek ve etkili bir ekonomik çalışmasının bulunması gerekmektedir. Bu bakımdan serbest dolaşım ekonomik faaliyet ile birlikte değerlendirilmektedir[315]. Ayrıca, Tüzük kapsamı aile birleşimi çerçevesinde değiştirilmiştir[316]. Nitekim değişiklik öncesinde aile fertleri kavramı, "*kişinin karısı ya da kocası, 21 yaşın altındaki kan bağı olan çocukları ya da bakıma muhtaç çocukları ile kan bağı olan bakıma muhtaç akrabalarını"* ifade etmekteyken[317]; değişiklik ile kişinin "*kayıtlı birliktelik kurduğu partneri de"* kapsayacak şekilde genişletilmiştir[318].

---

[310] OJ: 15.10.1968- L 257. Bundan böyle 1612/68 sayılı Tüzük olarak anılacaktır.
[311] Yüksel, 2007: 12-13.
[312] Tüzüğün aile ferdi tanımı 2004/38 sayılı Direktif ile değiştirilmiş ve 10-11. maddeleri yürürlükten kaldırılmıştır.
[313] http://istanbul.sgk.gov.tr/wps/wcm/connect/c3cd3577-4e35-4b8e-a93a-4288776afa80/B1_C12_D2_321.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=c3cd3577-4e35-4b8e-a93a-4288776afa80, erişim tarihi: 24.07.2015: 6.
[314] Tekinalp, 1997- 1998: 498.
[315] Yüksel, 2007: 20-22; Özkan, 1997: 31- 33.
[316] Akıntürk, 2006: 170.
[317] Walsh ve Ryan, 2006: 32. [http://www.ihrec.ie/download/pdf/report_defactocouples.pdf (erişim tarihi: 26.05.2015)].
[318] http://istanbul.sgk.gov.tr/wps/wcm/connect/c3cd3577-4e35-4b8e-a93a-4288776afa80/B1_C12_D2_321.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=c3cd3577-4e35-4b8e-a93a-4288776afa80: 6, (erişim tarihi: 24.07.2015).

1.3.3.1.2 İşçilerin Bir Üye Devlette Çalışmaya Başladıktan Sonra O ülkede İkamet Hakkına Dair 1251/70 Sayılı Tüzük

İşçilerin Bir Üye Devlette Çalışmaya Başladıktan Sonra O ülkede İkamet Hakkına Dair 1251/70 Sayılı Tüzük [319] ile üye devlet ülkesinde çalışan ve iş ilişkisi sona eren işçilerin ikamet etme hakkının devamına imkân tanınmaktadır[320]. 1251/70 sayılı Tüzüğün kapsamına, bir üye devlette çalıştıktan sonra emeklilik, iş kazası, meslek hastalığı veya maluliyet nedeniyle çalışamayan işçi, işçinin 1612/68 sayılı Tüzükte belirtilen aile bireyleri ve işçinin ölümü sonrası hak sahibi aile fertleri dâhildir. Bu kapsama giren kişilere 1251/70 sayılı Tüzükte belirtilen koşullarla, üye devlette sürekli ikamet hakkı tanınmaktadır[321]. Sürekli ikamet hakkından yararlanabilecek kişiler Tüzüğün 2. maddesinde belirtilmiştir. Buna göre, iş ilişkisi sona erdiği tarihte çalıştığı ülke mevzuatına göre emeklilik aylığına hak kazanmak için gerekli yaşa erişmiş, o üye devlette asgari on iki ay çalışmış ve kesintisiz üç yıldan fazla ikamet etmiş işçi; ilgili üye devlette asgari iki yıldır kesintisiz ikamet etmiş ve iş ilişkisi işgöremezlik dolayısıyla sone ermiş işçi ile üye devlette üç yıl kesintisiz çalışma ve ikamet etmeden sonra başka bir üye devlette çalışmaya başlayan ancak ilk üye devlette ikamet etmeye (her gün veya en az haftada bir ilk Üye devlette ikamet etmeye) devam eden işçi sürekli ikamet hakkına sahiptir.

Aile fertleri işçiden bağımsız şekilde de sürekli ikamet hakkı kazanabilmektedir. Bu husus 1251/70 sayılı Tüzüğün 3. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, eğer işçi ölümü anında sürekli ikamet hakkı için gerekli süreyi tamamlamışsa, aile fertleri sürekli ikamet hakkından doğrudan faydalanacaktır; ancak ölüm anında bu hak elde edilmemişse, aile fertleri bazı şartların gerçekleşmesi halinde sürekli ikamet hakkı kazanılabilecektir. Aile fertlerinin sürekli ikamet hakkı elde edebilmesinin koşulları şunlardır; işçi ölüm anında geriye doğru o üye devlette iki yıldır ikamet ediliyor olmalı, işçinin ölüm sebebinin iş kazası veya meslek hastalığı olmalı veya işçinin eşinin üye devlet vatandaşlığını evlilik nedeniyle kaybetmiş olmalıdır.

1.3.3.1.3 Schengen Anlaşmaları

Schengen I Anlaşmasının AB üyesi devletler arasında imzalandığına daha önce değinmiştik[322]. AB üyesi devletler arasında sınır kontrollerinin tamamen kaldırılması ve göç ile ilgili işbirliği yapılması amacıyla 19 Haziran 1990 tarihinde Schengen I'in uygulanmasına

[319] OJ: 29.06.1970- L 142/24. Bundan böyle 1251/70 sayılı Tüzük olarak anılacaktır.
[320] Bilgin, 2010: 19; Özkan, 1997: 76.
[321] Berksu, 1999: 19.
[322] Bkz s. 54.

ilişkin imzalanan Antlaşma (Schengen II) imzalanmıştır[323]. Antlaşma 26 Mart 1995'te yürürlüğe girmiştir.

Schengen II Anlaşmasının 21. maddesi, bir Schengen ülkesinde yasal olarak ikamet eden yabancılara, diğer Schengen ülkeleri arasında üç aya kadar serbest dolaşım hakkı tanımaktadır. Schengen bölgesine giriş için üçüncü ülke vatandaşları bakımından vize uygulaması öngörülmektedir. Sözleşmeye taraf devletlerden birinin ülkesine giriş hâlinde, diğer üye devletlere giriş için vize talep edilmemektedir. Böylelikle, Anlaşmaya taraf devletlerin birinde yasal ikamet hakkına sahip üçüncü ülke vatandaşlarının diğer taraf devletlere giriş için vize almalarına gerek bulunmamaktadır[324]. Bu bakımdan Schengen Antlaşmasının hükümleri, üye devletlerde yaşayan Türk vatandaşlarının bir ülkeden diğerine geçişte başvuracağı düzenleme olarak önem taşımaktadır[325].

1.3.3.1.4 Maasrticht- Amsterdam- Lizbon Antlaşmaları

1.3.3.1.4.1 Maasricht Antlaşması

Avrupa Birliğinde kişilerin serbest dolaşımı Toplulukta yaşayan üçüncü ülke vatandaşlarını kapsamaktaydı. Maastricht Antlaşması ile birlikte serbest dolaşım öğrenciler, bağımsız çalışanlar, emekliler ve turistler dâhil tüm Topluluk vatandaşlarını kapsayacak şekilde genişletilmiştir. ABA'nın 8. maddesinin 8. fıkrasının (a) bendine göre, "*bir üye devletin vatandaşlığına sahip olan herkes birlik vatandaşıdır"*. Birlik vatandaşlığı Antlaşmada ve Antlaşmanın uygulanması için getirilen düzenlemelerde öngörülen sınırlamalar ve koşullar saklı kalmak kaydıyla, üye devletlerin topraklarında ikamet ve serbest dolaşım hakkı tanımaktadır. Antlaşma ile ülkeye giriş ve ikamet hakkı hiçbir ayrım gözetmeksizin üye devletlerin tüm vatandaşlarını kapsamaktadır[326]. Başlangıç kısmına eklenen yeni hükümlerle birlik amaçları da genişletilmiştir. Bu amaçlar arasında Başlangıç Kısmının B maddesine göre, "*kişilerin serbest dolaşımını kolaylaştırılmak"* yer almaktadır. Maastricht Antlaşması ile birlikte gelinen noktada, kişilerin serbest dolaşımı topluluğun dört temel özgürlüğünden biridir. Ayrıca, serbest dolaşım özgürlüğü Birlik hukuku bakımından bireysel bir haktır; bu hak kişilerin ikamet hakkını da kapsayan, istisnalar hariç tüm birlik vatandaşlarına tanınmaktadır[327].

---

[323] Schengen Anlaşmasına dahil topraklarda yaşayan ilgili ülke vatandaşı veya yabancı herkes, taraf ülkeler arasında serbest dolaşım hakkını kullanabilecek, Schengen alanı sınırları içinde tamamen serbest dolaşım mümkün olmakla birlikte bu alan dışı Schengen duvarını oluşturacaktır: Tınç, 2014: 210; Anlaşmanın İngilizce metni için bkz. http://www.hri.org/docs/Schengen90/ (erişim tarihi: 25.12.2015).

[324] Berksu, 1999: 29; Özdemir, 1999: 47.

[325] Çelikel ve Gelgel Öztekin, 2016: 94.

[326] Özkan, 1997: 63.

[327] Berksu, 1999: 13.

1.3.3.1.4.2 Amsterdam Antlaşması

Amsterdam Antlaşmasının temel amaçlarından biri, "*serbest dolaşımın son engellerini ortadan kaldırmak ve güvenliği güçlendirmektir"*. Nitekim, Amsterdam Antlaşmasının 2. maddesinin 9. Paragrafına göre, ATA m.7a'ya uyumlu olarak serbest dolaşımın gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır. Amsterdam Antlaşmasına göre, AB üyesi devlet vatandaşları AB vatandaşı olarak kabul edilmektedir. Nitekim Antlaşmanın 17. maddesinin 1. fıkrasına göre, "*birlik vatandaşlığı, ulusal vatandaşlığı tamamlar, fakat onun yerine geçmez"*. Amsterdam Antlaşmasıyla yapılan değişiklik ile ATA Birinci Kısmının 4. Başlığı altında "*vize, iltica, göç ve kişilerin serbest dolaşımı ile ilgili diğer politikalar"* konularında yeni hükümler düzenlenmektedir. ATA'nın 63. maddesine göre, "*konsey kademeli olarak özgürlük, güvenlik ve adalet alanı kurmakla görevlidir"*. ATA'da serbest dolaşım ile ilgili *sınır denetlemeleri ve vize* konusu düzenlenmektedir. ATA'nın 62. maddesine göre, üç aydan kısa süreli ziyaretler için vize alması gerekli veya vize muafiyeti verilecek ülkelerin listeleri ve vizeye ilişkin usul ve şartların belirlenmesi ve üçüncü ülke vatandaşlarının üç aydan uzun olmamak kaydıyla üye devlet ülkelerinde serbest dolaşımına ilişkin usul ve şartların belirlenmesi konusunda Konsey görevlendirilmiştir. Schengen Anlaşmaları serbest dolaşım bakımından önem arz ettiği için Amsterdam Antlaşmasına ekli Protokol[328] ile Birliğin kurumsal çerçevesine dâhil edilmiştir[329].

1.3.3.1.4.3 Lizbon Antlaşması

Lizbon Antlaşması ile kabul edilen Avrupa Birliğinin İşleyişi Hakkında Antlaşmanın (ABİHA) 20. maddesine göre, üye devlet vatandaşlığına sahip olmak Birlik vatandaşı olmanın koşulu olarak düzenlenmiştir. Birlik vatandaşlığı ulusal vatandaşlığı tamamlamakta ancak onun yerine geçmemektedir. ABİHA'da öngörülen sınırlamalar saklı kalmak koşuluyla Birlik vatandaşlarının üye devletlerin sınırları içinde serbestçe dolaşım ve ikamet hakkı bulunmaktadır. Bu bakımdan kişilerin ikamet hakkı vatandaşlık statüsüne dayandırılmaktadır[330]. ATA ile karşılaştırıldığında ABİHA hakları sayma yöntemi ile açık olarak düzenlemektedir[331]. Lizbon Antlaşması konusunda bir diğer önemli nokta ise, AB

---

[328] OJ: 10.11.1997- C 340.

[329] Kirişçi, 2005: 343.

[330] *Baumbast* davasında Divan tüm Birlik vatandaşlarının üye devlet ülkelerinde dolaşım ve ikamet hakkı olduğuna hükmetmiştir: Case C-413/99, *Baumbast and R* v *Secretary of State for the Home Department* (17 September 2002), ECR I-7091, parag. (76), (83), (84).

[331] Serbest dolaşım hakkı yukarıda incelendiği üzere AB hukukunda oldukça uzun zamandan beri düzenleme konusu olmaktadır. AET Antlaşmasının öngördüğü klasik dört özgürlük sınırları içerisinde uygulama alanı bulan bu hak ilk defa Antlaşma hükümlerinden bağımsız şekilde Birlik hukukunun ikincil mevzuatı ile düzenlenmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Alyanak, 2014: 147; Kutucu, 2014: 26; Serbest dolaşım Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşmanın 45, 46, 47 ve 48. maddelerinde düzenlenmektedir. Antlaşmanın 45.

Temel Haklar Şartının bağlayıcılığının kabul edilmiş olması[332] ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine taraf olunmasının öngörülmesidir[333]. Avrupa Temel Haklar Şartının 45. maddesine göre, Birlik vatandaşları üye devlet topraklarında serbest dolaşım ve ikamet hakkına sahiptir. Ayrıca üye devletler tarafından yasal ikamet etme koşuluyla üçüncü devlet vatandaşlarına ATA'ya uygun olarak serbest dolaşım ve ikamet hakkı tanınabilir.

1.3.3.1.5 Aile Birleşimine İlişkin 2003/86 Sayılı Direktif

AB'de serbest dolaşımın, üye devlet vatandaşları ve üçüncü ülke vatandaşı işçiler ve bu kişilerin üçüncü ülke vatandaşı olan aileleri için mümkün olduğuna değinmiştik[334]. Serbest dolaşım hakkı, bireysel bir hak olması dışında uluslararası alanda kabul edilen "*aile hayatına saygı duyulması hakkı"* ile de yakından ilgilidir. AB'de serbest dolaşım hakkının kullanımının sağlanması amacıyla ulusal düzenlemelerden[335] bağımsız olarak AB müktesebatında düzenleme yapma yoluna gidilmiştir. Avrupa Birliğinde aile birleşimine ilişkin özel bir düzenleme olmamasına rağmen, serbest dolaşım ve ikamete ilişkin yapılan düzenlemelerde aile birleşimini kolaylaştırmaya yönelik hükümler bulunmaktaydı. Örneğin 68/38 sayılı Direktifin 3. maddesine göre, aile fertlerinin üye devlet ülkesine girişte vize alması gerekliliği düzenlenmekle birlikte, üye devletlerin vize başvurusunda gerekli kolaylıkları sağlama yükümlülüğü getirilmiştir. Ayrıca Direktifin 4. maddesine göre, üye devlet vatandaşları ve bu kişilerin aile fertlerine AET Üyesi Bir Devlet Vatandaşı İçin İkamet izni adlı bir belge verilmesi öngörülmektedir[336].

2003/86 sayılı Aile Birleşimine İlişkin Direktif[337] 1. maddesinde Direktifin kapsamını ve bu bağlamda yasal olarak üye devletlerde oturan üçüncü ülke vatandaşlarının aile birleşimleri düzenlemektedir[338]. Buna göre, üye devletlerin vatandaşlarının aile birleşimleri,

---

maddesinde serbest dolaşım amacıyla işçilerin iş koşullarında vatandaşlığa dayalı ayrımcılığın kaldırılması gerekliliğine vurgu yapılmış; serbest dolaşımın kapsamı iş tekliflerini kabul etme, bu amaçla ülkede dolaşım, istihdam ile ilgili düzenlemelere uygun şekilde ikamet ve iş ilişkisi sona erdikten sonra komisyonca hazırlanacak Tüzüklere göre ikamet etme olarak düzenlenmektedir. Antlaşmanın 46 ve 48 maddesinde, Avrupa Birliği yetkili organlarının serbest dolaşımı gerçekleştirmek için düzenlemeler yaparak gerekli önlemleri alacağı, işçiler ve aile fertlerine güvence sağlama amacıyla sosyal güvenlik alanında düzenlemeler yapacağı öngörülmektedir.

[332] Avrupa Temel Haklar Şartının hazırlanma nedenleri ve süreci ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Topaloğlu, 2015: 18.

[333] Bayram, 2014: 71.

[334] Bkz s. 54.

[335] Almanya'da bu hak Anayasa Mahkemesince tanınmamıştır (Federal Anayasa Mahkemesi: 12.05.1987- E. 76, 1 II); Fransa'da 1978 tarihinde, Devlet Konseyinin verdiği bir kararla Fransa'da yasal olarak ikamet eden yabancıların aile birleşiminin genel hukuk prensibi olduğuna karar verilmiştir; İtalya'da 1995 yılında İtalyan Anayasa Mahkemesi aile birleşiminin işçilerin anayasal hakkı olduğunu belirtmiştir. Boeles, 2001: 61, dpn. 3 (Aynen alıntı); Cotler, 1987: 632-635; M. Iribarren, 1995: 230; Kanada'da aile birleşiminin geçmişi 1976 tarihli Göçmen Kanununa (*The Immigration Act*) dayanmaktadır: McIntosh, 1988: 104 vd.

[336] Özkan, 1997: 75.

[337] OJ: 03.10.2003-251. Bundan böyle 2003/86 sayılı Direktif olarak anılacaktır.

[338] Walsh ve Ryan, 2006: 36.

mülteci başvurusu sonuçlanmamış kişiler, geçici koruma kapsamında ikamet izni sahibi kişiler, geçici koruma ve benzeri başvuruları henüz sonuçlanmamış kişiler Direktifin kapsamına dâhil edilmiştir. Direktiften yararlanacak kişiler ise, destekleyicinin eşi[339], eşinin çocukları ve evlatlığı, velayeti kendisinde olan ve destekleyiciye bağımlı bulunan evlatlık dâhil küçük çocuklar[340] ile velayeti eşte bulunan ve eşe bağımlı çocuklar olarak belirlenmiştir.

2003/86 sayılı Direktifin 7. maddesine göre, aile birleşiminin söz konusu olabilmesi için, destekleyicinin benzer ailelerin sahip olduğu genel sağlık ve güvenlik standartlarına uygun bir barınma imkânına[341], üye devletlerden sosyal yardım almaksızın kendini ve ailesini geçindirecek kalıcı ve düzenli bir gelire[342], kendisini ve ailesini tüm risklere karşı koruyan bir sağlık sigortasına sahip olması gerekmektedir. Bu şartların yanı sıra, destekleyicinin üye devlette en az bir yıl veya daha fazla süreli ikamet iznine sahip olması, uzun süreli ikamet hakkını elde etme konusunda makul bir beklentisinin olması ve destekleyicinin ailesinin üçüncü ülke vatandaşı olması gerekmektedir. Aile birleşimi talebinin kabulü hâlinde kişilere en az bir yıl süreli ikamet izni düzenlenmektedir. Sürenin tespitinde destekleyicinin ikamet süresi esas alınır ve kural olarak bu süre aşılmamaktadır.

2003/86 sayılı Direktifin düzenlediği genel şartların yanında üye devletlerin kendilerine verilen yetki doğrultusunda aile birleşimi için özel şartlar belirlemesi de mümkündür. Üye devletlerin kabul ettiği Özel şartlardan biri asgari yaş sınırıdır. Direktifin 4. maddesinin 4. fıkrasına göre, zorunlu evlilikleri engellemek için üye devletlere destekleyici ve eşi bakımından asgari bir yaş sınırı belirleme imkânı getirilmiştir. Yaş sınırını Fransa ve Almanya 18, Hollanda 24 yaş olarak uygulamaktadır[343]. Bir diğer özel şart ise, uyum gerekliliğidir *(integration requirements)*. 2003/86 sayılı Direktifin 7. maddesinin 2. fıkrasına göre, üye devlet yabancılardan millî hukuka uygun olarak uyum önlemlerine uymalarını talep edebilir. Belirli bir seviyedeki dil sınavının ve ülke hakkında genel kültür bilgisi sınavının geçilmesi gibi uyum önlemleri uygulamada öngörülmektedir[344].

---

[339] Eş kapsamına dâhil kişilerin (kayıtlı birlikteliklerin) belirlenmesi üye devletlerin hukukuna bırakılmıştır (m. 4): Walsh ve Ryan, 2006: 37.

[340] Çocukların küçük olup olmadığının tespiti konusunda üye devlet hukukları yetkilidir.

[341] Boeles, 2001: 63; Barınma şartlarının özel olarak belirlenmemiş olması ve genel kabul edilen standartların belirsiz olması nedeniyle düzenleme eleştirilmektedir: Hardy, 2012: 448.

[342] 2004/38 sayılı Direktifin 16. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendine göre, aile birleşimi hakkı bakımından yalnızca destekleyicinin geliri dikkate alınırken, ikamet izninin yenilenmesi talebinde destekleyicinin yeterli gelire sahip olmaması halinde aile üyelerinin evin gelirine katkısının dikkate alınacağı düzenlenmektedir. Bu imkânın aile birleştirme hakkının için ilk başvuru içinde tanınmamış olması eleştirilmektedir: Hardy, 2012: 447; Üye devletler destekleyicinin geliri bakımından asgari bir sınır belirleme yetkisine sahiptirler. Bu konuda Almanya, Fransa ve Hollanda uygulaması için bkz. Weisbrock, 2011: 148-150.

[343] Milli bir uygulama olarak yaş sınırı hakkında detaylı bilgi için bkz. Weisbrock, 2011: 147-148.

[344] Örnek ülke uygulamaları hakkında detaylı bilgi için bkz. Weisbrock, 2011:150-153.

Direktifin 16. maddesinin ilk üç fıkrasında aile birleşimine dayanan giriş ve ikamet izni talepleri ile ikamet izninin yenilenmesi taleplerinin reddedileceği haller düzenlenmektedir. Buna göre, sosyal yardım almaksızın geçinme imkânının bulunmaması, destekleyicinin aile birleşimi talebinde bulunan aile bireyleri ile ailesel ilişki içinde yaşamaya devam etmemesi, eşi veya partneri ile ilişkisinin sonlanması, destekleyicinin ikamet izninin sona ermesinin ardından aile bireylerinin otomatik izne başvuruda bulunmaması, başvuruda yanıltıcı- yanlış bilgi verilmesi, ailesel ilişkinin (kayıtlı birliktelik, evlilik, evlatlık ilişkisi) sırf ikamet hakkından yararlanmak için yapılmış olması gibi hallerde ikamet izninden yararlanma talebi reddedilmektedir. Ayrıca, 16. maddenin 4. fıkrasına göre, üye devletler evlilik, kayıtlı birliktelik, evlatlık ilişkisinin ikamet etme hakkından faydalanmak için yapıldığına dair şüphenin bulunması halinde üye devlet araştırma- kontrol etme yetkisine sahiptir.

1.3.3.1.6 Üçüncü Ülke Vatandaşlarının Uzun Dönem İkametine İlişkin 2003/109 Sayılı Direktif

Üçüncü Ülke Vatandaşlarının Uzun Dönem İkametine İlişkin 2003/109 Sayılı Direktif[345], üye devletler tarafından ülkelerinde yasal olarak bulunan üçüncü devlet vatandaşlarına uzun dönem ikamet izni verilmesi, iznin sona ermesi ve izni bağlı hakları düzenlemektedir. 2003/109 sayılı Direktifin 2. maddesi Direktifin uygulama alanı dışında kalan kişi gruplarını düzenlenmektedir. Buna göre, üye devletlerde eğitim veya staj yapan, geçici koruma başvurusu yapan ve başvuru sonucunu bekleyen, ikincil korumadan yararlanan veya yararlanmak için başvuru yapan, mülteci statüsünde bulunan veya statü için başvuru yapan ve işlemleri henüz devam eden, *au pair*[346] veya mevsimsel işçi olarak veya sınır aşan hizmet sunan işçi gibi geçici sebeplerle üye devletlerde bulunan üçüncü ülke vatandaşları, elçilikleri ve konsolosluklar 2003/109 sayılı Direktifin kapsamı dışındadır.

Söz konusu Direktifin 4. maddesine göre, üçüncü ülke vatandaşlarının uzun dönem ikamet iznine başvurabilmesi için üye devlet ülkesinde kesintisiz olarak beş yıl ikamet etmesi gerekmektedir. Ayrıca 5. maddeye göre, üçüncü ülke vatandaşının kendisini ve ailesini sosyal yardım kuruluşlarının desteği olmaksızın geçindirecek düzenli gelire sahip olması ve sağlık sigortasının bulunması gerekmektedir. Bu şartlar dışında üye devletler kişilerin ülkeye uyum şartını da arayabilir. Direktifin 7. maddesine göre, ikamet izninin süresi beş yıldır ve sürekli niteliktedir. Başka bir anlatımla, sürenin sonunda başvuru üzerine otomatik olarak yenilenir. Direktifin 15. maddesi kişilerin ikinci bir üye devlette ikamet etmelerine ilişkin şartları

[345] OJ: 23.01.2004-16. Bundan böyle 2003/109 sayılı Direktif olarak anılacaktır.
[346] Bir uluslararası kültürel değişim programıdır. *Au Pair* programında amaç; gençlerin farklı ülkelerdeki bir aile yanında kalarak, o ülkenin dilini ve kültürünü öğrenmesidir.

düzenlemektedir. Buna göre, diğer üye devlet maddî gelir, sağlık sigortası ve ülkeye uyuma ilişkin şartlar belirleyebilmektedir. Üçüncü devlet vatandaşlarının üye devletlerde serbest dolaşımının düzenlenmesinin iç seyahat serbestîsi bakımından bir ilk olduğu belirtilmektedir[347].

1.3.3.1.7 Avrupa Birliği Vatandaşları ve Aile Fertlerinin Üye Devlet Ülkelerinde Serbestçe Dolaşımına İlişkin 2004/38 Sayılı Direktif

1.3.3.1.7.1 Genel Olarak

AB'de kişilerin serbest dolaşım hakkı ile ilgili pek çok sayıda ve karmaşık düzenlemeler bulunmaktaydı[348]. Bu karışıklığın giderilerek ikamet ve seyahat hakkının günümüz koşullarına uygun olarak tekrar gözden geçirilmesi ihtiyacı doğmuştur[349]. Nitekim bu husus AB Bölgeler Komitesi'nin 13/14.03.2002 tarihli görüşüne de yansımıştır. Komitenin görüşüne göre, "*serbest dolaşım ve ikamet hakkının güçlendirilmesi amacıyla yapılacak kapsamlı bir mevzuat değişikliği ile tek bir yasal düzenleme ile mevcut Birlik mevzuatının bir araya getirilmesi zorunluluğu bulunmaktadır"*[350]. Böylelikle, Avrupa Birliği Vatandaşları ve Aile Fertlerinin Üye Devlet Ülkelerinde Serbestçe Dolaşımına İlişkin 2004/38 sayılı Direktif[351] 29 Nisan 2004 tarihinde Avrupa Parlamentosu ve Konseyi tarafından kabul edilmiştir. Direktifin 1. maddesi Direktifin konusunu düzenlemektedir. Buna göre, birlik vatandaşları ve aile fertlerinin serbest dolaşım ve ikamet hakkının kullanım koşulları ve sürekli ikamet hakkı Direktifin konusunu oluşturmaktadır.

---

[347] Doukas, 2008: 5.

[348] Com (97) 230 Final AB Komisyonu'nun 27.05.1997 tarihli AB Vatandaşlığı Hakkındaki 2. Raporu'na göre mevzuat prosedürlerinin karışıklığı serbest dolaşım ve ikamet hakkının uygulanmasında etkinliği tam olarak sağlayamamış ve bu alanda şeffaflık istenen düzeyde gerçekleştirilememiştir; Alyanak, 2014: 150; Doukas, 2008: 3.

[349] 30 Nisan 2006 tarihinden itibaren İşçilerin Serbest Dolaşımı Hakkında 1612/68 sayılı Tüzüğün m. 10-11 hükümleri, Topluluk İçinde Üye Devlet İşçilerinin ve Ailelerinin Toplulukta Seyahat ve İkamet Serbestîsine İlişkin Kısıtlamaların Kaldırılması Hakkında 68/360 sayılı Direktif (OJ: 19.10.1968- L 257/13), Kamu Düzeni, Kamu Sağlığı ve Güvenliği Gerekçesi ile Yabancıların Serbest Dolaşım ve İkametine İlişkin Kısıtlamaların Koordine Edilmesi Hakkında 64/221 sayılı Direktif (OJ: 04.04.1964- P 056), Üçüncü Ülkelerden Gelenlerin İkamet ve Dolaşım Haklarının Kamu Güvenliği, Sağlığı ve Düzeni Çerçevesinde Koordinasyonu ile İlgili 64/221 sayılı Direktifinim Kapsamının Genişletilmesi ile İlgili 72/194 sayılı Direktif (OJ: 26.05.1972- L 121), Üye Devlet vatandaşlarının Toplulukta Yerleşmesi ve Hizmetlerin Serbest Dolaşımına İlişkin Kısıtlamaların Kaldırılması Hakkında 73/148 sayılı Direktif (OJ: 17.11.1974- L 14), Serbest Meslek Sahibi Üye Devlet Vatandaşlarının Faaliyetleri Son Bulunca Diğer Bir Üye Devlette Kalabilmesi Hakkında 75/34 sayılı Direktif (OJ: 20.01.1975- L 014), İkamet Hakkın Konusunda 90/364 sayılı Direktif (OJ: 13.07.1990- L 180) ve İşçiler ve Serbest Çalışanların Faaliyetlerine Son Verdikten Sonra İkamet Hakkı Konusunda 90/365 sayılı Direktif (OJ: 13.07.1990- L 180) yürürlükten kaldırmıştır.

[350] CoR 287/2001 Final, AB vatandaşları ile aileleri üyelerinin üye devletlerde serbest dolaşımı ve ikamet hakkına dair direktif önerisi hakkındaki görüşünün İngilizce metni için bkz. http://cor.europa.eu/en/activities/opinions/pages/opinion-factsheet.aspx?OpinionNumber=CDR%20287/2001 (erişim tarihi: 26.05.2015).

[351] OJ: 30.4.2004-L 158/77. Bundan böyle 2004/38 sayılı Direktif olarak anılacaktır.

1.3.3.1.7.2 Amaç ve Kapsam

2004/38 sayılı Direktifin amacı, serbest dolaşım ile ilgili AB düzenlemelerinin tek bir düzenleme altında toplanmasıdır. 2004/38 sayılı Direktifin kapsamına vatandaşı olduğu üye devletten diğer bir üye devlete giden ve o üye devlette ikamet eden tüm birlik vatandaşları ve aile fertleri[352] dâhildir. Bu bakımdan Direktifin Başlangıç Bölümünün 25. paragrafına göre, temel amacı, birlik vatandaşlarının Üye devletler arasında, bulunduğu Üye Devletin vatandaşları ile aynı şartlarda ikamet ve dolaşım hakkını sağlamaktır[353]. Bu nedenle, hakkın kullanımına ilişkin işlemler ve hukukî yükümlülüklerin asgari düzeyde tutulması amaçlanmaktadır.

2004/38 sayılı Direktifin kapsamına giren, aile ferdi ifadesinden ne anlaşılması gerektiği 2. maddede açıklamaktadır. Buna göre,

> "*aile ferdi kavramı*; *eşi, eğer ev sahibi üye devletin ilgili mevzuatında birlikte yaşam modeli evliliğe eşit ise ev sahibi üye devletin mevzuatındaki şartlara uygun olarak, birlik vatandaşının kayıtlı birliktelik kurduğu partneri, birlik vatandaşının veya eşinin veya kayıtlı birliktelik partnerinin 21 yaş altındaki çocuklarını veya bağımlı çocuklarını, eşinin veya birliktelik kurduğu partnerinin alt ve üst soyundan bağımlı akrabalarını ifade etmektedir".*

Aile birleşiminin uygulamada sağlanamaması hâlinde kişiler aileleriyle birlikte olmaya ihtiyaç duydukları için serbest dolaşım hakkını kullanamayacaktır. Bu nedenle 2004/38 sayılı Direktif aile fertleri kavramının geniş tutarak aile birleşimini kolaylaştırmaktadır[354].

1.3.3.1.7.3 Üye Devlet Ülkesine Giriş

Birlik vatandaşları ve aile fertleri, vatandaşı oldukları devlet tarafından düzenlenen pasaport veya kimlik kartları ile seyahat edebilir. 2004/38 sayılı Direktifin 5. maddesine göre, ikamet izni sahibi üçüncü devlet vatandaşı aile bireyleri için vize muafiyeti söz konusudur; ikamet izni bulunmayanlardan ise giriş vizesi talep edilmektedir.

Üye devlet ülkesine girmek isteyen üçüncü ülke vatandaşlarının ülkeye girişi 5 Nisan 2010 tarihinde yürürlüğe giren Vizeler Hakkında Topluluk Kodunda (Vize Kodu)[355] düzenlenmektedir. Vize Kodunun 5. maddesinin 1. fıkrasına göre, ülkeye giriş için kişilerin 180 günlük süre içinde 90 günlük süreyi geçmemek kaydıyla, son on yıl içinde düzenlenen bir seyahat veya sınırdan geçişe elverişli bir belge bulundurmaları, vize muafiyeti kapsamında

---

[352] ATAD söz konusu düzenleme öncesinde de kişilerin aile birliğini korumaya yönelik kararlar vermekteydi. Sürekli birlikteliği olduğu gerekçesi ile ayrı yaşadığı hâlde evli olan çiftleri ve evli olmayan çiftleri aile kapsamında değerlendirmektedir: Netherlands v. Reed, C-59/85, (1985) ECR, 1283; (1987) 2 CMLR 448; Diatta v. Land Berlin, 267/83, (1985) ER 567; (1986) 2 CMRL 164.

[353] Baklacı ve Akıntürk, 2000: 120.

[354] Kutucu, 2014: 29.

[355] http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:243:SOM:en:HTML (erişim tarihi: 25.12.2015)

olmamaları durumunda geçerli bir vizeye sahip olmaları, ilgili ülkede kalış amaç ve şartlarının makul olması ve ülkede bulunduğu sürece ve bu sürenin sonunda ilgili ülkeye dönmeleri için yeterli maddî gelire sahip olduğunu belgelemeleri, schengen bilgi sisteminde talep reddini gerektirir bir uyarının bulunmaması ve hiçbir üye devletin kamu düzeni, iç güvenlik, kamu sağlığı veya uluslararası ilişkilerine bir tehdit oluşturmaması gerekmektedir.

Vize Kodunun 2. maddesinin 2. fıkrasında, bir üye devlette kısa süre seyahat etmek isteyen, ülkesinden veya uluslararası havalimanından transit geçmek isteyen üçüncü devlet vatandaşlarına hangi usul ve şartlarla vize verileceği düzenlenmektedir. Ayrıca aynı madde de schengen vizesi, bazı bölgeler için geçerli vizeler ve havaalanı transit vizeleri olmak üzere üç tür vize düzenlenmektedir. Vize almak için müracaat edecek kişi tek bir üye devlete seyahat etmek istiyorsa seyahat edilecek üye devlete; birden fazla devlete seyahat etmek istiyorsa, ana durağı olan (en fazla zaman geçireceği veya seyahatin temel amacının gerçekleşeceği) üye devlete vize başvurusunda bulunmak durumundadır.

1.3.3.1.7.4 Direktifte Kabul Edilen İkamet İzni Türleri

1.3.3.1.7.4.1 Genel Olarak

2004/38 sayılı Direktifte ikamet türleri süre kıstası esas alınarak belirlenmiştir. Direktifin 6. maddesinde kısa süreli ikamet hakkı, 7. maddesinde orta süreli ikamet hakkı ve 16. maddesinde sürekli ikamet hakkı olmak üzere üç tür ikamet izni bulunmaktadır.

Serbest dolaşım ve ikamet hakkı önceki düzenlemelerde iş bulmak ya da ekonomik faaliyette bulunmak şartlarına tâbiydi. 2004/38 sayılı Direktif hükümlerinde hakkın kullanımı için bu şart aranmamakta; serbest dolaşım ve ikamet hakkı AB vatandaşlarına tanınan bireysel bir hak niteliğini kazanmıştır[356]. Sosyal avantaj turizmini önlemek amacıyla birlik vatandaşları ve aile üyelerinin ikamet ettikleri süre boyunca bulunulan üye ülkenin sosyal güvenlik sistemine yük getirmeyecek miktarda yeterli malî kaynağa sahip olması ve tam teşekküllü sağlık sigortası kapsamında olması şartları da aranmaktadır[357].

1.3.3.1.7.4.2 Kısa Süreli İkamet izni

AB vatandaşları ve aile üyeleri üç aya kadar herhangi bir şarta bağlı olmaksızın yalnızca geçerli bir kimlik veya pasaporta sahip olmaları koşuluyla kabul eden devlette ikamet etme imkânına sahiptir. Ancak, Direktifin 5. maddesinin 2. fıkrasına göre, AB vatandaşının üye devlet vatandaşlığı bulunmayan aile üyeleri için ülkeye giriş için 539/2001 sayılı Tüzük hükümlerine göre vize istenebilecektir.

---

[356] Yücel, 2012: 367.
[357] Alyanak, 2014: 151.

1.3.3.1.7.4.3 Orta Süreli ikamet İzni

Üye devletlerde ikamet süresinin üç ayı geçmesi halinde üye devlet vatandaşları ve üçüncü devlet vatandaşları arasında ayrım yapmak gerekmektedir. Direktifin 8. maddesine göre, üye devlet vatandaşlarının ikamet izni alma zorunlulukları bulunmamakta; yetkili makamlara kayıt olmaları yeterli olmaktadır[358]. Üçüncü ülke vatandaşı aile üyeleri ise 539/2001 sayılı Tüzüğe göre, giriş vizesi ve üç aydan uzun süreli ikametleri için ikamet izni almalıdır. Bu bakımdan Birlik vatandaşı kişinin ailesi kapsamındaki Türk vatandaşının ev sahibi üye devlete girebilmesi için giriş vize ve Direktifin 9. maddesinin 1. fıkrasına göre, ikamet kartı (*residence card*) almaları gerekmektedir. Ayrıca, Direktifin 5. maddesine göre, kabul eden üye devletlerin söz konusu kişilerin vize ve ikamet işlemlerinde kolaylık sağlama yükümlülüğü bulunmaktadır.

1.3.3.1.7.4.4 Sürekli İkamet İzni

2004/38 sayılı Direktifin 16. maddesi sürekli ikamet hakkının şartlarını düzenlemektedir. Buna göre, kabul eden devlette hukuka uygun ve kesintisiz 5 yıl süre ile ikamet eden AB vatandaşları ve bu kişilerin AB vatandaşı olmayan aile üyeleri sürekli ikamet hakkına sahip olmakta; bu hak otomatik olarak kişilere sağlanmaktadır[359].

2004/38 sayılı Direktifin aynı maddesinin 4. fıkrasında sürekli ikamet hakkının kazanılmasında öngörülen beş yıllık sürenin hesaplanmasında hangi hallerin ikamette kesinti yapmayacağı düzenlenmektedir. Buna göre, "*bir yıl içerisinde toplam 6 (altı) ayı aşmayan geçici ayrılmalar veya zorunlu askerlik hizmeti nedeniyle uzun süreli ayrılmalar veya hamilelik, doğum, ciddi hastalık, öğrenim, mesleki eğitim, diğer bir üye devlette veya üçüncü bir ülkede görevlendirilme gibi önemli sebeplerden biri yüzünden en fazla birbirini takip eden on iki ay boyunca ayrılmalardan, ikametin sürekliliği etkilenmez"*. Sürekli ikamet hakkının kullanımı bakımından ise üst üste iki yılı aşmayan kesintilerin hak kaybına neden olmayacağı düzenlenmektedir.

1.3.3.1.7.4.5 İstisnaî Haller

1.3.3.1.7.4.5.1 Sürekli İkamet Hakkı İçin Öngörülen Beş Yıllık Süre Bakımından

2004/38 sayılı Direktifin 17. maddesinde sürekli ikamet hakkının kazanılmasında beş yıllık hukuka uygun ve kesintisiz ikamet süresi şartından bazı kişi grupları istisna tutulmuştur.

---

[358] Birlik vatandaşlarının üye devletlerde üç ayı geçen ikametlerinde işçi veya serbest meslek erbabı olmaları, kendilerini ve ailelerini geçindirecek mali kaynağa sahip olmaları veya özel ya da kamusal bir işte çalışıyor olması gerekmektedir.

[359] 2004/38 sayılı Direktif başvuru olmaksızın ikamet hakkının kişilere tanınması noktasında 2003/109 sayılı Direktiften farklılık göstermektedir: Doukas, 2008: 5.

Buna göre, işçiler ve serbest/bağımsız çalışanlardan işi bıraktıkları zaman kabul eden devletin millî hukuku uyarınca emekli aylığına hak kazanmak için gerekli yaşa ulaşmış olanlar[360], erken emekli olmak için ücretli işi bırakanlardan Üye Devlette geriye doğru on iki ay boyunca çalışmış olan ve üç yıldan uzun bir süre ikamet etmiş olanlar, ev sahibi üye devlette iki yıldan uzun süre kesintisiz ikamet eden ve sürekli iş göremez hale gelmesi sonucu çalışmayı bırakanlar[361], kabul eden devlette üç yıl kesintisiz çalıştıktan ve ikamet ettikten sonra, kural olarak her gün veya haftada en az bir kez kabul eden devlete gidip gelen ve ikametini burada muhafaza ederek, bir başka üye devlette çalışanlar, beş yıllık hukukî ve kesintisiz süre şartı aranmaksızın sürekli ikamet hakkını kazanmaktadır.

1.3.3.1.7.4.5.2 AB Vatandaşı Olmayan Aile Fertleri

2004/38 sayılı Direktifin 17. maddesinin 4. fıkrası, sürekli ikamet hakkı kazanmadan ölen kişi ile birlikte ikamet etmekte olan AB vatandaşı olmayan aile üyelerinin ikamet hakkının bazı şartlarla korunacağını düzenlemektedir. Buna göre, işçi veya bağımsız çalışan kişi ölüm zamanında üye devlet ülkesinde iki yıldan beri kesintisiz olarak ikamet etmekteyse, ölüm, iş kazası veya meslek hastalığı sonucu meydana gelmişse veya sağ kalan eş, çalışan kişi ile evlenmesi nedeniyle ev sahibi devletin vatandaşlığını kaybetmişse bu hâlde, ilgili sürekli ikamete hak kazanır.

1.3.3.1.7.4.5.3 AB Vatandaşı İşçiler

2004/38 sayılı Direktif AB vatandaşı işçi ve bağımsız çalışan kişiler bakımından bazı kolaylıklar öngörmektedir. Bu kişiler üye devletlerde 3 aydan daha fazla ikamet etme hakkına sahiptir[362]. Direktifin 8. maddesinin 3. fıkrasına göre, üye devlet kimlik kartı veya pasaportu bulunan işçilerden, çalışacağı işe ait belgeler veya işvereni tarafından çalışmasına onay verildiğine dair belge, bağımsız meslek sahiplerinden ise, bu mesleğin sahibi olduğuna dair delil istenmektedir. Bunun yanı sıra, Direktifin 7. maddesine göre, bu kişiler yeterli mali imkâna ve kapsamlı sağlık sigortası sahip olma koşullarını kanıtlamakla yükümlü değildir.

---

[360] Direktifin 17. maddesinin ilk iki fıkrasına göre, "*eğer Üye Devlet hukuku belirli kategorideki serbest/bağımsız çalışanlara emekli aylığı hakkı vermiyorsa, ilgili kişi altmış (60) yaşına ulaştığında yaş şartı karşılanmış olacaktır"*.

[361] Eğer bu iş göremez hale gelme ilgili kişiye kabul eden Üye Devletteki kurum tarafından ödenmesi gereken kısmi veya tam tazminata hak kazandıran iş kazası veya meslek hastalığı sonucu meydana gelmişse, ikamet süresine ilişkin şart aranmamaktadır.

[362] AB vatandaşı işçi veya serbest/bağımsız çalışanı Direktifte öngörülen bazı durumlarda çalışması sona erse dahi bu statüsünü kaybetmemektedir. Bu haller, "*hastalık veya kaza sonucu geçici olarak çalışamaması, bir yıldan fazla bir süre çalıştıktan sonra, iradesi dışında işsiz kalması ve ilgili istihdam bürosunda iş arayan olarak kayıtlı olması, bir yıldan az belirli süreli iş sözleşmesi tamamlandıktan sonra, iradesi dışında işsiz kalması hâlinde veya iradesi dışında işsiz kaldıktan sonraki 12 aylık süre bakımından, işçinin iradesi dışında işini kaybetmesi hâlinde önceki iş ile ilgili mesleki eğitime başlaması halidir"*.

1.3.3.1.7.5 Hakkın Sınırlandırılması

Direktifin 27. maddesi ikamet ve seyahat hakkının hangi koşullarda sınırlandırılabileceğini düzenlemektedir. Buna göre, "*birlik üyesi devletlerin vatandaşlarının ve onların aile üyelerinin ikamet ve seyahat hakların, uyruklukları dikkate alınmaksızın, kamu düzeni, kamu güvenliği veya kamu sağlığı gerekçeleri ile sınırlandırılabilir"*.

Direktifin 21. maddesinde hakkın istisnası olarak sınır dışı işleminin hangi gerekçelerle yapılabileceği de ayrıntılı şekilde düzenlenmektedir. Buna göre, sınır dışı etme "*ekonomik maksatlara hizmet etmeye yönelik olarak ileri sürülemez*. *İlgilinin bireysel tutumu, toplumun temel çıkarlarından birini ilgilendiren gerçek, mevcut ve yeterince ciddî tehdit oluşturmalıdır"*. Görüldüğü üzere, serbest dolaşım ve ikamete ilişkin usulsüzlüğün tespiti durumunda sınır dışı etme işleminin gerçekleşmesi için toplumsal çıkarlara yönelik ciddi bir tehdidin tespiti aranmaktadır[363]. Ayrıca, sınır dışı etme işleminin, somut olarak kişinin bireysel davranışına dayandırılması gerekmekte ve kişi hakkında verilen önceki ceza mahkûmiyeti yetersiz kabul edilmektedir. Nitekim, Direktifin 27. maddenin 2. fıkrasına göre, "*bir sınır dışı etme önlemi münhasıran ilgili bireyin kişisel davranışı üzerine temellendirilmek zorundadır. Daha önceki cezaî mahkûmiyetlerin varlığı kendi başına böylesine bir önlemi haklı göstermeyecektir"*. 2004/38 sayılı Direktifteki bu hükümler değerlendirildiğinde sınır dışı edilmeye ilişkin kurallarda Adalet Divanı içtihatlarının göz önünde bulundurulduğu görülmektedir[364].

1.3.3.1.7.6 İkamet Hakkının Sona Ermesi

Üye devlet vatandaşı kişiler ve aile fertlerinin ikamet hakkının sona ermesi 2004/38 sayılı Direktifte ayrı başlık altında düzenlenmemektedir. Kural olarak üç aylık ikamet izni sahibinin süresinin dolması, ikamet izni şartlarının artık sağlanamaması, sürekli ikamet hakkı sahibinin üst üste iki yıl üye devlet ülkesinde bulunmaması ikamet hakkını sona erdirmektedir. Bunun yanı sıra, birlik vatandaşının ikamet ettiği ülkeden ayrılması, eşinden boşanması veya kayıtlı birlikteliğin sona ermesi gibi hallerde üye devlet vatandaşının aile üyelerinin ikamet hakkı sona ermemektedir.

---

[363] Kibar Dardağan, 2012: 58.

[364] ABAD 29.04.2004 tarihli kararında [(*Orfanopoulos ve Oliveri birleşik karar*)C-482/01, C-493-01] ceza mahkûmiyetinin tek başına dikkate alınamayacağını, ceza mahkûmiyetine konu suç nedeniyle toplumun çıkarları bakımından dikkate alınması gerekli ciddi bir tehdidin var olması gerektiğini belirtmiştir: http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?docid=55412&doclang=EN (erişim tarihi: 21.03.2016); ATAD 18 Mayıs 1982, C-115/81 ve 116/81 Adoui ve Cornuaille, Rec I-1665: Yücel, 2012: 369.

1.3.3.1.7.7 AB Mavi Kart Uygulaması

AB Mavi Kart uygulaması, nitelikli iş gücünün giriş ve ikamet şartlarına ilişkin 2009/50 sayılı Direktifte[365] düzenlenmektedir. 2009/50 sayılı Direktifin 1. maddesi, Direktifin konusunu düzenlemektedir. Buna göre, mavi kart uygulaması ile üç aydan daha uzun süre için nitelikli üçüncü devlet vatandaşı kişiler ile 2003/86 sayılı Direktifte tanımlanan bu kişilerin aile üyelerinin serbest dolaşımını sağlamak ve böylelikle nitelikli iş gücünü AB toplumuna kazandırmak amaçlanmaktadır. 2009/50 sayılı Direktifin 5. maddesine göre, çalışma ve ikamet hakkı sağlayan Mavi Kart uygulamasından yararlanacak kişiler, birlik içinde çalışmak üzere çalışacağı alanda beş yıl tecrübesi olan ve en az bir yıllık iş teklifi alan üçüncü devlet vatandaşlarıdır.

1.3.3.2 Türkiye ile AB İlişkileri

Türkiye - AB ilişkileri, AB'ye katılma amacıyla 1963 yılında imzalanan Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında bir ortaklık yaratan anlaşmaya (Ankara Anlaşması) dayanmaktadır[366]. Ankara Antlaşması Türk vatandaşları ile AB üyesi devlet vatandaşlarının serbest dolaşımı ile ilgili kuralların çerçevesini oluşturmaktadır[367].

Anlaşmanın amacı, Topluluğa üyelik sürecindeki ülkeleri kademeli şekilde Topluluk hukukuna hazırlamak, ülkelerin ekonomisini güçlendirmek ve nihaî olarak tam üyelik sürecine ulaşabilmektir[368]. Antlaşmada bu kademeler hazırlık, geçiş ve son dönem olarak belirlenmiştir[369]. Hazırlık için beş yıllık bir süre öngörülmüş ve Geçiş dönemi düzenlemek için Katma Protokol[370] imzalanmıştır[371].

Ankara Anlaşması ve Katma Protokolde, Topluluk ile Türkiye arasında gümrük birliği ve işgücünün serbest dolaşımı ile ilgili süreç öngörülmüştü[372].

1.3.3.2.1 Ankara Antlaşması Uyarınca İşçilerin Serbest Dolaşım ve İkamet Hakkı ile Hizmetlerin Serbest Dolaşımı

AB, birlik üyesi devletlerle yaptığı antlaşmaların yanı sıra birlik dışı ülkelerle de antlaşmalar akdetmektedir. 31.07.1959 tarihinde AET Antlaşmasına[373] dayanarak Türkiye

---

[365] OJ: 25.05.2009-L 155-135.
[366] RG: 17.11.1964- 11858. Bundan böyle Ankara Antlaşması olarak anılacaktır. Ankara Antlaşması 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara'da imzalanmış ve Topluluk adına Konsey tarafından 23 Aralık 1963 tarihinde 64/732/EEC sayılı karar ile onaylanmıştır.
[367] Çelikel ve Gelgel Öztekin, 2016: 117.
[368] Çağatay, 2009: 11; Çiçekli, 1999-2000: 216; Özdemir, 1999: 63.
[369] Yüksel, 2007:53; Sevimli ve Reçber, 2014: 398; Kılınç, 2014: 3,42.
[370] RG: 29.08.1972-14406.
[371] Katma Protokol Brüksel'de 23 Kasım 1970 tarihinde imzalanmış ve Topluluk adına Konsey tarafından 2760/72/EEC sayılı Konsey Yönetmeliği ile onaylanmıştır.
[372] Berksu, 1999: 43.
[373] AET Antlaşmasının 238. maddesine göre, "*Topluluk, bir üçüncü devletle, bir devletle birliğiyle ya da bir uluslararası örgütle, karşılıklı haklar ve yükümlülükler, toplu davranışlar ve özel yöntemlerle niteliği belirlenen*

Ortaklık Antlaşması yapılması amacıyla başvuruda bulunmuştur. Ankara Antlaşması Türkiye birlik ülkesi olmadığı için, ikinci tür antlaşmalar içinde yer almakta; karma Antlaşma (*mixed agreement*) olarak nitelendirilen Antlaşmaya hem AB hem de üye devletler taraftır. Bu bakımdan da Antlaşma konularının bir kısmı AB bir kısmı ise üye devletlerin yetkisindedir[374]. Antlaşmanın konusunu AB üyesi olmayan ülke vatandaşı işçilerin AB içerisinde ikamet hakkı ve hizmet serbestîsinden yararlanmaları oluşturmaktadır[375].

Ankara Antlaşmasında Türkiye'nin tam üyeliği için öngörülen geçiş sürecinde tarafların temel kaynak olarak Topluluğu Kuran Antlaşmanın 48, 49 ve 50. maddelerinden esinlenmeleri öngörülmüştür. Ankara Antlaşmasının 12. maddesine göre, "*akit taraflar aralarında işçilerin serbest dolaşımını kademeli olarak gerçekleştirmek için Topluluğu Kuran Antlaşmanın 48, 49 ve 50'nci maddelerinden esinlenmekte anlaşmışlardır"*. Antlaşmada geçen *esinlenme* ifadesi, tarafların hükümlere uyma konusunda takdir yetkisine sahip olduğu şeklinde yorumlanmaktadır[376].

Ankara Antlaşmasının 7. maddesine göre, akit taraflar antlaşmadan doğan yükümlülüklerin yerine getirilmesini sağlamak için genel ve özel nitelikteki gerekli düzenlemeleri yapmak; Antlaşmanın amacına ulaşmasını engelleyen herhangi bir düzenleme yapmaktan kaçınmakla yükümlüdür. Görüldüğü üzere, ortaklık rejimi bakımından bu hükümde devletlere sözleşmeye sadakat borcu yüklenmiştir[377].

1.3.3.2.2 Katma Protokole Göre İşçilerin Serbest Dolaşım ve İkamet Hakkı ile Hizmetlerin Serbest Dolaşımı

Geçici antlaşma (*interim agreement*) olarak nitelendirilen Katma Protokol, Ankara Antlaşmasına dayanarak imzalanan bir uygulama antlaşmasıdır[378].

Katma Protokol hükümlerinde serbest dolaşım hedefini gerçekleştirmek amacıyla kademeli bir geçiş öngörülmektedir[379]. Protokolün 36. maddesine göre, "*Türkiye ile topluluk üyesi ülkeler arasında işçilerin serbest dolaşımı Ortaklık Anlaşmasının 12. maddesinde yer alan ilkelere uygun şekilde, Antlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 12. yılın sonu*

---

ortaklık antlaşmalar yapabilir. Bu antlaşmalar kendisini oluşturan üyelerin mutlak çoğunluğu ile karar alan Avrupa Parlamentosunun uygun görüşünden sonra oybirliği ile karar alan Konsey tarafından yapılır".

[374] Özdemir, 1999: 64.

[375] Baykal, 2009: 4.

[376] Özdemir, 1999: 65.

[377] Can, 2003: 23.

[378] Bu nedenle, Protokol işçilerin serbest dolaşımı ile ilgili olarak Ankara Anlaşmasına göre daha kapsamlı düzenlemeler kabul etmiştir: Can, 2003: 25.

[379] Ergin, 2007: 1366.

(1976) ile 22. yılın sonu(1986) arasında kademeli olarak gerçekleştirilecektir. Ortaklık konseyi bu konuda gerekli usulleri belirleyecektir"[380].

Katma Protokolün 37 ve 38. maddeleri ile Türk vatandaşı işçilerin AB üyesi devlet vatandaşlarına kıyasla iş koşulları bakımından ayrımcılığa neden olacak uygulamaların kaldırılması amaçlanmaktadır. Buna göre, "*her üye devlet toplulukta çalışan Türk işçilerine çalışma şartları ve ücret bakımından topluluk üyesi diğer işçilere göre uyrukluktan kaynaklanan herhangi farklı bir işleme yer vermeyen bir rejime tâbidir"*. Çalışma koşulları dışında çalışma ve oturma izinleri konusunda işleyişin kolaylaşması bakımından Ortaklık Konseyine tavsiyede bulunma yetkisi tanınmıştır.

Katma Protokolün ATAD tarafından da tespit edilen önemli özelliklerinden biri hizmetin serbest dolaşımında mevcut "*hakları kötüleştirme yasağı ilkesini"* benimsemiş olmasıdır[381]. Akit taraflara Katma Protokolün 41. maddesinde yerleşme hakkı ile ilgili yapılacak hukukî düzenlemeler bakımından bir sınırlama getirilmiştir. Buna göre, "*akit taraflar aralarında yerleşme hakkına yeni kısıtlamalar koymaktan kaçınır"*. Böylelikle, yerleşme hakkına ilişkin düzenlemelerde antlaşma zamanındakinden daha fazla bir sınırlama yapılamayacağına dair bir "*stand still caluse"* konulmuştur[382]. Bu nedenle taraf devletler yerleşme serbestîsini sınırlayıcı veya engelleyici yeni koşullar getiremeyecektir. Üye devletler yerleşme hakkına Katma Protokolün yürürlüğe giriş tarihinde mevcut olandan daha ağır koşullar getirmemekle yükümlüdür[383].

1.3.3.2.3 Ortaklık Konseyi Kararları

Konseyin, Ankara Antlaşması ve Katma Protokole dayanarak vermiş olduğu kararlar Ortaklık ilişkilerinin ikincil kaynakları oluşturmaktadır[384]. Ortaklık ile ilgili olarak Türk işçilerinin serbest dolaşımı hakkında Konsey üç farklı (2/76, 1/80 ve3/80 sayılı) karar

---

[380] Serbest dolaşım aşamalı olarak 1 Aralık 1976 (12. yıl) ve 30 Kasım 1986 (22. yıl) arasında gerçekleşmesi öngörülmekteydi. Bu bakımdan antlaşmanın tam uygulama tarihi 1 Aralık 1986'dır. Ancak Türkiye ile AB arasında serbest dolaşım henüz hayata geçirilmemiştir. Türkiye'nin Avrupa Birliğine tam üye olmadığı sürece kişilerin serbest dolaşımının yürürlük kazanamayacağı belirtilmektedir: Çiçekli, 1999-2000: 224.

[381] Pınar, 2009: 77.

[382] Divan kararlarında ülkeye ilk giriş koşullarını belirlemenin devlet yetkisine girdiği ancak bu yetkinin kullanımının üye devletler için zaman bakımından Katma Protokolün yürürlüğe girdiği tarihteki kuralların ötesinde engelleyici düzenlemeler getirmemek yükümlülüğü ile sınırlandırıldığını belirtmiştir. İlgili tarihte Türk vatandaşlarına yerleşme ya da hizmet sunma amaçlı olarak girişlerinde vize uygulaması getirmeyen ülkelerin sonradan böyle bir uygulamaya gitmelerinin mümkün olmadığı belirtilmektedir: Baykal, 2009: 7 vd.; Yüksel, 2007: 61; Çelikel ve Gelgel Öztekin, 2016: 120; stand still kuralının kapsamı ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Tınç, 2014: 221.

[383] Standstill clause Konseyin 2/76 sayılı kararı ile teyit edilmektedir. Kararın 7. maddesine göre, "*Topluluk üye ülkeleri ve Türkiye, bu ülkelerde yasal olarak oturan ve çalışan işçilerin işe giriş şartları konusunda yeni kısıtlamalar getiremezler"*. Baykal, 2009: 5; Çiçekli, 1999-2000: 218-219.

[384] OJ: 25.04.1983-C 110.

verilmiştir[385]. Çalışmanın bu kısmında söz konusu kararların Türk işçilere sağladığı haklar açıklanacaktır.

2/76 sayılı Konsey Kararı üye devletlerden birinde ikamet eden ve çalışan Türk işçilerinin durumlarının iyileştirilmesine ilişkindir. Türk işçilere, üye devlette çalışma sürelerine göre bazı imkânlar tanınmaktadır. Üç yıllık çalışma süresinin tamamlanması halinde işçiye aynı meslek ve aynı bölgede iş teklifini kabul etme, beş yıldır çalışma şartının tamamlanması halinde ise, sınırlama olmaksızın istenilen ücretli işte çalışma hakkı tanınmıştır. Türk işçi ile birlikte yaşayan çocukları bakımından da bulundukları üye devlette genel eğitim hakkı tanınmaktadır.

1/80 sayılı Konsey Kararı tarafların hakları konusunda önemli konulara değinmektedir. Türk işçilerin AB üye ülkelerde bir yıl çalışma halinde aynı işveren yanında çalışma iznini yenileme; üç yıl çalışma halinde farklı bir işverenin yanında aynı işte çalışma iznini yenileme; dört yıl çalışma şartıyla kendi seçeceği ücretli bir işe girme hakkına sahip olmaktadır. Kararda, üye devletin piyasasında yasal olarak bulunan Türk işçisinin çalışma izninin çalışma sürelerine bağlı olarak genişletilmesi söz konusudur[386]. Türk işçilerin aile fertleri üç yıl yasal oturma şartıyla[387] her türlü işe başvurma; beş yıl yasal oturma şartıyla kendi seçecekleri ücretli bir işe başvurma hakkı elde ederler. Söz konusu işçilerin yasal olarak birlikte oturan çocukları genel eğitim, çıraklık ve mesleki eğitim alma imkânları da bulunmaktadır. Dahası Türk işçileri ve aile fertlerinin Topluluk üyesi ülke vatandaşlarından iş bulma hizmetlerinden eşit olarak yararlanacaklardır.

3/80 sayılı Konsey Kararı işçilerin ve ailelerinin sosyal güvenlik hakları ile ilgilidir[388]. Kararın uygulama kapsamını bir veya daha fazla üye ülke mevzuatına tâbi Türk işçileri ve bir üye devlet ülkesinde ikamet eden ailesi ve mirasçıları oluşturmaktadır.

1.3.3.2.4 1970 Yılı Sonrası

1970 yılı sonrasında Dünya ekonomik krizinin yaşanması ve 12 Eylül 1980 tarihinde Türkiye'de askeri yönetimin başa gelmesi gibi nedenler Türkiye- AB ortaklık ilişkilerini etkilemiştir[389].

---

[385] Özkan, 1997: 120; Ortaklık Konseyi Kararlarının tam metni için bkz. http://www.abgs.gov.tr (erişim tarihi: 14.03.2016).
[386] Özkan, 2007: 422; Ergin, 2007: 1367-1368.
[387] İşçi çocuklarına tanınan bu hakkın, işçi olan anne ve babanın üye ülkede kalması şartına bağlı olup olmadığı ile ilgili ABAD kararı mevcuttur. Karara konu olan olay, Almanya'da doğan ve 14 yaşındayken ailesi ile birlikte Türkiye'ye dönen daha sonra ise Almanya'ya öğrenci olarak dönen ve çalışmak isteyen Türk vatandaşına ilişkindir. Mahkeme, hükmü geniş yorumlamak gerektiğini, işçi anne ve babanın ülkede resmî olarak üç yıl çalışmış olmasının yeterli olduğunu belirtmiştir: ABAD Sevince Kararı: 21.01.2010- C 462-08.
[388] Özdemir, 1999: 77.

ABAD[390] kararlarında ise, Türk vatandaşlarının serbest dolaşım hakkı yalnızca bir üye devlette yasal olarak çalışan Türk vatandaşları ile sınırlı olarak yorumlanmış[391] ve Ortaklık Anlaşması düzenlemeleri doğrudan uygulama alanı bulmamış; Ankara Antlaşmasının 12. ve Protokolün 36. maddeleri birlikte yorumlanarak, ilgili düzenlemelerin açıklık ve kesinlikten yoksun olduğu belirtilmiştir[392]. Bu bakımdan serbest dolaşım hakkının kullanımı bakımından bir üye devlet ülkesinde yasal olarak çalışma şartı olmaksızın Türk vatandaşlarının AB ülkelerinde serbest dolaşım hakkı kabul edilmemekte, AB üye devletlerde Türk vatandaşları lehine verilen kararlarda etkili ve yeknesak bir şekilde uygulanmamaktadır.

AB ve Avrupa Konseyi arasındaki ilişkiler kısmında ilgili devletlerin Türk vatandaşları bakımından vize uygulaması başlattığına değinmiştik[393]. Söz konusu uygulama, Avrupa Konseyine üye devletlerin o dönemde AET'ye de üye olmaları nedeniyle Türkiye-AB ilişkileri bakımından da tartışma yaratmıştır. Doktrinde vize uygulaması, işçilerin serbest dolaşımı, yerleşme hakkı ve hizmetlerin serbest dolaşımı bakımından ayrı ayrı ele alınmıştır.

İşçilerin serbest dolaşımı açısından Katma Protokolün 36., Ortaklık Antlaşmasının 12. ve Roma Antlaşmasının 48, 49. ve 50. maddeleri birlikte değerlendirilmelidir[394]. Ortaklık

---

[389] Türkiye 04 Mayıs 1987 tarihinde Ortaklık Antlaşmasından bağımsız olarak Avrupa Topluluklarına üye olmak için başvuruda bulunmuştur; 1999 yılında üye aday statüsü kazanmış, 3 Ekim 2005 tarihinde AB- Türkiye arasında Türkiye'nin tam üyelik müzakerelerinin başlamasına karar verilmiştir.

[390] Ankara Antlaşması ile ilgili uyuşmazlıklarla ilgili ABAD başvuru usulü hakkında detaylı bilgi için bkz. Kılınç, 2004: 49.

[391] Hizmet sunma serbestisi kapsamının da turizm amaçlı seyahatler dâhil olmak üzere hizmet alma serbestisini kapsamadığı hükme bağlanmıştır. Hizmet özgürlüğü, hizmet verenin aktivite merkezinin bulunduğu bir ülkeden kısa zamanlı olarak veya verilen hizmet zamanı boyunca diğer bir ülkeye gitmesi olarak ifade edilmektedir (ABAD Demirkan Kararı: 23.09.2013-C-221/11): Tınç, 2014: 217.

[392] Stuttgart İdare Mahkemesinde açılan davada, Ortaklık Antlaşmasının 12. ve Katma Protokolün 36. maddelerinin Ortaklık Antlaşmasının 7. maddesi ile birlikte değerlendirildiğinde bir üye devlette yasal olarak ikamet eden Türk işçileri için geçerli serbest dolaşım hakkına, mevcut bir idarî uygulamanın değiştirilmesi ile yeni kısıtlamalar getirilmesi konusunda üye devletlerde doğrudan uygulanabilir bir yasaklamanın mevcut olup olmadığı ve serbest dolaşım deyiminin bir üye devlette ikamet eden Türk işçilerine, eşine ve reşit olmamış çocuklarını kendisiyle birlikte yaşamak üzere getirme hakkını verip vermediği konusunda Adalet Divanı görüşünü istemiştir. Divan, *"Anlaşmanın 12 ve Protokolün 36. Madde hükümlerinin doğrudan uygulanabilir açık ve kesin nitelikte olmayıp, genel mahiyette hedef ve program belirleyici nitelikte olduğu bu nedenle Topluluk üyesi devlet hukuk düzenlerine üstünlüğünün söz konusu olmadığını"* belirterek ikinci konunun incelenemediğine gerek olmadığı görüşünü bildirmiştir. Özdemir, 1999: 79; Özkan, 1997: 124; Sevimli ve Reçber, 2014: 412 vd.

[393] Bkz. s. 53.

[394] Anlaşmanın 48. maddesinde, işçilerin Topluluk içindeki serbest dolaşımı en geç geçiş döneminin sonunda sağlanmış olacağı, serbest dolaşımın, üye devletler işçileri arasında istihdam, ücret ve diğer çalışma koşulları konusunda, uyrukluk esasına dayalı her tür ayırımcılığın kaldırılmasını gerektirdiği belirtilmekte; Serbest dolaşımın kapsamı, kamu düzeni, kamu güvenliği veya kamu sağlığı sebebiyle haklı görülebilecek sınırlamalar saklı kalmak kaydıyla, fiilen yapılmış iş tekliflerini kabul etme, bu amaçla üye devletlerin toprakları içinde serbestçe dolaşma; üye devletlerin birinde o devlet uyruklarının istihdamını düzenleyen yasa, tüzük ve idari düzenlemelere uygun olarak herhangi bir iş yapmak amacıyla oturma; bir üye devlette bir işte çalıştıktan sonra, Komisyonca hazırlanacak uygulama yönetmelikleri vasıtasıyla belirlenecek düzenlemelere uyarak o üye Devlet topraklarında bulunma, hakkını içerdiği belirtilmektedir. Anlaşmanın 49. maddesinde, Anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren işçilerin serbest dolaşımını aşamalı olarak gerçekleştirmek için direktif ve tüzükler vasıtasıyla bu amacı engelleyebilecek idari uygulama ve usullerin aşamalı ve sistemli şekilde ortadan kaldırılması, iş seçimi konusunda diğer üye devlet işçileri bakımından farklı şartlar getiren ve süre ve

Antlaşmasının içerdiği "*stand still clause"* esas alındığında getirilen vize şartının işçilerin serbest dolaşımına yeni bir sınırlama getirip getirmediği; getiriyorsa, bunun Roma Antlaşmasının 48. maddesinde düzenlenen kamu düzeni gerekçesine dayanabilirliği incelenmelidir. Doktrinde AB- Türkiye ilişkilerini düzenleyen metinlerde işçilere vizesiz giriş imkânı sağlayan bir düzenlemenin bulunmadığı, serbest dolaşım kapsamında Türk vatandaşı işçilerin ilgili devletlere girişinde eskiden de vize almak zorunda olduğu; ancak söz konusu devletlerin ülkeye giriş vizesi dışında, transit vize ve çıkış vizesi uygulamasının yeni bir sınırlama olduğu belirtilmiştir[395]. Yapılan sınırlandırmanın kamu düzeni kapsamında olup olmadığı ise 64/221 sayılı Direktif hükümleri çerçevesinde değerlendirilmekteydi. Söz konusu Direktife göre, serbest dolaşıma getirilen sınırlamanın kamu düzeni ve kişinin somut davranışı nedeniyle yapılabileceği; ancak bunun ekonomik bir sebebe dayanmaması gerekmekteydi. Doktrinde, Direktif hükümleri dikkate alınmış ve getirilen transit ve çıkış vizesi uygulamasında somut davranışlara dayanan bir düzenleme olmaması, genel bir düzenleme olması nedeniyle hukuka aykırı bulunmuştur[396].

Yerleşme hakkı açısından ise, Katma Protokolün 41., Ankara Antlaşmasının 13. ve Roma Antlaşmasının 52. 56. ve 58. maddeleri esas alınmalıdır[397]. Nitekim bu düzenlemelere göre, yerleşme serbestîsine getirilen kısıtlamaların kademeli olarak kaldırılacağı; yerleşme hakkına ilişkin yeni kısıtlamaların getirilemeyeceği ve sınırlamaların ancak kamu düzeni, kamu güvenliği veya kamu sağlığı bakımından haklı sayılan nedenlerle yapılabileceği öngörülmektedir. Doktrinde, işçilerin ilgili devletlerde yerleşme hakkını kullanmak için ülkeye girişlerinde eskiden de giriş vizesi arandığı; ancak transit ve çıkış vizesi uygulamasının yeni bir kısıtlama olduğu; sınırlamanın genel olması ve somut olaylara yönelik olmaması nedeniyle 64/221 sayılı Direktif kapsamında kamu düzenine dayandırılamayacağı ve bu nedenle hukuka aykırı olduğu belirtilmiştir[398].

Hizmetlerin serbest dolaşımı konusunda ise Protokolün 41., Ankara Antlaşmasının 14. ve Roma Antlaşmasının 55., 56. ve 58-65. maddelerini birlikte ele almak gerekmektedir. Bu düzenlemelere göre, hizmetlerin serbest dolaşımına ilişkin kısıtlamaların kademeli olarak kaldırılacağı, söz konusu hakka yeni sınırlamaların getirilemeyeceği ve sınırlamaların kamu düzeni, kamu güvenliği veya kamu sağlığı bakımından haklı sayılan nedenlerle yapılabileceği

---

kısıtlamalar içeren anlaşma ve ulusal mevzuatların sistemli ve aşamalı şekilde kaldırılması düzenlenmektedir. Anlaşmanın 50. maddesinde, üye devletlere genç işçilerin değişimini teşvik etme yükümü yüklenmiştir.

[395] Son Gelişmeler Karşısında Hukukî Açıdan Vize Sorunu: 15.

[396] Son Gelişmeler Karşısında Hukukî Açıdan Vize Sorunu: 15.

[397] Anlaşmanın 52. maddesinde, üye devlet vatandaşlarının diğer bir üye devlette yerleşme özgürlüğüne getirilen kısıtlamaların aşamalı olarak kaldırılacağı düzenlenmektedir. Anlaşmanın 53. maddesi, anlaşmada öngörülenler hariç olmak üzere üye devletlerin, kişilerin yerleşme özgürlüğüne yeni kısıtlamalar getirmeyeceği düzenlenmektedir.

[398] Son Gelişmeler Karşısında Hukukî Açıdan Vize Sorunu: 16.

öngörülmektedir. Vize uygulamasının hizmetlerin serbest dolaşımı bakımından yeni bir sınırlama getirip getirmediği konusunda doktrinde iki görüş bulunmaktadır. Birinci görüşe göre, Avrupa Konseyi Üyesi Ülkeler Arasında Kişilerin Seyahatleri ile İlgili Avrupa Sözleşmesi hükümleri kazanç temini amacıyla yapılan seyahatlerde zaten vize zorunluluğunu öngörmektedir. Bu nedenle yeni bir sınırlama söz konusu değildir. İkinci görüşe göre ise, üye devlet ülkesine seyahat etme amaçlı giderek, ticari sözleşme akdetmek ülkede kazanç amacı olarak yorumlanamaz, burada fiilen elde edilmiş bir serbesti söz konusudur. Bu nedenle, yeni bir sınırlama söz konusudur. Ancak bu görüş doktrinde fiilî bir duruma dayanmanın hukuken mümkün olmaması nedeniyle eleştirilmiş; diğer haklara benzer şekilde giriş vizesi dışında getirilen transit ve çıkış vizesi uygulaması yeni bir kısıtlama olarak nitelendirilerek, hukuka aykırı bulunmuştur[399].

[399] Son Gelişmeler Karşısında Hukukî Açıdan Vize Sorunu: 19'den aynen alıntı; Sevimli ve Reçber, 2014: 436-437.

İKİNCİ BÖLÜM
TÜRK POZİTİF HUKUKUNDA YABANCILARIN İKAMET VE SEYAHAT HAKKI

2.1 Anayasal İlke

18 Ekim 1982 tarihinde kabul edilerek yürürlüğe giren Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında esas itibariyle eşitlik ilkesi benimsenmiştir. Anayasanın 10. maddesinde düzenlenmiş olan bu ilkeye göre, "*herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din ve mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir"*.

"Yabancıların Durumu" başlığını taşıyan Anayasanın 16. maddesine göre ise, "*yabancıların temel hak ve özgürlükleri milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlandırılır"*[400]. Görüldüğü üzere, yabancıların temel hak ve özgürlükleri ile ilgili sınırlamalar Anayasanın 88. ve 89. maddelerinde öngördüğü yetkili organ tarafından belirtilen usul ve biçimde kabul edilerek yürürlüğe konan kanunlar[401] ile milletlerarası hukuka uygun olarak yapılır.

1982 Anayasasındaki bu düzenlemelerin yanı sıra, kişilerin seyahat ve yerleşme özgürlüğü Anayasanın Temel Hak ve Ödevler başlıklı İkinci Kısmının, Kişi Hak ve Ödevleri başlıklı İkinci Bölümünde, 23. maddede düzenlenmiştir. Bu maddeye göre, *"herkes, yerleşme ve seyahat hürriyetine sahiptir. Yerleşme hürriyeti, suç işlenmesini önlemek, sosyal ve ekonomik gelişmeyi sağlamak, sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi gerçekleştirmek ve kamu mallarını korumak; seyahat hürriyeti, suç soruşturma ve kovuşturması sebebiyle ve suç işlenmesini önlemek amaçlarıyla sınırlanabilir"*. Görüldüğü üzere, yerleşme ve seyahat özgürlüğü vatandaş-yabancı ayrımı yapılmaksızın herkese tanınmış bir haktır[402], dolayısıyla eşitlik ilkesi benimsenmiştir[403].

---

[400] Esasen, Anayasanın 23. maddesinin 4. ve 5. fıkralarında Türk vatandaşlarının yerleşme ve seyahat ve yerleşme özgürlüğü düzenlenmektedir. Buna göre, "*vatandaşın yurt dışına çıkma hürriyeti, ülkenin ekonomik durumu, vatandaşlık ödevi ya da ceza soruşturması veya kovuşturması sebebiyle sınırlanabilir. Vatandaş sınır dışı edilemez ve yurda girme hakkından yoksun bırakılamaz"*. Görüldüğü üzere, sınır dışı edilmeme ve ülkeye kabul zorunluluğu güvenceleri Türk vatandaşları için öngörülmektedir (Anayasada 3 Ekim 2011 tarihinde yapılan değişiklikle "*ülkenin ekonomik durumu"* ve 12 Eylül 2010 tarihinde yapılan değişiklik ile seyahat hürriyeti sınırlandırma sebeplerinden biri olan "*vatandaşlık ödevi"* kaldırılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Aslanpınar, 2010: 293.

[401] Teziç, 2007: 40 vd.

[402] Seviğ, 1983: 270; ikamet ve seyahat hakkı benzerlikleri sebebiyle aynı maddede düzenlenmiş olmasına rağmen, bu hakların Anayasal sınırlama sebepleri farklı şekilde düzenlenmiştir. Suç işlenmesini önlemek iki özgürlük bakımından da kabul edilmekteyken, yerleşme özgürlüğü daha katı şekilde düzenlenmiş ve sosyal ekonomik gelişmeyi sağlamak, sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi gerçekleştirmek ve kamu mallarını korumak sebepleri ile sınırlandırılma kabul edilmiştir: Aygün, 2007: 16.

[403] Aybay, 2010: 125.

2001 yılında 4709 sayılı Kanun[404] ile Anayasada değişiklikler yapılmıştır. Anayasada yapılan değişiklik öncesinde temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması Anayasanın 13. maddesinde yer alan genel sınırlama sebeplerine dayanarak yapılmaktayken[405], değişiklik sonrası her temel hak ve özgürlük bakımından tek tek sınırlama sebepleri öngörülmüştür[406]. 2001 değişikliği birçok noktada eleştirilmiş olup; bu eleştirilerden biri de seyahat ve yerleşme özgürlüğü ile ilgili düzenlemedir. Eleştiriler esas olarak yerleşme ve seyahat özgürlüğünü düzenleyen maddeye genel sınırlama sebeplerinde yer alan "*genel sağlığın korunması"* sınırlama sebebinin eklenmemesi noktasındadır[407]. Herhangi bir bölgenin salgın bir hastalık nedeniyle karantinaya alınması gerektiğinde, alınacak önlem hukukî dayanaktan yoksun kalacaktır[408].

Bütün bu açıklamalar ışığında, yabancıların ikamet ve seyahat hakkı konusunda Anayasa koyucunun, yabancı ile vatandaş arasında ayrım yapmadığını ve eşitlik ilkesini benimsediğini tespit etmiş bulunuyoruz. Yine Anayasaya göre, bu hakkın sınırlandırılması ancak milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla mümkün olabilecektir.

Anayasal ilkeyi bu şekilde belirledikten sonra, çalışmanın bundan sonraki kısmında, öncelikle Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Kabul Ettiği Sistem başlığı altında, bu Kanun hükümleri çerçevesinde getirilen sınırlamalara; daha sonra da diğer sınırlamalara yer verilecektir.

2.2 Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Kabul Ettiği Sistem

Yabancıların ikamet ve seyahati hakkında sınırlamalar getiren temel kanun YUKK'dur. Bu Kanunda kabul edilen sınırlamalara geçmeden önce, Kanunun kabul süreci konusunda genel bilgi vermenin uygun olacağı kanaatindeyiz.

2.2.1 Kanunun Kabul Süreci

Türk hukukunda yabancılara ilişkin hükümler farklı düzenlemelerde[409] dağınık şekilde yer almakta ve bu düzenlemeler uygulamada yetersiz kalmaktaydı. Bunun yanı sıra, göç ve

---

[404] RG: 17.10.2001-24556.

[405] Anayasanın 13. maddesinin ilk şekline göre, "*temel hak ve hürriyetler, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, millî egemenliğin, cumhuriyetin, millî güvenliğin, kamu düzeninin, genel asayişin, kamu yararının, genel ahlâkın ve genel sağlığın korunması amacı ile ve ayrıca Anayasanın ilgili maddelerinde öngörülen özel sebeplerle Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak sınırlanabilir"*.

[406] Gözler, 2001: 57.

[407] Arslan, 2002: 142; Sağlam, 2002: 292; Sezer, 2002: 58-59.

[408] Gözler, 2001: 64.

[409] Örneğin göçe ilişkin mevzuatı 15.07.1950 tarihli PK, 15.07.1950 tarihli YİSHK ve 25.03.2005 tarihli Başbakanlık oluruyla yürürlüğe giren Türkiye'nin İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı oluşturmaktaydı.

sığınma konusunda yeterli düzenleme ve idarî teşkilatlanma bulunmamaktaydı[410]. Tüm bu nedenlerle, Yabancılar Kanunu, İltica Kanunu ve 5683 sayılı YİSHK'da Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ve İltica ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Taslağı hazırlanmıştır[411]. Konu ile ilgili yapılan toplantılarda tek bir kanun metninde tüm bu hususların düzenlenmesi kararlaştırılmıştır[412]. Nitekim, hazırlanan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Tasarısı[413] "*yabancılar", "uluslararası koruma" ve "yabancılar ve uluslararası korumaya ilişkin idarî teşkilat"* olmak üzere üç bölüm olarak hazırlanmıştır.

Kanun tasarısı İçişleri Komisyonuna gelmeden önce ilgili komisyonlardan geçmiş[414] ve 20 Haziran 2012 tarihinde İçişleri Komisyonunda kabul edilmiştir. Komisyon toplantısında Kanunun hazırlanmasına esas, çalışma konumuzla ilgili bazı nedenlere değinilmiştir[415]. Bunlar, ülkeye girişi düzenleyen mevzuatın yetersizliği ve PK ve YİSHK'nın dayandığı Anayasanın 1982 Anayasası olmaması ve Kanunların tarihinin eski olması, yabancılar hukukunun hükümlerinin daha çok soydaş yabancılar ile ilgili olması, göç ve iltica konusunda AB müktesebatının üstlenilmesi gereği ve insan ticareti mağdurlarının yeterince korunamamasıdır.

İçişleri Komisyon toplantısında belirtilen bu nedenler, Kanunun genel gerekçesinde[416] de yer almaktadır. Nitekim genel gerekçede, Türkiye'ye düzenli ve düzensiz gelen yabancılar ile sığınma talebinde bulunan yabancıların sayısındaki artışa vurgu yapılmış[417]; mevzuatın yetersizliğinin ve yabancı sayısındaki artış ile beraber uygulama sorunlara neden olduğu, Kanunun tüm nedenler esas alınarak AB normları[418], AİHM kararları ve uluslararası hukuka paralel olarak hazırlandığı belirtilmiştir.

---

[410] Açıkgöz ve Ariner, 2014: 4- 5, 7; Avrupa Birliğinin Türkiye ile ilgili 10 Kasım 2012 tarihli raporuna göre, 55630 kişi Türkiye'den doğrudan veya transit şekilde Avrupa Birliği ülkelerine usule aykırı şekilde giriş yapmıştır. Raporun metni için bkz. http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2012/package/tr_rapport_2012_en.pdf (erişim tarihi: 05.07.2015)

[411] Ekşi, 2016: 10.

[412] Ekşi, 2012c: 9.

[413] RG: 11.04.2013-28615.

[414] 25 Mayıs 2012 tarihinde TBMM İnsan Hakları Komisyonunda, 06 Haziran 2012 tarihinde TBMM Avrupa Birliği Uyum Komisyonunda görüşülmüştür.

[415] Ekşi, 2012c: 29.

[416] Gerekçenin tam metni için bkz. http://www.goc.gov.tr/icerik3/genel-gerekce_327_328_330 (erişim tarihi: 10.07.2015).

[417] Türkiye'nin 1951 tarihli Cenevre sözleşmesine koyduğu coğrafî çekinceye değinmiştik. Sadece Avrupa'dan gelen kişilerin mülteci kabul edilmesi, bunun dışında kalan kişilerden zulüm görme ihtimali olanların da ülkelerine geri gönderilememeleri halinde nasıl bir yol izleneceğinin bilinmemesi ve kendilerine mültecilik statüsü veren bir üçüncü ülke bulana kadar kişilerin çalışma, ikamet, sağlık ve eğitim alanlarındaki haklarının korunamaması gibi nedenlerin YUKK'un hazırlanmasında göz önünde bulundurulmuştur: Özer, 2011: 74, 77, 78; Paçacı Elitok, 2013: 164.

[418] YUKK'un temelinin Avrupa Birliği Müktesebatının üstlenilmesine ilişkin Türkiye ulusal programı (2003) ve AB tarafından hazırlanan Katılım Ortaklığı Belgeleri ve İlerleme Raporunu esas alınarak hazırlanan 25.03.2005

YUKK'un yürürlüğe girmesinden sonra, 17 Mart 2016 tarihinde Kanunun hükümlerine açıklık getiren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik (YUKKY)[419] yürürlüğe girmiştir. Çalışma konumuzla ilgili olarak YUKK'un İkinci Kısmı "*Yabancılar"* Başlığını taşımakta; bu kısmın ilk bölümü "*Türkiye'ye Giriş ve Vize"*, ikinci bölümünü ise "*İkameti"* düzenlemektedir[420].

2.2.2 Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahate İlişkin Koşullar

Ülkeye giriş ile ilgili PK'da bulunan düzenlemeler YUKK'ta düzenlenmiş ve yabancılar hukuku mevzuatında birlik sağlanmıştır. YUKK'un yürürlüğe girmesi ile birlikte PK'nın bazı hükümleri ve YİSHK yürürlükten kaldırılmıştır[421]. Türkiye'ye usule uygun girişin şartları sınır kapılarından usulüne uygun düzenlenmiş pasaport veya pasaport yerine geçen belgelerle, geçerli vize ile giriş yapmak ve ülkeye girişine izin verilmeyen kişilerden olmamaktır[422].

2.2.2.1 Ülkeye Usulüne Uygun Giriş Yapmış Olmak

2.2.2.1.1 Sınır Kapısından Giriş Yapmış Olmak

Ülkeye giriş ve çıkışın sınır kapılarından yapılacağına ilişkin PK'daki düzenleme YUKK'un 5. maddesinde aynen kabul edilmiştir. Bunun yanı sıra, PK'nın sınır kapılarının belirlenmesine ilişkin 1. maddesi yürürlükte olup, buna göre, Bakanlar Kurulu sınırlarımızda bulunan karayolları ve denizyolları üzerinde veya deniz ve hava limanları üzerinde sınır kapısı belirleyebilmektedir[423].

Sınır kapıları, açılma sürelerine göre, daimi veya geçici sınır kapısı olarak ikiye ayrılmaktadır. Daimi sınır kapıları PK'nın 1. maddesine göre, İçişleri Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararı ile açılmaktadır. Geçici sınır kapısı zorunlu ve acil durumlarda Gümrük Müsteşarlığının görüşü alınmak ve belirli bir süreyle sınırlı olmak üzere Milli Savunma ve Dışişleri Bakanlıkları ile Gümrük Müsteşarlığının görüşleri alınarak İçişleri

---

tarihli Türkiye'nin İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı olduğu belirtilmektedir: Özer, 2011: 75; Paçacı Elitok, 2013: 167; Ulusal Eylem Plânı metni için bkz. http://www.goc.gov.tr/files/files/turkiye_ulusal_eylem_plani(2).pdf (erişim tarihi: 21.03.2016).

[419] RG: 17.03.2016-29656.

[420] YUKK bakımından önceki düzenlemeye nazaran kazuistik bir metot izlendiği, vize konusunda çok detaylı hükümleri ile vize işlemlerinin yasal bir temele dayandırıldığı belirtilmektedir: Arslan, 2014: 3; YUKK'un yabancıların statüleri hakkında detaylı hükümler içermesinin kişi güvenliği ve dokunulmazlığını güçlendireceği belirtilmektedir: Dardağan Kibar, 2013: 110; Soykan, 2012: 41; Paçacı Elitok, 2013:168.

[421] YUKK'un 124. maddesine göre, 5682 sayılı Pasaport Kanunun 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 24, 25, 26, 28, 29, 32, 33, 35, 36, 38'inci ve ek 5'inci maddeleri, 5'inci maddesinin birinci ve ikinci fıkraları ile 34'üncü maddesinin birinci fıkrasının ikinci cümlesi yürürlükten kaldırılmıştır.

[422] Erten, 2015: 12; Dardağan Kibar, 2013: 110-111.

[423] Altuğ, 1968: 129.

Bakanlığının onayı ile Bakanlar Kurulu Kararına dayanarak kara, deniz ve havadan giriş ve çıkış için açılmaktadır[424].

2.2.2.1.2 Pasaport veya Pasaport Yerine Geçen Belge Göstermek

Bir devletin ülkesine usulüne uygun giriş yapabilmek için, yabancının kimliğini resmî belgelerle ispatlaması gerekmektedir[425]. Günümüzde devletlerarası seyahatte bu işlevi yerine getiren belgenin, kural olarak tâbiiyetinde bulunulan devlet tarafından verilen pasaportlar olduğuna değinmiştik[426]. Türk hukukunda pasaport gösterme zorunluluğu ilkesi benimsenmiş olup[427]; bu zorunluluk pasaportu taşıma ve ibraza ilişkindir[428]. PK'nın 2. maddesine göre, Türk vatandaşları ve yabancılar, Türkiye'ye giriş yapabilmek için geçerli ve usulüne uygun pasaport veya pasaport yerine geçen bir belge ibraz etmek zorundadır[429]. Ancak uluslararası arenada pasaport zorunluluğuna istisna getiren düzenlemeler de bulunmaktadır[430]. PK'nın 34. maddesine göre, ülkeye pasaportsuz bir şekilde girmiş olan kişiler hakkında para cezası uygulanır.

Tarihi gelişim içinde pasaport düzenlemesi yurt dışına çıkan kişilerin statüsü ve amaçları doğrultusunda farklı türlerde düzenlenmiş; kişilere sahip olduğu statüye göre farklı pasaport verilmesi eski dönemlerde tartışma konusu olmamıştır. Buna karşın, günümüzde bu husus, yeknesaklığı güçleştirdiği ve eşitlik ilkesine aykırı olduğu gerekçeleriyle eleştirilmektedir[431].

---

[424] 07.03.1959 tarih ve 11381 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.
[425] Altuğ, 1968: 125.
[426] bkz. s. 31.
[427] Bu ilke devletlerin kendi varlıklarını koruma amacıyla pasaport uygulamasını sıkı şekilde uygulaması ile ortaya çıkmıştır. Seyahat özgürlüğüne kısıtlama getiren düzenlemelere ilk tepkiler 1766 tarihli Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ve Fransız İhtilalında dile getirilmiştir: Aybay, 1975: 282.
[428] YİSHK'in 18. maddesine göre, "*yabancılar, hüviyet varakasını, ikamet tezkerelerini veya pasaport ve kontrol fişlerini her istenişte polis veya jandarmaya göstermeye mecburdurlar*".
[429] Türk vatandaşları bakımından yabancılar gibi pasaport gösterme zorunluluğu düzenlenmektedir. Ancak Türk vatandaşları bakımından yurda giriş anayasal bir hak olduğu için pasaportsuz sınıra gelen Türk vatandaşları için yabancılardan farklı sonuç doğuran özel bir düzenleme bulunmaktadır (Türk vatandaşlığının ispatına ilişkin hükümler 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununda düzenlenmektedir. TVK'nın 36. maddesine göre, nüfus kayıtları, nüfus cüzdanları veya pasaport veya pasaport yerine geçen belgeler Türk vatandaşlığına karine teşkil etmektedir): Seviğ, 1983: 263; Aybay, 2010: 112. YUKK'un 3. maddesinin son fıkrasına göre, "*Türkiye Cumhuriyeti nüfus hüviyet cüzdanlarını ibraz ettikleri ve bunların kendilerine ait olduğu tahakkuk ettiği takdirde veya nüfus cüzdanından başka delil gösterdikleri takdirde, bunların değeri polisçe takdir edilerek Türk vatandaşı olduklarına kanaat getirilmesi hâlinde Türkiye'ye kabul edilirler. Türk vatandaşlığının ispatı için nüfus hüviyet cüzdanından başka delil gösterenleri vatandaşlıkları sabit oluncaya kadar gerekirse en yakın idare merkezine gönderilerek mahalli mülkiye amirinin gösterdiği yerde oturtulabilir. Bu kişiler Türk vatandaşlığı sabit olmadığı takdirde geri çevrilir"*. Pasaportsuz sınırlara gelen Türk vatandaşlarının ülkeye alınması için vatandaşlığın ispatı şartı aranmaktadır. Vatandaşlığın ispatının Pasaport Kanununda yer düzenlenmesi doktrinde eleştirilmiştir. Ancak bunun nedeni 403 sayılı Kanunda ispata ilişkin hüküm bulunmamasıdır: Göğer, 1973: 175.
[430] Örneğin, Avrupa Konseyi Üyesi Ülkeler Arasında Kişilerin Seyahatleri ile İlgili Avrupa Sözleşmesi Ek'de her bir devlet tarafından belirtilen belgelerden birini ibraz ile kişilerin ülkeye girişleri sağlanmaktadır.
[431] Göğer, 1973: 91

Türk hukukunda pasaport hamiline göre farklı türlere ayrılmaktadır[432]. Bunlar, diplomatik (kırmızı)[433], hususî damgalı (yeşil)[434], hizmet damgalı (gri)[435], umuma mahsus[436]

[432] YUKK'ta pasaport ve pasaport yerine geçen belgeler şeklinde ikili bir ayrım yapılmaktadır. Bu durumda yabancı devletler ve uluslararası kurumlar tarafından düzenlenen belgeler ayrım içinde yer almamaktadır. Bu konuda doktrinde bir görüş milli pasaportlar veya yerine geçen belgeler, yabancı devletler tarafından düzenlenen pasaportlar veya yerine geçen belgeler ve uluslararası kurumlarca düzenlenen belgeler olarak üçlü bir ayrımın ortaya çıktığını, pasaport türlerinin seyahat ve görev pasaportu olarak düzenlenmesinin yerinde olduğunu belirtmektedir: Göğer, 1973: 26-27.

[433]PK'nın 13. maddesine göre, "*diplomatik pasaportlar, Dışişleri Bakanlığı ile yabancı memleketlerde Türkiye Cumhuriyeti Büyük Elçilik ve elçilikleri tarafından verilir. Diplomatik pasaportlar, muvakkat görev veya seyahat için gidenlere görevlerinin veya seyahatlerinin mahiyetine göre, bir seyahate mahsus olmak üzere veya azami iki sene için, daimi görevle gidenlere de Dışişleri Bakanlığınca tespit edilecek sürede geçerli olmak üzere verilir.*

Diplomatik pasaportlar; Türkiye Büyük Millet Meclisi Üyelerine, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesi olmayan bakanlara, Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyeleri ile Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, Uyuşmazlık Mahkemesi, Sayıştay, Genel Kurmay birinci ve ikinci başkanlarına, Cumhuriyet Başsavcısına, orgenerallere, oramirallere, eski cumhurbaşkanlarına, yasama meclisleri eski başkanlarına, eski başbakanlar ve dışişleri eski bakanlarına, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterine, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Genel Sekreterine, Başbakanlık ve bakanlık müsteşarları ile Diyanet İşleri Başkanına, Valilere, Büyükşehir Belediye başkanlarına, Büyükelçi unvanını almış olanlar ile Dışişleri Bakanlığı meslek mensuplarına, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanına, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanına ve bu Başkanlığın yurtdışındaki Program Koordinasyon Ofisi sorumlusuna, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği üst düzey görevlilerinden resmî bir görevle gönderilenlere, Türkiye Cumhuriyeti dış temsilcilikleri nezdinde memur edilen müşavirlere, ataşelere ve muavinlerine, din hizmetleri koordinatörlerine, Hükümet adına milletlerarası resmî müzakereler yapılması, mukavelenameler akdi için veya milletlerarası toplantılarla kongre ve konferanslara katılmak üzere gönderilenlere ve yabancı devletler veya millletlerarası teşekküller nezdinde daimi veya geçici görev yapmak üzere gönderilenlere, siyasî kuryelere verilir.

Diplomatik pasaport alabilecek durumda bulunan veya alan kimselerin sıfat veya vazifeleri devam ettiği müddetçe, eşlerine dahi diplomatik pasaport verilmesi veya bunların eşlerinin pasaportlarının refakat hanesine kayıt edilmesi mümkündür.

Diplomatik pasaport alan kimselerin sıfat ve vazifeleri devam ettiği müddetçe, ergin olmayan veya ergin olsalar dahi yanlarında yaşayıp evli bulunmayan ve iş sahibi olmayan öğrenimi devam eden çocuklarına 25 yaşının ikmaline kadar, yine ergin olsalar dahi yanlarında yaşayıp evli bulunmayan ve iş sahibi olmayan aynı zamanda bedensel, zihinsel veya ruhsal engellerinden en az biri nedeniyle sürekli bakıma muhtaç durumda olduğu resmî sağlık kurumlarının düzenlediği sağlık kurulu raporu ile belgelenen çocuklarına da hak sahibi kişinin pasaportu ile aynı süre geçerli diplomatik pasaport verilir.

Diplomatik pasaportların, sahiplerinin veya varsa refakat hanesinde kayıtlı bulunanların birer kıta fotoğrafisini ihtiva eylemeleri lazımdır.

Diplomatik pasaportlar hiçbir harç veya resme tâbi değildir".

[434]PK'nın 14(A) maddesine göre, "*Hususî damgalı pasaportlar, Türkiye Büyük Millet Meclisi eski üyeleri, eski bakanlar ile birinci, ikinci ve üçüncü derece kadrolarda bulunan veya bu kadrolar karşılık gösterilmek veya T.C. Emekli Sandığı ile ilgilendirilip emekli kesenekleri bu derecelerden kesilmek suretiyle sözleşmeli olarak çalıştırılan Devlet memurları ve diğer kamu görevlileri ile birinci derece kadro ile emekliliğe hak kazanmış olan belediye başkanlarına; diplomatik pasaport verilmesini gerektiren vazifelerden başka herhangi bir resmî vazife ile veya kendi hesaplarına yabancı ülkelere gittikleri zaman verilir.*

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Kurulu üyeleri için, T.C. Emekli Sandığı ile ilgilendirilme ve emekli keseneklerinin bu derecelerden kesilmesi şartı aranmaz. Bunlardan emeklilik veya çekilme sebepleri ile vazifelerinden ayrılmış olanlara da bu nevi pasaport verilir. il ve ilçe belediye başkanlarına, görevleri süresince hususî damgalı pasaport verilir. Hususî damgalı pasaport alabilecek durumda bulunanların eşlerine de aynı nevi pasaport verilir. Hususî damgalı pasaport almaya hakkı bulunduğu sırada vefat edenlerin dul eşlerine başkası ile evlenmemiş ise ayrı neviden pasaport verilmesi mümkündür.

Hususî damgalı pasaport alabilecek durumda bulunanların ergin olmayan veya ergin olsalar dahi yanlarında yaşayıp evli bulunmayan ve iş sahibi olmayan öğrenimi devam eden çocuklarına 25 yaşının ikmaline kadar, yine ergin olsalar dahi yanlarında yaşayıp evli bulunmayan ve iş sahibi olmayan, aynı zamanda bedensel, zihinsel veya ruhsal engellerinden en az biri nedeniyle sürekli bakıma muhtaç durumda olduğu resmî sağlık kurumlarının düzenlediği sağlık kurulu raporu ile belgelenen çocuklarına da hususî damgalı pasaport verilir.

[435] PK'nın 14(B) maddesine göre *Hizmet Damgalı Pasaportlar, bu Kanun gereğince kendilerine diplomatik veya hususî damgalı pasaport verilmesi mümkün olmayan kimselere, Hükümetçe, hususî idarelerce veya belediyelerce resmî vazife ile dış memleketlere gönderildiklerinde veya dış memleketlerde vazifeye alındıklarında verilir. Türkiye Cumhuriyetinin üyesi bulunduğu milletlerarası kuruluşlarda memur statüsünde çalışanlar ile Türk Hava*

(lacivert/münferit[437] veya müşterek[438]), yabancılara mahsus damgalı pasaport[439] ve pembe pasaporttur[440].

Kurumu ve Türkiye Kızılay Cemiyetince görevlendirilenlere de aynı nevi pasaport verilir. Hizmet damgalı pasaport alanların eşlerine, ergin olmayan veya ergin olsalar dahi yanlarında yaşayıp evli bulunmayan ve iş sahibi olmayan öğrenimi devam eden çocuklarına 25 yaşının ikmaline kadar, yine ergin olsalar dahi yanlarında yaşayıp evli bulunmayan ve iş sahibi olmayan aynı zamanda bedensel, zihinsel veya ruhsal engellerinden en az biri nedeniyle sürekli bakıma muhtaç durumda olduğu resmî sağlık kurumlarının düzenlediği sağlık kurulu raporu ile belgelenen çocuklarına da hak sahibi kişinin pasaportu ile aynı süre geçerli hizmet damgalı pasaport verilir.

Hususî ve Hizmet Damgalı Pasaportlar: Talep edenin mensup bulunduğu makamın yetkili amirinin başvurusu üzerine İçişleri Bakanlığınca verilir, Bu nev'i pasaportlar aynı şart dahilinde İçişleri Bakanlığının muvafakatı ve Dışişleri Bakanlığının vereceği talimat üzerine, Türkiye Cumhuriyeti büyükelçilik ve elçiliklerince de verilebilir. Yukarıdaki "A" ve "B" bentlerinde yazılı eşlere ve çocuklara hususî veya hizmet damgalı pasaport verilmesi veya çocukların refakat hanesine kaydı için de aynı yazılı başvuruya lüzum vardır. Emeklilik veya çekilme sebepleri ile vazifelerinden ayrılmış olanların hususî damgalı pasaport alabilmeleri için durumlarını gösteren belgelerle, doğrudan İçişleri Bakanlığına müracaat etmeleri lazımdır.

Hususî damgalı pasaportlar altı aydan az olmamak kaydıyla İçişleri Bakanlığınca belirlenecek sürelerde; hizmet damgalı pasaportlar altı aydan az olmamak kaydıyla pasaport sahibinin görevinin müddetine göre İçişleri Bakanlığınca tespit edilecek süre için geçerli olmak üzere tanzim edilir. Bu pasaportlardan süresi bitenlerin, bu bendin birinci fıkrasında yazılı başvuru, İçişleri Bakanlığının muvafakati ve Dışişleri Bakanlığının vereceği talimat üzerine Türkiye Cumhuriyeti büyükelçilik ve elçiliklerince de aynı müddetler için beşer defa uzatılması mümkündür. Bu pasaportların sahiplerinin ve varsa refakat hanesine kayıtlı bulunanların birer fotoğraflarının pasaportlarına yapıştırılması lazımdır".

[436] Kanun tasarısında umuma mahsus pasaport ifadesi yerine adi pasaport ifadesi kullanılmıştır. Ancak tasarı umuma mahsus pasaport şekline kabul edilmiştir.

[437] PK'nın 15. maddesine göre *"umuma mahsus pasaportlar, Türk vatandaşlarının umuma mahsus münferit ve umuma mahsus müşterek pasaportları yurt içinde İçişleri Bakanlığınca veya İçişleri Bakanının vereceği yetkiye göre valiliklerce, yabancı memleketlerde Türkiye Cumhuriyeti konsoloslukları tarafından verilir. Pasaport sahibi talep ettiği takdirde reşit olmayan kız ve erkek çocukları pasaportun refakat hanesine kaydolunur. Refakat hanesine yazılı olanlar adına pasaport verilmiş bulunan kimselerin beraberinde bulunmadıkça o pasaportla seyahat edemezler.*

Umuma mahsus münferit pasaportlar Kanunda yazılı istisnalar saklı kalmak ve altı aydan az olmamak kaydıyla İçişleri Bakanlığınca belirlenecek sürelerde geçerli olmak üzere düzenlenir.

Askerlik hizmetini yapmak üzere memlekete celp edilenlerle, yabancı memleketlerde yoksul kalmış oldukları sabit olan Türk vatandaşlarının pasaportları Türkiye'ye dönüşlerini teminen bir ay süre ile uzatılır. Pasaportu olmayanlara bir ay süreli seyahat belgesi verilir".

[438] PK'nın 16. maddesine göre, *"toplu bir hâlde yolculuk etmek isteyen ve en az 5 kişilik bir kafile teşkil eden Türk vatandaşlarına istedikleri takdirde umuma mahsus müşterek pasaport verilir. Bu pasaportlar verildiği tarihten itibaren 3 ay, 6 ay ve 1 yıl muteber olmak üzere düzenlenir. Bu pasaportlar umuma mahsus münferit pasaportlar gibi, kafileyi teşkil edenlerin fotoğraflarını havi bir listenin ilavesi suretiyle tanzim olunur. Bu pasaportla seyahat hâlinde kafileden ayrılanlar ayrıca pasaport almaya mecburdurlar.*

Seyahatleri Türkiye için kültürel, ticari veya sosyal bir menfaat temin edecek mahiyette bulunduğu sabit olanlarla Milli Eğitim Bakanlığının müsaadesiyle ilmi tetkiklerde bulunmak veya yabancı memleketlerde yapılacak spor teması ve müsabakalarına iştirak etmek üzere kafile hâlinde gezi yapacak öğretmen, öğrenci ve sporculara verilecek pasaportlar hiçbir harca tâbi değildir.

Yabancı memleketlerde kayıtlı bulundukları konsolosluğa müracaat edenlere konsolosluk kütüğündeki kayıtları esas tutularak pasaport verilir. Başka bir konsolosluğa müracaat edenlerin tâbiiyet ilmühaberi veya eski pasaportlarından başka nüfus tezkerelerini de ibraz etmemeleri takdiri bu konsolosluk pasaportun itasını gerekli göreceği tahkikatın icrasına talik edebilir".

[439] PK'nın 18. maddesine göre, *"yabancılara mahsus damgalı pasaportlar, tâbiiyetsiz bulunan veya tâbiiyet durumlarının muntazam bulunmaması hasebiyle ikamet ve seyahatleri bakımından fiilen tâbiiyetsizlere tatbik edilen muamelelere tâbi tutulmasında İçişleri Bakanlığınca zaruret görülen kimselere icabında mezkür Bakanlığın alacağı kararla "yabancılara mahsus" damgasını taşıyan ve Türk vatandaşlığını iktisap bakımından her hangi bir manayı veya hamili lehine her hangi bir hak iktisabını tazammun etmiyen bir pasaport verilir.*

Bu pasaport iki nevidir: a) Türkiye'ye yalnız bir giriş veya Türkiye'den yalnız bir çıkış için muteber olan pasaportlar Giriş için verildiği takdirde Türkiye'ye girişin vukuu; Türkiye'den çıkış için verildiği takdirde de üzerindeki şerhte tasrih edilen memlekete vusul üzerine muteberliği nihayet bulacak olan bu pasaportların sahipleri tarafından itası tarihinden itibaren bir ay içinde bulunduğu memleketi terk etmek suretiyle kullanılması

Pasaport yerine geçen belgeler, PK'nın 19. maddesinde *"pasavanlar ve benzeri belgeler"*, PK'nın 20. maddesinde *"tayfa vesikaları ve kara ve hava nakil vasıtalarının memur ve mürettebatına mahsus vesikalar"* olarak sayılmıştır.

Pasavan, Türkiye Cumhuriyeti ile sınır komşusu olan ülkeler arasında gidiş gelişi sağlamak ve kolaylaştırmak amacı ile pasaport yerine geçmek üzere Türk vatandaşlarına verilir. Örneğin, sınır ülkelerinden birinde yaşayan ve bir diğerinde çalışan kişilerin geçişlerinde kullanılabilir[441]. Pasavan Türkiye- İran sınırında 50 kilometrelik sınır bölgesinde oturan vatandaşlara verileceği imzalanan anlaşmada kararlaştırılmıştır[442]. Pasavanlar on gün süre ile verilerek diğer devlet tarafından vize edilmektedir. Pasavan vermeye yetkili makam kaymakam veya validir.

İdari mektup, Türkiye- Suriye sınır hattının iki tarafında kalan ve bölünen ailelerin ilişkilerinin devam ettirilmesine yönelik olarak kabul edilen ve sınır bölgesi olarak kabul edilen alanda hızlı çözüm gerektiren konular için kabul edilmiş bir uygulamadır[443]. İdari mektup, ölüm ve hastalık hâlinde, en fazla yedi gün süre için verilmektedir. İdari mektup vermeye yetkili makam pasavanlarda olduğu gibi kaymakam ve valilerdir.

Tayfa vesikası (gemi adamı cüzdanı)[444], kara ve hava nakil vasıtalarının memur ve mürettebatına mahsus vesikalar, Türkiye karasuları dışına çıkan Türk gemilerinin Türk vatandaşı olan mürettebatına, liman reisliğince düzenlenerek liman polisi tarafından verilen belgedir.

şarttır. Aksi takdirde yenilenmesi gerekir. b) Bir gidiş ve geliş için verilen pasaportlar üç aydan az olmamak kaydıyla İçişleri Bakanlığının takdirine göre belirlenecek süreyle geçerli olmak üzere tanzim edilir.
Her iki neviden pasaportlar, İçişleri Bakanlığı ve yabancı memleketlerde, İçişleri Bakanlığının talebi veya tasvibi üzerine Dışişleri Bakanlığınca verilecek talimata istinaden, Türkiye Cumhuriyeti konsolosluk makamları tarafından verilir".

[440] Geçici pasaportlar, geçerli bir pasaportun olmadığı ve seyahat belgesinin verildiği durumlar için (pasaport kaybı, pasaportun geçerlilik süresinin bitmesi, Türkiye'ye sınır dışı edilme) seyahat belgesi yerine ve dış temsilciliklerimiz tarafından yapılacak değerlendirmeye göre acil durumlarda (sağlık sorunu, bir yakının vefatı gibi) ve adına düzenlenen kişinin ülkemize veya mukim olduğu yere dönüşünü teminen tek seferlik ve seyahat güzergâhı da pasaportun üçüncü sayfasında belirtilmek suretiyle bir ay veya seyahat güzergâhında bulunan ülkelerden en az birinin uzun süreli geçerli pasaport taşıma koşulu araması gibi zorunlu ve istisnai durumlarda en fazla bir yıl geçerli olmak üzere düzenlenmektedir.

[441] Seviğ, 1983: 262.

[442] Pasavan, çalınarak karşı tarafa geçirildiği anlaşılan hayvan veya eşyanın aranması, bunların ve sanıkların teşhisi, teslim alınması; hududu yanlışlıkla geçtiği tespit edilen ve karşı taraf görevlilerince yakalanan hayvanların teşhis ve teslim alınması; hudut bölgesinde meydana gelen bir olay nedeniyle bir kimsenin davada bulunmak üzere karşı taraf adli makamlarınca davet edilmesi hallerinde kişilere verilmektedir.

[443] İdari mektup, çalınarak karşı tarafa geçirildiği anlaşılan hayvan veya eşyanın aranması, bunların ve sanıkların teşhisi, teslim alınması; hududu yanlışlıkla geçtiği tespit edilen ve karşı taraf görevlilerince yakalanan hayvanların teşhis ve teslim alınması; hudut bölgesinde meydana gelen bir olay nedeniyle bir kimsenin davada bulunmak üzere karşı taraf adli makamlarınca davet edilmesi; alt ve üst soy kan hısımlarından birinin vefatında taziyede bulunmak ve ağır hastalıklarda ziyaret hallerinde verilmektedir.

[444] Gemi adamı cüzdanı verildikleri yer emniyet müdürlüğünce onaylandıktan sonra pasaport yerine geçen belge hükmünü kazanır. Gemi Adamı cüzdanı uygulaması Gemi Adamlarının Eğitim, Belgelendirme, Sınav, Vardiya Tutma, Kütükleme ve Donatılma Esasları Hakkında Yönetmeliğe dayanmaktadır. RG: 31.07.2002-24832.

Hudut vesikası, hudut makamlarının kullandığı, hudutta çalışma yapmak ve hududa ilişkin konularda görüşmek üzere görevlendirilen kişilere verilen belgedir[445].

Seyahat belgesi ise, tâbiiyetinde bulunulan devlet tarafından yabancı bir ülkede bulunan kişilere ülkeye dönmeleri amacıyla verilmektedir[446].

Pasaport yerine geçen belgelerin belirlenmesi konusunda yetkili makam İçişleri ve Dışişleri Bakanlıklarıdır. PK'nın 2. maddesinin son fıkrasına göre, "*kanunlar ve milletlerarası anlaşmalarla tespit edilenlerden başka, Türk vatandaşları ile yabancılar için ne gibi belgelerin pasaport yerine geçerli kabul edileceği hususunda İçişleri ve Dışişleri Bakanlıkları müştereken karar almaya yetkilidir"*.

YUKK'ta sınırlardan geçişte yapılacak kontroller *Belge Kontrolü* başlığı altında detaylı şekilde düzenlenmektedir[447]. YUKK'un 6. maddesine göre, "*yabancılar pasaport veya pasaport yerine geçen belgeleri ülkeye giriş ve ülkeden çıkışta görevlilere gösterme zorundadır"*. YUKKY'de bu husus *Kapsamlı Belge Kontrolü* başlığı altında düzenlenmektedir[448]. Kapsamlı kontrol işlemine[449] yabancıların Türkiye'ye girişine izin verilmeyecek kişilerden olduğuna dair şüphe duyulması halinde başvurulacağı belirtilmektedir. İşlemlerle ilgili olarak üst süre sınırı dört saat olarak belirlenmiştir. Bu sürenin aşılması halinde kontrole devam edebilmek için yabancının rızası gerekmekte; yabancı işlemlerin devamını bekleyebileceği gibi ülkesine dönebilmektedir.

---

[445] Asar, 2006: 59.

[446] Örneğin İtalya'da pasaportunu kaybeden Türk vatandaşı Türkiye'ye dönmek istemesi hâlinde İtalya'daki Türk temsilciliğinden seyahat belgesi alacaktır. 1111 sayılı Askerlik Kanununa göre askerlik erteleme işlemleri yapılamayan ve askerlik hizmetini yapmak üzere Milli Savunma Bakanlığınca ülkeye celp edilenler, yabancı ülkede yoksul kalmış oldukları sabit olanlar, haklarında vergi dairelerince veya İçişleri Bakanlığınca PK m. 22 uyarınca karar verilenler, pasaportunu kaybeden kişilerden, haklı sebebin yokluğu nedeniyle dış temsilciliklerce yeni pasaport verilmeyenler, Türkiye'de hakkında bir suçtan dolayı kovuşturma yapılanlar ve mahkûm edilmiş olan kişilere seyahat belgesi düzenlenmektedir: Çiçekli, 2016: 77.

[447] YUKK'un 6. maddesine göre, "pasaport veya pasaport yerine geçen belge zorunluluğu dışında hükümde, *sınır geçişlerinde belge kontrollerinin taşıtlar hareket hâlindeyken de yapılabileceği, havalimanı transit alanlarını kullanan yabancıların yetkili makamlarca kontrol edileceği, ülkeye girişte kişilerin Türkiye'ye girişlerine izin verilmeyecek yancılardan olup olmadığının kontrol edilir"*.

[448] Çiçekli, 2016: 71.

[449] YUKKY'nin 6. maddesinin 4. fıkrasının (a), (b), (c), (d), (e), (f) ve (g) bentlerinde kapsamlı kontrolün içeriği, seyahat belgelerinin kontrolü ve incelenmesi; ülkeye giriş kayıtlarının gözden geçirilmesi; adli veya idari makamlar tarafından işleme konu olup olmadığının tespiti; uluslararası seviyede aranıp aranmadığı; ülkeye geliş amacının tespiti; Türkiye'de geçimini ne şekilde sağlayacağının tespiti; Türkiye'ye girişine izin verilmeyecek, vize verilmeyecek yabancılardan olup olmadığının tespiti ve kamu güvenliği açısından gerekli görülen diğer hususlar olarak düzenlenmiştir.

2.2.2.1.3 Vize Alma Zorunluluğu ve İstisnaları

Günümüzde vize alma zorunluluğuna ilişkin hükümler PK'da değil YUKK'ta düzenlenmektedir[450]. Kanunun Tanımlar başlığını taşıyan 3. maddesinde vize, "*Türkiye'de en fazla doksan güne kadar kalma hakkı tanıyan ya da transit geçiş sağlayan izin"* olarak tanımlanmakta ve kural olarak ülkeye hukuka uygun giriş için vize alma zorunluluğu öngörülmektedir[451]. Bu zorunluluk YUKK'un 11. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenmiştir. Buna göre, "*Türkiye'de doksan güne kadar kalacak yabancılar, vatandaşı oldukları veya yasal olarak bulundukları ülkedeki konsolosluklardan geliş amaçlarını da belirten vize alarak gelirler"*. Kanunda öngörülen yaklaşık olarak üç aya karşılık gelen süre, Avrupa Konseyi Üyesi Ülkeler Arasında Kişilerin Seyahatleri ile İlgili Avrupa Sözleşmesi, AB müktesebatı gibi uluslararası düzenlemelere paralellik göstermektedir.

Bunun yanı sıra, YUKK'un 11. maddesinde "*vize ve vize muafiyetinin Türkiye'de sağladığı kalış süresi her yüz seksen günde*[452] *doksan günü geçemeyeceği"* düzenlenmiştir[453]. Devletin yabancının ülkeye girişini mahfuz yetkisine dayanarak engelleyebilmesinin bir sonucu olarak YUKK'un 11. maddesinin 3. fıkrasında, "*vizenin, Türkiye'ye giriş için mutlak hak sağlamayacağı"* düzenlenmektedir.

2.2.2.1.3.1 Vize Türleri

Kanunda havalimanı transit vizesi ve sınır vizesi[454] olmak üzere iki vize türü[455] düzenlenmektedir[456]. Sınır vizesi vermeye yetkili makam valilik olarak düzenlenmiştir. Sınır

---

[450]Yabancıların ikamet ve seyahat hakkı konusunda YUKK'ta vize tanımı ve türleri AB ile uyumlu hale getirilmiştir. 2003/86 sayılı Aile Birleşimine ilişkin Direktif ve 2003/109 sayılı Üçüncü Ülke Vatandaşlarının Uzun Dönem İkametine İlişkin Direktif hükümleri dikkate alınmıştır: Ekşi, Koruma: 34.

[451] Çelikel ve Gelgel Öztekin, 2016: 89; Çiçekli, 2016: 81- 82.

[452] Söz konusu düzenlemede öngörülen süre AB Vize Kodu hükümlerinde öngörülen süreye ve YİSHK hükümleri incelemesinde daha önce değindiğimiz Bakanlar Kurulu Kararına paralellik göstermektedir: Ed. Süral, Ömeroğlu, 2015: 22.

[453] Her yüz seksen günde doksan gün kalış süresini tamamlayan yabancıların yurt dışından vize alarak sınır kapılarına gelmeleri halinde izlenecek usul YUKKY'nin geçici 1. maddesinde, düzenlenmiştir. Buna göre, "bu yabancıların *en geç on gün içerisinde ikamet izni başvurusunda bulunmayı kabul etmeleri kaydıyla ülkeye girişlerine izin verilir. On günlük süre içinde ikamet izni başvurusunda bulunmayan veya on gün içinde ikamet iznine başvurmadan ülkeden çıkış yapmak için kendiliğinden kapıya gelen yabancılar hakkında giriş yaptıkları tarih ile çıkış yapacakları tarih aralığındaki süre vize ihlali süresi olarak kabul edilir. Ülkede bulunmaya devam edenler hakkında Kanunun sınır dışı etmeye ilişkin hükümleri kapsamında işlem yapılır"*.

[454] Kendisine sınırda vize verilebilecek devlet vatandaşları ve süreleri Bakanlar kurulunun 10.02.2014 tarih ve 2014/5898 sayılı kararı (RG: 19.02.2014-28918) ile belirlenmiştir. Bakanlar Kurulunun henüz yürürlüğe girmemiş bir hükmün verdiği yetkiyi kullanması doktrinde eleştirilmiştir: Erten, 2015: 17, dpn. 40; Açıkgöz ve Ariner, 2014: 9.

[455] Daha önce bandrol vize olarak ifade edilen sınır vizesi alma imkânına sahip, turizm veya ticari amaçla gelen devlet vatandaşlarının vizelerini internet üzerinden alması mümkündür. Elektronik vize adlı bu uygulama 17.04.2013 tarihi itibariyle başlamıştır: Açıkgöz ve Ariner, 2014: 10; Uygulama hakkında detaylı bilgi için bkz. http://www.mfa.gov.tr/no -132 -7-mayis-2013 -e-vize-uygulamasinin-kapsaminin-genisletilmesi-hk .tr.mfa (erişim tarihi: 10.07.2015); elektronik vize başvuruları belirtilen adresten yapılmaktadır: https://www.evisa.gov.tr/tr/

kapılarında verilen vizelerin süresi Bakanlar Kurulunca farklı bir süre verilmediği takdirde en fazla on beş gün olarak belirlenmiştir[457].

Kanununda geçen "*yabancıların geliş amacına uygun vize almaları"* ifadesi, YUKKY ile farklı vize türlerinin belirlenmesine imkân tanımaktadır[458]. YUKKY'nin 11. maddesinin (a), (b), (c), (d), (e), (f) bentlerinde veriliş amacına göre turizm vizesi[459], transit vize, havalimanı transit vize, eğitim vizesi, çalışma vizesi, resmi görev vizesi ve diğer vizeler[460] olmak üzere yedi tür vize düzenlenmektedir.

İstisnaî olması nedeniyle havalimanı transit vize ve sınır kapılarında verilen vize ayrı başlıklar altında detaylı şekilde düzenlenmektedir. Sınır vizesi talebinde bulunmak için yabancının YUKKY'de düzenlenen durumlardan birinin kapsamına girdiğini ve süresi içinde ülkeden ayrılacağını belgelemesi gerekmektedir. Sınır vizesi talebine esas teşkil edecek istisnai durumlar YUKKY'nin 15. maddesinin 1. fıkrasının (a), (b), (c), (ç), (d), (e) bentlerinde düzenlenmektedir. Buna göre,

> "*yabancının yasal olarak bulunduğu ülkede konsolosluğun bulunmaması veya vize işlemlerinin konsolosluk üzerinden gerçekleştirilememesi, yabancının veya Türkiye'deki eşi ve yakın akrabalarının hastalığı, ölümü veya kaza gibi mücbir sebeplerinin bulunması, yabancının geri gönderilmesinde sağlık durumu yönünden risk görüldüğünün ilgili birimlerce bildirilmesi, yabancının ulusal veya uluslararası bilimsel, ekonomik, kültürel ve ticari etkinliklere katılmak amacıyla gelmesi, deniz limanlarına gelen ticari gemi mürettebatının ülkesine veya başka bir ülkeye devam etme veya aynı limanda başka bir gemiye katılma zorunluluğunun ortaya çıkması ve yabancıya sınır kapısında vize verilmesine ihtiyaç duyulduğunun kamu kurum ve kuruluşları tarafından bildirilmesi"*

sınır vizesine esas teşkil eden nedenlerdendir. Havalimanı transit vizesi ile yabancıya Türkiye'ye giriş hakkı vermeksizin Türkiye üzerinden diğer bir ülkeye geçiş imkânı tanınmaktadır. YUKK'un 14. maddesinin 1. fıkrasına göre, transit vizenin verilişinden itibaren altı ay içinde kullanılması gerekmektedir. Transit vize sahibi yabancının Türkiye havalimanlarında bulunma süresi YUKKY ile sınırlandırılmıştır. YUKK'un 16. maddesinin 3. fıkrasına göre, "*uçuşlarda meydana gelebilecek gecikmeler hariç, Türkiye'ye varış ile Türkiye'den ayrılış saatleri arasındaki planlanan süre yirmi dört saati geçemez"*. Havalimanı

---

[456] Kanunun 11. maddesinin 7. fıkrasına göre, "*vize türlerine ve işlemlerine ilişkin usul ve esaslar yönetmelikle düzenlenir"*.

[457] 2014/5898 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı (RG: 19.02.2014-28918) ile sınırda vize verilecek ülkeler ve vize süreleri belirlenmiştir.

[458] Erten, 2015: 16.

[459] YUKKY'nin 11. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendine göre, turizm vizesinin kapsamı geniş olarak düzenlenmektedir. Buna göre, *"turizm vizesi turistik veya resmi ziyaret, iş görüşmesi, konferans, seminer, toplantı, festival, fuar, sergi, sportif etkinlik, kültürel ve sanatsal etkinlik gibi amaçlarla gelmek isteyen yabancılara verilir"*.

[460] YUKKY'nin 11. maddesinin 1. fıkrasının (f) bendine göre, *diğer vizelerin* kapsamına öngörülen vize çeşitlerine dâhil olmayan "*arkeolojik kazı, araştırma, film veya belgesel çekimi, tedavi, refakat, aile birleşimi, insani yardım, taşımacılık gibi amaçlar"* girmektedir.

transit vizesi verilmesi için "*geçerli pasaport veya pasaport yerine geçen belgeye sahip olmak, Türkiye'ye gelişi ve Türkiye'den geçişi sağlayacak uçuşlar için rezervasyona veya bilete sahip olmak, gideceği ülkede vizeye tâbi ise o ülkenin vizesine ya da vizesiz girişine imkân sağlayan belgeye sahip olmaktır"*. YUKKY'deki şartlar havalimanı transit vizesinin yalnızca ülkeden geçişe imkân sağlaması ve kişinin ülkeye girişine imkân verilmemesi esas alınarak düzenlenmiştir. Bu nedenle düzensiz göçü engelleme amacıyla yabancının Türkiye'den geçişi sonrası diğer ülkeye girişini sağlayacak belgeleri de ibraz etmesi aranmaktadır.

2.2.2.1.3.2 Vize Muafiyet Halleri

YUKK'ta düzenlenen vize muafiyet halleri idareye mutlak yetki veya takdir yetki vermesine göre iki başlık altında incelenebilir.

YUKK'un 12. maddesinin 1. fıkrasına göre mutlak vize muafiyetinin söz konusu olduğu durumda yabancıların girişi vize almadığı gerekçesi ile engellenemeyecektir[461]. Ancak vize muafiyetinin devletin mahfuz yetkisi çerçevesinde kişilere ülkeye girişe mutlak bir hak sağlamadığı gözden kaçırılmamalıdır. Bu haller dört bent halinde sayılmıştır: "*Türkiye Cumhuriyetinin taraf olduğu anlaşmalarla[462] ya da Bakanlar Kurulu Kararıyla vizeden muaf tutulan ülkelerin vatandaşları*, *Türkiye'ye giriş yapacağı tarih itibarıyla, geçerli ikamet veya çalışma izni bulunanlar[463]*, *yabancılara mahsus damgalı pasaport sahipleri"*[464] ve mavi kartlılar.

Takdiri vize muafiyet halleri ise iki bent halinde YUKK'un 12. maddesinin 2. fıkrasında düzenlenmektedir[465]. Bu kapsamındaki yabancıların vizeden muaf olabilmesi idarenin takdir yetkisindedir. İlk olarak "*mücbir nedenlerle, Türk hava ve deniz limanlarını kullanmak zorunda kalan taşıtlardaki yabancılardan liman şehrine çıkacak kişilere"* vize muafiyetinden faydalanabilecektir". Diğer halde ise *"deniz limanlarına gelip, yetmiş iki saati geçmemek kaydıyla, liman şehrini veya civar illeri turizm amaçlı gezecek kişilere"* vize

---

[461] Ekşi, 2016: 87.

[462] Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ile Türkiye arasında imzalanan anlaşmaya göre KKTC vatandaşları Türkiye'ye kimlik kartı ile giriş yapabilmektedir. Ancak bu kişilerin seyahatlerinin üç aylık süre ile sınırlı olması gerekmektedir: Aybay, 2010: 112; Daha önce incelemiş olduğumuz Türkiye'nin taraf olduğu üç ayı geçmeyen ve kazanç sağlama amacı gütmeyen geziler için vize muafiyetini düzenleyen Avrupa Seyahat Sözleşmesi bu antlaşmalara örnek olarak gösterilebilir. Detaylı bilgi için bkz. s. 58.

[463] Geçerli ikamet veya çalışma izni bulunan yabancılar bakımından getirilen vize muafiyeti, ikamet izni başvurularında öngörülen usule paralellik göstermektedir. Konuya ilişkin olarak bkz. s. 125 vd.

[464] YUKKY'nin 12. maddesinin 1. fıkrasının (c) bendine göre, pasaportların Pasaport Kanununun 18. maddesine göre verilmiş ve geçerliliklerini yitirmemiş olması gerekmektedir.

[465] YUKK'un 14. maddesinin 1. fıkrasına göre, havalimanlarından transit geçecek olan yabancılar kural olarak vize almak zorunda değildir; ancak bu kişiler bakımından vize şartı aranabileceği Kanunda düzenlenmektedir. Bu bakımdan idarenin takdir yetkisi içinde vizeden muaf olacak grup içinde transit geçecek yabancılarda değerlendirilmelidir.

muafiyeti tanınabilecektir. İlk grupta daha çok insani gerekçeler düşünülebilirken ikinci grup bakımından ekonomik gerekçelerin göz önünde bulundurulduğu söylenebilir. Takdiri vize muafiyet halleri YUKKY'nin 14. maddesinde *"istisnai olarak vize yükümlülüğünden muaf yabancılar"* başlığı altında düzenlemektedir. Kanunda düzenlenen mücbir sebep kavramı, hava şartları, kaza, taşıtlarda meydana gelebilecek teknik aksaklıklar ile sağlık sorunları olarak açıklanmıştır. İstisnaî düzenleme sağlık sorunları bulunan yabancı ve bu kişinin refakatçisini kapsamakta; bu kişiler Türkiye'ye girişine izin verilmeyecek kişilerden olsa dahi ülkeye girişine izin verileceği düzenlenmektedir. "*Deniz limanlarına gelip, yetmiş iki saati geçmemek kaydıyla, liman şehrini veya civar illeri turizm amaçlı gezecek kişiler"* bakımından YUKKY'de farklı bir usul öngörülmektedir. Bu kişilerin düzensiz göçe konu olabileceği yönünde bir kanaate ulaşılması halinde, ülkeden çıkışta verilmek üzere pasaportlarının alınacağı ve adlarına Liman Şehri İzin Belgesi düzenleneceği kabul edilmiştir.

2.2.2.1.3.3 Vize Verilmeyecek Yabancılar

YUKK'un 15. maddesinde vize verilmeyecek yabancılar düzenlenmektedir. Söz konusu hüküm yeni bir düzenlemedir[466]. Hükmün vize verme şartlarını olumsuz şekilde belirlemesi ve ülkeye girişine izin verilmeyecek yabancıları belirlemesi bakımından iki işlevinin olduğu belirtilmektedir[467]. YUKK'un 15. maddesinin 1. fıkrasına göre, bu kişiler genel olarak ülkeye girişte bulundurulması gerekli belgelere sahip olmayan veya ülkeye giriş için gerekli şartları taşımayan, ülkede bulunduğu sürede kendini geçindirecek imkâna sahip olmayan ve haklarında çeşitli cezalar bulunan kişilerdir[468]. Ancak YUKK'un 15. maddesinin 2. fıkrasına göre söz konusu kişilere, vize verilmesinde yarar görüldüğü gerekçesi ile Bakanın onayı ile vize verilebilmektedir.

---

[466] Erten, 2015: 15.

[467] Teksoy, 2013: 879.

[468] YUKK'un 15. maddesinin 1. fıkrasına göre, "*talep ettikleri vize süresinden en az altmış gün daha uzun süreli pasaport ya da pasaport yerine geçen belgesi olmayanlar, Türkiye'ye girişleri yasaklı olanlar, kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından sakıncalı görülenler, kamu sağlığına tehdit olarak nitelendirilen hastalıklardan birini taşıyanlar, Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olduğu anlaşmalar uyarınca, suçluların geri verilmesine esas olan suç veya suçlardan sanık olanlar ya da hükümlü bulunanlar, kalacağı süreyi kapsayan geçerli sağlık sigortası bulunmayanlar, Türkiye'ye giriş, Türkiye'den geçiş veya Türkiye'de kalış amacını haklı nedenlere dayandıramayanlar, kalacağı sürede, yeterli ve düzenli maddî imkâna sahip olmayanlar, vize ihlalinden veya önceki ikamet izninden doğan ya da 21.07.1953 tarihli ve 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanuna göre takip ve tahsil edilmesi gereken alacakları ödemeyi kabul etmeyenler veya 26.09.2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununa göre takip edilen borç ve cezalarını ödemeyi kabul etmeyen* yabancılara vize verilmez".
Kanunda düzenlenen kamu düzeni ve kamu güvenliği kıstasları doktrinde yetkili makama geniş takdir yetkisi vermesi nedeniyle eleştirilmiştir: Dardağan Kibar, 2013: 113; Erten, 2015: 15; YUKKY kamu sağlığına tehdit olarak nitelendirilen hastalıkların tespitinde Umumi Hıfzıssıhha Kanunu (RG: 24.04.1930-1593) ve Dünya Sağlık Örgütünün Sağlık Tüzüğünün dikkate alınacağını düzenlemektedir.

2.2.2.1.3.4 Vize İptali

Kanunda yabancılara vize verilmesine esas teşkil eden nedenlerde bir değişiklik olması ve bu değişikliğin yabancıya vize verilmesine engel oluşturacağının tespiti durumunda yabancının vizesi iptal edilmektedir. YUKK'un 16. maddesinin 1. fıkrasına göre, yabancıya verilen vize; "*sahteciliğe konu olduğunun tespiti, üzerinde silinti, kazıntı veya tahrifat yapıldığının anlaşılması, vize sahibinin Türkiye'ye girişinin yasaklanması, yabancının suç işleyebileceği yönünde kuvvetli şüphe bulunması*[469]*, pasaport veya pasaport yerine geçen belgenin sahte olması veya geçerliliğinin sona ermesi, vize veya vize muafiyetinin amacı dışında kullanılması, vizenin verilmesine temel olan şartların veya belgelerin geçerli olmadığının anlaşılması halinde iptal edilir"*. YUKK'un 16. maddesinin 2. fıkrasına göre iptal işlemi bakımında yetkili makam vizeyi veren makamlar (dış temsilcilikler) veya valiliklerdir.

2.2.2.1.3.5 Vize Alma Usulü

Yabancıların ülkeye girişinde vize alması bakımından Kanunda iki usul kabul edilmiştir. YUKK'un 11. maddesinin 1. fıkrasına göre, kural olarak yabancıların Türkiye'ye gelmeden önce Türkiye Cumhuriyetinin dış temsilciliklerinden vize başvurusunda bulunmaları gerekmektedir[470]. Yabancının başvurması gereken dış temsilcilikler, vatandaşı oldukları veya yasal olarak bulundukları ülkedeki Türkiye Cumhuriyeti konsolosluklarıdır[471]. Yönetmelik ile başvuruların elektronik ortamdan da yapılacağı düzenlenmektedir. YUKKY'nin 12. maddesinin 1. ve 5. fıkrasına göre, yabancıların yapacağı başvurular dışında yetkili makamlar arasındaki bildirimlerinde elektronik ortamda yapılması imkânı öngörülmüştür. Bu uygulamada yapılan başvuruların usulen daha hızlı sonuçlandırılması bakımından önem taşımaktadır.

YUKK'un 11. maddesinin 4. fıkrasına göre, yapılan başvuru, başvuru tarihinden itibaren 90 gün içinde sonuçlandırılır. YUKKY'nin 10. maddesinin 4. fıkrasına göre, vizelerin süresi azami beş yıl olarak belirlenmiştir. Vizenin veriliş tarihinden itibaren altı ay içinde kullanılması gerekmekte; aksi halde geçerliliğini yitirmektedir.

---

[469] *Suç işleyebileceği yönünde kuvvetli şüphe* bulunan kişiler hakkında vize iptali kararı verilebilmesi, söz konusu düzenlemenin idareye keyfi bir değerlendirme yetkisi verdiği gerekçesiyle eleştirilmiştir: Özer, 2011: 78.

[470] Kanunun 11. maddesinin 6. fıkrasına göre, yabancı ülke diplomatlarına Türkiye Cumhuriyeti büyükelçileri tarafından resen vize verilebileceği hükme bağlanmıştır. Bu kişilere resen vize verilmesi halinde durum İçişleri ve Dışişleri Bakanlıklarına bildirilmektedir.

[471] YUKKY'nin 12. maddesinin 5. fıkrasına göre, vize başvurularında izlenecek usul detaylı şekilde düzenlenmektedir. Düzenlemeye göre, Konsolosluğa yapılan vize başvuruları, Genel Müdürlüğe iletilir. Genel Müdürlük başvuruları gerekli olması halinde ilgili kurum ve kuruluşların görüşlerini de alarak sonuçlandıracaktır.

YUKK'un 13. maddesinde düzenlenen ikinci usule göre ise, Türkiye sınırlarına gelen yabancıya sınır kapılarında vize verilmektedir[472]. Sınır kapılarında verilen vizelerde istisnaî usul olduğu için ülkede kalış süresi daha sınırlı olmaktadır ve ülkeden ayrılmanın belgelenmesi gerekmektedir[473]. Örneğin, başka bir ülkeye gidiş biletinin alınmış olması gibi. YUKK'un 13. maddesinin 2. fıkrasına göre, bu yabancılar bakımından vize süresi sınırı on beş gündür. Sınır kapılarında verilen vizelerde yetkili makam valiliklerin yetkisini devrettiği kolluk birimleridir.

2.2.2.1.4 Sınırdan Geri Çevrilmesi Gereken Yabancılardan Olmamak ve Hakkında Türkiye'ye Giriş Yasağı Bulunmamak

Türkiye'ye girişi yasaklanmış kişilerden olmamak şartına PK hükümleri kapsamında değinilmişti. YUKK'un yürürlüğe girmesi ile birlikte PK'nın 8. maddesi yürürlükten kaldırılmıştır[474]. Yabancıların sınır kapılarından girişine izin verilmediği haller YUKK'un 7. ve 9. maddeleri birlikte ele alınarak değerlendirilmelidir.

YUKK'un 7. maddesinde, "*Türkiye'ye girişlerine izin verilmeyecek yabancılar"* düzenlenmektedir[475]. Hükmün kapsamına giren kişilerin ülkeye girişine izin verilmeyecek ve bu kişiler ülke sınırlarından geri çevrilecektir[476]. Kanunda söz konusu kişiler üç grup olarak düzenlemektedir. İlk grup ülkeye giriş için aranan şartlarda eksiklik taşıyan veya ilgili şartları hileli yol ile elde etmiş olan yabancılardır. YUKK'un 7. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendine göre bu kişiler, "*pasaportu, pasaport yerine geçen belgesi, vizesi veya ikamet ya da çalışma*

---

[472] Uygulamada bandrol vizesi veya sınır vizesi için bkz. s. 35.

[473] YUKK'un 13. maddesinin 3. fıkrasına göre, söz konusu yabancılar bakımından vize verilmesine esas teşkil eden insani bir nedenin bulunması halinde kanunda aranan sağlık sigortası şartı bu kişiler bakımından aranmayabilir.

[474] Ülkeye girişinde sakınca bulunan kişilerin yetkili makamlarca ülkeye alınmamasına ilişkin PK hükmü yürürlükten kaldırılmıştır; ancak Avrupa Konseyi Üyesi Ülkeler Arasında Kişilerin Seyahatleri ile İlgili Avrupa Sözleşmesinin 6. maddesinde bu konuya ilişkin bir düzenleme yer almaktadır. Bu bakımdan Türkiye'nin Avrupa Konseyi üyesi devlet vatandaşlarını sakıncalı hallerde kabul etmeme yetkisi bulunmaktadır: Bkz. s. 50.

[475] YUKKY'nin 3. maddesinin 1. fıkrasının (ö) bendine göre, "Türkiye'ye girişine izin verilemeyecek yabancılar *kabul edilemez yolcu"* olarak düzenlenmektedir. Kabul edilemez yolcu ise, "*ülkeye giriş yapabilmek veya ülkeden transit geçebilmek için sınır kapılarına gelen ancak mevzuatta aranan koşulları taşımadığından ülkeye girişine ya da ülkeden transit geçişine izin verilmeyen kişi"* olarak tanımlanmaktadır.

[476] YUKK'un 7. maddesinin 2. fıkrasında sınırdan geri çevrilme bakımından yabancılara bazı güvenceler sağlanmaktadır. İlk olarak yabancının söz konusu durum hakkında yazılı şekilde bilgilendirilmesi öngörülmektedir. Ancak yapılan tebligatın dili bakımından herhangi bir düzenlemenin bulunmaması eleştirilmektedir: Teksoy, 2013: 892; YUKK'un 4. maddesine göre, sınırdan geri çevrilmesi gereken yabancının bu işlem sonucunda işkence, insanlık dışı muamele veya onur kırıcı ceza alması ihtimalinde geri gönderme yasağı uygulama alanı bulacaktır. Geri gönderme yasağının henüz ülkeye giriş yapmamış kişiler bakımından uygulama alanı bulup bulmayacağı tartışılabilir. Kanımızca insanlık dışı muamele, işkence gibi durumlarla karşılaşacak yabancının ülkeye giriş yapmamış olsa da geri gönderilememesi gerekir. Zira bu durumda esas alınması gereken kriter yabancının ülkeye giriş yapmış olup olmadığından ziyade insanlık suçu işlenmesinin engellenebilmesidir. Geri gönderme yasağı hakkında detaylı bilgi için bakınız: Allain, 2002: 533 vd.; Lauterpacht ve Bethlehem, 2003: 89 vd. (http://www.refworld.org/topic,50ffbce576f, 50ffbce5784,542cfe634,0,,,.html, erişim tarihi: 25.02.2016).

izni olmayanlar ile bu belgeleri veya izinleri hileli yollarla edindiği veya sahte olduğu anlaşılanlardır". Pasaport süresi ile ilgili YUKK'un 7. maddesinin 1. fıkrasının (b) bendine göre, "*vize, vize muafiyeti veya ikamet izin süresinin bitiminden itibaren en az altmış gün süreli pasaport veya pasaport yerine geçen belgesi olmayan"* kişilerin Türkiye'ye girişine izin verilemeyecektir[477]. Ülkeye girişte aranan vize şartının yerine getirilememesi halinde yabancının ülkeye alınması ancak muafiyet hallerinde mümkün olabilmektedir. YUKK'un 7. maddesinin 1. fıkrasının (c) bendine göre ise, muafiyet halleri de dâhil olmak üzere kendisine vize verilemeyecek yabancıların ülkeye girişine izin verilmeyecektir. Vize verilmeyecek kişilerden olup kendisine Bakanın onayı üzerine vize verilen yabancıların ülkeye herhangi bir engel bulunmamaktadır.

Türkiye'ye girişin yasak olduğu haller Kanunda iki başlık altında toplanabilir. İlki ülkeye giriş için henüz bir başvuruda bulunmamış ancak ülkeye girişi belirli hallerde yetkili makamlarca uygun görülmeyen kişilerin ülkeye girişi yasaklanmasıdır[478]. İkinci olarak ise haklarında sınır dışı kararı verilen kişilere yönelik olarak getirilen yasaklamadır[479]. YUKK'un 9. maddesine göre, ilk halde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kamu düzeni ve kamu güvenliği ya da kamu sağlığı açısından bir sakınca görmesi halinde yabancıların ülkeye girişini yasaklayabilmektedir[480]. Bu durumda yabancıların sınır kapılarına gelmesi veya ülkede bulunmasına gerek yoktur. Kanun metninde bu durum "*Türkiye dışında olup"* şeklinde ifade edilmiştir[481]. Yabancının ülkeye girişinin yasaklanması bakımından azami süre beş yıldır. Yasak kararının verilmesine esas teşkil eden nedenlerin kamu düzeni ve kamu güvenliği bakımından ciddi tehdit oluşturması halinde ise bu sürenin on yıl daha arttırılabileceği düzenlenmektedir[482]. YUKK'un 9. maddesinin 4. fıkrasına göre, ülkeye giriş yasağının vize ve ikamet süresinin ihlaline ilişkin olması durumunda yabancının ihlal davranışının yetkili makamlarca tespitinden önce valiliğe başvurması halinde sınır dışı etme kararı verilirse, bu

---

[477] Kanunun pasaport süresine ilişkin olan bu düzenlemesinin uygulanması Bakanlar Kurulu Kararıyla 31.12.2014 tarihine kadar ertelenmiştir (RG: 27.04.2014-28984).

[478] Çelikel ve Gelgel Öztekin, 2016: 88; Çiçekli, 2016: 79.

[479] Sınır dışı hakkında detaylı bilgi için bkz. Kabaalioğlu ve Ekşi, 2004: 503 vd.; Ekşi, 2016: 121 vd.; Çiçekli, 2016: 165 vd. ; Kibar Dardağan, 2012: 53 vd.

[480] Kanunda yer alan kamu düzeni ve kamu sağlığı bakımından sakınca görülen ifadesi idareye takdir hakkı vermektedir. Yabancılar hukuku alanında idarenin takdir yetkisi bulunmakla birlikte, yetkinin kullanılmasında sınırların objektif şekilde belirlenmesi ve bunun somut olaylara dayanması gerekmektedir. Bu bakımdan hükmün eleştirilebilir olduğu kanaatindeyiz. Benzer yönde görüş için bkz. Dardağan Kibar, 2013: 114; idarenin takdir yetkisini kullanması bakımından konumuzla ilgili Danıştay 10. Dairesi Kararları için bakınız: E. 4546, K. 251, T. 27.01.2000; E. 1998/7455, K. 2000/750: Kabaalioğlu ve Ekşi, 2004: 515-516.

[481] Bu bakımdan sınır dışı etme kurumu, yabancıların sınırdan geri çevrilmesi kurumundan farklıdır: Ekşi, 2016: 108.

[482] YUKKY'nin 8. maddesinin 2. fıkrasının (d) bendine göre, giriş yasağı süresinin beş yıl üzerine on eklenerek on beş yıl olarak uygulanacağı düzenlenmektedir.

karara dayanan ülkeye giriş yasağının süresi azami bir yıldır[483]. Kanunda kamu düzeni ve güvenliği sebeplerinin bulunması halinde yabancının ülkeye girişinde ek bir usul düzenlenmektedir. YUKKY'nin 3. maddesinin 1. fıkrasının (ü) bendine göre, ön izin şartı olarak adlandırılan bu kurum, "*ülkeye giriş için Genel Müdürlükten alınması zorunlu olan izin"* olarak tanımlanmaktadır.

YUKK'un 9. maddesinin 2. fıkrasına göre, yabancıların ikamet ve seyahat hakkına istisna getiren bir hal olarak sınır dışı kararı verilmesi durumunda[484], kural olarak yabancının Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından Türkiye'ye girmesi yasaklanır.

2.2.2.2 İkamet İzni Almış Olmak

Yabancılar vize veya vize muafiyetinden süresi veya 90 güne kadar ülkede kalmaları mümkündür. Bu sürelerden daha fazla ülkede kalmak istemeleri halinde kural olarak ikamet izni almaları gereklidir. Daha önce YİSHK'da düzenlenen ikamet ve seyahate ilişkin hükümler Kanunun yürürlükten kalkması[485] ile birlikte YUKK'un 19 ila 49. maddelerinde düzenlenmektedir. Çalışmanın bu kısmında ikamet izni zorunluluğu ve muafiyet halleri, ikamet izni çeşitleri gibi hususlar ele alınacaktır.

2.2.2.2.1 İkamet İzni Alma Mecburiyeti ve İstisnaları

2.2.2.2.1.1 İkamet İzni Alma Mecburiyeti

Türk hukukunda kabul edilen ikamet izni zorunluluğu YUKK'ta muhafaza edilmektedir[486]. YUKK'un 19. maddesinin 1. fıkrasına göre göre, "*Türkiye'de, vizenin veya vize muafiyetinin tanıdığı süreden ya da doksan günden fazla kalacak yabancıların ikamet izni almaları zorunludur"*. Örneğin elli gün süreli vizeye veya vize muafiyetine sahip yabancı elli gün süreyle ikamet izni almaksızın Türkiye'de kalabilecek; ancak bu sürenin sonundan itibaren Türkiye'de kalmak için ikamet iznine sahip olması gerekecektir. YUKK'un 19. maddesinin 1. fıkrasında, ikamet iznin kullanımı bakımından bir süre sınırı düzenlenmektedir. Buna göre, "*ikamet izni, altı ay içinde kullanılmaya başlanmadığında geçerliliğini kaybeder"*. İkamet iznine kanunda öngörülen sürelerden daha önce ikamet izni başvurusu yapılabilir mi sorusu akla gelmektedir. Bu husus YUKKY'nin 19. maddesinin 2. fıkrasında düzenlenmektedir. Buna göre, vizenin veya vize muafiyetinin tanıdığı süreden ya da doksan günden daha az süre Türkiye'de kalacak kişilere ikamet iznine başvuru imkânı tanınmıştır.

---

[483] YUKKY'nin 8. maddesinin 2. fıkrasının (c) bendine göre, vize, vize muafiyeti, çalışmama izni veya ikamet izni süresini on günden fazla aşan yabancılar için, ülkeden çıkış yaparken ilgili harç ve cezaların ödeme koşulu ile giriş yasağı kararı alınmayabilir.
[484] Konu hakkında genel bilgi için bkz. Çiçekli, 2016: 170-171; Çelikel ve Gelgel Öztekin, 2016: 124-125.
[485] YİSHK hükümleri YUKK'un 124. maddesine göre 11.04.2014 tarihinden itibaren yürürlükten kaldırılmıştır.
[486] Çiçekli, 2016: 93.

2.2.2.2.1.2 İstisnaî Hâller

Yabancılara kanunda düzenlenen bazı hallerde ikamet izni muafiyeti tanınabilmektedir. Kanunda düzenlenen bu haller vizeye ilişkin, göreve ilişkin, statüye ilişkin ve anlaşmalarla sağlanmış muafiyet halleri olarak incelenebilir[487]. Yabancıya tanınan vize muafiyetine daha önce değinilmişti. YUKK'un 20. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendine göre, vize muafiyetinin söz konusu olduğu hallerde veya vizeyle Türkiye'ye geliş durumunda doksan güne kadar olan süre boyunca yabancılar ikamet izninde muaf sayılmaktadır. Burada üst sürenin doksan gün olduğuna dikkat etmek gerekmektedir. Örneğin, yüz günlük vize süresi veya vize muafiyeti olan yabancı doksan günlük süre boyunca ikamet izninden muaf olacak ancak daha sonra vize süresi veya muafiyet süresi devam etmesine rağmen ikamet izni almak zorunda kalacaktır. YUKK'un 20. maddesinin 1. fıkrasının (b), (f) ve (g) bentlerine göre, TVK hükümleri gereğince kendisine mavi kart verilmiş kişiler, *"Vatansız Kişi Kimlik Belgesi"* sahibi olan kişiler[488], uluslararası koruma başvurusunda bulunan kayıt belgeli yabancılar, koruma başvuru için mülakatı tamamlanan "*Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi Kimlik Belgesi"* sahibi yabancılar ve mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma statüsü verilen kimlik sahibi yabancılara bu statüleri nedeniyle ikamet izninden muafiyet tanınmaktadır. YUKK'un 20. maddesinin 1. fıkrasının (c), (ç) ve (d) bentlerine göre, Türkiye'de uluslararası kuruluşların Türkiye kolunda çalışan yabancılar ve yabancı devletlerin temsilciliklerinde çalışan yabancılar ve bu kişilerin aileleri bulunmaktadır. Bu kişiler ve aileleri bakımından da görev süreleri boyunca ikamet izninden muaftırlar[489]. Uluslararası alanda kişilerin serbest dolaşımını sağlamak amacıyla anlaşmalar yapılmaktadır. Nitekim, devletin bu yetkisi YUKK'un 20. maddesinin 1. fıkrasının (e) bendinde açıkça düzenlenmektedir. Buna göre, Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olduğu anlaşmalarla ikamet izninden muaf tutulanlar Türkiye'de ikamet izni almaksızın oturabilmektedir[490].

---

[487] Çelikel ve Gelgel Öztekin, 2016: 99.

[488] YUKK'un 50. maddesinin 1. ve 2. fıkralarına göre, "*vatansızlığın tespiti Genel Müdürlükçe yapılır. Vatansız kişilere, Türkiye'de yasal olarak ikamet edebilme hakkı sağlayan 'Vatansız Kişi Kimlik Belgesi' düzenlenir. Hiçbir harca tâbi olmayan bu belge, kamet izni yerine geçer".*

[489] YUKKY'nin 20. maddesinin 1. fıkrasının (e) bendine göre, Türkiye'de yerleşik yabancı misyonlarda geçici bir süreyle görevlendirilip pasaportuna, Dışişleri Bakanlığı tarafından en fazla altı ay süreli ikamet izninden muafiyet sağlayan geçici görev şerhi tatbik edilen kişiler muafiyet kapsamına eklenmiştir.

[490] Türkiye çeşitli devletlerle ikamet ve seyahat anlaşmaları imzalamıştır: Türkiye ile Federal Almanya Arasında Münakit İkamet Mukavelenamesi (RG: 08.06.1927-605); Türkiye ile ABD Arasında Münakit İkamet Mukavelenamesi (RG: 09.06.1932-2120); Türkiye ile Çekoslovakya Arasında Münakit İkamet Mukavelenamesi (RG: 12.01.1928-786); Türkiye ile Irak Arasında Münakit İkamet Mukavelenamesi (RG: 09.06.1932-2120); Türkiye ile İran Arasında İmzalanan İkamet Mukavelenamesi (RG: 21.06.1937-3636); Türkiye ile İsveç Arasında Münakit İkamet Mukavelenamesi (RG: 14.08.1931-1864); Türkiye ile Macaristan Arasında Münakit İkamet Mukavelenamesi (RG: 18.06.1928-610); Türkiye ile Mısır Arasında İmzalanan İkamet Mukavelenamesi (RG: 25.06.1937-2640); Türkiye ile Danimarka Arasında İkamet, Ticaret, Seyrüsefain Muahedenamesi (RG: 24.06.1934-1528); Türkiye ile Norveç Arasında Münakit İkamet, Ticaret, Seyrüsefain Muahedenamesi (RG: 05.07.1932-2142); Türkiye ile Romanya Arasında Münakit İkamet, Ticaret, Seyrüsefain Muahedenamesi (RG:

Çalışma izni veya çalışma izni muafiyet belgesi sahibi yabancılar ile ilgili, Kanunda özel bir düzenleme yapılmıştır. YUKK'un 27. maddesinin 1. fıkrasına göre, "*geçerli çalışma izni ile 21.02.2003 tarihli ve 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkındaki Kanunun 10'uncu maddesine istinaden verilen Çalışma İzni Muafiyet Teyit Belgesi, ikamet izni sayılır"*. YUKKY'nin 20. maddesinin 1. fıkrasının (ğ) bendinde, Kanun hükmüne paralel olarak bu yabancılar ikamet izninden muaf kişiler kapsamında sayılmıştır.

2.2.2.2.2 İkamet İzni Çeşitleri

Yabancıların Türkiye'de ikametlerine esas sebepler farklılık gösterebilir. YUKK'un 30. maddesinde yabancıların Türkiye'de ikamet etmelerine esas sebeplere göre, altı ikamet izni türü düzenlenmektedir[491]. Bunlar; "*kısa dönem ikamet izni, aile ikamet izni, öğrenci ikamet izni, uzun dönem ikamet izni, insani ikamet izni ve insan ticareti mağduru ikamet iznidir"*[492]. Kanun sistematiğinde ikamet izni çeşitleri, her bir izne başvurabilecek kişiler, bu kişilerin yerine getirmesi gerekli şartlar ve ikamet izinlerinin taleplerinin hangi şartlarda ret, iptal ve uzatılmayacağına ilişkin hükümler düzenlenmiştir[493]. İkamet izinlerinde yetkili makamın takdir yetkisi bakımından farklılık bulunmaktadır. Örneğin kısa dönem ikamet izni ve aile ikamet izninde, iznin verilebileceği, öğrenci ve uzun dönem ikamet izninde ise iznin verileceği ifade edilmektedir[494]. Diğer iki tür olan insani ikamet izni ve insan ticareti mağduru

---

23.06.1930-1527); Türkiye ile Yunanistan Arasında Akdolunan İkamet, Ticaret, Seyrüsefain Mukavelenamesi (RG: 15.03.1931-1748); Türkiye ile Yunanistan Arasında İkamet, Ticaret, Seyrüsefain Muahedesine Müzeyyel İtilafnamesi (RG: 02.01.1935-2896); Türkiye ile Yunanistan Arasında Münakit İkamet, Ticaret, Seyrüsefain Mukavelenamesine Ek Anlaşma (RG: 05.02.1936-3224); Türkiye- KKTC Arasında İki Ülke Vatandaşlarına İlave Kolaylıklar tanınmasına İlişkin Anlaşma (RG: 06.01.2000-23928); Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Hükümeti arasında Vatandaşlarının Karşılıklı Seyahatlerine İlişkin Anlaşma (RG: 16.04.2004-25435) ve Tadiline İlişkin Protokol (RG: 05.01.2008-26747); Avrupa Konseyi üyesi ülkeler arasında İmzalanmış bulunan Kişilerin Seyahatlerine Dair Avrupa Sözleşmesi (RG: 01.11.1961-10972); Avrupa Konseyi Üyesi Ülkeler Arasında Gençlerin Kollektif pasaportla Seyahatlerine Dair Avrupa Sözleşmesi (RG: 13.10.1962-11231); Göçmen İşçinin hukukî Statüsü Hakkındaki Avrupa Sözleşmesi (RG: 27.01.1981-17233); Avrupa İkamet sözleşmesi (RG: 17.09.1989-20285); Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulün İlişkin Anlaşma (RG: 02.08.2014-29076); Mültecilerin Hukukî Durumuna Dair Sözleşme (RG: 05.09.1961-1098).

[491] YİSHK ikamet izni çeşitlerine ile ilgili hükümler içermemekte, bu boşluk genelgelerle düzenlenmekteydi. Bu bakıdan ikamet izni çeşitlerinin açıkça düzenlenmiş olması en önemli yeniliklerden biridir: Süral ve Ömeroğlu, 2015: 25. Eski uygulamayla ilgili olarak bkz. s. 42.

[492] YUKKY'un 27. maddesinin 2. fıkrasına göre, *"ikamet izni çeşitlerini verildikleri sürelerle düzenlemektedir. Düzenlemeye göre, ikamet izni çeşitleri şunlardır*:
a) Her defasında en fazla bir yıllık süreyle verilen Kısa Dönem İkamet İzni.
b) Her defasında en fazla iki yıllık süreyle verilen Aile İkamet İzni.
c) Öğrenim sürelerine göre verilen Öğrenci İkamet İzni.
ç) Süre sınırı olmaksızın verilen Uzun Dönem İkamet İzni.
d) Her defasında en fazla bir yıllık süreyle verilen İnsani İkamet İzni.
e) Başlangıçta otuz gün süreli olarak verilen ve toplam süresi üç yılı geçmeyecek şekilde her defasında en fazla altı aylık süreyle verilen İnsan Ticareti Mağduru İkamet İzni".

[493] Yabancıların ikametine ilişkin düzenlemenin YİSHK'ya kıyasla oldukça detaylı olduğu belirtilmektedir: Dardağan Kibar, 2013: 112 vd.; Erten, 2015: 19.

[494] Açıkgöz ve Ariner, 2014: 13.

ikamet izni ise başvuru gerekmeksizin re'sen düzenlenmektedir[495]. Çalışmamızda her bir ikamet izni türü Kanun sistematiğine uygun olarak incelenecektir.

2.2.2.2.2.1 Kısa Dönem İkamet İzni

Kanunda belirli bir süre (bir veya iki yıla kadar) ile sınırlı olan ve Türkiye'de bulunmalarına esas teşkil eden nedenlerin bulunması halinde yabancılara kısa dönem ikamet izni verilmesi öngörülmektedir. YUKK'un 31. maddesinin 2. fıkrasına göre, kısa dönem ikamet izni kural olarak her defasında birer yıllık sürelerle verilmektedir. YUKK'un 31. maddesinin 2, 3 ve 4. fıkralarına göre, yabancılara kısa dönem ikamet izni verilmesinde bir sınır bulunmamakta; ancak, Türkçe kursuna katılacak yabancılar için en fazla iki defa ve Türkiye'de yükseköğrenimini tamamlayan yabancılardan mezuniyet tarihinden itibaren altı ay içinde başvuranlar için bir defa ve en fazla bir yıl kısa dönem ikamet izni verilebilir.

2.2.2.2.2.1.1 Başvurabilecek Kişiler

Kanunda kısa dönem ikamet iznine başvurabilecek kişiler sınırlı sayıda düzenlendiği için bu nedenler haricinde bir yabancıya kısa dönem ikamet izni verilmesi mümkün değildir. Bu bakımdan idarenin takdir hakkı sınırlandırılmıştır.

Türkiye'ye "*bilimsel*[496] *araştırma amacıyla gelecek yabancıların"* bilimsel araştırma konusu ve bu çalışmayı Türkiye'de yapacaklarına ilişkin durumu belgelemeleri halinde kısa dönem ikamet izni verilmektedir. Yabancılara bu imkânın tanınmasında Türkiye'yi bilimsel araştırmalar bakımından daha tercih edilebilir bir merkez haline getirmek olduğu düşünülebilir. Akademik personel unvanına sahip, lisansüstü eğitim alan kişiler veya herhangi bir ulusal/uluslararası kurum/kuruluş ile bilimsel proje yürütenlerin bu durumu belgelemeleri mümkündür. YUKKY bilimsel araştırma amacıyla gelen kişilerin başvurularında izlenecek usul düzenlenmiştir[497].

---

[495] Erten, 2015: 22.

[496] Bilim, "*evrenin veya olayların bir bölümünü konu olarak seçen, deneye dayanan yöntemler ve gerçeklikten yararlanarak sonuç çıkarmaya çalışan düzenli bilgi, ilim"* olarak tanımlanmaktadır: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.56d70e969e7555.73478855 (erişim tarihi: 02.03.2016); Örneğin, arkeolojik kazı ve yüzey çalışmaları yabancılar ile bunların dışında kalan doğrudan araştırma, inceleme, çekim ve benzeri çalışmalar bilimsel araştırma kapsamında değerlendirilmektedir: www.goc.gov.tr/files/files/YABANCILAR(1)(1).pdf (erişim tarihi: 02.03.2016).

[497] YUKKY 28 maddesinin 1. fıkrasına göre, "*bilimsel araştırma amacıyla kısa dönem ikamet iznine ilişkin başvurularda;*

a) Bilimsel araştırma izne tabi ise ilgili kurum veya kuruluştan alınmış izin, izne tabi değilse araştırma konusuna ilişkin beyan istenir.

b) Arkeolojik ve yüzey araştırmaları dışında kalan araştırmalar için kurum veya kuruluşlar tarafından yabancının talebi, uygun görülen süre ve verilen izin yabancının bilgileri ile birlikte il müdürlüğüne gönderilir. Araştırma sonucunda hazırlanan raporlar yabancılar tarafından ilgili kurum ve kuruluşa bildirilir.

c) Arkeolojik kazılar ve yüzey araştırmaları amacıyla gelecek yabancılardan amacına uygun vize şartı aranır.

ç) Gerektiğinde araştırma konusu ve planına ilişkin bilgi ve belge sunulması istenir.

"Türkiye'de taşınmaz malı bulunan" yabancıların[498] tapu kayıtları ile malvarlıklarını belgelemeleri halinde ikamet iznine başvurmaları mümkündür. Taşınmaz mülkiyetini, arazi, bağımsız ve sürekli haklar ile kat mülkiyetine tâbi bağımsız bölümler oluşturmaktadır. Kanunda geçen "*taşınmaz mal"* ile neyin kastedildiğinin incelenmesi gerekmektedir. YUKKY bu konuya açıklık getirmektedir. YUKKY'nin 28. maddesinin 3. fıkrasına göre, bu şarta dayalı ikamet izni başvurusunda bulunabilmek için, taşınmazın konut olması[499] ve bu amaçla kullanılması gerekmektedir. Bu durumda ticarî kullanıma tahsis edilmiş birden fazla taşınmazı olan yabancının bu imkândan faydalanma olanağı bulunmamaktadır. İkamet izninin Türkiye'de malvarlığı edinmeye bağlanmasının altında ekonomik nedenlerin yattığı düşünülebilir. Taşınmaz malı bulunan yabancılara ikamet izni verilmesi ekonomik durumu iyi olan yabancıların sırf Türkiye'ye giriş için taşınmaz edineceği ve uzun süreler Türkiye'de kalacakları ve bunun taşınmaz mal fiyatlarını etkileyeceği gerekçesiyle eleştirilmiştir[500]. Yabancıların Kanunda yazılı diğer şartları da ikamet izni almak için dolaylı olarak sağlaması mümkündür. Ancak, taşınmazın değeri bakımından bir sınırlama söz konusu değildir. Türkiye'de edinilen cüzi değer taşıyan bir taşınmaza sahip yabancının ikamet izni talebinde idarenin takdir hakkının olması gerektiği kanısındayız.

Yatırımın artması ve buna bağlı olarak ekonominin gelişimi için, *"ticari bağlantı veya iş kuracak"* yabancılar, Türkiye'ye ticaret hayatı bakımından katkı yapacak kişiler olarak görülmektedirler[501]. Hüküm ticari bağlantı veya işin kapsamına yer vermemektedir. Düzenleme bakımından yurtdışında şirket sahibi olan yabancılar veya yurtdışında ticarî bir bağlantı olmadığı halde Türkiye'ye yatırım yapmak isten yabancılar bu kapsamda ele

---

d) Başka bir ikamet iznine sahip iken arkeolojik ve yüzey araştırmasına katılacak yabancıların talepleri ilgili kurumlar tarafından görüşleriyle birlikte Bakanlığa gönderilir".

[498] Yabancıların taşınmaz mal edinmeleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Yarar, 2014: 105 vd.; Ekşi, 2012d: 169 vd.

[499] YUKKY 28. maddesinin 3. fıkrasına göre, taşınmaz üzerinde paylı mülkiyet veya elbirliği mülkiyet hakkına sahip aile üyelerinin de kısa dönem ikamet izni için başvurması mümkündür. Böyle bir hakkı olmayan aile üyeleri ise taşınmazı ancak maddî dayanak olarak gösterebilecektir.

[500] Poyraz, 2015: 161.

[501] Türkiye'de çalışan yabancıların çalışma izinlerinin ikamet izni yerine geçmektedir. Bu durumda çalışma süresince çalışan kişinin ve bu kişiye bağlı olarak aile ikamet izni almış aile üyelerinin Türkiye'de ikamet etme imkânları bulunmaktadır. Yabancının çalışmasının iradî nedenler dışında iş kazası meslek hastalığı gibi durumlarda sona ermesi ve yabancı ve bu kişiye bağlı ikamet izni alan aile üyelerinin tekrar ikamet izni almak istemeleri halinde bu kişiler bakımından Kanunda bir düzenleme bulunmaktadır. İlgili kişiye sekiz yıl ikamet etmiş olması şartıyla uzun dönem ikamet izni verilebileceği düşünülebilirse de, bu sürenin tamamlanmamış veya kesilmiş olması halinde nasıl bir yol izleneceği sorusu akla gelebilir. Benzer olarak kişinin iş kazası veya meslek hastalığı sonucu hayatını kaybetmesi durumda bu kişiye bağlı olarak aile ikamet izni alan aile üyelerinin nasıl bir yol izlemesi gerektiği akla gelebilir. YUKK'un 34. maddesinin 7. fıkrasına göre destekleyicinin ölümü halinde aile fertlerine süre şartı aranmaksızın kısa dönem ikamet izni verilebileceğine değinmiştik. Ancak burada yabancıları daha fazla koruyucu hükümlere ihtiyaç olduğu kanısındayız. Nitekim, 1251/70 sayılı Tüzükte üye devlette çalışan işçinin ölümü anında sürekli ikamet hakkı şartlarını sağlayamamış olması halinde bazı şartların gerçekleşmesi koşuluyla aile bireylerine sürekli ikamet hakkı tanınmaktadır. Keza, 2004/38 sayılı Direktifi benzer şekilde üye devlette çalışan kişinin iş kazası ve meslek hastalığı nedeniyle hayatını kaybetmesi halinde öngörülen şartların varlığı halinde aile bireylerine sürekli ikamet hakkı tanınmaktadır.

alınabilir. Bir yabancının kendi ülkesi dışında yabancı bir ülkede iş kurması/yatırım yapması için o ülkenin, piyasa hacmi, ekonomik istikrarı, ticari dışa açıklığı gibi birçok unsuru[502] dikkate alması; gerektiğinde, ülkenin farklı bölgelerinde, belirli bir süre incelemesi (90 günden fazla) gerekebilecektir. Bu bakımdan söz konusu yabancılara ilişkin ikamet izninin düzenlenmesi yerindedir. YUKKY bu kişilerin başvurularında süre bakımından ayrıma gitmiştir. YUKKY'nin 28. maddesinin 4. fıkrasına göre, talep edilen ikamet izni süresinin üç ayın üzerinde olması halinde kişilerden, temas kuracağı kişi veya şirketlerin davet mektubu veya benzeri belgeler istenebilecektir.

"Hizmet içi eğitim programlarına"[503] katılacak yabancılar, ilgili kurum ve kuruluşun kendilerine davet gönderdi ise bu daveti veya başvuracak ise başvuru sürecine ilişkin belgeleri yetkili makama sunmak şartıyla ikamet izni talebinde bulunabilir. YUKKY'nin 28. maddesinin 5. fıkrasına göre, bu kişilerden programına katılacakları kurum veya kuruluştan eğitimin içeriği, süresi ve yeri gibi konularda bilgi ve belge istenmesini düzenlemektedir.

"Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olduğu anlaşmalar ya da öğrenci değişim programları çerçevesinde eğitim ve benzeri amaçlarla gelecek" yabancılar, öğrenci olarak gelmektedir; ancak, yükseköğrenimin tamamı değil yalnızca belirli bir kısmı için Türkiye'de bulunmaktadır. Bu nedenle söz konusu yabancılara öğrenci ikamet izni yerine kısa dönem ikamet izni verilmesi düzenlenmiş olabileceğini düşünmekteyiz. AB eğitim ve gençlik programları kapsamında gelen ancak üniversitelerde öğrenim veya staj görmeyecek kişiler bu kapsamda değerlendirilmektedir[504]. YUKKY verilecek ikamet izni süresinin eğitim süresini geçemeyeceğini amaca uygun şekilde düzenlemiştir. YUKKY'nin 28. maddesinin 6. fıkrasına göre, bu yabancılar için sağlık sigortası şartı ile ilgili öğrenci ikamet izni ile ilgili hükme göndermede bulunulmaktadır.

Kişilerin yabancı bir ülkede bulunma amaçlarının başında, turizm gelmektedir. YİSHK döneminde "*tarih, kültür ve güzel sanatlar şenlikleri ve festival, spor müsabakaları, kongre ve konferanslar, sergi ve panayırların"* turizm kapsamında değerlendirildiğini ve bu amaçlarla gelen yabancılara vize muafiyeti ve başvurmaları halinde kısa süreli ikamet izni verildiğine değinmiştik[505]. YUKK bu halleri tek tek saymamış; "*turizm amaçlı kalacaklar"*

---

[502] Karagöz, 2007: 938 vd.

[503] "*Okul öncesi öğretim, ilköğretim, ortaöğretim ve yüksek öğretim örgün eğitim sisteminin tamamı örgün eğitimi oluşturmaktadır. Bu eğitim çeşitleri dışında halk eğitim merkezlerinde açılan kurslar, pratik sanat okulları ile resmî ve özel kurumlar ve iş yerlerinde hizmet içi eğitim faaliyetleri yaygın eğitim sistemini oluşturur"*: Fidan, 2012: 4.

[504] www.goc.gov.tr/files/files/YABANCILAR(1)(1).pdf (erişim tarihi: 02.03.2016).

[505] Bkz. s. 42.

şeklinde ifade etmiştir. YUKKY turizm vizesinin kapsamını bu uygulamaya paralel düzenlediğine daha önce değinilmişti[506].

Yabancıların bir ülkeye sağlık hizmeti almak için gitmesi mümkündür. Nitekim, her ülkenin sağlık hizmet kalitesi farklılık göstermekte; bazı ülkeler tıp alanında bazı hastalıkların tedavisi bakımından daha gelişmiş olmaktadır. Kanun koyucu "*kamu sağlığına tehdit olarak nitelendirilen hastalıklardan birini taşımamak kaydıyla tedavi görecek"* yabancılara kısa dönem ikamet izni verilmesini düzenlemiştir. Bu noktada "*kamu sağlığına tehdit olarak nitelendirilen hastalıkların*" neler olduğuna değinmek gerekmektedir[507]. Bu hastalıklar AİDS, ebola, VH5N1 virüsü vb. olarak sayılabilir.

Yabancının tedavi için kısa dönem ikamet iznine başvurması bakımından, yalnızca hastalığının kamu sağlığına tehdit olarak nitelendirilmemesi sınırlaması öngörülmüş, kendi ülkesinde tedavi imkânının bulunup bulunmadığına değinilmemiştir. Bu durumda kısa dönem ikamet iznine esas teşkil eden tedavinin ne tür ve ağırlıkta hastalıklar için olduğu tartışılabilir. Bu noktada idarenin takdir yetkisinin bulunduğu söylenebilir. YUKKY genel olarak aranan sağlık sigortası, uygun barınma imkânı ve yeterli gelir şartlarına bu kişiler bakımından istisna getirmiştir[508].

Kanunda tedavi görecek yabancılar bakımından düzenleme yapılırken, bu kişilerin Türkiye'ye yalnız gelmeleri öngörülerek düzenleme yapılmış gibi görünmektedir. Nitekim tedavi görecek yabancının refakatçisine ilişkin olarak Kanunda herhangi bir düzenleme bulunmamaktaydı. Bu durumda hasta yakını aslında geliş amacı refakat olmasına rağmen diğer ikamet iznine başvuru nedenlerinden bir tanesinden faydalanmak zorunda kalacaktı. Tedavi amacıyla gelen kişiye refakat edilmesi gerekliliğinin olduğu hallerde, bu kişiler bakımından da bir düzenlemeye ihtiyacı bulunmaktaydı. YUKKY açıklanan ikamet izni talepleri dışındaki taleplerin turizm kapsamında değerlendirileceğini düzenlemiştir. Bu durumda tedavi amaçlı gelen kişinin refakatçisi bu kapsamda ikamet izni talep edebilecektir.

Türkiye'ye vize, vize muafiyeti veya doksan günden daha az süreli gelen yabancıların bu sürelerin sonunda haklarında verilen "*adli veya bir idarî karar veya talep"* nedeniyle Türkiye'de kalmaya devam etmeleri gerekebilmektedir. Bu durumda YUKKY'nin 28.

---

[506] Bkz. s. 85.

[507] Yabancıların ikamet ve seyahat hakkına dolaylı olarak kamu sağlığı gerekçesi ile sınırlama getirme konusunda Anayasada "*kamu sağlığının korunması"* sebebinin düzenlenmediğine daha önce değinilmişti. Bu bakımdan yapılan sınırlamalar anayasal temelden yoksun bulunmaktadır. Bkz. 1. Bölüm, § 2, VI A.

[508] YUKKY'nin 28. maddesinin 11. fıkrasına göre, "*kamu sağlığına tehdit olarak nitelendirilen hastalıklardan birini taşımayan ve sırf tedavi amacıyla Türkiye'ye gelmiş olan yabancıların kamu veya özel hastanelere kabulleri aranır. Bunlardan tüm tedavi masraflarını ödediklerini belgeleyenlerden sağlık sigortası şartı aranmaz. İkamet izinleri tedavi sürelerine uygun olacak şekilde düzenlenir. Tedavi süresince barınma, iaşe veya sağlığa ilişkin giderleri ilgili kamu kurum ve kuruluşlarınca karşılanan yabancılardan maddî imkânın tespiti ile geçerli sağlık sigortası şartı aranmaz. Gerektiğinde ilgili hastaneden veya kamu kurum ve kuruluşundan yabancının tedavisine ilişkin bilgi veya belge istenebilir".*

maddesinin 12. fıkrasına göre, bu yabancılara kısa dönem ikamet izni verilmesi düzenlenmekte; takdiren geçerli sağlık sigortası ile yeterli maddî imkâna sahip olma şartları aranmamaktadır.

Yabancıların aile ferdine bağlı olarak Türkiye'de ikamet etmesi halinde belirli şartların sağlanması koşuluyla aile ikamet izni almaları mümkündür[509]; ancak, aile ikamet iznine esas teşkil eden nedenin sona ermesi halinde yabancılara "*aile ikamet izninden kısa dönem ikamet iznine geçiş"* imkânı tanınmıştır. Bu husus YUKK'un 34. maddesinin 5, 6 ve 7. fıkralarında düzenlenmektedir. Buna göre, 3 yıldır Türkiye'de ikamet etmeleri koşuluyla 18 yaşını dolduran yabancı; üç yıldır Türkiye'de ikamet koşuluyla Türk vatandaşı ile evliliğin boşanma sonucu sona ermesi halinde yabancı[510]; süre şartı aranmaksızın destekleyicinin ölümü halinde bu kişiye bağlı aile ikamet izni olan yabancılara geçiş imkânı tanımaktadır.

Ulaşım imkânlarının gelişmesi sonucunda yabancı dil öğrenmek isteyen kişiler kendi ülkelerinde yabancı dil eğitimi veren bir kursa gitmek yerine, söz konusu dilin konuşulduğu ülkede eğitim almayı tercih etmeye başlamışlardır. Bu bakımdan ülkemize "*Türkçe öğrenme kursuna katılmak"* için gelen yabancılara kısa dönem ikamet iznine başvurma imkânı tanınmaktadır. Kanun, belirli miktar para karşılığında yalnız kursa kayıt ile yabancıya ülkede ikamet hakkı sağlaması nedeniyle suiistimal edilmeye müsaittir. Nitekim Kanun koyucu bu nedene dayalı verilebilecek ikamet iznini en fazla iki defa ile sınırlandırmıştır. Suiistimalleri önlemek amacıyla YUKK'un 28. maddesinin 13. fıkrasına göre, ikamet izninin kursun süresinin bir yıldan az olması halinde eğitim süresi ile sınırlı olması, kursun Milli Eğitim Bakanlığından izinli olması ve yabancının kursa başlama ve devam durumunun il müdürlüğüne bildirilmesi gerekmektedir.

"Kamu Kurumları Aracılığıyla Türkiye'de Eğitim, Araştırma, Staj ve Kurslara Katılacak" kişiler bakımından ikamet izni YUKKY'de bir yıl süre ile sınırlandırılmıştır. YUKKY'nin 28. maddesinin 14. fıkrasına göre, bu kişilerden kamu kurumlarınca karşılanması koşuluyla, barınma, geçimini sağlayacak maddî gelir ve sağlık sigortası talep edilmez.

Devletler ülkesinde yükseköğrenim gören yabancılara nitelikli eleman olmaları nedeniyle kendi iş piyasasına kazandırma amacıyla ülkede ikamet ve çalışma bakımından bazı kolaylıklar tanıyabilir. Nitekim "*Türkiye'de yükseköğrenimini tamamlayanlardan mezuniyet tarihinden itibaren altı ay içinde müracaat eden yabancıların"* kısa dönem ikamet iznine başvurmaları mümkündür. Böylelikle, yabancı Türkiye'de kalarak eğitimine lisansüstü alanda

[509] Aile ikamet izni aşağıda detaylı şekilde incelenecektir. Bkz. s. 101 vd.
[510] Yabancının aile içi şiddet mağduru olduğu mahkeme kararı ile tespit edilmişse, bu durumda üç yıllık süre şartı aranmaz.

devam etmek veya mezun olduğu iş kolunda iş bulmak için elverişli süreye sahip olmaktadır[511].

Kanunda düzenlemeyen bir durum olarak Türkiye'ye eğitim amacıyla gelen askerî personelin ailesi YUKKY'nin 28. maddesinin 15. fıkrasında düzenlenmiştir. Buna göre, bu kişilere aile ikamet izni verilmemesi halinde, kısa dönem ikamet izni verilebilecektir.

2.2.2.2.2.1.2 Şartları

Kısa dönem ikamet iznine başvuru şartları YUKK'un 32. maddesinde beş bent halinde düzenlenmektedir. Yabancının öncelikli olarak, yukarıda incelediğimiz kısa dönem ikamet izni verilmesine esas nedenlerden birine dayalı talebini belgelendirmesi gerekmektedir. Örneğin, Türkçe öğrenme kursu kaydı, taşınmazı bulunduğuna dair tapu belgesi gibi. Başvuruda bulunan yabancının Türkiye'ye girişine izin verilmeyecek yabancılardan olmaması gerekmektedir. Yabancının Türkiye'de ikamet edeceği süre boyunca "*genel sağlık ve güvenlik standartlarına uygun barınma"* imkânına sahip olması gerekmektedir. Yabancının ülke içinde bulunduğu yerin tespit edilebilmesi amacıyla kalacağı adresin bilgilerini vermesi ikamet izni başvuru şartı olarak düzenlenmektedir. Yabancıya ikamet izni verirken idarenin incelemesi gereken konulardan biri de yabancının adli sicil kaydıdır. Bu nedenle hakkında bilgi edinilmek istenilmesi halinde yabancının vatandaşı olduğu veya yasal olarak ikamet ettiği ülkenin yetkili makamları tarafından düzenlenen adli sicil kaydını yetkili makama sunması gerekmektedir[512].

2.2.2.2.2.1.3 Reddi, İptali ve Uzatılmaması

İkamet izni talebinin reddi; ikamet izninin uzatılmaması veya iptali sebepleri YUKK'un 33. maddesinde ortak olarak düzenlenmektedir. Öncelikle yukarıda değindiğimiz kısa dönem ikamet iznine "*başvuru şartlarının bir veya birkaçının yerine getirilmemesi veya daha sonradan ortadan kalkması"* hali düzenlenmektedir. Örneğin, pasaportunu hileli yolla edindiği tespit edilen yabancı tespit anı itibariyle Türkiye'ye girişine izin verilmeyecek yabancı statüsündedir. "*İkamet izninin veriliş amacı dışında kullanılması"* düzenlenen ikinci durumdur. Örneğin, ikamet izni talep anında kayıt yapılan Türkçe öğrenim kursuna hiç gidilmemesi ve Türkiye'de ikametin başka bir nedenle kullanılması gibi. Bir diğer husus, "*son bir yıl içinde toplamda yüz yirmi günden fazla süreyle yurt dışında kalınmasıdır"*. Son

[511] Açıkgöz ve Ariner, 2014: 14.

[512] Soyut bir neden olarak adli sicil kaydında yer alan daha önceki mahkûmiyet yabancıya ikamet izni verilmemesine gerekçe oluşturmamalıdır. Önceki mahkûmiyete neden olan suçun veya başka bir suçun işleneceğine ilişkin kuvvetli şüphenin bulunması ve bu şüphenin gerçek, mevcut ve yeterince ciddî tehdit içermesi gerekmektedir. Benzer bir düzenlemeye *2004/38 Sayılı Direktif* kapsamında değinilmiştir. Bkz s. 38.

olarak, yabancı hakkında sınır dışı kararı veya Türkiye'ye giriş yasağı kararının bulunmaması gerekmektedir.

2.2.2.2.2.2 Aile İkamet İzni

Toplumu oluşturan aile kavramı[513] geçmişten günümüze kadar farklı anlamlar kazanarak gelişmiştir[514]. Geleneksel anlayışa göre aile, doğum, evlilik veya evlat edinme ile akraba olan ve aynı evde yaşayan iki veya daha fazla kişidir[515]; ancak günümüzde bu tanımın unsurları aile kurabilecek kişilerin farklı cinsiyetten olabilmeleri, ailenin farklı şekil koşulları ile veya şekilsiz kurulabilmesi konularında farklılık göstermektedir[516]. Nitekim daha önce AB düzenlemeleri incelenirken aile tanımının kapsamının yapılan düzenlemeler ile genişletildiğine değinilmişti[517].

Aile kurumu gerek ulusal gerekse uluslararası alanda[518] korunmaktadır. AİHS'nin 8. maddesine göre, "*her kişinin aile yaşamına saygı gösterilmesi hakkına"* sahiptir[519]. EİHB'nin 12. maddesine göre, "*hiç kimsenin ailesine yönelik keyfi müdahalelere ya da onu ve şöhretine yönelik saldırılara maruz bırakılamaz"*[520]. Bu noktada devletlerin ailenin birliğine kanunî nedenler olmaksızın müdahale etmeme konusunda hem pozitif hem negatif yükümlülüğü bulunmaktadır[521].

---

[513] Anayasanın 41. maddesine göre, aile Türk toplumunun temeli olarak tanımlamaktadır.
[514] Aile tanımları hakkında detaylı bilgi için bkz. Könezoğlu, 2006: 2-6.
[515] Treuthart, 1990-1991: 69.
[516] Öztürk, 2015: 2.
[517] Bkz s. 60; Ayrıca AİHM kararlarında evliliğin yalnızca çekirdek aile olarak anlaşılmaması gerektiği diğer ilişki şekillerinin de aile kavramı içinde yorumlanması gerektiğini belirtmiştir: *Marchx v. Belgium,* No: 13.06.1979- 6833/74: Weisbrock, 2011: 142.
[518] Uluslararası alanda aile birleşiminin hukukî kaynaklarının büyük bir kısmını AİHM içtihatları oluşturmaktadır. AİHM'ye yapılan önemli başvurulardan biri Gül v. İsviçre davasıdır (19.02.1996-23218/94). Başvuru, İsviçre'de politik nedenlerle yaşayan baba ve tedavi amacıyla insani vize sahibi annenin, oğulları için aile birleşimi kapsamında yaptıkları başvurunun reddine ilişkindir. Mahkeme AİHS'nin 8. maddesi devletlere pozitif yükümlülük yüklemesinin yanı sıra, toplumun düzeni ile kişisel haklar arasında denge kurmayı sağlayacak bir takdir payı bıraktığını belirtmiştir. Başvuranların oğulları ile yalnız bu şekilde görüşebilecekleri ve aile hayatını geliştirebileceklerine dair gerekçeleri, babanın politik nedenlerle mülteci olması, annenin ise tedavi imkânlarının Türkiye'de bulunmamasına dair nedenlerin kişilerin aile birleşimine yeteri kadar engel oluşturmaması nedeniyle kabul görmemiştir. Bir diğer dava ise Ahmut v. Hollanda (28.1.1996-73/1995/579/665) davasıdır. Başvuru baba Ahmut'un, eski eşinin ölümü sonrasında, Morocco'da yaşayan ve artık sağlık durumu iyi olmayan babaanne tarafından bakılan, dokuz yaşındaki oğlu için aile birleşimi talebinin reddine ilişkindir. Mahkeme, Ahmut'un Hollanda'da yaşamayı tercih ederek oğlundan uzak yaşamaya karar verdiğini; bu nedenle, aile birleşimi talebinin reddinin onların aile birliğinde hiçbir değişiklik yaratmayacağını tespit etmiş ve herhangi bir ihlalin olmadığına karar vermiştir. Mahkemenin kararı Ahmut'un Hollanda'da tekrar evlendiğinin ve üç üvey çocuğu ile birlikte yaşadığının dikkate alınmaması nedeniyle eleştirilmiştir: Rohan, 2015: 362.
[519] Gemalmaz, 2010a: 11.
[520] Benzer düzenlemeler, 1966 tarihli Uluslararası Medenî ve Siyasî Haklar Sözleşmesinin 17. ve 23. maddesinde ve Uluslararası Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesinin 10. maddesinde, Amerikan İnsan Hakları Konvansiyonunun 17. maddesinde yer almaktadır. Göçmen İşçiler ve İşçilerin Ailelerinin Haklarının Korunmasına dair Uluslararası Konvansiyonun 44. maddesi işçilerin ailelerin, yasal olmayan müdahalelere karşı korunmasına ilişkin hususları düzenlemektedir Çocuk hakları Sözleşmesinin 9. ve 10. maddeleri çocuğun haklarının ailenin haklarına bağlı olması nedeniyle aile birleşimine kaynak olmaktadır: Rohan, 2015: 353-355.
[521] Rohan, 2015: 352-352.

Kişilerin vatandaşı olduğu ülkeden farklı nedenlerle ayrılması ve yabancı bir ülkede belirli bir süre bulunması veya sürekli olarak o ülkeye yerleşmesi durumunda, aile yaşamının devamının nasıl sağlanacağı sorusu akla gelmektedir. Ulusal mevzuatlarda ülkede yasal olarak bulunan yabancıların aileleri için kolaylık sağlayan hükümler kabul edilmektedir[522]. Yapılan düzenlemelerin temelinde "*ailenin birliği"* ilkesi yer almaktadır[523]. Ailenin birliği ilkesine dayanan "*aile birleşimi"* ise yabancıların vatandaşı olmadığı bir devlete giriş yapması ve ikamet etmesi durumunda eş ve çocukları dâhil olmak üzere diğer aile fertlerinin ilgili devlete giriş yapabilmesi ve ikamet edebilmesini talep etmesidir[524].

Devlet aile birleşimi konusunda yabancılara mutlak hak tanımamakta; ancak aile bireylerine bazı şartların yerine getirilmesi koşuluna aile birleşimine dayalı ülkeye giriş ve ikamet hakkı tanımaktadır[525]. Türk hukukunda aile birleşimi, yabancılara aile ikamet izni verilmesi yoluyla sağlanmaktadır. YUKK'un 34. maddesinin 2. fıkrasına göre, Aile ikamet izinleri her defasında en fazla iki yıl süre ile verilmektedir; yetkili makamların bu üst süre dışında destekleyicinin ikamet süresini dikkate almaları gerekmektedir.

Çalışmamızın bu kısmında ilk olarak aile ikamet iznine başvurabilecek kişiler[526] ve başvuru şartları ve hangi hallerde ikamet izninin verilmeyeceği veya iptal edileceği açıklanacak; daha sonra konu ile ilgili özel hallere değinilecektir.

2.2.2.2.2.2.1 Başvurabilecek Kişiler ve Gerekli Şartlar

Yabancı bir kişinin ailesi için destekleyici sıfatıyla aile birleşimi talebinde bulunabilmesi için öncelikle Kanunda öngörülen ikamet izinlerinden birine sahip olması, kendisine *mavi kart* verilmiş yabancılardan olması veya mülteci veya ikincil koruma statüsü sahibi olması gerekmektedir. Destekleyicinin bu statülerden birine sahip olması halinde ise, aile fertlerinin, aile ikamet izni için başvuru yapabilecek yabancılardan olması gerekir[527]. YUKK'un 34. maddesinin 1. fıkrasının (a), (b) ve (c) bentlerinde bu kişiler üç grup halinde düzenlenmektedir. Bunlar, destekleyicinin "*eşi, kendisinin veya eşinin ergin olmayan yabancı çocuğu; kendisinin veya eşinin bağımlı yabancı çocuğudur*". Örneğin, destekleyicinin veya eşinin çocuğu ifadesi geniş yorumlanarak tek başına evlat edindiği çocuk(lar); ergin olduğu

---

[522] Almanya'nın aile birleşimi ile ilgili başvuru şartları için bkz. http://atakum.almanyaailebirlesimi.net/ (erişim tarihi: 13.06.2015).
[523] Uluslararası düzenlemelerde aile birleşimi serbest dolaşım ve ailenin birliğinin bu hakla bağlantılı olması esas alınarak düzenlenmektedir: Lahav, 1997: 355.
[524] http://www.atakum.gov.tr/default_b0.aspx?content=101 (erişim tarihi: 03.03.2016).
[525] Aile birleşimi hakkında AB üyesi devletlerin uygulamaları hakkında bkz. 1. Bölüm, § 3, III A 5.
[526] YUKK'ta bu kişileri ifade etmek üzere *destekleyici* kavramı kullanılmaktadır.
[527] BM Yaşadıkları Ülkenin Vatandaşı Olmayan Kişilerin İnsan Hakları Bildirisi, hukuka uygun ikamet etmesi şartıyla yabancıya eşinin ve bakmakla yükümlü olduğu çocuklarının ilgili ile birlikte kalma hakkını düzenlemektedir. bkz. s. 60.

halde destekleyici veya eşinin bakımına muhtaç olduğu için bağımlı kabul edilebilecek çocuk(lar) bu kapsamda değerlendirilebilecektir. Kanunda geçen *eş* ve bu kişilerin birlikteliğini ifade eden *evlilik* ifadelerinin nasıl yorumlanacağı sorusu akla gelebilir[528]. Kanunda çocuk ifadesi geçmekte ancak evlatlık ifadesi geçmemekteydi. YUKKY'nin 30. maddesinin 11. fıkrasının (b) bendi konuyu düzenlerken bu eksikliği tamamlayarak kişilerin evlatlığını da kapsama dâhil etmiştir.

YUKK'un 35. maddesinin 3. fıkrasının (a), (b), (c), (ç) ve (d) bentlerine göre, ilgililer aile ikamet iznine başvurabilecek kişiler kapsamında olduklarını belgelemeli ve destekleyici ile birlikte yaşadığını veya yaşamak niyetinde olduğunu ortaya koymalı; başvuru nedeni evlilik ise evlilik aile ikamet izni almak için yapılmamış olmalı; eşlerden her birinin on sekiz yaşını doldurmuş olmalı; bu kişiler Türkiye'ye girişi yasaklı kişilerden olmamalıdır. Aile birleşimi konusunda AB 2003/86 sayılı Direktifte üye devletlere verilen yetki doğrultusunda genel şartlar dışında aranan özel şartlardan birinin asgari yaş sınırı olduğuna değinilmişti[529]. Bu şartın kabul edilmesinin nedeni ikamet iznine başvurma amaçlı olarak evliliklerin zorunlu şekilde yapılmasının önüne geçmektedir.

2.2.2.2.2.2.2 Destekleyicinin Yerine Getirmesi Gereken Şartlar

Aile ikamet izninde destekleyicinin yerine getirmesi gereken bazı şartlar bulunmaktadır[530]. YUKK'un 35. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendine göre, ilk şart ailenin geçinmesine ilişkin olarak belirli bir gelirinin bulunmasıdır. Kişi başı gelirin miktarı en az ailedeki fert başına asgari ücretin üçte birinden az olmamalıdır. Gelir şartının yabancının ailesine ikamet izni verilmesi için aranması, devletin maddî külfet altına girmek istememesinin bir sonucudur.

YUKK'un 35. maddesinin 1. fıkrasının (b) bendine göre, destekleyicinin yeterli gelire sahip olması dışında, "*genel sağlık ve güvenlik standartlarına uygun barınma imkânına* sahip olması; *tüm aile fertlerini kapsayan sağlık sigortası yaptırmış"* olması gerekmektedir. Bu

---

[528] AB düzenlemelerinde aile tanımının daha geniş olarak ele alındığı ve evlilik benzeri yaşam modeli olarak kayıtlı birlikteliklerin bu tanıma dâhil edildiğine daha önce değinmiştik: bkz. 1. Bölüm § 3 III A 5; Kanada'da aile birleşimindeki aile tanımı zamanla genişlemiş; evli çiftler dışında evlilik benzeri yaşam modellerini seçen kişilerin de destekleyici olabileceği kabul edilmiştir: McIntosh, 1988: 109, 111, 113; Amerika mültecilerin eşleri ve evli olmayan 21 yaşın altındaki çocuklarını aile birleşimi kapsamında kabul etmektedir; ancak aile birleşimi sürecinin belirli onaylanma süreçleri, belge teminin zorluğu, aile birleşimi için hukukî danışmanlık hizmetinin bulunmaması gibi nedenlerle yavaş işlediği belirtilmektedir: Haile, 2015: 276 vd.

[529] Yukarıda bkz. s. 60.

[530] YUKK'un 34. maddesinin 4. fıkrasına göre, *mülteciler ve ikincil koruma statüsü sahiplerinde bu koşulların aranmayabilir*.

şartta bir önceki gibi devletin maddî külfet altına girmek istememesi ile alakalıdır; AB'ye üye devletlerde benzer şekilde uygulanmaktadır[531].

Yabancıların Türkiye'ye gelmelerinden itibaren belirli bir süre geçmeden ailelerinin aile ikamet iznine başvurmaları mümkün değildir. Kanun koyucu bu süreyi "*en az bir yıl"* olarak belirlemektedir[532]. YUKK'un 35. maddesinin 1. fıkrasının (c) ve (d) bendine göre, destekleyici, "*Türkiye'de en az bir yıldır ikamet izni ile kalıyor* olmalı ve *adres kayıt sisteminde kaydı"* bulunmalıdır. YUKK'un 35. maddesinin 2. fıkrasına göre, Türkiye'de belirli bir süre kalmış olmak kuralının istisnası düzenlenmektedir. Buna göre, "*bilimsel araştırma amaçlı ikamet izni ya da çalışma izni olanlar"*, mavi kart sahipleri veya "*Türk vatandaşı ile evli yabancılar"* bakımından bir yıldır Türkiye'de ikamet etme şartı aranmayacaktır.

Yabancılara aile ikamet izni verilmesi aile bireyleri arasında saygıya dayalı sağlıklı bir birlikteliği gerektirmektedir. Bu bakımdan kanun koyucu YUKK'un 35. maddesinin 1. fıkrasının (c) bendinde, destekleyicinin başvuru tarihi itibariyle, beş yıl içinde aile düzenine karşı suçlardan herhangi birinden hüküm giymemiş olması; bu durumu adli sicil kaydıyla belgelemesi şartını düzenlemektedir[533]. TCK'nın aile düzenine karşı suçlar; TCK'nın 230. maddesinde birden çok evlilik, hileli evlenme, dinsel tören; TCK'nın 231. maddesinde çocuğun soybağını değiştirme; TCK'nın 232. maddesinde kötü muamele; TCK'nın 233. maddesinde aile hukukundan kaynaklanan yükümlülüğün ihlali ve TCK'nın 234. maddesinde çocuğun kaçırılması ve alıkonulmasıdır. Söz konusu hükümler incelendiğinde her bir suçun mağduru farklı kişi veya kişi grubudur. Kötü muamele suçunda, aile bağı olmayan ancak failin aynı konutta birlikte yaşadığı kişilerden her biri mağdur olabilmektedir[534]. Bu durumda, aile ikamet izni başvurusunda bulunması mümkün olmayan aile bireylerine karşı işlenen kötü muamele nedeniyle, destekleyicinin (fail) aile bireyleri aile ikamet iznine başvuramayacaktır. Örneğin, yabancının annesini/hizmetçisini evde aç bırakması nedeniyle kötü muamele suçundan ceza mahkûmiyetinin sona ermesi üzerine, Türkiye'de geçerli bir ikamet izni ile yaşadığını varsayalım. Kişinin yabancı eşi ve çocukları, bu mahkûmiyet nedeniyle aile ikamet

---

[531] 2003/86 sayılı Direktife göre, üye devletlerde sosyal yardım almaksızın kendisini ve ailesini geçindirme, genel sağlık ve güvenlik standartlarına uygun barınma imkânına sahip olma ve tüm aile bireylerini kapsayan sağlık sigortası yaptırmış olma şartlarına daha önce değinilmiştir: Yukarıda bkz. s. 60.

[532] YUKK'ta belirlenen süre 2003/86 sayılı Direktifte öngörülen sürenin aynısıdır.

[533] Aile düzenine karşı suçlar ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Tezcan vd., 2014: 794; Koca ve Üzülmez, 2015: 729.

[534] Aile düzenine karşı suçlarda aile kavramının dar veya geniş yorumlanması mümkündür. Dar yorumlanması durumunda ebeveynler, bunların çocukları, kardeşleri ve anne ve babaları düşünülebilecekken, geniş yorumlandığında evde kalan diğer uzak akrabalar ve kötü muamele suçu bakımından evde birlikte kalan hizmetçilerde aile kavramına dâhil edilebilir: Soyaslan, 2014: 585; benzer şekilde kötü muamele suçunda aynı evde kalan kişilerin aile olması veya akrabalık bağının bulunmasının gerekmediği belirtilmektedir: Özbek vd., 2015: 869.

iznine başvuramayacaklardır. Bu bakımdan yetkili makama takdir yetkisi verilmesinin yerinde olacağı kanısındayız.

2.2.2.2.2.2.3 Özel Durumlar

Türk hukukunda evlilik TMK'da düzenlenmekte; evlendirme memuru önünde yapılan bir akit olarak tanımlanmakta; evliliğin gerçekleştirilmesi için bazı şartlar aranmaktadır[535]. Bu şartlardan biri evlenme engellerinin (hısımlık, önceki evlilik ve akıl hastalığı) bulunmamasıdır. Türk hukukunda kabul edilen evlenme engellerinden önceki evlilik[536] bazı hukuk sistemlerinde evliliğe engel bir hâl olarak kabul edilmemektedir. Böylelikle bir hukuk sisteminin geçerli olduğu ülkede birden fazla kişi ile evli olan yabancının aile birleşimi gereğince aile bireylerinin ikamet izni talep etmesi durumunda nasıl bir yol izleneceği Kanunda düzenlenmektedir[537]. YUKK'un 34. maddesinin 2. fıkrasına göre, "*vatandaşı olduğu ülkenin hukukuna göre birden fazla eş ile evlilik hâlinde, eşlerden yalnızca birine aile ikamet izni verilir"*. Bu düzenleme ile Türk hukuk sisteminin aile kavramına verdiği anlama paralel düzenleme yapılmış ve tek eşlilik esas alınmıştır. Bunun yanı sıra, destekleyicinin aile ikamet izni verilmeyen eşinden olan çocuklarına da aile ikamet izni verilerek çocuğun yüksek menfaati korunmuştur. Ancak yabancının birden fazla eş ile evliliği halinde, ikamet izni verilecek eşin nasıl belirleneceği Kanunda düzenlenmemiştir. Bu durumda yetkili makamın izleyeceği usulün yönetmelikle düzenlenmesi gerektiği kanısındayız.

Çocuklara ilişkin bir diğer özel durum ise velayet hakkı olan ebeveynlerden birinin yurtdışında yaşaması halinde Türkiye'deki velayet sahibi ebeveynin çocuğuna ilişkin aile ikamet iznine başvurmasıdır. YUKK'un 34. maddesinin 3. fıkrasına göre bu durumda, "*Türkiye dışındaki varsa ortak velayeti bulunan anne veya babanın muvafakatinin alınır"*. Ortak velayet sahibi anne veya babanın muvafakat vermemesi halinde nasıl bir yol izleneceği Kanunda düzenlenmemektedir. Türk hukukunda ortak velayet yalnızca çiftlerin evli olmaları halinde mümkün iken, bazı ülkelerde çocuğun yararı gereğince boşanma halinde de mümkün olabilmektedir[538]. Böyle bir durumda çocuk üzerinde ortak velayete sahip olan ebeveynlerden birinin destekleyici sıfatıyla aile ikamet izni talebine diğer ebeveynin muvafakat etmemesi

---

[535] Evlenmenin gerçekleşmesi için gerekli şartlar ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Dural vd., 2014: 47 vd.; Kılıçoğlu, 2015: 44 vd.; Öztan, 2015: 125.

[536] TMK'nın 130. maddesine göre, "*yeniden evlenmek isteyen kimse, önceki evliliğinin sona erdiğini ispat etmek zorundadır*". TMK'nın 145. maddesinin 1. fıkrasının (b) bendine göre, "*eşlerden birinin evlenme sırasında evli bulunması"* mutlak butlan sebeplerindendir.

[537] 2003/86 sayılı Direktifin 4. maddesinin 4. fıkrasında benzer yönde bir düzenleme bulunmaktadır. Buna göre, çok eşlilik halinde destekleyicinin eşlerinden birinin üye devlette kendisiyle birlikte yaşıyor olması durumunda, üye devlet diğer eşler için aile birleşimine yetkili olmadığını gözetmek durumundadır.

[538] Boşanma halinde ortak velayet konusu 20 Yüzyıl başlarında henüz tartışma konusu değilken; 20 sonlarından günümüze kadar bazı ülkede tartışma konusu olmuş, bazı ülkelerde ise bu konuda kanunî düzenleme yapılmıştır: Bingöl, 2014: 286; Glisan Gourly, 1982-1983: 162-164; Serdar, 2008: 155; Öztan, 2006: 252.

üzerine mahkemeye başvurulabilir[539]. YUKK'un 34. maddesinin 4. fıkrasına göre, genel kural kapsamında veya yukarıda değinilen özel haller kapsamında çocuklar için alınan ikamet izni çocuğa, "*on sekiz yaşına kadar, öğrenci ikamet izni almaksızın ilk ve ortaöğretim kurumlarında eğitim hakkı sağlamaktadır"*.

Destekleyiciye bağlı olarak aile ikamet izni alan yabancı eşin boşanması; destekleyicinin ölümü üzerine bu kişiye bağlı aile ikamet izni alanların durumu ve aile ikamet izni sahibi çocuğun 18 yaşını doldurması durumu Kanunun 34. Maddesinin 5., 6. ve 7. maddelerinde özel olarak düzenlenmektedir. Buna göre, bu kişilere belirli şartlarla veya şarta tâbi olmaksızın kısa dönem ikamet izni verilmektedir[540].

Aile ikamet izni talepleri, destekleyici ile ikamet iznine başvuracak yabancıların aile olduğu varsayımına dayanmaktadır; ancak aile ikamet izninin diğer ikamet izinlerine göre yabancıya daha elverişli bir başvuru yolu oluşturması nedeniyle kişilerin kanunî düzenlemeyi kötüye kullanma ihtimalleri de söz konusudur[541]. Nitekim yabancıların anlaşmalı evlilik yaparak aile ikamet iznine başvurmaları YUKK'un 37. maddesinin 1 ve 2. fıkralarında düzenlenmektedir[542]. Buna göre, aile ikamet izni verilmesi veya uzatılması taleplerinde ve bu taleplerin olumlu cevaplanması üzerine ikamet izni süresince valiliklerin evliliklerin sırf ikamet izni için anlaşmalı şekilde yapıldığına dair makul şüphe[543] varsa yetkili makamın bu durumu denetleme yetkisi bulunmaktadır[544]. Yapılan incelemeler[545] sonucunda evliliğin

---

[539] Benzer bir düzenleme TVK'nın 20. maddesinin 2. fıkrasında düzenlemektedir. Buna göre, Türk vatandaşlığını kazanan kişinin çocuğunun da bu kişiye bağlı Türk vatandaşlığını kazanabilmesi için velayet sahibi olan diğer ebeveynin izninin gerekmektedir; eşin muvafakat etmemesi halinde ise hâkim kararı alınabilmektedir.

[540] Bu konu kısa dönem ikamet izni başlığında incelenmiştir. Bkz s. 95.

[541] Çiçekli, 2016: 101-102.

[542] Söz konusu düzenleme 2003/86 sayılı Direktife paralellik göstermektedir. Ancak düzenlemede evlilik dışında evlatlık ilişkisinin de aile birleştirilmesi için yapılabileceği öngörülmüş ve devletlere evlilik, kayıtlı birliktelik ve evlatlık ilişkisinin gerçekliğini araştırma imkânı tanınmıştır. Bkz s. 60.

[543] Kanunda geçen makul şüphenin kapsamına nelerin gireceği YUKKY'nin 34. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenmiştir. Buna göre, "*aşağıdaki durumların bir veya bir kaçının varlığı halinde evliliğin sırf ikamet izni alabilmek amacıyla yapıldığı yönünde makul şüphe olduğu kabul edilir ve araştırma yapılır:*
a) Eşlerin aynı konutta yaşamaması veya evliliğin aile birliği içinde devam etmediği yönünde ihbar ya da şikâyetin bulunması.
b) Eşlerin konuştuğu ortak bir dilin olmaması.
c) Eşler arasında makul olmayan yaş farkının olması.
ç) Yabancının vize veya ikamet izni ihlallerinde bulunması.
d) Eşlerin evliliğin anlaşmalı olduğunu beyan etmesi.
e) Eşlerden biri hakkında geçimini meşru olmayan yollardan sağlamaktan veya izinsiz çalışmaktan işlem yapılmış olması.
f) Ailenin geliri ile yaşam standardının uygun olmaması".

[544] TVK hükümlerine göre, Türk vatandaşlığının evlenme yoluyla kazanılmasında, yetkili makamın benzer şekilde evliliğin vatandaşlık kazanmak amacıyla yapılıp yapılmadığını araştırma yetkisi bulunmaktadır. Böyle bir tespitin yapılması durumunda kişinin vatandaşlığa alınma başvurusu reddedilecektir. Vatandaşlık ve yabancılar hukuku alanında hak kazanmak için yapılan evliliklerin butlanı konusunda tartışma bulunmaktadır; ancak TMK'da butlan sebepleri (önceki evlilik, evlenme sırasında ayırt etme gücünden yoksunluk, akıl hastalığı ve hısımlık) sınırlı olarak (*numerus clauses)* düzenlenmektedir. Hâkimin bu sebepler dışında başka bir sebebe dayanarak evlenmenin butlanına karar vermesi mümkün değildir. Nitekim kişilerin evlenmesine temel olan

ikamet izni alabilmek için yapıldığının yetkili makamca[546] tespiti halinde ikamet izni talebi reddedilir, uzatılmaz veya varsa iptal edilir[547].

Kanunda destekleyici ile ikamet izni talep eden yabancı arasındaki aile bağını oluşturan evliliğin boşanma veya ölüm nedeniyle sona ermesi halinde yabancı eşe kısa dönem ikamet iznine geçiş imkânının tanındığına değinmiştik. Söz konusu evliliğin butlan sebebiyle sona ermesi halinde ise özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu durumda Kanun hükmü gereğince verilen ikamet izninin iptali gerekecektir. Butlan kararının, kişilerin uzun yıllar ülkede ikamet etmesi sonrasında verildiği varsayımında, hayat ilişkilerinin başka bir ülkede artık devam edemeyeceği ve kişilerin ülkeye uyum sağladığı durumda, en azından bu şekilde ülkeye uyum sağlamış ve belirli bir süredir aile ikamet izni ile ikamet etmekte olan iyi niyetli eş bakımından kısa dönem ikamet iznine geçiş imkânının tanınması gerektiği kanısındayız[548].

2.2.2.2.2.2.4 Reddi, İptali veya Uzatılmaması

Aile ikamet izni başvurusu yapan aile fertleri ve destekleyicinin bazı şartları yerine getirmesi gerekmektedir. Bu şartların sağlanamaması veya sağlanan şartların sonradan ortadan kalkması YUKK'un 36. maddesinin 1. fıkrasının (a), (b), (c), (ç) ve (d) bentlerinde düzenlenmektedir. Buna göre, "*Kanunda düzenlenen şartların karşılanmaması* veya *ortadan kalkması*; *bu şartların ortadan kalktıktan sonra kısa dönem ikamet izni verilmemesi; yabancı*

---

kişisel amacın (saik) hukuk düzeni bakımından bir önemi bulunmamaktadır. Örneğin, bir kişi ile güzel olduğu için veya zengin olduğu için evlenilmesi durumunda olduğu gibi: Erten, 2014: 254 vd.; İngiltere'de evliliğin temel amacının İngiltere'ye yerleşme olduğunun tespiti halinde kişinin ülkeye giriş ve ikametine izin verilmemekteydi. Bu uygulama başlıca amaç kuralı (primary purpose rule) olarak adlandırılmaktadır. Bu konuda AİHM tarafından ihlal kararları verilmesi üzerine uygulamaya son verilmiştir Süral ve Ömeroğlu, 2015: 25'den naklen.

[545] Evliliğin ikamet izni almak için yapılıp yapılmadığının tespitinde yetkili makamın dikkate alacağı hususlar YUKKY'nin 34. maddesinin 2. fıkrasında düzenlenmektedir. Buna göre, *"araştırmada insanları rahatsız edici ve onur kırıcı davranışlardan kaçınılır. Özel hayatın gizliliği ve konut dokunulmazlığının ihlal edilmemesi için gerekli tedbirler alınır. Eşlerle ayrı ayrı ve birlikte görüşülür. Eşler görüşme davetine uymakla yükümlüdür. Paylaşılmış sorumlulukların olup olmadığı tespit edilir. Yakın komşu, adres çevresi veya aile üyelerinden bilgi alınır. Mahalli birimlerden bilgi alınır. Bu birimler, bilgi ve belge taleplerini derhal yerine getirir. Araştırma sırasında sosyolog, sosyal çalışmacı, psikolog veya diğer meslek mensuplarından faydalanılabilir. Araştırmaya kolluk personelinin refakat etmesi istenebilir. Bakanlıkça belirlenecek diğer hususlara dikkat edilir"*.

[546] Evliliğin ikamet izni için yapılıp yapılmadığını inceleyecek makam Kanunda düzenlenmemekteydi. YUKKY'nin 34. maddesinin 3. fıkrasında bu konuda bir komisyon kurulmasını ve karar alma usulünü düzenlemektedir. Buna göre, "*evliliğin sırf ikamet izni almak amacıyla yapılıp yapılmadığının değerlendirilmesi ve tespiti için il müdürlüğü temsilcisi başkanlığında aile ve sosyal politikalar il müdürlüğü, il nüfus ve vatandaşlık müdürlüğü ve il emniyet müdürlüğünden birer temsilcinin katılımıyla en az bir kadın üyenin de bulunduğu komisyon oluşturulur. Komisyon, kararlarını salt çoğunlukla alır. Oyların eşitliği halinde komisyon başkanının kullandığı oy yönünde çoğunluk sağlanmış sayılır. Komisyona diğer kurumlardan temsilciler de davet edilebilir"*.

[547] YUKK'un 37. maddesinin 3. fıkrasına göre, bu şekilde iptal edilen ikamet izni, Kanunda öngörülen ikamet izin sürelerinin toplanmasında hesaba katılmayacaktır.

[548] Zira TVK'nın 16. maddesinin 3. fıkrasına göre, evlenme yoluyla bir yabancının Türk vatandaşlığını kazanması halinde evliliğin butlan kararı ile sona ermesinde iyi niyetli kişinin (eşin evlenme sırasında, evlenmeyi batıl kılan bir sebebin bulunduğunu bilmemeleri ve gerekli özeni göstermelerine rağmen bunu öğrenememiş olmaları) Türk vatandaşlığı korunmaktadır. Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Nomer, 2014: 95 vd.; Doğan, 2015: 84; Güngör, 2015: 17.

hakkında geçerli sınır dışı etme veya Türkiye'ye giriş yasağı kararı bulunması[549]*; aile ikamet izninin veriliş amacı dışında kullanıldığın tespit edilmesi* veya *son bir yılda yüz seksen günden fazla süreyle yurt dışında kalınması"* halinde ikamet izni talebi reddedilir, uzatılmaz veya varsa iptal edilir.

2.2.2.2.2.3 Öğrenci İkamet İzni

2.2.2.2.2.3.1 Kapsamı, Şartları ve Sağladığı Haklar

Öğrenci ikamet iznine başvurabilecek kişilerin kapsamı YUKK'un 38. maddesinin 1. ve 2. fıkrasında düzenlenmektedir. Buna kişiler *"Türkiye'de bir yükseköğretim kurumunda*[550] *ön lisans, lisans, yüksek lisans ya da doktora eğitimi görecek yabancılar"*[551] ve "*Bakımı ve* velileri veya yasal temsilcilerinin muvafakati olması şartıyla *masrafları gerçek veya tüzel kişi(ler) tarafından karşılanmak* şartıyla ise *ortaöğretim kurumlarında eğitim görecek"* yabancılardır[552].

Ülkemize eğitim amacıyla gelen yabancının aile fertlerinin durumu YUKK'un 38. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenmektedir. Buna göre, "*öğrenci ikamet izni, öğrencinin anne ve babası ile diğer yakınlarına, ikamet izni alma konusunda hiçbir hak sağlamaz"*. Hüküm incelendiğinde, yabancı öğrencinin aile fertleri bakımından aile ikamet izninin söz konusu olup olmayacağı sorusu akla gelebilir[553]. Açık düzenleme karşısında öğrencinin destekleyici sıfatıyla aile fertlerinin ikamet izninde dikkate alınmayacaktı. Ancak yabancının evli olduğu, çocuklarının bulunduğu ve lisans, yüksek lisans ve doktora öğrenimini Türkiye'de yapmak

---

[549] Destekleyicinin aile bireyleri hakkında sınır dışı kararı verilirken, kişinin içinde bulunduğu durumun aile birleşimi kuralları göz önüne alınarak değerlendirilmesinin gerektiği kanısındayız. Nitekim Avrupa İkamet Sözleşmesine Ekli Protokolün 3. maddesine göre, taraf devletlerin kendilerine verilen yetkiyi kullanırken aile bağlarını esas almakla yükümlüdürler: Bkz. s. 52.

[550] Öğrenci ikamet iznine sahip yabancının, üniversite, fakülte veya bölüm değişikli ve kayıt dondurması YUKKY'nin 35. maddesinin 12. fıkrasının (a) ve (b) bentleri ile 13. fıkrasında düzenlemektedir. Buna göre, "*aynı öğretim kurumunda fakülte veya bölüm değişikliği ile aynı ilde öğretim kurumu değişikliği durumunda öğrenciliğe ara verilmemesi ve süresinde bildirimde bulunulması kaydıyla mevcut ikamet izni geçerliliğini korur. İkamet izni öğrenim süresinden kısa ise iznin bittiği tarihten itibaren öğrenim süresi kadar uzatılır. Farklı bir ilde öğrenime devam edilecek olması durumunda öğrenime devam edilecek il valiliğince mevcut ikamet izni kesilerek yeni öğrenim süresi kadar ikamet izni düzenlenir. Yükseköğrenim öğrencisinin kayıt dondurması durumunda kayıt dondurma tarihinden itibaren ikamet izni kesilir".*

[551] YUKKY'nin 35. maddesinin 4. fıkrasına göre, öğrenci ikamet izni verilmesinde öğrenim süresi dikkate alınmaktadır. İlk ve orta derecede öğrenim kurumlarında eğitim alan öğrencilere "*birer yıllık sürelerle öğrenci ikamet izni"* verilmektedir. Diğer öğrenciler bakımından öğrenim süresi düzenlenmemektedir; ancak "*öğrenim süresi bir yıldan kısa ise öğrenci ikamet izninin öğrenim süresini aşmayacağı"* düzenlenmektedir.

[552] YUKKY'nin 35. maddesinin 2. fıkrasına göre "*Türkiye'den yapılacak başvurularda ilk ve orta derecede öğrenim görecek yabancılardan amacına uygun vize şartı"* aranacağı düzenlenmektedir.

[553] Bu konuda AB 93/96 sayılı Direktifi (OJ: 18.12.1993-L 317) öğrencinin eş ve çocuklarının, öğrencinin ikamet hakkına dayanarak ikamet başvurusunda bulunması imkânını sağlamaktaydı. 93/96 sayılı Direktifin kapsamına vatandaşı olduğu üye devletten farklı bir üye devlette eğitim amacıyla bulunan öğrenciler girmektedir. Öğrencinin eş ve çocuklarının bulunması hâlinde, bu kişilerde öğrencinin ikamet hakkına dayanarak ikamet etme hakkından faydalanacaklardır. Eş ve çocuklar bakımından ikamet hakkının söz konusu olabilmesi için bu kişilerin geçiminin öğrenci tarafından sağlanabilmesi ve kişilerin hastalık sigortasına sahip olması gerekmektedir.

istediği varsayımında, yabancı öğrencinin öğrenim süresi en azından on yıl sürebilecekti. Ayrıca yabancı öğrenci aile ikamet izninde dikkate alınacak gelirden daha fazlasına ve genel sağlık ve güvenlik standartlarının üzerinde bir barınma imkânına sahip olabilir[554]. Bu durumda istisnai koşullar dikkate alınmaksızın tüm yabancı öğrencilerin aile fertleri bakımından yapılan düzenlemenin uygun değildi. YUKKY bu konuda eksikliği tamamlamaktadır. YUKK'un 35. maddesinin 6. fıkrasına göre, "*öğrenci ikamet izinleri, öğrenciye, yalnızca eş ve çocuklarının aile ikamet izni başvurularında destekleyici olabilme hakkı sağlar. Diğer yakınlarına ikamet izni alma konusunda hiçbir hak sağlamaz"*.

YUKK'un 39. maddesinin 1. fıkrasının (a), (b) ve (c) bentlerine göre, Öğrenci ikamet izni başvurusunda yabancının öğrenimine dair bilgi ve belgeleri ibraz etmesi; Türkiye'ye girişi yasaklanmış kişilerden olmaması ve Türkiye'de kalacağı adresin bilgilerini vermesi gerekmektedir.

Öğrenci ikamet izni sahibi yabancı belirli bir süre ülkede ikamet ettikten sonra çalışma hakkına da sahiptir. YUKK'un 41. maddesinin 1. fıkrasına göre, "*Türkiye'de öğrenim gören ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencileri, çalışma izni almak kaydıyla çalışabilir"*. Çalışma hakkı bakımından doktora öğrenimi dışında kalan hallerde bazı sınırlamalar kabul edilmektedir[555]. Aynı fıkraya göre, "*ön lisans ve lisans öğrencileri için çalışma hakkı, ilk yıldan sonra başlar ve haftada yirmi dört saatten fazla olamaz"*.

2.2.2.2.2.3.2 Reddi, İptali veya Uzatılmaması

Kanunda düzenlenen hallerde öğrenci ikamet izni talebi ve uzatma talebi reddedilir; verilmiş ise iptal edilir. YUKK'un 40. maddesinin 1. fıkrasının (a), (b), (c) ve (ç) bentlerine göre, bu haller, "*gerekli şartların karşılanmaması veya ortadan kalkması; öğrenimin sürdürülemeyeceği konusunda kanıtların ortaya çıkması[556]; ikamet izninin veriliş amacı dışında kullanılması veya yabancı hakkında sınır dışı etme kararı veya Türkiye'ye giriş yasağı bulunmasıdır*".

---

[554] Zira aşağıda da değineceğimi üzere, doktora öğrencisi olan yabancıların çalışma hakkı tanınması bakımından belirli bir süre ikamet koşulu ve çalışma süresi bakımından sınırlama söz konusu değildir.

[555] Ön lisans ve lisans öğrencilerinin çalışmasına ilişkin yetkili makam hakkında Kanunda özel düzenleme bulunmaktadır. YUKKY'nin 41. maddesinin 2. fıkrasına göre, "*ön lisans ve lisans öğrencilerinin çalışma hakkına ilişkin usul ve esaslar, Göç Politikaları Kurulunca belirlenecek esaslar çerçevesinde Bakanlık ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından müştereken düzenlenir"*.

[556] Böyle bir düzenleme yapılmasının amacı, sırf öğrenci ikamet izni alabilmek amacıyla bir öğretim kurumuna kayıt yaptırıp devam etmeyerek, yabancıya tanınan hakkın kötüye kullanılmasını engellemektir. Zira Türkiye'de alınan ön lisans ve lisans eğitiminde mezuniyet için belirlenen süre normal eğitim süresinden daha fazladır: 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanununun 44. maddesinde değişiklik Yapan 6569 sayılı Kanunun 28. maddesi (RG: 26.11.2014-29187).

2.2.2.2.2.4 Uzun Dönem İkamet İzni

Devlet ülkesinde uzun süreler ikamet eden yabancıya ve bu sürede ülkeye uyum gösterdiğini varsayarak, ülkeye giriş, ikamet, çalışma hakkı gibi birçok konuda kolaylık sağlamaktadır. Türk hukukunda da Kanunda öngörülen süre boyunca Türkiye'de ikamet etmiş yabancılara uzun dönem ikamet izni ve buna bağlı bazı haklar tanınmaktadır.

2.2.2.2.2.4.1 Başvurabilecek Kişiler

Kanun uzun dönem ikamet iznine başvurabilecek yabancılara bir sınırlama getirmemiştir; ancak YUKK'un 42. maddesinin 2. fıkrasına göre, mülteci şartlı mülteci ve ikincil koruma statüsü sahipleri ile insani ikamet izni sahiplerine ve geçici koruma sağlananlara uzun dönem ikamet iznine geçiş imkânı tanınmamaktadır.

YUKK'un 42. maddesinin 1. Fıkrasının (a) bendine göre, uzun dönem ikamet iznine başvurabilecek kişiler "*Türkiye'de kesintisiz sekiz yıl ikamet izniyle kalmış olanlar* ve *Göç Politikaları Kurulunun belirlediği şartları taşıyanlar"* olmak iki gruptan oluşmaktadır.

YUKK'ta kabul edilen sekiz yıllık süre 2003/109 sayılı AB Direktifinde kabul edilenden daha uzundur[557]. Ancak AB üyesi ülkelerde ikamet başvurularının daha sıkı denetlenmesi ve Türkiye'ye Avrupa'ya kıyasla daha fazla düzensiz göçmen gelmesi nedeniyle sürenin uygun olduğu kanısındayız.

2.2.2.2.2.4.2 Şartları

Uzun dönem ikamet iznine süre şartlı başvuracak yabancıların bazı şartları yerine getirmesi gerekmektedir. İlk şart uzun dönem ikamet iznine başvuruya temel teşkil eden sekiz yıllık ikamet süresidir. Bu noktada Kanunda kabul edilen sekiz yıllık kesintisiz ikamet süresinin nasıl hesaplanacağı sorusu akla gelmektedir. Kanunda tüm ikamet izinlerini kapsayacak şekilde "*İkamette Kesinti"* başlığı altında genel bir düzenleme bulunmaktadır[558]. YUKKY uzun dönem ikamet iznine başvuruda kesintisiz ikamet süresinin nasıl hesaplanacağı

---

[557] Genel olarak uzun dönem ikamet izninde aranan şartlar söz konusu direktife paralellik göstermektedir: Dardağan Kibar, 2013: 117.

[558] YUKK'un 28. maddesinin 1. fıkrasına göre, "*bu Kanun hükümlerinin uygulanmasında; zorunlu kamu hizmeti, eğitim ve sağlık nedenleri hariç, bir yılda toplam altı ayı geçen veya son beş yıl içinde toplam bir yılı aşan Türkiye dışında kalışlar ikamette kesinti sayılır"*. İkamette kesinti olması durumunda süre hesabı aynı maddede düzenlenmektedir. Buna göre, ikamet süresinde kesintisi olanların ikamet izni başvurularında veya başka bir ikamet iznine geçişlerinde, önceki izin süreleri hesaba katılmaz. Örneğin, 01.01.2010 tarihinde ikamet izni ile Türkiye'de ikamet etmeye başlayan yabancının 01.02.2010-01.06.2010 tarihleri arasında Almanya'da iş amacıyla bulunması; 01.09.2012- 01.12.2012 tarihleri arasında İsviçre'de tatil yapması; 01.06.2014-01.11.2014 halinde son beş yıl içinde toplam bir yıllık süresi dolduğu için, 01.11.2014 tarihinde bir yıllık sınır aşılmış olacak ve bu tarihten önceki ikamet süreleri dikkate alınmayacaktır. İkamet sürelerinin hesabında daha önce başvurulan ikamet izni çeşidi önem taşımaktadır.

detaylı şekilde düzenlemektedir[559]. YUKKY'nin 40. maddesinin 2. fıkrasının (a), (b), (c), (ç) ve (d) bentlerine göre,

> "*hesaplamada başvuru tarihi esas alınır. Yabancının yurtdışında kaldığı süreler ve ikamet izni almadan Türkiye'de kaldığı süreler kesintidir. Başvuru tarihinden itibaren geriye dönük birer yıllık dilimler içerisinde toplam yüz seksen günü aşan kesinti bulunmuyorsa diğer bir yıllık dilime geçilir ve bu kontrole sekiz yıl tamamlanana kadar devam edilir. Birer yıllık dilimlerde yüz seksen günü aşan kesinti olmaması durumunda son beş yıllık dilim içinde toplam üç yüz altmış beş günü aşan kesinti olup olmadığına bakılır. Sekiz yıl içerisinde bir seferde veya peş peşe, yurtdışında ya da ikametsiz olarak Türkiye'de geçirdiği süre altı ayı geçen yabancıların talepleri, dilimlik hesaplamaya geçilmeden olumsuz olarak sonuçlandırılır. Sınır dışı etme işlemi uygulanan yabancıların, önceki ikamet izni süreleri, ikamet izin sürelerinin toplanmasında hesaba katılmaz".*

Görüldüğü üzere, süre hesabında birer yılda yüz seksen gün, son beş yılda üç yüz altmış beş gün ve sekiz yılda peş peşe altı ay olmak üzere üç süre kesintisi düzenlenmiştir.

Uzun dönem ikamet izni verilen yabancı Türkiye'de uzun yıllar kalacağı için devlete maddî külfet getirmemesi gerekmektedir. Bu nedenle YUKK'un 43. maddesinin 1.fıkrasının (c) bendine göre, ilgili yabancının "*kendisinin ve ailesinin geçimini sağlayacak yeterli ve düzenli gelire"* sahip olmalı[560]; (b) bendine göre, "*son üç yıl içinde sosyal yardım almamış"* olmalı ve (ç) bendine göre, geçerli sağlık sigortasına sahip olmalıdır. Tüm bu şartlar dışında, yetkili makamın, yabancılara geniş imkânlar tanıyacak bu hakkın verilmesi bakımından takdir hakkını kullanabilmesi için bir şart daha öngörülmektedir. YUKK'un 43. maddesinin 1. fıkrasının (d) bendine göre, "*ilgili yabancının kamu düzeni ve kamu güvenliği açısından tehdit oluşturmaması"* gerekmektedir. Uzun dönem ikamet izninin diğer izinlere kıyasla daha yoğun şekilde kamu güvenliğini ilgilendirdiği için yetkili makama tanınan bu yetkinin uygun olduğu kanaatindeyiz[561].

YUKK'un 43. maddesinin 2. fıkrasına göre, "*Göç Politikaları Kurulunun belirlediği şartları taşıyanlar"* bakımından yukarıda değindiğimiz şartlardan yalnızca kamu düzeni ve güvenliğine ilişkin olan şart aranmaktadır.

---

[559] İkamet sürelerinin hesabında daha önce başvurulan ikamet izni çeşidi önem taşımaktadır. YUKK'un 28. maddesinde ikamette kesintiye ilişkin genel bir düzenleme bulunmaktadır. Maddenin ikinci fıkrasına göre, kesintisiz ikamet sürelerinin hesabında öğrenci ikamet izinlerinin yarısının dikkate alınacağı düzenlenmektedir. 2003/109 sayılı Direktif hükümleri ile kıyaslandığında, öğrenci olarak ülkede bulunulan süreler YUKK bakımından uzun dönem ikamet iznine esas teşkil etmekte iken; 2003/109 sayılı Direktifin 2. maddesine göre, üye devletlerde eğitim için bulunan kişiler kapsam dışı bırakılmıştı.

[560] YUKKY'nin 40. maddesinin 5. Fıkrasının (a) ve (b) bendine göre, yeterli ve düzenli gelire sahip olma şartının tespitinin nasıl yapılacağını kişi ve ailesi bakımından düzenlemiştir. Buna göre, "*yabancı, başvuru yaptığı yıl itibarıyla geçerli olan net asgari ücret kadar aylık giderini karşılayabilecek maddî güce sahip olmalı; yabancı, toplamda asgari ücretten az olmamak üzere kendisi dâhil her bir aile üyesi için asgari ücretin üçte biri kadar gideri karşılayabilecek maddî güce sahip olmalı ve gelir kaynağının tespitinde üçüncü kişilerin taahhüdüne dayanmamalıdır".*

[561] Benzer yönde görüş için bkz. Açıkgöz ve Ariner, 2014: 15.

Uzun dönem ikamet iznine temel olan düşünce yabancının ülkede çok uzun yıllar bulunması ve ülkeye uyum göstermesidir. Bu nedenle ülkeye uyumun gerçekleşip gerçekleşmediğinin yetkili makamlar tarafından denetlenmesi gerekliliği sorusu akla gelebilir. AB düzenlemelerinde aile birleşiminde genel olarak ülkeye uyum ile ilgili olarak, yabancının dil ve kültür sınavına girmesi gibi şartlar arandığına değinmiştik[562]. YUKK'un Dördüncü Kısmının Yabancılar ve Uluslararası Korumaya İlişkin Ortak Hükümler Bölümünde Uyum başlıklı 96. maddesinde altında bu husus düzenlenmektedir. Hüküm uyumu ikamet izni için bir ön şart olarak düzenlememekte ve bu konu yetkili makama bir denetleme yetkisi vermemektedir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, yabancının ülkeye uyumunu yabancının isteği doğrultusunda kolaylaştırmakla yükümlüdür. Nitekim, yabancıların ülkede "*üçüncü kişilerin aracılığı olmadan bağımsız hareket edebilmelerini kolaylaştıracak bilgi ve beceriler kazandırmaları"* amaçlanmakta; Göç İdaresi genel Müdürlüğü *"kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarıyla da iş birliği* yaparak *ülkenin siyasi yapısı, dili, hukukî sistemi, kültürü ve tarihi ile hak ve yükümlülüklerinin temel düzeyde anlatıldığı kursları yaygınlaştırmakla"* yükümlü kılınmaktadır.

2.2.2.2.2.4.3 Sağladığı Haklar

Uzun dönem ikamet izni verilen yabancıya Türkiye'de yaşayan diğer yabancılara kıyasla ayrıcalıklı statü tanınmaktadır[563]. Bu kişiler "*özel kanunlardaki düzenlemeler hariç, sosyal güvenliğe ilişkin kazanılmış hakları saklı kalmak ve bu hakların kullanımında ilgili mevzuata tâbi olmak şartıyla Türk vatandaşlarına tanınan haklardan yararlanmaktadırlar"*. Ancak, YUKK'un 44. maddesinin 1. fıkrasının (a), (b), (c) ve (ç) bentlerine göre, "*askerlik yapma yükümlülüğü, seçme ve seçilme, kamu görevlerine girme, muaf olarak eşya ithal etme"* istisna tutulmuştur. YUKK'un 44. maddesinin 2. fıkrasına göre, Bakanlar Kurulu uzun dönem ikamet izni sahibi yabancıya tanınan haklara "*kısmen veya tamamen kısıtlamalar getirmeye"* yetki verilmiştir.

Uzun dönem ikamet izninde süre bakımından herhangi bir sınır öngörülmemektedir. Konu ile ilgili 2003/109 sayılı Direktife bakıldığında uzun dönem ikamet izninin beş yıllık süre ile verilmekte, bu sürenin sonunda ise başvuru üzerine yenilenmekte; 2004/38 sayılı Direktifte düzenlenen sürekli ikamet hakkında ise başvuru olmaksızın ikamet hakkı devam etmektedir.

---

[562] Bkz. s. 60.

[563] Uzun dönem ikamet iznine sahip yabancılara verilen haklar, TVK'nın 28. maddesinin 1. fıkrasına göre, Türk vatandaşlığını çıkma izni alarak kaybeden yabancılara verilen hakların aynısıdır. Bu kişiler istisna kabul edilenler dışında hak ve hürriyetlerden Türk vatandaşı gibi yararlanmaya devam ederler. Karş. için bkz. Güngör, 2015: 148 vd.; Doğan, 2015: 126 vd.; Nomer, 2014: 127 vd.

Kanunda yabancıya sağlanan bu hakların kamu düzeni veya kamu güvenliğini ihlal etmesi halinde bu hakların nasıl sınırlandırılacağı sorusu akla gelmektedir. Bu durumda YUKK'un 44. maddesinin 2. fıkrasında haklara kısmen veya tamamen kısıtlamalar getirmeye Bakanlar Kurulu yetkili kılınmakta; YUKKY'nin 41. maddesinin 3. fıkrasında, "*uzun dönem ikamet izni bulunan yabancılara tanınan haklar, Bakanlığın teklifi üzerine veya resen Bakanlar Kurulu kararıyla kısmen veya tamamen kısıtlanabileceği"* düzenlenmektedir. Ancak düzenlemede Bakanlar Kurulunun kendisine tanınan bu yetkiyi hangi hallerde kullanacağı belirtilmemiştir[564]. Bu bakımdan Bakanlar Kuruluna tanınan bu yetkinin usul ve esas bakımından belirli hale getirilmesi, yasama yetkisinin devredilmezliği ve yabancıya tanınan haklarının sınırlandırılmasının Kanunla yapılması gereğine uygun olacağı kanaatindeyiz.

2.2.2.2.2.4.4 İptali

YUKK'un 45. maddesinin 1. fıkrasının (a) ve (b) bentlerinde, yabancıların uzun dönem ikamet izninin iki durumda iptal edileceği düzenlenmektedir. Buna göre, ilki başvuru şartları arasında da yer alan ancak daha sonra da ortaya çıkabileceği öngörülen, yabancının "*kamu düzeni ve kamu güvenliği açısından ciddi tehdit oluşturması"* ve ikincisi yabancının "*sağlık, eğitim ve ülkesindeki zorunlu kamu hizmeti dışında bir nedenle kesintisiz bir yıldan fazla süreyle Türkiye dışında bulunmasıdır"*. Aynı maddenin 2. fıkrası yabancının "*tekrar bu izni almak için yapacağı başvurular ve bunların sonuçlarına ilişkin usul ve esasların yönetmelikle belirleneceği"* düzenlemektedir. YUKKY'nin 42. maddesinin 4. fıkrasına göre, iptal nedenleri sonuçları bakımından farklıdır. "*Kamu düzeni ve kamu güvenliği açısından ciddi tehdit oluşturma"* nedeniyle uzun dönem ikamet izni iptal edilen yabancının Kanunda düzenlenen ikamet izinlerinden birini almak için tekrar başvuru yapma imkânı bulunmamaktadır. Kesintisiz bir yıldan fazla süre ile yurtdışında bulunma nedeniyle ikamet izni iptal edilen yabancının başvurusunda esas alınacak hususlar YUKKY'nin 43. maddesinin 3. fıkrasının (a), (b), (c), (ç), (d) bentlerinde düzenlenmektedir. Buna göre, "*değerlendirme yabancının, Türkiye'de yerleşmek amacıyla kalma iradesi, Türkiye'de yakınlarının bulunup bulunmadığı, taşınmaz mal varlığı, aktif iş ve çalışma ilişkileri, Türkiye ile olan sosyal, ekonomik ve kültürel bağları göz önünde bulundurularak gerçekleştirilir"*. YUKKY'nin 43. maddesinin 5. fıkrasının göre, "*başvurularda, uzun dönem ikamet izni alma şartlarının yerine getirilip getirilmediği kontrol edilir. Ancak, kesintisiz sekiz yıl ikamet izniyle kalma şartı yeniden aranmaz"*. Görüldüğü üzere, yabancının başvurusu uzun dönem ikamet izni için

[564] Benzer şekilde yabancının taşınmaz mal edinme bakımından da sınırlandırma yetkisi Bakanlar Kuruluna aittir. Bakanlar Kuruluna verilen yetkinin kullanımının Kanunda somutlaştırılmamış olması Tapu Kanununda yapılan düzenlemelerin AYM tarafından defalarca iptaline gerekçe olmuştur. Mahkeme yapılan düzenlemenin yetki devri olduğuna önemle vurgu yapmıştır. AYM kararları ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Yarar, 2014: 68 vd.

gerekli şartlar bakımından yeniden değerlendirmeye alınacaktır; ancak sekiz yıllık süre bakımından bir istisna öngörülmüştür.

2.2.2.2.2.5 İnsani İkamet İzni

2.2.2.2.2.5.1 İkamet İzninin Verileceği Durumlar

İnsani ikamet izni Kanunda diğer ikamet izni çeşitlerine alternatif olarak düzenlenmektedir. Kanunda sayılı hallerde "*diğer ikamet izinlerinin verilmesindeki şartlar aranmadan"* ilgili kişilere insani ikamet izni verilmektedir. YUKK'un 46. maddesinin 1. fıkrasının göre, insani ikamet izni bir yıl süre ile verilebilmektedir; ancak bu izinlerin uzatılması mümkündür.

YUKK'un 46. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendinde düzenlenen ilk durum *çocuğun*[565] *yüksek yararıdır*[566]. Söz konusu ilke ulusal ve uluslararası düzenlemelerde[567] dikkate alınmaktadır[568]. Çocuk Hakları Sözleşmesinin[569] 3. maddesinin 1. fıkrasına göre, "*kamusal ya da özel yardım kuruluşları, mahkemeler, idarî makamlar ya da yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde çocuğun yüksek yararı temel düşüncedir"*. Çocuğun yüksek yararı, BM Çocuk Hakları Komitesi tarafından, asli bir hak, temel yorumlara ışık tutacak bir hukuk ilkesi ve bir usul kuralı olarak yorumlanmaktadır[570]. Komite raporuna göre, çocuğun aile yaşamı hakkının korunması ve aile teriminden biyolojik, evlat edinen ya da bakıcı, ana babaları, yerine göre yerel adetler çerçevesinde geniş aile üyelerini ya da topluluğu da içine alacak şekilde geniş anlamda yorumlanması gerekmektedir. Çocuğun aileden ayrılmasının mümkün olduğunca önlenmesi ve aile birliğinin korunmasının çocuğun korunmasının bir parçası olduğunu belirtmektedir.

Hukuk kurallarının yorumunda duruma göre içeriği değişebilecek olan çocuğun yüksek yararı kavramı, hukukun tüm alanlarında çocuk lehine yorum yapılmasına hizmet eden, içeriği tek tek özel durumlara göre belirlenen genel bir kural niteliği taşımaktadır. Türk

---

[565] BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin 1. maddesine göre, çocuk terimi herhangi bir ayrım yapılmaksızın 18 yaşından küçük herkesi ifade etmektedir.

[566] Kanada'da velayet davalarında çocuğun yüksek yararına uygun karar vermek, objektif olarak çocuğun ihtiyacı olan bakım ve ilgiye ulaşma imkânının bulunacağı yer olarak belirtilmektedir: Boll, 1998- 1999: 45. New Jersey'de ise mahkeme çocuğun yüksek yararının tespiti için, çocuğun güvenliği, mutluluğu, fiziki, psikolojik ve ahlaki refahı ile ilgili tüm unsurların araştırılması gerektiğini belirtmiştir: Sorkow, 1991: 384; çocuğun yüksek yararı kavramının psikolojik boyutu hakkında bilgi için bkz. Freeman, 1997: 360-362

[567] Çocuğun yüksek yararı ilkesi, Çocuk Hakları Bildirgesinin 2. Paragrafı, Kadınlara Karşı Her Tür Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesinin 5. maddesinin 1. fıkrasının (b) bendi ve 16. maddesinin 1. fıkrasının (d) bendinde yer almaktadır.

[568] Çocuğun yüksek yararı ilkesi benzer kavramlarla karş. için bkz. Akyüz, 2000: 81- 83.

[569] RG: 27.01.1995- 22184.

[570] BM Çocuk Hakları Komitesi raporunda, çocuğun yüksek yararının tespitinde çocuğun kişisel durumu, içinde bulunduğu koşullar ve çocuğun ihtiyaçlarının dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir: Komite raporu metni için bkz. http://www2.ohchr.org/English/bodies/crc/docs/GC/CRC_C_GC_14_ENG.pdf (erişim tarihi: 07.03.2016).

vatandaşı olan çocuğun bakım ve gözetimini üstlenecek aile bireylerinin Türk vatandaşı olmaması ve aile bireylerinin (ebeveyn dışındaki akrabaların) gideceği ülkede çocuğun zarar görecek olması örnek olarak verilebilir[571]. Bu durumda, ailenin birleşimi söz konusudur; ancak aile birleşiminde destekleyicinin yabancı olması ve bazı şartları yerine getirmesi söz konusu iken, burada destekleyici olarak değerlendirilemeyecek Türk vatandaşı bir çocuk bulunmaktadır. Kanaatimizce, çocuğun yararı ilkesine göre, insani ikamet izninin söz konusu olduğu hallerde, ailenin birliği ilkesi esas alınmalı ve buradaki aile kavramı BM Çocuk Hakları Komitesinin yorumun benzer şekilde çocuğun bakım ve gözetimini üstlenebilecek kişi olarak geniş yorumlanmalıdır.

YUKK'un 46. maddesinin 1. fıkrasının (b) bendinde düzenlenen diğer hal, "*haklarında sınır dışı etme veya Türkiye'ye giriş yasağı kararı alındığı halde, yabancıların Türkiye'den çıkışlarının yaptırılamaması ya da Türkiye'den ayrılmalarının makul veya mümkün görülmemesidir"*. Bu kişilerin Türkiye'den çıkış işlemleri hukukî veya kişilerin vatansız olması gibi fiilî nedenlerden yapılamayabilir. Kanunda çıkış işlemlerinin "*makul veya mümkün"* görünmemesi halinde yetkili makamların durumu tespit etmesi üzerine bu ikamet izni verilebilmektedir.

Kanunda düzenlenen bazı hallerde yabancı hakkında sınır dışı etme kararı verilmesi için gerekli koşullar bulunsa dahi sınır dışı etme kararı verilememektedir[572]. Yabancı hakkında sınır dışı etme kararına esas teşkil eden bir neden bulunduğu için ülkede bulunabilmesi için yasal bir dayanağa ihtiyaç vardır. Nitekim, YUKK'un 46. maddesinin 1. fıkrasının (c) bendinde, bu kişilere insani ikamet izni verilebileceğini düzenlemiştir.

Yabancı hakkında sınır dışı edilme kararı verilmesi, yabancının uluslararası koruma başvurusunun kabul edilmemesi, başvurunun geri çekilmesi veya çekilmiş sayılması hallerinde Türkiye'den ayrılmaları gerekmektedir; aksi takdirde yetkili makamlar tarafından zorla ülkeden gönderilir. Yabancının ilgili işlemlere karşı yargı yoluna başvurması halinde, yargı süreci boyunca Türkiye'de kalma hakkı vardır. YUKK'un 46. maddesinin 1. fıkrasının (ç) bendine göre, bu süre boyunca hukuka uygun olarak ülkede bulunabilmeleri için bu kişilere insani ikamet izni verilebilir.

---

[571] Amerika'da, Amerikan vatandaşı çocuğun ebeveynlerinin yabancı statüsünde olduğu bir olayda aile birleştirme hükümlerinin uygulanmasında çocuğun yüksek yararı ilkesinin gözetilmiştir: Zug, 2011: 1179.

[572] YUKK'un 55. maddesine göre, "*aşağıdaki yabancılar hakkında sınır dışı etme kararı alınmaz:*
a) Sınır dışı edileceği ülkede ölüm cezasına, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacağı konusunda ciddi emare bulunanlar
b) Ciddi sağlık sorunları, yaş ve hamilelik durumu nedeniyle seyahat etmesi riskli görülenler
c) Hayati tehlike arz eden hastalıkları için tedavisi devam etmekte iken sınır dışı edileceği ülkede tedavi imkânı bulunmayanlar
ç) Mağdur destek sürecinden yararlanmakta olan insan ticareti mağdurları
d) Tedavileri tamamlanıncaya kadar, psikolojik, fiziksel veya cinsel şiddet mağdurları".

Uluslararası koruma başvurusu yapan yabancıların ilk iltica ülkesinden[573] veya güvenli üçüncü ülkeden[574] Türkiye'ye geldiğinin tespit edilmesi halinde ilgili ülkeye gönderilmeleri öngörülmektedir[575]. YUKK'un 46. maddesinin 1. fıkrasının (d) bendine göre, gönderme işlemlerinin devamı süresince bu kişilere Türkiye'de kalma hakkı tanınmakta; kişilere insani ikamet izni verilebilir.

YUKK'un 46. maddesinin 1. fıkrasının (e) bendinde düzenlenen "*acil nedenler, ülke menfaatlerinin korunması ile kamu düzeni ve kamu güvenliği"* nedenlerinden birinin olması koşuluyla, Türkiye'de kalmasına izin verilmesi gerekli görülen yabancılar, diğer ikamet izinlerini alma imkânlarının olmaması halinde insani ikamet izni verilebilir. Görüldüğü üzere, yabancıya insani ikamet izni verilebilmesi için, bu nedenlerden birinin bulunması ve yabancının bu nedenler dolayısıyla Türkiye'ye giriş ve Türkiye'de kalması gerekmelidir.

YUKK'un 46. maddesinin 1. fıkrasının (f) bendine göre, insani ikamet izni verilen son hâl "*olağanüstü durumların"* varlığıdır.

2.2.2.2.2.5.2 İptali ve Uzatılmaması

YUKK'un 47. maddesine göre, insanî ikamet izni verilmesi için gerekli olan şartların ortadan kalktığının tespit edilmesi halinde, söz konusu izin iptal edilir ve uzatılmaz.

2.2.2.2.2.6 İnsan Ticari Mağduru İkamet İzni

YUKK'ta düzenlenen bir diğer ikamet izni türü insan ticareti mağduru ikamet iznidir. Türkiye, uluslararası ulaşım yolları üzerinde bulunması nedeniyle, çok sayıda[576] insan ticareti suçu mağduru ile karşı karşıya kalmaktadır[577].

İnsan ticareti, ulusal[578] ve uluslararası alanı ilgilendirmesinin yanı sıra Türk hukukunda hem kamu hukukunun bir dalı olarak ceza hukukunu hem de inceleme alanımız olan yabancılar hukukunu ilgilendirmektedir. Bu bakımdan çalışmanın bu kısmında öncelikle

---

[573] YUKK'un 73. maddesine göre, "*Uluslararası Koruma Başvuru sahibinin daha önceden mülteci olarak tanındığı ve halen bu korumadan yararlanma imkânının olduğu veya geri göndermeme ilkesini de içeren yeterli ve etkili nitelikte korumadan halen faydalanabileceği ülkedir"*.

[574] YUKK'un 74. maddesine göre *"Uluslararası Koruma Başvuru sahibinin, Mültecilerin Hukukî Durumuna dair Sözleşmeye uygun korumayla sonuçlanabilecek bir uluslararası koruma başvurusu yaptığı veya başvurma imkânının olduğu ülkedir"*.

[575] YUKK hükümleri üye devletlerde mülteci statüsünün verilmesi ve geri alınmasına dair asgari standartlara ilişkin 2005/85 sayılı Direktifin (OJ: 13.12.2005- L 326 13) 26. ve 27. maddesinde yapılan ilk iltica ülkesi ve güvenli üçüncü ülke ile ilgili açıklamalara paraleldir: Açıkgöz ve Ariner, 2014: 19.

[576] Türkiye'nin insan ticaretinde transit ülke olarak yüksek, hedef ülke olarak ise en yüksek orana sahip olduğu belirtilmektedir: Jahic ve Karan, 2006: 97.

[577] Korkut, 2006: 28; insan ticaretinin tarihsel gelişimi ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Değirmenci, 2006: 62 vd; Yenidünya, 2007: 69 vd. insan ticaretinin nedenleri ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Öztürk ve Ardor, 2007: 82 vd; Arslan, 2004: 27 vd.

[578] İnsan Ticareti konusunda karşılaştırmalı hukuk ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Değirmenci, 2006: 68; Keskin, http://www.ankahukuk.com/makale (erişim tarihi: 17.07.2015); Yenidünya, 2007: 128 vd.

insan ticareti kavramı uluslararası düzenlemeler esas alınarak incelenecek, daha sonra bu kişilere yabancılar hukuku alanında tanınan ikamet hakkı ele alınacaktır.

2.2.2.2.2.6.1 Faydalanabilecek Kişiler

Ağır bir insan hakkı ihlali olan insan ticareti, cinsel istismar, zorla çalıştırma, insan organlarının alınması, kölelik gibi konularda görünmektedir[579]. Ulusal düzenlemelerin yetersiz kalması nedeniyle uluslararası alanda işbirliğini sağlamak üzere konuya ilişkin birçok düzenleme[580] bulunmaktadır[581]. Bu düzenlemelerden Türkiye'nin de onaylamış olduğu Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ve Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk

---

[579] Aralarında benzer noktalar bulunması nedeniyle göçmen kaçakçılığı ile insan ticaretinin farkıları incelenmesi de gerekmektedir (Göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti suçlarının karşılaştırmalı incelenmesi ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Şen ve Malbeleği, 2011: 71 vd.; Yenidünya, 2007: 58 vd.) İnsan ticareti ve göçmen kaçakçılığı sınır aşan fiiller olmaları nedeniyle benzemektedir; ancak birçok noktada farklılıkları bulunmaktadır (Arslan, 2004 :25 – 26). Göçmen kaçakçılığını, insan ticaretinden ayıran en önemli özellik, insan ticaretine konu kişinin bir ülkeye yasadışı girişinden sonra istismar edilmesidir (Keskin). Göçmen kaçakçılığında hukuka aykırı ülkenin sınırını aşmak için rızası bulunmakta ve bu yasadışı imkândan faydalanarak iradesi ile suçlu gibi davranmakta iken, insan ticaretinde mağdurunun iradesi sakattır (Yenidünya, 2007: 60); göçmen kaçakçılığı mutlaka farklı bir ülkenin sınırının yasadışı şekilde aşılması gerekirken, insan ticaretinin ulusal sınırlar içinde de yapılması mümkündür. İnsan ticaretinde mağdurların istismarı amaçtır, ancak göçmen kaçakçılığında, istismar söz konusu değildir (Değirmenci, 2006: 59 – 60). Nitekim, İnsan ticareti mağduru ve göçmen kaçakçılığına konu kişilerden, yalnızca insan ticareti mağduruna ikamet izni verilmesindeki amaç kişinin rızasının olmaması ve tehdit baskı, şiddet ve cebir ile bu iradenin sakatlanmasıdır. Göçmen kaçakçılığında, kişi yasadışı giriş yapma amaçlı olarak kaçakçı ile kendisi iletişim kurar (Arslan, 2004: 26) ve ülkeye girişi sonrası, kendisine yönelen bir istismar fiilî bulunmaz. Bu bakımdan göçmen kaçakçıları seyahat acentesine, insan tacirleri ise, köle tacirlerine benzetilmektedir (Özcan ve Arıcan, 2008: 4.). Göçmen kaçakçılığı TCK'nın 79. maddesinde düzenlenmektedir. Buna göre, "*doğrudan veya dolaylı olarak maddî menfaat elde etmek maksadıyla, yasal olmayan yollardan; bir yabancıyı ülkeye sokan veya ülkede kalmasına imkan sağlayan, Türk vatandaşı veya yabancının yurt dışına çıkmasına imkan sağlayan kişi ... cezalandırılır"*.

[580] EİHB'nin 4. maddesinde düzenlenen kölelik ve köle ticareti yasağına, 5. maddesinde düzenlenen insanlık dışı muamele yasağına, 12. maddesinde düzenlenen özel ve aile hayatına saygıya ilişkin düzenlemeleri; AİHS'nin 3. maddesinde düzenlenen işkence kötü muamele yasağına, 4. maddesinde düzenlenen kölelik ve zorla çalıştırma yasağına, 8. maddesinde düzenlenen özel hayatın ve aile hayatının korunmasına ilişkin düzenlemeleri insan ticareti ile bağlantılıdır. Dolaylı olarak hükümleri uygulanabilecek düzenlemeler ise şunlardır: Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (RG: 11.08.2003-25196), Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (RG: 14.10.1985-18898), İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (RG: 10.08.1988-19895), Çocuk Hakları Sözleşmesi (RG: 27.01.1995-22184), Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Korunması hakkında Sözleşme (RG: 08.07.2004-25516), Cebri Çalıştırmanın ilgası Hakkındaki 105 sayılı Sözleşme (RG: 21.12.1960-10686), Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat edinme Konusunda İşbirliğine dair Sözleşme (RG: 19.04.2004-25438). Uluslararası alanda Türkiye'nin devletler ile işbirliği içindedir. Bu konuda Gürcistan (RG: 09.07.200-24810), Kırgızistan (RG:19.12.2006-26381), Moldova (RG:22.01.2007-26411) ve Ukrayna (17.11.2005-25996) ile insan ticaretiyle mücadele alanında işbirliği Protokolleri yapılmıştır. Belarus Cumhuriyeti ile ise işbirliğine ilişkin mutabakat zaptı imzalanmıştır (RG:16.09.2004-25585).

[581] Arslan, 2004: 19 – 20; Schengen II' Antlaşmasında düzenlenen maddî çıkar elde etmek amacıyla bir yabancının schengen alanına giriş ve ikamet yasalarını ihlal ederek giriş yapması ve burada ikamet etmesine yardımcı olan veya olmaya çalışan kişiler hakkında ceza öngören hükmü yürürlükten kaldırılmış, bu konuda devletler düzenleme yapmakla yükümlüdür: Özcan ve Arıcan, 2008: 5 vd.; 2011/36 sayılı AB Direktifi konuya ilişkin genel düzenlemeleri içermekte ve devletlere yükümlülükler yüklemektedir (OJ: 15.04.2011- L 101); 2004/ 81 sayılı AB Direktifi ise özel olarak insan ticareti mağdurlarına ve yetkili makamlarla işbirliği yapanlara ikamet izni verilmesini düzenlemektedir (OJ: 06.08.2004- L 261): Yenidünya, 2007: 124 vd.

Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol[582] bu çalışma bakımından asli kaynak niteliğindedir[583]. Protokolün 3. maddenin (a) bendi insan ticaretini açıklamaktadır. Buna göre,

> "*insan ticareti, kuvvet kullanarak veya kuvvet kullanma tehdidi ile veya diğer bir biçimde zorlama, kaçırma, hile, aldatma, nüfuzu kötüye kullanma kişinin çaresizliğinden yararlanma veya başkası üzerinde denetim yetkisi olan kişilerin rızasını kazanmak için o kişiye veya başkalarına kazanç veya çıkar sağlama yoluyla kişilerin istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması veya teslim alınması anlamına gelir. İstismar terimi, asgari olarak, başkalarının fuhşunun istismar edilmesi veya cinsel istismarın başka biçimlerini, zorla çalıştırmayı veya hizmet ettirmeyi, esareti veya esaret benzeri uygulamaları, köleliği veya organların alınmasını içerir".*

Söz konusu düzenleme, Türkiye'nin henüz imzalamadığı İnsan Ticaretine Karşı Avrupa Sözleşmesinde[584] de aynen benimsenmekte ve sözleşmeye ilişkin açıklayıcı raporda da bu husus belirtilmektedir[585].

İnsan ticaretine konu fiiller AY'da düzenlenen birden çok temel hak ve hürriyeti ihlal etmektedir. AY'nın 17. maddesinde düzenlenen kişinin dokunulmazlığı, 17. maddesinde düzenlenen maddî ve manevi varlığı, 18. maddesinde düzenlenen zorla çalıştırma yasağı, 19. maddesinde düzenlenen kişi hürriyeti ve güvenliği, 48. maddesinde düzenlenen çalışma ve sözleme hürriyeti, 50. maddesinde düzenlenen çalışma şartları ve dinlenme hakkı, insan ticareti ile yakından ilgilidir[586].

Bunun yanı sıra, Türk hukukunda insan ticaretine ilişkin özel kanunî düzenleme bulunmamaktadır[587]. TCK'nın 80. maddesine göre, *insan ticareti* bir suç tipi olarak faile ilişkin olarak düzenlemektedir. Buna göre, "*zorla çalıştırmak, hizmet ettirmek, fuhuş yaptırmak veya esarete tâbi kılmak ya da vücut organlarının verilmesini sağlamak maksadıyla, tehdit, baskı, cebir veya şiddet uygulamak, nüfuzu kötüye kullanmak, kandırmak*

---

[582] RG:04.02.2003- 25014.
[583] Protokol ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Değirmenci, 2006: 67; Yenidünya, 2007: 21-22; http://www.no-trafficking.org/content/pdf/guide_to_the_new_un_trafficking_protocol.pdf (erişim tarihi: 16.03.2016);
[584] Sözleşme metni için bkz. https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/236093/8414.pdf (erişim tarihi: 19.03.2016)
[585] Rapor metni için bkz. https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Source/PDF_Conv_197_Trafficking_Erev.pdf (erişim tarihi: 19.03.2016)
[586] Yenidünya, 2007: 46-48.
[587] Konuya ilişkin olarak İnsan Ticaretiyle Mücadele ve Mağdurlarının Korunması Hakkında Kanun Tasarısı Taslağı hazırlanmıştır. Kanunlaşma için İçişleri Bakanlığı Göç ve İltica Bürosu çalışmaktadır. Taslak TCK'nın insan ticareti suçuna ilişkin hükmünde de değişiklik öngörmektedir. Değişiklik sonrası TCK hükmü şu şekildedir: "*Zorla çalıştırmak, hizmet ettirmek, fuhuş yaptırmak, esarete tâbi kılmak, vücut organ ya da dokularının alınmasını sağlamak, dilendirmek, müstehcen görüntülerin kaydı ve ürünlerin istihsalinde kullanmak maksadıyla cebir, şiddet, tehdit, baskı uygulamak, hileli davranışlarla aldatmak, nüfuzunu kötüye kullanmak veya üzerindeki denetim olanaklarından ya da çaresizliğinden yararlanarak rızasını elde etmek suretiyle kişiyi tedarik eden, kaçıran, nakleden, sevk eden, teslim eden veya teslim alan, barındıran, ülke dışına çıkaran, ülkeye sokan kimseye …cezası verilir"*: Ekşi, 2012a: 27, 29, dp.24'den aynen alıntı.

veya kişiler üzerindeki denetim olanaklarından veya çaresizliklerinden yararlanarak rızalarını elde etmek suretiyle kişileri ülkeye sokan, ülke dışına çıkaran, tedarik eden, kaçıran, bir yerden bir yere götüren veya sevk eden ya da barındıran kimseye… cezası verilir"[588].

YUKK'ta insan ticareti mağduru yabancıya ikamet izni verilmesi ve yabancının sınır dışı edilmemesine ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır[589]. YUKK'un 48. maddesinin 1 ve 2. fıkralarına göre, "*insan ticareti mağduru olduğu veya olabileceği yönünde kuvvetli şüphe duyulan yabancılara, yaşadıklarının etkisinden kurtulabilmeleri ve yetkililerle iş birliği yapıp yapmayacaklarına karar verebilmeleri amacıyla valiliklerce otuz gün süreli ikamet izni verilir. Bu ikamet izinlerinde, diğer ikamet izinlerinin verilmesindeki şartlar aranmaz"*. Buna göre, söz konusu fiil neticesinde mağdur olduğu veya olabileceği[590] tespit edilen yabancıya fiilin etkisinden kurtulmaları ve yetkililerle işbirliği yapmaları için belirli süreli ikamet izni verilmesi öngörülmektedir[591]. Kanun insan ticareti mağduru ikamet izninin verilmesi için kişinin insan ticareti mağduru olması veya olabileceğine ilişkin kuvvetli şüphenin bulunması kriterlerini düzenlemektedir. "*Mağdur*"[592] ve "*kuvvetli şüphe*"[593] yabancılar hukukuna değil, ceza hukukuna[594] ait bir kavramlardır. İnsan ticareti mağdurunun tespiti ve mağduriyetin başladığı anın belirlenmesinin ceza hukuku ilkelerine göre gerçekleştirilmemesi gerektiği belirtilmekteydi[595]. Nitekim YUKKY'nın 45. maddesinin 1. fıkrasında "*insan ticareti mağduru olabileceği yönünde kuvvetli kanaat oluşan"* ifadesine yer vermektedir. Örneğin, Türkiye'de bulunan kimlik tespiti yapılamayan ve yabancı olduğuna kanaat getirilen kişinin ülkeye usulüne uygun giriş yaptığına dair belgeleri sunamaması halinde insan ticaretine maruz

---

[588] İnsan ticaretine konu fiil ile ilgili örnekler için bkz. Yenidünya, 2007: 19 – 20.

[589] Dardağan Kibar, 2013: 117.

[590] Kanunun lafzı açık değildir. Şöyle ki Kanun metninden "*olduğu ve olabileceği"* ifadelerinden bir tanesi çıkarıldığında anlam değişmemektedir. Kanun metninin "*insan ticareti olan veya olabileceği yönünde kuvvetli şüphe duyulan"* şeklinde okunması halinde ise, "*insan ticareti mağduru olduğu"* yapılan yargılama neticesinde sabit olan yabancılar ile henüz yargılaması yapılmamış ya da tamamlanmamış olan fakat "*insan ticareti olabileceği yönünde kuvvetli şüphe bulunan"* yabancılar olmak üzere ikiye ayırarak incelemek mümkündür. Ancak yapılan yargılamanın tamamlanması halinde mağdura verilen ikamet izni yetkililerle işbirliği imkânı vermeyeceğinden kanunun söz konusu düzenlemesinin amacına uygun olmayacaktır. Ancak sağlık durumunun gerektirmesi halinde yabancıya insani ikamet izni verilebileceği kanısındayız.

[591] Özer, 2011: 81.

[592] Mağdur, günlük hayatta haksızlığa uğramış kişiyi ifade etmektedir: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.56e034ecc9e4b7.34719358 (erişim tarihi: 09.03.2016).

[593] Sözlükte *belirsizlik, kuşkulu olma* şeklinde tanımlanmaktadır: http://www.nisanyansozluk.com/?k=%C5%9F%C3%BCphe&x=0&y=0 (erişim tarihi: 29.03.2016). Ceza hukuku alanında kuvvetli şüphenin, kovuşturma sonucunda sanığın mahkûm olma olasılığının yüksek olmasını ifade ettiği ve varlığının somut delillere dayanması gerektiği belirtilmektedir: Özbek vd., 2015: 312-313.

[594] Ceza hukukunda mağdur, *yalnızca gerçek kişi olan, belirli bir suç ile zarara uğratılan, hak ve menfaatin sahibi olan, genellikle suçla korunmak istenen hukukî yararın sahibi kişidir*: Akbulut, 2015: 297; Özbek vd., 2015: 219; Demirtaş, 2014: 543; Koca ve Üzülmez, 2015: 106.

[595] Ekşi, 2012a: 30-31.

kaldığı düşünülebilir. Bu durumda insan ticaretine ilişkin olarak, yetkili makamın kuvvetli şüphenin varlığını tespit etmesi halinde, insan ticareti mağduru ikamet iznini düzenleyecektir. Bu noktada fiil hakkında bir ceza kavuşturması sürecinin başlamasının önemi yoktur. Konu ile ilgili İnsan Ticaretiyle Mücadele ve Mağdurların Korunması Hakkında Yönetmelik düzenlenmiş, Yönetmeliğin kapsamı 1. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, Türk vatandaşı veya yabancı ayrımı gözetmeksizin insan ticaretine konu olmuş gerçek kişiler Yönetmelik kapsamındadır. Yönetmeliğin Üçüncü Bölümü *Mağdur Tanımlaması ve İkamet İzni* başlığını taşımaktadır. Mağdur tanımlaması 17. maddeye göre, kolluğa gelen ihbarlar sonrasında Göç İdaresi Genel Müdürlüğü uzman personeli tarafından yapılan mülakat raporu ile tespit edilecektir. Mülakat insan ticareti suçu soruşturma ve kovuşturmasından bağımsız şekilde düzenlenmiştir. Nitekim, Yönetmeliğin 18. maddesine göre, "*insan ticareti suçunun mağduru olduğu veya olabileceği yönünde kuvvetli şüphe duyulan kişiler şikâyetçi olup olmadığına bakılmaksızın, soruşturma veya kovuşturmanın sonucu beklenmeden yapılacak idari işlem ile mağdur olarak tanımlanır"*.

İnsan ticareti mağduru ikamet izninin verilmesinde yetkili makamın birel bağlı yetkisi[596] bulunmakta; kanunun lafzından -*ikamet izni verilir*- anlaşıldığı üzere bir takdir yetkisi bulunmamaktadır[597]. Kanun yetkili makamın zaman yönüyle yetkisini de 30 gün ile sınırlandırılmıştır[598]. Yetkili makamın söz konusu tespiti yaptıktan sonra makul süre içinde ikamet iznini düzenlemesi gerekmektedir.

Kanun insan ticareti mağduru ikamet izninin verilebileceği durum, iznin uzatılmaması ve iznin iptali hallerini düzenlemekte; yabancı bakımından ikamet süresince izlenecek usulü düzenlememektedir. YUKKY ikamet izni süresince yabancı bakımından mağdur destek programına katılmasını düzenlemektedir. YUKKY'nın 45. maddesinin 1. fıkrası göre, "*mağdurun ikamet izni süresi zarfında rızası alınarak sığınma evinde veya destek merkezinde kalması ve destek programına katılması esastır*. Aynı maddenin 2. fıkrasına göre, *mağdura asgari düzeyde ve imkânlar çerçevesinde sağlanacak mağdur destek programı; barınma, sağlık, psiko-sosyal destek, tercüman desteği, eğitim gibi pek çok konudaki desteği içerir"*.

---

[596] "*Bağlı yetki mevzuatla idareye belli bir şeyi yapması veya belli bir davranışta bulunması kesin olarak emredilmesi iken, takdir yetkisi idareye belli bir davranışta bulunması veya belli bir görevi yerine getirmesi için az veya çok bir hareket serbestîsi verilmesi"* olarak açıklanmaktadır: Gözübüyük, 2013: 78-79; "*Ortaya çıkan bir olayda idarenin nasıl bir yol izleyeceği ayrıntılı şekilde gösterilmemiş olması; sorunu çözümünde kanunen geçerli birden fazla yolun bulunması ve işlemi yapacak idarenin bu çözümlerden dilediğini seçme hakkının bulunması halinde takdir yetkisinden bahsedileceği"* belirtilmektedir: Atay, 2014: 516.

[597] Diğer ikamet izinlerinden farklı olarak Kanunun sistematiğine bakıldığında, söz konusu ikamet izninin uzatılması ve iptaline ilişkin düzenleme bulunduğu halde, reddine ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. YİSHK döneminde insan ticareti mağduru yabancıya ikamet izni verilmesi yabancının talebine bağlıydı. Konu ile ilgili Genelge hükmü için bkz. Bkz. s. 42.

[598] YİSHK döneminde insan ticareti mağduru yabancıya altı aya kadar ikamet izni verme konusunda yetkili makamın takdiri bulunmaktaydı. Konu ile ilgili Genelge hükmü için bkz. Bkz. s. 42.

2.2.2.2.2.6.2 Uzatılmaması ve İptali

İnsan ticareti mağduruna ikamet izni, bu kişinin bedenî ve ruhî sağlığının düzelmesi ve işbirliği için düşünmesi amacıyla tanınmaktadır. YUKK'un 49. maddesinin 1. fıkrasında, otuz gün süreli ikamet izninin "*mağdurun güvenliği, sağlığı veya özel durumu nedeniyle en fazla altışar aylık sürelerle uzatılabileceği; ancak bu sürelerin hiçbir şekilde toplamda üç yılı geçemeyeceği"* düzenlenmektedir. İkamet izninin verilmesinde yetkili makamın takdir yetkisi yokken, sürenin uzatılması bakımından takdir yetkisi bulunmaktadır. Ancak, süre bakımından takdir hakkı üç yıllık bir üst süreyle sınırlandırılmıştır.

YUKK'un 49. maddesinin 2. fıkrasına göre, düşünme süresi içinde mağdurun kendi girişimleriyle suçun failleriyle yeniden bağ kurduğunun belirlenmesi veya YUKK'un 46. maddesinin 1. fıkrasında öngörülen destek programı süresince getirinle yükümlülüklere uymaması halinde ikamet izinleri iptal edilecektir. Yabancının ikamet izni verilmesi amacına aykırı olarak suçun failleri ile görüşmesi yetkili makamlarla işbirliği yapma amacının olmadığına ilişkin bir karine kabul edilmiş ve iptal sebebi olarak düzenlenmiştir. Kişinin içinde bulunduğu zor durum serbest irade ile hareket etmesini engelleyebilecektir. Nitekim Kanunda öngörülen suçun failleriyle görüşmenin iradeyi sınırlayan tehdit veya zorlama nedenleriyle gerçekleşmesi mümkündür. Nitekim, YUKKY'nin 46. maddesinin 2. fıkrasına göre, suçun failleriyle yeniden bağ kurma ve yükümlülüklerin yerine getirilmemesi fiillerinin zorlama, korkutma, şiddet, tehdit gibi nedenlere bağlı olarak iradesinin dışında yaptığının tespiti halinde ikamet izni iptal edilmeyecektir.

2.2.2.2.3 Konuya İlişkin Diğer Hususlar

İkamet izin süresinin sona ermesi durumunda ülkede bulunmak sınır dışı etme kararı alınmasını gerektiren bir durumdur[599]. Ancak Kanunda kabul edilen bazı hallerde Türkiye'de geçirilen süreler ikamet izni süresi ihlali sayılmamaktadır. YUKK'un 26. maddesinin 1. fıkrasına göre, tutuklu veya hükümlü olarak cezaevlerinde ya da idarî gözetim altında geri gönderme merkezlerinde bulunan yabancıların, buralarda geçirdikleri süreler ikamet izni süresinin ihlali sayılmaz. Bu kişilerin varsa ikamet izinleri iptal edilebilir. Bunlardan yabancı kimlik numarası bulunmayanlara, ikamet izni şartı aranmadan yabancı kimlik numarası verilebilir.

Türkiye'de vatandaşların nüfus müdürlüklerinde ikametgâh bilgileri bulunmaktadır. Benzer şekilde yabancının kişilere de ikamet ve çalışma izni almaları halinde adres kayıtları tutulmaktadır. YUKK'un 26. maddesinin 2. fıkrasına göre, konsolosluklardan ikamet ve

[599] Bkz. s. 123.

çalışma izni alarak Türkiye'ye gelen yabancılar, giriş tarihinden itibaren en geç yirmi iş günü içinde adres kayıt sistemine kayıtlarını yaptırmak zorundadır. YUKK'un 23. maddesinin 4. fıkrasına göre, yabancıların ikamet izni aldıkları ilden başka bir ildeki adrese taşınmaları halinde taşındıkları ilde yeni bir ikamet izni almaları düzenlenmiştir. Söz konusu başvuru iş günü içinde yapmaları gerekmektedir.

İkamet izinlerine ilişkin harçlar konusunda YUKK'ta farklılıklar bulunmaktadır. 492 sayılı Harçlar Kanununun[600] 123. maddesinin 2. fıkrası ve 88. maddesine göre, uzun dönem ikamet izni ve insan ticareti mağduru ikamet izni bulunanlar ikamet izni harcından muaftır.

Türkiye'de bulunan yabancının Türkiye'de doğum yapması durumunda, çocuğun ülkede bulunmasının yasal dayanağı ne olacaktır? Kanunda bu konuda herhangi bir düzenleme bulunmamaktaydı. YUKKY Türkiye'de doğan yabancı çocukların anne babaya bağlı ikamet etmesine imkân tanımakta; ancak çocuk için belirli bir sürede ikamet izni başvurusunda bulunması zorunlu tutmaktadır. YUKKY'nin 21. maddesinin 13. fıkrasına göre,

> "*Türkiye'de doğan yabancı çocuklar, seyahat belgesi düzenlenip ikamet izni başvurusu yapılana kadar doğum belgeleriyle anne veya babanın geçerli ikamet izni süresine bağlı olarak Türkiye'de kalabilirler. Doğum belgesi tek başına Türkiye'ye giriş ve Türkiye'den çıkış hakkı vermez. Bu çocuklar için yüz seksen gün içinde durumlarına uygun ikamet izni alınması zorunludur. İkamet izni, çocuğun doğum tarihinden itibaren geçerli olacak şekilde düzenlenir. Doğum belgesi ile ikamet ettikleri halde yüz seksen gün içerisinde ikamet izni almak üzere müracaat etmeyenlerden ülkeden çıkışta Harçlar Kanunu uyarınca ikamet izninin alınmaması nedeniyle aşılan sürenin kapsadığı tarife itibariyle hesaplanan harç bir kat fazlasıyla tahsil edilir. Bu harcın ödenmesi halinde süreli giriş yasağı uygulanmaz".*

Görüldüğü üzere, yabancıların Türkiye'de usule uygun ikamet etmemeleri halinde başvurulan sınır dışı yaptırımı ve buna bağlı alınan Türkiye'ye giriş yasağına harç tahsili koşuluyla bir istisna kabul edilmiştir.

2.2.2.2.4 Yabancının İkamet İznini Sona Erdiren Haller

Yabancının ikamet hakkını sona erdiren nedenlerden biri sınır dışı edilme diğer ise suçluların iadesidir. Bu başlık altında, her biri ayrı bir çalışma konusu olabilecek bu müessesler hakkında genel bilgi verilmekle yetinilecektir.

Yabancıların sınır dışı edilmesine ilişkin kurallar Türk mevzuatında Anayasa[601], Türk Ceza Kanununun[602] (TCK)[603] 18 ve 59., ve YUKK'un 52. hükümleriyle düzenlenmektedir[604].

---

[600] RG: 17.07.1964-11756.

[601] Anayasanın 23. maddesinin 4. fıkrasında vatandaşların sınır dışı edilemeyeceğine dair açık hükümden bu yaptırımın yabancılar bakımından uygulanacağı anlaşılmaktadır.

[602] TCK'nın 59. maddesine göre, işledikleri suçlar bakımından haklarında mahkûmiyet kararı verilen yabancının cezasının infazı sonrası veya koşullu salıverme hükümlerinden yararlanması durumunda sınır dışı işlemleri için hakkında İçişleri Bakanlığına bildirimde bulunacağını düzenlemektedir: Levi, 2005: 29 vd.

[603] RG: 12.10.2004-25611.

Sınır dışı edilme nedenleri kanunda detaylı şekilde düzenlenmektedir[605]. Bu nedenlerden bazıları yabancının ülkeye giriş ve ikametine ilişkindir ki bunlar, YUKK'un 54. maddesinin 1. fıkrasının (c), (e), (f), (g), (j) bentlerinde düzenlenmektedir[606]. Buna göre, "*Türkiye'ye giriş, vize ve ikamet izinleri için yapılan işlemlerde gerçek dışı bilgi ve sahte belge kullananlar, vize ve vize muafiyeti süresini on günden fazla aşanlar veya vizesi iptal edilenler, ikamet izni iptal edilenler, ikamet izni bulunup da sürenin sona ermesinden itibaren kabul edilebilir gerekçesi olmadan ikamet izni süresini on günden fazla ihlal edenler, ikamet izni uzatma başvuruları reddedilenlerden, on gün içinde Türkiye'den çıkış yapmayanlar"* hakkında sınır dışı etme kararı alınır. YUKK'un 102. maddesinin 1. fıkrasının (a) ve (b) bentlerine göre, sınır dışı etme yaptırımının yanı sıra giriş ve çıkış hükümlerini ihlal eden yabancılar hakkında ayrıca idari para cezası uygulanmaktadır.

Kanunda sınır dışı etmede izlenecek usul detaylı şekilde düzenlenmektedir. YUKK'un 53. maddesine göre, sınır dışı etme kararı Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün talimatı üzerine veya re'sen valilikler tarafından verilir. Sınır dışı etme kararı ilgiliye veya yasal temsilcisine tebliğ edilir. Sınır dışı etme kararı verilen kişiye kural olarak on beş ilâ otuz gün arasında bir süre tanınmaktadır. Bu süre içinde yabancı ya ülkeyi terk eder ya da on beş gün içinde idare mahkemesinde dava açar. Kişiye sınır dışı etme işlemine karşı başvuru imkânı tanınması YUKK'un önemli yeniliklerinden biridir[607]. Yabancının dava açması halinde yargımla sonuçlanıncaya kadar sınır dışı etme işlemi durur[608]. İdare mahkemesi on beş gün içinde davayı sonuçlandırır ve bu karar kesindir[609]. YUKK'un 57. maddesine göre, kaçma,

---

[604] Yabancıların giriş ve ikametine ilişkin usulsüzlüklerin vb. nedenlerin YUKK'ta açık şekilde düzenlenmesi bakımından Kanunun daha sistemli ve açık oluğu belirtilmektedir: Kibar Dardağan, 2012: 57; Özçelik Bayraktaroğlu, 2013: 222-223; YUKK ile birlikte sınır dışı edilmeye ilişkin sürecin detaylı şekilde düzenlendiği ve kararlara karşı etkin başvuru imkânının öngörüldüğü belirtilmektedir: Özer: 83.

[605] *Hakkında Sınır Dışı Kararı Verilemeyecek Olan Kişiler* başlığı YUKK'ta yapılan yeni bir düzenlemedir. Kanunda sayılan hallerde yabancılar hakkında sınır dışı kararı verilemeyecektir: Dardağan Kibar, 2013: 121; Soykan: 44.

[606] Kibar Dardağan, 2012: 55; Özçelik Bayraktaroğlu, 2013: 221; Ekşi, 2012b: 121 vd.; Çiçekli, 2016: 169; Çelikel ve Günseli Gelgel, 2016: 124; YUKK hükümlerine göre yasa dışı göçmenlerin geri gönderilmesine ilişkin detaylı bilgi için bkz. Şeker vd., 2014: 119 vd.

[607] YUKK'ta sınır dışı etme işlemine karşı başvuruyu sınırlandıran herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Örneğin Avrupa İkamet Sözleşmesinde kişilerin yargı makamlarına başvuru imkânı ve yetkili makamların yetkilerini kullanırken esas alacağı gerekçeler ikamet sürelerine göre değişmektedir. Keza BM Medenî ve Siyasî Haklar Sözleşmesine göre, ülkede yasal olarak bulunan yabancılar hakkında verilen sınır dışı kararının kanuna uygun olmasını aramaktadır. Avrupa Konseyi 7 Nolu Protokolüne göre, sınır dışı kararının hukuka uygun olması ve yabancının bu karara karşı kendini savunma imkânına sahip olması gerekmektedir. Bu bakımdan YUKK, BM Medenî ve Siyasî Haklar Sözleşmesi ve Avrupa İkamet Sözleşmesi ile kıyaslandığında kişi dokunulmazlığı bakımından daha fazla hak sağlayan bir güvence getirmekte ve Avrupa Konseyinin 7 Nolu Protokolüne benzer hükümler içermektedir: Bkz. s. 46 vd.

[608] YUKK öncesi dönemde de sınır dışı işlemine karşı ilgilinin yürütmeyi durdurma talepli olarak mahkemeye başvurma imkânı bulunmakta; ancak açılan dava yürütmeyi kendiliğinden durdurmuyordu: Süral ve Ömeroğlu, 2015: 27.

[609] Uygulamada 15 günlük sürenin çok kısa olduğu ve idare ile yapılan yazışmaların bu süre içinde tamamlanamadığı belirtilmektedir: Süral ve Ömeroğlu, 2015: 27.

kaybolma, sahte belge kullanma vs. gibi istisnai hallerde bu süre tanınmaz. Bu durumda valilikçe sınır dışı edilecek kişi hakkında idari gözetim kararı alınır[610] ve kişi 48 saat içerisinde geri gönderme merkezlerine götürülür. Yabancının idari gözetim kararına karşı beş gün içinde sulh ceza hâkimliğine müracaat etme imkânı bulunmaktadır.

Yabancının ülkede ikamet hakkını sona erdiren nedenlerden bir diğeri de suçluların iade edilmesidir.

Suçlunun iadesi suç işlemiş bir kişinin kovuşturma, yargılama, cezalandırma amacıyla bir devlet tarafından bir başka devlete teslim edilmesidir[611]. Bir başka deyişle, bir devlet ülkesinde bulunan kişinin, başka bir devlet ülkesinde işlemiş bulunduğu bir suçtan dolayı şüpheli veya sanık olması halinde, hakkında soruşturma ve kovuşturma işlemlerinin yapılması amacıyla, hükümlü olması halinde ise, hakkında hükmolunan cezanın infazı amacıyla, yetkili diğer bir devlete, talebi üzerine teslim edilmesinden ibaret olan adli ve siyasi bir işlemdir.

Suçluların iadesi TCK'nın 18. maddesinde düzenlenmektedir. Bununla birlikte, suçluların iadesinde, millî hukuk düzenlemelerinin yanı sıra Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi[612] hükümleri de esas alınmaktadır[613]. Buna göre bir suçlunun iade edilmesi için; iki devlet arasında bir anlaşma olmalı, çifte suçluluk ilkesi gereğince kişi aynı suçtan iki kere yargılanmamalı, iadeye konu suçun niteliği jenosid, terör suçu, devlet başkanı ve yakınları aleyhine suç olmamak kaydıyla, siyasî suç, askerî suç, düşünce suçu ve malî suçu olmamalı, suçun cezasının en az bir yıl hapis cezası ve en az 4 ay mahkûmiyet gerektirmeli ve ölüm cezası olmamalı veya suç ölüm cezasını gerektiriyorsa ceza fiilen uygulanmamalı ya da iade talep eden devlet ölüm cezasının uygulamayacağını garanti etmeli; suç zamanaşımına veya affa uğramamış olmalı ve şikâyete tâbi ise şikâyet koşulu gerçekleşmelidir[614].

Suçluların iadesi süreci bir talepname ile başlamaktadır. Türkiye talep edilen ülke ise talepname ilk önce Adalet Bakanlığı tarafından değerlendirilir. Adalet Bakanlığı koşullar gerçekleşmişse ilgilinin yer tespiti çalışmalarına başlar. İlgilinin bulunduğu yer tespit edilince, talepname bu yer Cumhuriyet Savcılığına gönderilir ve Ağır Ceza Mahkemesince suçlunun Türk vatandaşı olup olmadığı, iadeye konu suçun gerçekleşme şartları incelenerek, bu doğrultuda iade talebi ret veya kabul edilir. İnceleme sonucu Adalet Bakanlığı ve daha sonra

---

[610] İdari gözetim kararı zorunlu bir müessese olarak düzenlenmediği için somut olaylarda inceleme olmaksızın kendiliğinden verilmemesi gerektiği ve zaruri olmadığı durumlarda (örneğin, belirli bir yerde ikamet etme zorunluluğu alternatif imkânının elverişli olması) verilmiş ise sonlandırılması gerektiği belirtilmektedir: Süral ve Ömeroğlu, 2015: 29.

[611] Çiçekli, 2016: 177; Çelikel ve Gelgel Öztekin, 2016: 132.

[612] RG: 26.11.1959-10365.

[613] Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi için bkz. Güngör, 1999: 359 vd.

[614] Suçluların iadesinde esas alınacak şartlar ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Çiçekli, 2016: 179 vd.; Çelikel ve Gelgel Öztekin, 2016: 134 vd; Ruhi, 2003: 499 vd.

Başbakanlığa gönderilmekte ve son olarak Bakanlar Kuruluna sunulmaktadır. Bu bakımdan iade hakkında nihaî karar merci Bakanlar Kuruludur.

2.2.2.2.5 İkamet İzni Alma Usulü

2.2.2.2.5.1 İkamet İzni Başvurusu

İkamet izin başvurusu YUKK'un 21. maddesinin 1. fıkrasına göre düzenlenmektedir. Buna göre, kural olarak ikamet izni başvurusu, "*yabancının vatandaşı olduğu veya yasal olarak bulunduğu ülkedeki konsolosluklardan"* yapılmaktadır[615]. "*Konsolosluklar, ikamet izni başvurularını görüşleriyle birlikte Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne iletir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, gerekli gördüğünde ilgili kurumların görüşlerini de alarak başvuruları sonuçlandırdıktan sonra, ikamet izninin düzenlenmesi ya da başvurunun reddedilmesi için konsolosluğa bilgi verir"*[616]. Görüldüğü üzere, kural olarak yabancının Türkiye dışından ikamet izni başvurusu yapması öngörülmektedir[617]. Yabancının vatandaşı olduğu ülkede bulunmaması durumunda yasal olarak bulunduğu ülkedeki Türkiye Cumhuriyeti konsolosluklarına başvurması mümkündür. Örneğin, Alman vatandaşı olan yabancının tatil için bulunduğu Libya'da Türkiye Cumhuriyeti konsolosluğuna, ikamet izni başvurusu yapması mümkündür. YUKKY'nin 21. maddesinin 4. fıkrasına göre, başvurunun kural olarak bizzat yabancı tarafından yapılması gerekmektedir; yabancının yasal temsilcisi veya vekâletnameye haiz avukatı aracılığıyla da yapılması mümkündür[618].

---

[615] YİSHK'nın 3. maddesine göre, yabancıların Türkiye dışından ikamet izni alması mümkün değildi. Öncelikle yabancının Türkiye'ye usule uygun şekilde gelmesi ve ikamet izni için emniyet makamlarına başvuruda bulunması gerekmekteydi. Bu bakımdan yabancının ikamet izni başvurusunu vatandaşı olduğu veya yasal olarak bulunduğu ülkeden yapması Kanunda öngörülen bir yeniliktir. Doktrinde Türkiye'de ikamet etmek için ülkeye giriş yapan yabancının talebinin reddedilmesi halinde kişiler bakımından ekonomik külfetin azalması ve ülkeye girişten evvel yabancı hakkında bir olumsuzluk varsa talebinin ülke dışında reddedilmesinin düzensiz göçü de engelleyeceği belirtilmektedir: Erten, 2015: 20; Açıkgöz ve Ariner, 2014: 12.

[616] YUKK'un 21. maddesine göre, "*ikamet izni için başvuracak yabancılarda, talep ettikleri ikamet izni süresinden altmış gün daha uzun süreli pasaport ya da pasaport yerine geçen belgeye sahip olmaları şartı aranır. Başvuru için gerekli olan bilgi ve belgeler eksik ise, başvurunun değerlendirilmesi tamamlanıncaya kadar ertelenebilir. Eksik olan bilgi ve belgeler ilgiliye bildirilir. Başvurular en geç doksan gün içinde sonuçlandırılır. İkamet izni başvurusunun reddine ilişkin işlemler ilgiliye tebliğ edilir"*.
İkamet izni başvurularının değerlendirilmesinde izlenecek usul YUKKY'nin 22. maddesinde detaylı şekilde düzenlenmiştir. Buna göre, başvuruda eksik verilen belgelerin tamamlanmasına ilişkin yapılan bildirimden itibaren 30 gün içinde eksiklik tamamlanmazsa başvuru işlemden kaldırılacaktır. İkamet izinlerinde gerekli olan yeterli ve düzenli maddî gelir şartının tespitinde aile ve uzun dönem ikamet izinleri dışındaki ikamet izinlerinde yabancının beyanı esas alınacaktır. Beyanın ikna edici olmaması halinde ise yeterli ve düzenli geliri tespitte kullanılacak kıstaslar belirlenmiştir. Bunlar, "*başvuru yaptığı yıl itibarıyla geçerli olan net asgari ücret kadar aylık gideri karşılayabilecek maddî güce sahip olması; toplam geliri asgari ücretten az olmamak üzere kendisi dâhil her bir aile üyesi için asgari ücretin üçte biri kadar maddî güce sahip olması; maddî imkânını sadece üçüncü kişilerin taahhütlerine dayandırmamasıdır"*.

[617] YUKK geçiş hükmünde "*yurt dışından yapılması gereken ikamet izni başvuruları konsolosluklardan alınmaya başlanıncaya kadar valiliklerce alınmaya devam edileceği"* düzenlenmektedir

[618] Öğrenci ikamet izin başvurularında izlenecek usul YUKKY'nin 36. maddesinde ayrıca düzenlenmektedir. Buna göre, "*öğrenci ikamet izni başvurusu, öğrencinin ön kayıt işleminin tamamlanmasından sonra öğrenci ya da öğrenim göreceği okul tarafından, Genel Müdürlüğün belirleyeceği usul ve esaslara göre yapılır.*

YUKK'un 22. maddesine göre, istisnaî olarak ikamet izni başvurusu yurt içinden yapılabilmektedir. Buna göre;

> *"adli veya idarî makamların kararlarında veya taleplerinde, yabancının Türkiye'den ayrılmasının makul veya mümkün olmadığı durumlarda, uzun dönem ikamet izinlerinde, öğrenci ikamet izinlerinde, insani ikamet izinlerinde, insan ticareti mağduru ikamet izinlerinde, aile ikamet izninden kısa dönem ikamet iznine geçişlerde, Türkiye'de ikamet izni bulunan anne veya babanın Türkiye'de doğan çocukları için yapacağı başvurularda, geçerli ikamet izninin verilmesine esas olan gerekçenin sona ermesi veya değişikliğe uğramasından dolayı yeni kalış amacına uygun ikamet izni almak üzere yapılacak başvurularda, m. 20/ II kapsamında yapılacak ikamet izni başvurularında, Türkiye'de yükseköğrenimini tamamlayanların, kısa dönem ikamet iznine geçişlerinde ikamet izni başvuruları aşağıdaki hallerde istisnai olarak valiliklere de yapılabilir".*

Kanun koyucu kısa dönem ikamet izni dışındaki diğer ikamet izni başvuruları ve kısa dönem ikamet iznine geçiş için yapılacak başvuruları istisnai başvuru kapsamında düzenlemiştir. Ayrıca, ikamet izninden muaf kişilerin, Türkiye'de doğan çocukların başvuruları, gerekçe değişikliği ile yapılan başvurular, adli idarî makamlar ile ilgili halleri de istisnai kapsama dâhil edilmiştir. Söz konusu haller incelendiğinde, aslında istisnai kuralın genel kural haline dönüştüğü düşünülebilir. Örneğin, kısa dönem ikamet izni başvurusu yapacak yabancılar veya yabancı ülkede doğan, anne veya babası Türkiye'de ikamet izni sahibi olan çocukların başvurusu yurtdışından yapılacaktır. YUKKY'nin 19. maddesinin 4. fıkrasına göre, ikamet izni başvurusunun Kanunda öngörülen usule uygun olarak elektronik ortamda başvuru imkânı tanınmıştır.

Vize süresi veya vize muafiyet süresinden itibaren on gün içinde ikamet izni başvurusunun yapılmamış olması halinde yapılan ikamet izni başvurularında nasıl bir yol izleneceği YUKKY'de düzenlenmiştir. YUKKY'nin 21. maddesinin 2 ve 3. fıkralarına göre;

> "*ikamet izni süresini, vize süresini veya vize muafiyetini on güne kadar aşmış olanların başvuruları da alınır. Yabancının içinde bulunduğu durum ve idari ihtiyaçlar yönünden gerekli olduğunda on günlük süre koşuluna bağlı kalınmaz; Yabancının içinde bulunduğu durum ve idari ihtiyaçlar yönünden gerekli olması nedeniyle on günlük süre koşuluna bağlı kalınmaksızın başvurusu alınarak olumlu sonuçlandırılanların yeni ikamet izni süresi başvuru tarihinden itibaren başlatılır. Bu yabancıların başvuru tarihine kadar geçirdikleri süreler için tahakkuk eden harç 02.07.1964 tarihli ve 492 sayılı Harçlar Kanununa göre hesaplanır".*

Uluslararası koruma başvurusunda bulunan yabancılara başvuruları sonuçlanıncaya kadar Türkiye'de kalmalarını sağlayan bir belge düzenlenmesi öngörülmüş; ancak ikamet izni başvurusu yapan yabancılar bakımından Kanunda böyle bir düzenleme yapılmamıştır. Bu

---

Uluslararası Öğrenciler Değerlendirme Kurulu Kararı ile yerleştirilenlerden ön kayıt şartı aranmaz. Uygulamaya ilişkin usul ve esaslar Genel Müdürlük ile Uluslararası Öğrenciler Değerlendirme Kurulu Sekretaryasınca birlikte belirlenir. Öğretim kurumları, öğrenci ikamet iznini konsolosluklardan almak isteyenler için de başvuru yapabilir. Öğrenci ikamet iznine başvuranlardan on sekiz yaşını doldurmayan veya ergin olmayanların işlemlerinde, çocukların iş ve işlemlerinde dikkat edilecek hususlar hükmü uygulanır".

boşluğu doldurmak üzere YUKKY'nin 21. maddesinin 8. fıkrasında düzenlenmektedir. Buna göre, yabancıların ikamet iznine başvurması sonrasında başvuruları sonuçlanıncaya kadar ülkede kalmalarını sağlayacak İkamet izni müracaat belgesi düzenlenir. Ayrıca, başvuru yapan yabancıların başvuruları sonuçlanıncaya kadar yurtdışına çıkmasını kolaylaştırıcı bir düzenleme yapılmıştır. YUKKY'nin 21. maddesinin 9. fıkrasına göre;

> "*yabancılar, harçtan muaf olduğu belgede belirtilenler hariç, ikamet izni başvurusunun sonucunu beklemeksizin ikamet harçlarını ödediklerini kanıtlamak ve talep ettikleri ikamet izni süresinin içinde olmak kaydıyla başvuru belgeleriyle birlikte sınır kapılarından birden fazla çıkış yapabilirler ve her defasında on beş gün içinde döndükleri takdirde ülkeye girişlerinde vize koşulundan muaf tutulurlar. On beş günü aşmaları halinde vize genel hükümlerine göre işlem yapılır. 10. madde gereğince yüz seksen günde doksan gün kalma hükmü saklıdır".*

İkamet izni başvurusunun reddedilmesi halinde yabancının tekrar başvuru yapıp yapamayacağı sorusu akla gelmektedir. YUKKY bu bakımdan süreye bağlı bir usul öngörmüştür. YUKKY'nin 21. maddesinin 10. fıkrasına göre, "*ikamet izni başvurusu reddedilenler ile ikamet izni iptal edilenler, altı ay içinde yeniden ikamet izni başvurusu yaptıklarında yeni bir ikamet izni talep gerekçesi sunmaları istenir"*. Yeni gerekçe sunulması YUKKY'de kural olarak kabul edilmiştir. Ancak, kısa dönem ikamet izni, aile ikamet izni ve uzun dönem ikamet izninin süre nedeniyle kesilmesi halinde ise yeniden başvuru yapıldığında yabancının yeni gerekçe sunması gerekmemektedir çünkü kişinin ülkede ikamet gerekçesi değişmemekte sadece ülkede belirli bir süre bulunmaması nedeniyle ikamet izni iptal edilmektedir.

2.2.2.2.5.2 İkamet İzni Uzatma Başvurusu

İkamet izni süresinden daha uzun süreli Türkiye'de ikamet etmek isteyen yabancıların ikamet izin sürelerini uzatmaları gerekmektedir. Kanunda uzatma başvurusu yapılabilmesi için asgari ve azami süreler kabul edilmiştir. YUKK'un 24. maddesinin 2. fıkrasına göre, "*uzatma başvurularının ikamet izni süresinin dolmasına altmış gün kalmasından itibaren ve her koşulda ikamet izni süresi dolmadan önce yapılması gerekmektedir"*. İkamet izni başvurusunun ikamet izni süresi dolmadan yapılması YUKK'un 20. maddesinin 2. fıkrasında kural olarak kabul edilmiş olmakla birlikte; ikamet izni muafiyeti sağlayan hallerin sona ermesi sonrasında yabancının geç on gün içinde başvuru yapma imkânı bulunmaktadır.

İkamet izni uzatma başvurularında yetkili makam valiliklerdir. İkamet izinlerinin uzatılmasında yetkili makamın takdir hakkı bulunmaktadır. YUKK'un 24. maddesinin 1. fıkrasına göre, *"ikamet izinleri valiliklerde uzatılabilir"*. İkamet izni süresinin bitmesine belirli bir süre önce başvuru yapıp, ikamet izni uzatılan yabancılar bakımından yeni ikamet

izni süresinin başlama tarihi YUKK'un 24. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenmiştir. Buna göre, "*uzatılan ikamet izni, yasal izin sürelerinin bitim tarihinden itibaren başlatılır"*. Örneğin, ikamet izni süresi 10.11.2016'da dolacak olan yabancının 01.10.2016'da ikamet izin süresinin bir yıl uzatılması durumunda, yeni süre 10.11.2016 tarihinden itibaren işlemeye başlayacaktır.

İkamet izni başvurusunun kabul edildiği durumlarda, söz konusu izinlerin süresi, yabancının pasaportunun süresine ve amacına bağlı, kişisel olarak belirlenmektedir[619]. YUKK'un 23. maddesinin 1. fıkrasına göre, "*ikamet izinleri, pasaport veya pasaport yerine geçen belgelerin geçerlilik süresinden altmış gün daha kısa süreli, kalış amacına bağlı ve her yabancı için ayrı düzenlenir"*.

İkamet izni veya izin uzatılma talebi değerlendirilirken göz önünde bulundurulması gereken hususlar YUKK'un 24. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenmektedir. Buna göre, "*Türkiye içinden yapılan ikamet izni talebinin uzatılmaması veya iptali ile bu işlemlerin tebliği valiliklerce yapılır. Bu işlemler sırasında, yabancının Türkiye'deki aile bağları, ikamet süresi, menşe ülkedeki durumu ve çocuğun yüksek yararı gibi hususlar göz önünde bulundurulur ve ikamet iznine ilişkin karar ertelenebilir"*. Görüldüğü üzere, geçerli bir ikamet izni ile Türkiye'de bulunan yabancıların ikamet izinlerinin uzatılması veya iptali işlemleri sırasında bireysel durumunun yanı sıra ailevi durumunun da esas alınması gerektiği kabul edilmiştir. İkamet iznine ilişkin kararın ertelenmesinde izlenecek usul YUKKY'de düzenlenmiştir. YUKKY'nin 22. maddesinin 18. fıkrasına göre, "*ikamet izni talebinin reddi, ikamet izninin uzatılmaması veya iptaline ilişkin kararın ertelenmesi üzerine harca tâbi olmayan ve Türkiye'de bir ay süresince kalma hakkı sağlayan belge verilir ve yabancının ülkede kalmasını gerektiren sebebin devamı halinde belgenin süresi birer aylık sürelerle uzatılabilir. Bu durumda yabancıdan kalacağı sürenin harcı tahsil edilir"*. İkamet iznin uzatılmaması veya ikamet izni talebinin reddi halinde kişiler ülkeden çıkışı için makul bir süreye ihtiyaç duymaktadır. YUKKY bu durumda yabancıya Türkiye'de on gün kalma imkânı tanıyan belge verilmesini düzenlemiştir.

İzlenecek usul 25. maddenin 2. fıkrasında düzenlenmektedir. Buna göre, *"ikamet izni talebinin reddi, iznin uzatılmaması veya iptali, yabancıya ya da yasal temsilcine veya avukatına tebliğ edilir. Tebligatta, yabancının karar karşı itiraz haklarını etkin şekilde nasıl kullanabileceği ve bu süreçteki diğer yasal hak ve yükümlülükleri de yer alır"*. İkamet izninin

[619] YUKK'un 23. maddesinin 2. fıkrasına göre, "*ikamet izninin şekli ve içeriği Bakanlıkça, ikamet izni yerine geçen çalışma izninin şekli ve içeriği ise Bakanlık ve ilgili kurumlarca birlikte belirlenir"*.

reddi, iptali veya uzatılmaması halinde verilen karar karşı başvuru imkânının tanınması YUKK'un önemli yeniliklerinden biridir[620].

2.2.2.2.5.3 İkamet İzinleri Arasında Geçişler

Yabancıların hangi ikamet izni çeşidine başvuracağını Türkiye'de kalış amacı belirlemektedir. Söz konusu amacın sona ermesi veya değişmesi halinde nasıl bir yol izleneceği Kanunda düzenlenmektedir. YUKK'un 29. maddesinin 1 ve 2. fıkrasına göre, yabancılar, ikamet izninin verilmesine esas olan gerekçenin sona ermesi veya farklı bir gerekçenin ortaya çıkması halinde, yeni kalış amacına uygun ikamet izni talebinde bulunabilir. İkamet izinleri arasındaki geçişlere ilişkin usul ve esaslar yönetmelikle düzenlenmesi öngörülmüştür. YUKKY geçişe ilişkin olarak detaylı bir düzenleme içermektedir. YUKKY'nin 26. maddesinin 1. fıkrasına göre, yabancıların yeni kalış amacına uygun ikamet izni için sahip oldukları ikamet iznine esas gerekçenin sona erdiği günden itibaren on gün içinde valiliğe başvurmaları gerekmektedir. YUKKY'un 26. maddesinin 3. fıkrasına göre, Türkiye'de kalışına ek bir gerekçenin ortaya çıkması halinde ise, ilk gerekçeye dayalı ikamet izni ile kalmaya devam edebileceği gibi, uzatma başvurularında değindiğimiz altmış günlük süre sınırını beklemeksizin yeni ikamet izni için başvuruda bulunabilecektir. YUKKY'un 26. maddesinin 4., 5. ve 6. fıkralarında öğrenci ikamet iznine sahip yabancının, aile ikamet iznine başvurma koşullarına sahip olması; aile ikamet iznine sahip yabancının öğrenci ikamet iznine başvurma koşullarına sahip olması; çalışma iznine sahip yabancının öğrenci ikamet iznine başvurma koşullarına sahip olması halinde yabancıya ikamet iznini aynı şekilde devam ettirme yeni gerekçeye uygun ikamet izninin imkânlarından da faydalanma olanağı sağlanmıştır. YUKKY'un 26. maddesinin 7. fıkrasına göre, insani ikamet izni ve insan ticareti mağduru ikamet izni sahibi yabancıların öğrenci ikamet iznine başvuru şartlarına sahip olmaları halinde ise öğrenci ikamet iznine geçmeden bu iznin imkânlarından faydalanabileceklerdir. YUKKY'un 26. maddesinin 8. fıkrasına göre, bu gruptan insani ikamet izni sahiplerine uzun dönem ikamet iznine geçiş hakkı tanınmayacağı ayrıca belirtilmiştir[621].

---

[620] Dardağan Kibar, 2013: 118.

[621] Uzun dönem ikamet iznine geçişi imkânının tanınması eleştirilmektedir: Soykan, 2000: 44; Açıkgöz ve Ariner, 2014: 22 vd.

2.2.3 Diğer Sınırlamalar

2.2.3.1 Kanunla Getirilen Sınırlamalar

2.2.3.1.1 Köy Kanunu

442 sayılı Köy Kanununun 88. maddesine göre, yabancıların köylerde ikamet etmek için, İçişleri Bakanlığından izin almaları gerekmektedir.

2.2.3.1.2 Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Kanunu

18 Aralık 1981 tarihli Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Kanunu (AYBGBK)[622] devletin egemenlik alanı olarak kara, deniz ve hava askeri bölgelerine ilişkin olarak hüküm içermektedir. Kanunun 1. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendine göre, Yabancıların ikamet ve seyahat hakkı Kanun ile yurt savunması açısından önemli olan bölgeler ile sınırların güvenliği ve gizliliği sağlama amacıyla sınırlanmaktadır.

Askeri bölgelere uzaklıklarına göre ülke içi alanlar birinci[623] ve ikinci derece[624] askeri yasak bölgeler olarak ayrılmaktadır[625]. Buna göre birinci derece askeri yasak bölge olarak tayin edilen bölgelerde hiç kimse ikamet edememektedir. Bu bakımdan Türk vatandaşları ile yabancılar arasında bir fark bulunmamaktadır. İkinci derece askeri yasak bölgelerde Türk vatandaşları bakımından serbesti söz konusuyken yabancıların bu bölgelerde ikamet ve seyahat hakkı valiliklerce verilen izne tâbidir. 2002 yılında Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Yönetmeliğinde yapılan değişiklik[626] ile yabancı kişilerin bu bölgelerde taşınmaz mal kiralayabilmeleri kabul edilmiştir.

---

[622] RG: 22.12.1981-17552

[623] AYBGB'nin 5. maddesine göre, "birinci derece kara askeri yasak bölgeleri, *a) Yurt savunması bakımından hayati önem taşıyan askeri tesis ve bölgelerin, çevre duvarı, tel örgü veya benzeri engel veya işaretlerle belirlenen dış sınırlarının en az yüz, en fazla dört yüz metre uzağından alınan noktaların birleştirilmesi suretiyle meydana gelen alanlarda, b) Kara sınır hattı boyunca ve lüzum görülen kıyılarda otuz ila altı yüz metre derinlikteki sahalarda tesis edilir".* AYBGB'nin 7. maddesinin 1. fıkrasının (b) ve (c) bendine göre, *"bu bölgede buradaki görevlilerle, yetkili komutanlığın izin verdiği T.C. uyruğundaki diğer görevlilerden başkası giremez ve oturamaz; yabancıların geçici olarak bölgeye girmeleri ve oturmaları Genelkurmay Başkanlığının iznine bağlıdır".*

[624] AYBGB'nin 8. maddesine göre, "ikinci derece kara askeri yasak bölgeleri, *birinci derece kara askeri yasak bölgeleri çevresinde veya yurt savunması bakımından gerekli görülen diğer bölgelerde tesis edilir*. AYBGB'nin 9. maddesine göre, *Türk vatandaşlarının bölgede oturmaları, seyahat etmeleri, zirai faaliyetlerini, meslek ve sanatlarını icra etmeleri serbesttir. Şu kadar ki, milli güvenliği sağlamak bakımından, gerekli görülecek ikinci derece kara askeri yasak bölgelerinde; bölgede oturanlar dışındaki Türk vatandaşlarının bölgede oturmaları, zirai faaliyetlerini, meslek ve sanatlarını icra etmeleri Bakanlar Kurulu kararı ile sınırlandırılabilir.. Yabancılar izin almadan geçici dahi olsa bölgeye giremezler, oturamazlar, çalışamazlar ve taşınmaz mal kiralayamazlar. Görevli yabancı uyruklu sivil kişilere izinler garnizon komutanlığının görüşü alınarak valiliklerce verilir. Bölge içindeki genel yollardan geçilmesi ve bölgeden turistik amaçlarla yararlanılmasına dair esaslar yönetmelikte gösterilir".*

[625] Çelikel ve Öztekin Gelgel, 2010: 85-86.

[626] RG: 08.02.2002-24665.

2.2.3.2 İdari Sınırlamalar

Kanun vize muafiyeti konusunda Bakanlar Kuruluna geniş takdir yetkisi verilmiştir[627]. YUKK'un 18. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendine göre Bakanlar Kurulu pasaport ve vizeye ilişkin işlemlerde antlaşmalar yapma, bazı devlet vatandaşları bakımından tek taraflı olarak vize zorunluluğunu kaldırma veya harçtan muaf tutma gibi vize kuralına istisna getirme veya süre belirleme yetkisine sahiptir[628]. YUKK'un 18. maddesinin 1. fıkrasının (b) bendine göre olağanüstü durumlarda Bakanlar Kurulunun Türkiye'nin bir bölgesi veya tamamı bakımından yabancıların pasaportuna kayıt koyma yetkisi bulunmaktadır. Bakanlar Kurulunun kullanacağı bu yetkisinin dayanağını Anayasanın 15. maddesinde yer alan "*Temel Hak ve Hürriyetlerin Kullanılmasının Durdurulması"* hükmü oluşturmaktadır[629]. Son olarak YUKK'un 18. maddesinin 1. fıkrasının (c) bendine göre, Bakanlar Kuruluna yabancıların Türkiye'ye girişi bakımından belli şarta bağlayıcı veya kısıtlayıcı her tür önlem alma yetkisi verilmiştir[630].

Yabancıların haklarının ancak kanunla ve milletlerarası hukuka uygun olarak sınırlandırılabileceğine ilişkin Anayasal düzenlemeden daha önce bahsetmiştik. Ülkeye giriş bakımından Bakanlar Kurulunun kanunda düzenlenmemiş şartları herhangi belirleyici bir sınır olmaksızın karar ile düzenleyebilmesinin Anayasaya aykırı olduğu kanaatindeyiz[631].

---

[627] Açıkgöz ve Ariner, 2014: 9.

[628] Türkiye vize, vize harcı veya pasaport harcından muafiyeti düzenleyen birçok ikili ve çok taraflı sözleşme imzalamıştır: Sözleşmeler için bkz. Açıkgöz ve Ariner, 2014: 9; Çelikel vd., 2014: 368 dpn.

[629] Teksoy, 2013: 861; Kanaatimizce Bakanlar Kuruluna verilen yetkinin sınırlarının kanunla belirlenmemesi yetki devri niteliğindedir. Benzer bir düzenleme uzun dönem ikamet izninde yabancıya sağlanan hakların sınırlandırılmasında da bulunmaktadır. Bkz. s. 112.

[630] PK'da düzenlenen Bakanlar Kuruluna karşı işlem yapma yetkisi veren düzenleme YUKK'un yürürlüğe girmesi ile yürürlükten kalkmıştır. Karşı işlem yapma yetkisi bakımından ayrıca bir düzenleme yapılmamıştır. Kanunda yer alan ve Bakanlar Kuruluna her türlü önlemi alma yetkisi veren bu düzenleme karşı işlem yapma yetkisini içermektedir: Teksoy, 2013: 862.

[631] Aynı yönde görüş için bakınız: Teksoy, 2013: 861-862.

SONUÇ

Yabancıların ikamet ve seyahat hakkı, Türkiye'de uzun bir geçmişe sahip olmasına rağmen, YUKK'un kabulüne kadar Türk mevzuatında kapsamlı özel bir düzenlemeye konu olmamıştır. Esasen 2014 yılında YUKK yürürlüğe girinceye dek, yabancıların ülkeye giriş, ikamet ve seyahat hakkı, Türk vatandaşları ile ilgili hükümleri de içeren 1950 tarihli YİSHK ve PK'da düzenlenmişti[632]. Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde millî mevzuatını, AB müktesebatına paralel hale getirmekle yükümlü olmasının bir sonucu olarak kabul edilen YUKK'un hazırlık sürecinde, yabancıların ikamet ve seyahat hakları ile ilgili Aile Birleşimine İlişkin 2003/86 Sayılı Direktif hükümlerinin yanı sıra, Üçüncü Ülke Vatandaşları ve Aile Fertlerinin Üye Devlet Ülkelerinde Serbestçe Dolaşımına İlişkin 2004/38 Sayılı Direktif hükümleri de esas alınmıştır.

Yeni bir düzenleme olması nedeniyle, YUKK hükümlerinin yorumunda ve uygulanmasında bazı sorunlarla karşılaşılması kaçınılmazdır. Esasen Kanunda yabancıya verilecek ikamet izni türleri, izne başvuru şartları ve izin, uzatılma taleplerinin ret ve iptal hâlleri detaylı şekilde düzenlenmiş olmakla birlikte, uygulamada Kanunun bazı hükümlerinin nasıl yorumlanacağı konusunda güçlükler ortaya çıkmıştır. Bu güçlükler 17 Mart 2016 tarihinde yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslar arası Koruma Kanununun uygulanmasına İlişkin Yönetmeliği Yönetmeliği ile giderilmeye çalışılmıştır. Örneğin, insan ticareti mağduru ikamet izninin verilmesinde, mağdurun tespitinde esas alınacak kriterler ve bu tespitin hangi yetkili makam tarafından yapılacağına ilişkin düzenlemenin olmaması Kanunda dikkat çeken eksikliklerden biriydi. Konuya ilişkin YUKK'da açık düzenlenme olmadığı için, mağdur tespitinin ceza hukuku veya yabancılar hukuku ilkelerinden hangisi esas alınarak yapılacağı sorusu akla gelmekteydi. Kanundaki bu eksiklik, YUKKY ve İnsan Ticaretiyle Mücadele ve Mağdurların Korunması Hakkında Yönetmelik ile giderilmiş, konu ile ilgili Göç İdaresi Müdürlüğü ve uzman ekibinin görevleri tanımlanmıştır. Bu nedenle, Yönetmeliğin kabulü ve yürürlüğe girmesi bu tür sorunların azaltılmasına katkıda bulunduğu için yerindedir.

Yabancıların ikamet ve seyahat hakkı konusunda Yönetmelikle giderilen eksiklerin yanı sıra, halen giderilmemiş bazı eksikliklerin bulunduğunu da tespit etmiş bulunuyoruz. Bu çalışma çerçevesinde tespit edilen eksiklikleri ve önerilerimizi şu şekilde özetlemek mümkündür.

---

[632] Türk doktrininde yabancılarla ilgili konuların PK'da düzenlenmesi eleştirilmiştir: Göğer 1973: 8.

Konuya ilişkin ilk tespitimiz ve önerimiz, yabancıların bir ülkede ikamet hakkının etkili şekilde kullanılabilmesi için uluslararası hukukta kabul edilen *ailenin birliği ilkesi* konusundadır. Bu ilke doğrultusunda devlet, aile birleşimini sağlayan kanunî düzenlemeler yapmaktadır. Bu bağlamda YUKK yabancılar için aile ikamet iznini düzenlemekte, ikamet izni talebinde bulunacak aile fertleri ve destekleyici bakımından bazı şartlar aramaktadır. Bu şartlardan biri de "*destekleyicinin başvuru tarihi itibariyle, beş yıl içinde aile düzenine karşı suçlardan herhangi birinden hüküm giymemiş olması; bu durumu adli sicil kaydıyla belgelemesidir"*[633]. Aile düzenine karşı suç türü olan kötü muamele suçunda, aile bağı olmayan, ancak failin aynı konutta birlikte yaşadığı kişilerden her biri mağdur olabilmektedir. Aynı konutta yaşadığı halde, aile bireyi olmayan kişiye karşı kötü muamele suçu işlemesi nedeniyle, destekleyicinin aile bireyleri, aile ikamet iznine başvuramayacaktır. Bu düzenleme ile aile toplumun temeli kabul edilmiş ve bu kuruma yönelik suçların faillerine destekleyici olma imkânı tanınmamıştır. Ancak TCK'nın aile düzenine karşı suçlar bölümünde düzenlenen kötü muameleye ilişkin hükümleri aile bireyleri dışındaki kişileri de kapsadığından, Kanunun düzenlemesi aileyi koruma amacı dışına taşmaktadır. Bu nedenle, Kanunda TCK'nın aile düzenine karşı suçlar bölümüne genel gönderme yapılması yerine, bu bölümde özel suç tiplerine göre belirlenmesinin uygun olacağı kanısındayız.

Bunun dışında, Kanunda destekleyici ile aile ikamet izni talep eden yabancı arasındaki aile bağını kuran evliliğin, boşanma veya ölüm nedeniyle sona ermesi halinde, yabancı eşe kısa dönem ikamet iznine geçiş imkânı tanınmakta; evliliğin butlan sebebiyle sona ermesi halinde ise özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu durumda, Kanun hükmü gereğince verilen ikamet izninin iptali gerekecektir. Butlan kararının, kişilerin uzun yıllar ülkede ikamet etmesi sonrasında verildiği varsayımında, hayat ilişkilerinin başka bir ülkede artık devam edemeyeceği ve kişilerin ülkeye uyum sağladığı durumda, en azından bu şekilde ülkeye uyum sağlamış ve belirli bir süredir aile ikamet izni ile ikamet etmekte olan iyi niyetli eş bakımından kısa dönem ikamet iznine geçiş imkânının tanınması gerekmektedir. Evliliğin butlan ile sona ermesi halinde iyi niyetli eşin Türk vatandaşlığı dahi korunmakta iken; yabancının ülkede ikamet hakkı evleviyetle korunmalıdır. Bu nedenle, evliliğin butlan ile sona ermesi durumunda aile ikamet izni sahibi eşe süre şartı olmaksızın kısa dönem ikamet izni verilmesi yerinde olacaktır.

[633] TCK'nın aile düzenine karşı suçlar; TCK'nın 230. maddesinde birden çok evlilik, hileli evlenme, dinsel tören; TCK'nın 231. maddesinde çocuğun soybağını değiştirme; TCK'nın 232. maddesinde kötü muamele; TCK'nın 233. maddesinde aile hukukundan kaynaklanan yükümlülüğün ihlali ve TCK'nın 234. maddesinde çocuğun kaçırılması ve alıkonulmasıdır.

Kanunda düzenlenme bulunmayan bir diğer husus ise, yabancının çalışmasının iradî nedenler dışında -iş kazası, meslek hastalığı gibi- sona ermesi ve yabancı ile bu kişiye bağlı ikamet izni alan aile üyelerinin tekrar ikamet izni almak istemeleri durumudur. Bilindiği üzere, Türkiye'de çalışan yabancıların çalışma izinleri, ikamet izni yerine geçmektedir. Bu durumda çalışma süresince, çalışan kişinin ve bu kişiye bağlı olarak aile ikamet izni almış aile üyelerinin Türkiye'de ikamet etme imkânları bulunmaktadır. Ancak yabancının çalışma hakkı iş kazası, meslek hastalığı gibi nedenlerle sona erdiğinde, bu kişiye bağlı ikamet izni alan aile üyelerinin ikamet izinlerinin akıbeti belirsizdir. Her ne kadar ilgilinin sekiz yıl ikamet etmiş olması şartıyla uzun dönem ikamet izni almış olabileceği düşünülebilirse de, bu süre tamamlanmaması halinde nasıl bir yol izleneceği belirsizdir. Benzer şekilde, ilgilinin iş kazası veya meslek hastalığı sonucu hayatını kaybetmesi halinde, bu kişiye bağlı olarak aile ikamet izni almış aile üyelerinin nasıl bir yol izleyeceği sorusu da akla gelebilir. Her ne kadar YUKK'un 34. maddesinin 7. fıkrasında destekleyicinin ölümü halinde aile fertlerine süre şartı aranmaksızın kısa dönem ikamet izni verileceğine ilişkin düzenleme bulunmaktaysa da, bu gibi istisnaî durumlarda yabancıyı daha fazla koruyucu hükümlere ihtiyaç olduğu ortadadır. Esasen 1251/70 sayılı Tüzükte, üye devlette çalışan işçinin ölümü anında sürekli ikamet şartlarını sağlayamamış olması halinde bazı şartların gerçekleşmesi koşuluyla aile bireylerine sürekli ikamet etme hakkı tanınacağına ilişkin hüküm YUKK'da da kabul edilebilir. 2004/38 sayılı Direktif de, benzer şekilde, üye devlette çalışan kişinin iş kazası ve meslek hastalığı nedeniyle hayatını kaybetmesi halinde öngörülen şartların varlığı halinde aile bireylerine sürekli ikamet hakkı tanınmaktadır. Bu bakımdan Türkiye'de çalışma izni ile çalışan yabancının iş kazası veya meslek hastalığı nedeniyle işgöremezlik nedeniyle çalışmasının sone ermesi durumunda geriye doğru makul bir çalışma süresini (örneğin 3 yıl) doldurması şartıyla ve talebi halinde uzun dönem ikamet izni verilmesine ilişkin düzenleme yapılması uygun olacaktır.

Uzun dönem ikamet izni verilebilecek kişi grupları arasında "*Göç Politikaları Kurulunun belirlediği şartları taşıyan"* yabancılar da bulunmaktadır. Bu kişilerin uzun dönem ikamet iznine başvurmak için yalnızca kamu düzeni ve güvenliğine ilişkin şartı yerine getirmeleri yeterli olup, bu şartların neler olduğu konusunda Kanunda açıklık bulunmamaktadır. Dolayısıyla sübjektif kriterlere dayanan ve eşitlik ilkesini zedelediği izlenimi veren bu hükmün daha objektif kriterle tekrar düzenlenmesi uygun olacaktır.

Konuya ilişkin son tespitimiz ise uzun dönem ikamet izni sahibi yabancılara tanınan hakların sınırlandırılması ile ilgilidir. Bu kişiler, bazı istisnalar dışında Türk vatandaşları ile aynı haklara sahiptir. Ancak kanun koyucu YUKK'un 44. maddesinin 2. fıkrasında

yabancılara tanınan bu hakların kısmen veya tamamen Bakanlar Kurulu tarafından kısıtlanabileceğini düzenlenmektedir. YUKKY'nin 41. maddesinin 3. fıkrasında ise, "*uzun dönem ikamet izni bulunan yabancılara tanınan haklar, Bakanlığın teklifi üzerine veya resen Bakanlar Kurulu kararıyla kısmen veya tamamen kısıtlanabileceği"* düzenlenmektedir. Ancak düzenlemede Bakanlar Kuruluna tanınan bu yetkinin hangi hallerde kullanacağı belirtilmemiştir[634]. Kanaatimizce Bakanlar Kuruluna tanınan bu yetki yasama yetkisinin yürütmeye devri niteliğinde olup Anayasanın 7. maddesine aykırılık teşkil eder. Bu nedenle Bakanlar Kurulunun bu yetkiyi nasıl kullanacağı açıklığa kavuşturulmalıdır. Böylelikle, yabancıya tanınan haklarının ancak kanunla ve milletlerarası hukuka uygun olarak sınırlandırılabileceği yönündeki Anayasal ilkeye de riayet edilmiş olunacaktır.

Düzenleme ile ilgili bir başka nokta da YUKK'ta yabancıların haklarının sınırlandırılması konusunda Bakanlar Kurulunun yetkili kılınması kanunla yapılan sınırlama niteliğini taşımamasıdır. Zira kanunla Bakanlar Kuruluna yabancıların temel hak ve hürriyetlerine ilişkin sınırlama getirme yetkisi verilmesi bu yetkinin Anayasa m. 16 kapsamında kanunla yapıldığı anlamına gelmez. Bakanlar Kuruluna verilen yetki idari sınırlama niteliğindedir. Bu nedenle, yabancının hakkının sınırlamanın esas ve usulünün kanunda açıkça yapılması ve gerekli görülen hallerde objektif kriterlere bağlı kalınması kaydıyla yetkili makama takdir hakkı verecek bir değişikliğin yapılması uygun olacaktır.

[634] AYM kararları için bkz. Yarar, 2014: 68 vd.

KAYNAKÇA

Abdulsammed, M., (2008) Türk ve Irak Yabancılar Hukukunda Yabancı Gerçek Kişilerin Ülkeye Giriş ve Seyahat Özgürlükleri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Acer, Y. ve Kaya, İ., (2014) Uluslararası Özel Hukuk Temel Ders Kitabı, Ankara.

Açıkgöz, M. ve Ariner, H. O., (2014) Turkey's New Law on Foreigners and International Protection: An Introduction, Turkish Migration Studies Group Briefing Paper 2.

Akbulut, B., (2015) Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ankara.

Akıntürk, E., (2006) Yabancı Uyruklu İşçinin İş Hukuku Karşısındaki Durumu, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir.

Akyılmaz, G., (2005) *Osmanlı Hukukunda Köleliğin Sona Ermesi ile İlgili Düzenlemeler ve Tanzimat Fermanı'nın İlanından Sonra Kölelik Müessesi,* GUHFD, 9(1-2): 101-135.

Akipek, J., Akıntürk, T., ve Karaman Ateş, D., (2013) Türk Medenî Hukuku Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku, B. 10, İstanbul.

Akyüz, E., (2000) Çocuğun haklarının ve Güvenliğinin Korunması, B. 2, Ankara.

Allain, J., (2002) *The Jus Cogens nature of Non- Refoulment,* International Journal of Refugee law, 13(4,): 534-558.

Altuğ, Y., (1968) Yabancıların Hukukî Durumu, B. 3, İstanbul.

Altuntaş, M., (2002) Türk Anayasalarında İnsan Hakları, Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı Uzmanlık Tezi, Ankara.

Alyanak, S., (2014) *AB Vatandaşlığının AB İçerisinde Serbest Dolaşım ve İkamet Hakkı Yönünden Temel Statü Olması*, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, (17): 141-176.

Ansay, T., (1953) İkametgâhın Tayininden Doğan Kanunlar İhtilafı, AÜHFD, 10(1-4): 666-687.

Argun, Ş., (1989) İslam Hukukunda Dar-ul İslam ve Dar-ul Harp Kavramları, İstanbul.

Arslan, Ç., (2004) *İnsan Ticareti Suçu*, AÜHFD, 53(4): 19-83.

Arslan, Ç., (2014) *Göç Hukukundaki Güncel Gelişmeler Üzerine Bazı Tespit ve Değerlendirmeler,* International Conference on Eurasian Economies, Session 2E: 19-83.

Arslan, İ., (2014) Milletlerarası Özel Hukukta Mutad Mesken Kavramı, İstanbul.

Arslan, Z., (2002) *Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması: Anayasa'nın 13. Maddesi Üzerine Bazı Düşünceler*, Anayasa Yargısı Dergisi, C. 19: 139-155.

Asar, A., (2006) Türk Yabancılar Mevzuatında Yabancı ve Hakları, B. 3, Ankara.

Aslanpınar, Y. B., (2010) *Anayasa Değişikliği Sonrası Yurt Dışı Çıkış Yasağı*, Yaklaşım Dergisi, Kasım 2010, (215): 292-298.

Atay, E. E., (2014) İdare Hukuku, B. 4, Ankara.

Aybay, R., (1974) *Bir Kamu Özgürlüğü Sorunu: Pasaport Kanununun 22. maddesi*, Amme İdaresi Dergisi, 7(4): 11-27.

Aybay, R., (1975) *Yurt Dışına Çıkma ve Yurda Girme Özgürlüğü Konusunda Uluslararası Düzenlemeler*, Prof. Dr. Mahmut Koloğlu'ya 70'inci Yaş Armağanı, AÜHF Yayınları No: 367.

Aybay, R., (1975) Amerikan, İngiliz ve Türk Hukuk Sistemlerinde Yurt Dışına Çıkma ve Yurda Girme Özgürlüğü, Ankara.

Aybay, R., (1979) *Bir İnsan Hakkı Olarak Uluslararası Seyahat Özgürlüğü*, İnsan Hakları Yıllığı, C. 1-4: 80-93.

Aybay, R., (2004) Vatandaşlık Hukuku, B. 3, İstanbul.

Aybay, R., (2010) Yabancılar Hukuku, B. 3, İstanbul.

Aydoğan, D., (2007) *Yabancı Çingenelerin Türkiye'ye Giriş, İkamet, Seyahat Özgürlükleri ile Türkiye'den Sınır Dışı Edilmeleri*, AÜHFD, 56(1): 3-50.

Aygün, E., (2007) 1982 Anayasasında Seyahat Özgürlüğü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Baklacı, P. ve Akıntürk, E., (2000) *Avrupa Birliği Vatandaşlarının ve Aile Fertlerinin Üye Devlet Ülkelerinde Serbestçe Dolaşımına İlişkin 2004/38 sayılı Direktif Hakkında Genel Bilgilendirme*, İzmir Barosu Dergisi, Nisan 2000: 115-138.

Baykal, S., (2009) Türkiye- Avrupa Topluluğu Ortaklık Hukuku Kapsamında Vize Uygulaması: Hukukî Durum Saptaması ve Öneriler, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Değerlendirme Notu, Mayıs 2009.

Bayram, M. H., (2014) Avrupa Birliği Hukuku Dersleri, B. 2, Ankara.

Berki, O. F., (1955) *Türkiye'de Yabancılar Hukuku*, AÜHFD, 12(1): 172-200.

Berki, O. F., (1966) Devletler Hususi Hukuku, C. 1, B. 6, Ankara.

Berksu, Ş., (1999) Avrupa Birliğinde Yaşayan Türk İşçilere ve Ailelerine Ortaklık Mevzuatıyla Tanınan Haklar ve Avrupa Toplulukları Adalet Divanı Kararları, Ankara.

Bilgi, N., (2010) *Osmanlı Devletinde 1917 Yılı Yabancı Nüfusu*, TİD, Temmuz-2010, 25(1): 101-146.

Bilgin, A., (2010) *Avrupa Birliği Adalet Divanı İçtihadı Işığında Serbest Dolaşım ve Birlik Yurttaşlığı*, Uluslararası Hukuk ve Politika, 6(23): 15-41.

Bingöl, E., (2014) *Boşanmış Çiftlerin Ortak Velayet Hakkının Türk ve İsviçre Hukukları Bakımından Karşılaştırılması*, İstanbul Barosu Dergisi, 88(2): 276-312.

Birsen, K., (1936) Devletler Hususi Hukuku, Tâbiiyet- Yabancılar Hukuku, C. I, İstanbul.

Boeles, P., (2001) *Directive on Family Reunification: Are the Dilemmas Resolves?*, European Journal of Migration Law, Vol. 3: 61-71.

Boll, R., *Best Interests and Mobility*, LawNow, 1998- 1999, Vol. 26: 44-46

Bostancı, A., (2004) İslam Hukukunda Vatandaşlık, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Bozkurt, G., (1981) *Eski Hukuk Sistemlerinde Kölelik*, AÜHFD, , C. 38, S. 1-4): 67-103 (Kölelik).

Bozkurt, G., (1983) *İslam Hukukunda Müstemenler*, AÜSBF, Ankara: 361-370,

Bozkurt, G., (1989) Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu (1839-1914), Ankara.

Can, H., (2003) *Türkiye - Avrupa Topluluğu Ortaklık İlişkisinin Hukukî Çerçevesi*, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, C. 1: 19-43.

Cin, M., (2005) *Yabancıların Çalışmasına İlişkin Türk Mevzuatının Avrupa Birliği Müktesebatı ile Uyum Sorunu*, Mevzuat Dergisi, Mart 2005Y. 8, (87).

Cotler, I., (1987) *The Right to Leave and to Family Reunification*, Les Chaiers de Droit, Vol. 28: 625-647.

Çadırcı, M., (1993) *Tanzimat Döneminde Çıkarılan Men'-i Mürur ve Pasaport Nizamnameleri*, Belgeler Dergisi, Türk Tarih Kurumu Yayını, 15(19): 169-185.

Çağatay, U., (2008) *Avrupa Birliğinde İşçilerin Serbest Dolaşımı ve Türk İşçilerin Durumu*, Selçuk Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Y. 9, 10(16): 1-19.

Çayhan, E., (2002) *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye*, Akdeniz Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi (AÜİİBFD), (3): 42-55.

Çelebican, Ö., (1993) *Roma Egemenliği: Yurttaşlık ve Kölelik*, AÜHFD, 43(1-4): 299-311.

Çelikel, A., Şanlı, C. ve Esen, E., (2014) Türk Milletlerarası Özel Hukuk Mevzuatı, B. 14, İstanbul.

Çelikel, A. ve Erdem, B., (2016) Milletlerarası Özel Hukuk, B. 22, İstanbul.

Çelikel, A. ve Gelgel Öztekin, G., (2010) Yabancılar Hukuku, B. 16, İstanbul.

Çelikel, A. ve Gelgel Öztekin, G., (2016) Yabancılar Hukuku, B. 20, İstanbul.

Çiçekli, B., *Türk- AB Ortaklık Hukuku Çerçevesinde Türkiye'deki AB Vatandaşlarının Çalışma ve İkamet Hakları Üzerine Bir Değerlendirme*, MHB, 1999-2000, Y. 19-20, (1-2), Prof. Dr. Aysel Çelikel'e Armağan: 213-230.

Çiçekli, B., (2016) Yabancılar ve Mülteciler Hukuku, B,5, Ankara.

Dardağan, E. G., (1993) Yabancılar Hukuku Açısından Sınırdışı Etme, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Dardağan, E. ve Hadimoğlu Özbek, N., (2003) Yerleşme ve Yargı Yetkisine İlişkin Sözleşme, Yaşayan Lozan, Ed. Çağrı Erkan, Ankara Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara.

Dardağan Kibar, E., (2012) Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Tasarısında ve Başlıca Avrupa Birliği Düzenlemelerinde Yabancıların Sınır Dışı Edilmelerine İlişkin Kurallar: Bir Karşılaştırma Denemesi, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, C. 11: 53-74.

Dardağan Kibar, E., (2013) An Overview and Discussion of the New Turkish Law on Foreigners and International Protection, Perceptions, Autumn, 18(3): 109-128.

Değirmenci, O., (2006) *Mukayeseli Hukukta ve Türk Hukukunda İnsan Ticareti Suçu*, TBBD, (67): 57-96.

Demir, Ö., (2014) *İslam Hukuku'nda Zimmet Sözleşmesinin Hukukî Kapsamı ve Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Görünümü*, İÜHFD, XXLII(1): 738-757.

Demirtaş, T., (2014) Ceza Hukuku Genel Hükümler, B. 10, Ankara.

Doğan, V., (2015) Türk Vatandaşlık Hukuku, B. 12, Ankara.

Doğan, V., (2016) Milletlerarası Özel Hukuk, B. 4, Ankara.

Doukas, I., (2008) *Non-Discrimination On Grounds of Nationality: The Position of Third Country nationals' Within The EU*, Cambridge student Law Review, Vol. 1: 1-10.

Dural, M., Öğüz, T. ve Gümüş, M. A., (2014) Türk Özel Hukuku C. III Aile Hukuku, İstanbul.

Ekşi, N., (2012a) *İnsan Ticareti Mağduru Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Çalışma Hakları*, Legal Hukuk Dergisi, 10(119): 23-48.

Ekşi, N., (2012b) Yabancılar Hukukuna İlişkin Temel Konular, B. 4, İstanbul.

Ekşi, N., (2012c) Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Tasarısı, İstanbul.

Ekşi, N., (2012d) Yabancıların Türkiye'de Taşınmaz İktisabı, B. 2, İstanbul.

Ekşi, N., (2014) Milletlerarası Özel Hukuk II Pratik Çalışma Kitabı Vatandaşlık ve Yabancılar Hukukuna İlişkin seçilmiş Mahkeme Kararları, B. 2, İstanbul.

Ekşi, N., (2016) Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku, İstanbul.

Ercan, Y., (2001) Türkiye'de Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukukî Durumları, Ankara.

Ergin, H., (2007) *Yabancıların Çalışma ve İkamet İzninin İş Sözleşmesine Etkisi*, Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi, 4(16): 1358-1402.

Erten, R., (2014) *Evliliğin Butlanının Evlenme Nedeniyle Kazanılan Türk Vatandaşlığına Etkisi Hususunda Değerlendirmeler*, Türk Adalet Akademisi Dergisi, Y. 5, (19): 243-278.

Erten, R., (2015) Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hakkında Genel Bir Değerlendirme, GÜHFD, 19(1): 3-51.

Eryılmaz, B., (1992) Osmanlı Devletinde Millet Sistemi, İstanbul.

Fidan, N., (2012) Okulda Öğrenme ve Öğretme, B. 3, Ankara.

Freeman, M., (1997) *The Best Interest of The Child? Is The Best Interest of The Child in The Best Interest of Children?*, International Journal of Law, Vol. 11: 360-388.

Fuad, M., (2006) Tâbiiyet (Transkripsiyonu Yapan: Cihan Osmanağaoğlu), İstanbul.

Gemalmaz, M. S., (2010a) Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri, Bölgesel Sistemler, C. 1, İstanbul.

Gemalmaz, M. S., (2010b) Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş, B. 7, İstanbul.

Gilsan Gourley, N., *Joint Custody: The Best Interest of The Child*, Tulsa Law Journal, 1982-1983, Vol. 18: 159-172.

Göğer, E., (1969) *Devletler Hususi Hukuku Yönünden İkamet*, AÜHFD, 26(3-4): 237- 252.

Göğer, E., (1973) Pasaport Hukuku, Ankara.

Göğer, E., (1976) Yabancılar Hukuku, B. 2, Ankara.

Gökçen, S. ve Gül, A., (2010) *Kapitülasyonlar Kaldırıldıktan Sonra Osmanlı Devletindeki Ecanibin Durumu*, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, (3): 151-171.

Gönen, Y. S., (1998) Osmanlı İmparatorluğunda Yabancıların Adli Ayrıcalıkları, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Gözler, K., (2001) *Anayasa Değişikliğinin Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması Bakımından Getirdikleri ve Götürdükleri (Anayasanın 13'üncü Maddesinin Yeni Şekli Hakkında Bir İnceleme),* Ankara Barosu Dergisi, (4): 53-67.

Gözübüyük, A. Ş., (2013) Türkiye'nin Yönetim Yapısı, B. 12, Ankara.

Günal, N. ve Küçükgüngör, E., (1997) *Roma Hukukunda İkametgâh Kavramı -Domicilium,* AÜHFD, C. 46: 121-127.

Güngör, G., (2015) Tâbiiyet Hukuku, B. 3, Ankara.

Haile, A., (2015) *The Scandal of Refugee Family Reunification*, Boston College Law Review, Vol. 56: 273-312.

Hardy, J., (2012) *The Objective of Directive 2003/86 Is to Promote the Family Reunification of Third Country Nationals, European Journal of Migration and Law,* , Vol. 14: 439-452.

Hatemi, H., (2001) Kişiler Hukuku Dersleri, B. 2, İstanbul.

Iribarren Patricia, M., (1995) *International Development, Canada's New Immigration Policy: Family Reunification Versus Skilled Workers*, Georgetown Law Journal, Vol. 9: 226-231.

Jahic, G. ve Karan, U., (2006) *Türk Ceza ve Ceza Usul Hukuku ve Fuhuş Amaçlı İnsan Ticareti Suçunda Yaşanan Sorunlar*, TBBD, (67): 97-110.

Kabaalioğlu, H. ve Ekşi, N., (2004) *Yabancıların Sınır Dışı Edilmesi*, MHB, Y. 24: 203-522.

Kaboğlu, İ., *Yerleşme Özgürlüğü ve Konut Hakkı*, İnsan Hakları Yıllığı, 1995-1996, C.17-18, (Konut Hakkı): 149-169.

Kaboğlu, İ., (2002) Özgürlükler Hukuku, Ankara.

Karagöz, K., (2007) *Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerini Belirleyen Faktörler*, Journal of Yaşar University, Vol. 2: 929-948.

Keskin, İ., (2011) *Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti Suçları*, Adalet Dergisi, (41): 69-105.

Kılıçoğlu, A., (2015) Aile Hukuku, Ankara.

Kılınç, Ü., (2014) *Türk Vatandaşlarının Ankara Antlaşması'ndan Doğan Haklarının Avrupa Birliği Adalet Divanına Taşınması Sorunu*, İzmir Barosu Dergisi, (3): 41-73.

Kibar Dardağan, A., (2012) *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Tasarısında ve Başlıca Avrupa Birliği Düzenlemelerinde Yabancıların Sınır Dışı Edilmelerine İlişkin Kurallar: Bir Karşılaştırma Denemesi*, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, C. 11: 53-74.

Kirişçi, K., (2005) *A Friendlier Schengen Visa System as a Tool of Soft Power: the Experience of Turkey*, European Journal of Migration and Law, Vol. 7: 343-367.

Koca, M. ve Üzülmez, İ., (2015) Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, B. 2, Ankara.

Koca, M. ve Üzülmez, İ., (2015) Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, B. 8, Ankara.

Kocakuşak, F., (2011) Antik Roma'da Aile Kurumu, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.

Konan, B., (2006) *Osmanlı Devletinde Yabancıların Kapitülasyonlar Kapsamında Hukukî Durumu*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Konan, B., (2008) *Osmanlı Devletinde Kapitülasyonlar Çerçevesinde Yabancıların Din ve Vicdan Özgürlüğü*, AÜHFD, (57-1): 167-182.

Konan, B., (2009) *Osmanlı Devletinde Protege (Koruma) Sistemi*, AÜHFD: 169-188.

Konan, B., (2011) İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler Açısından Osmanlı Devletine Bakış, GÜHFD, 15(4): 253-288.

Korkut, L., (2006) *Dünya'da ve Türkiye'de İnsan Ticareti ile Mücadele*, Hukuk Gündemi Dergisi, (6): 28-29.

Könezoğlu, B., (2006) Aile ve Ailenin Korunması, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Kurdakul, N., (1981) Osmanlı Devletinde Ticaret Antlaşmaları ve Kapitülasyonlar, İstanbul.

Kutucu, S., (2014) Avrupa Birliğinde Üçüncü Devlet Vatandaşlarının Serbest Dolaşımı (Ortak Sınır Denetimi ve Vize Politikası), Ankara.

Lahav, G., (1997) *International Versus National Constraints in Family- Reunification Migration Policy*, Global Governance, Vol. 3: 349-372.

Lauterpacht, E. ve Bethlehem, D., (2003) The Scope and Content of The Principle of Non-refoulement*:* Opinion, Cambridge University Press.

Levi, S., (2005) *Yabancıların Sınır Dışı Edilmesi Yeni Türk Ceza Kanunu'nun Tartışma Yaratacak Bir Hükmü Nasıl Değişti*?, TBBD, (58): 29-39.

McIntosh, D., (1988) *Defining Family- A Comment on The Family Reunification Provisions in The Immıgration Act*, Journal of Law and Social Policy, Vol. 3: 104-115.

Nomer, E., (2013) Devletler Hususi Hukuku, B. 20, İstanbul.

Nomer, E., (2014) Türk Vatandaşlık Hukuku, B. 21, İstanbul.

Odman, T., (1995) Mülteci Hukuku, Ankara.

Oğuzman, K., Seliçi, Ö. ve Oktay Özdemir, S., (2013) Kişiler Hukuku, B. 13, İstanbul.

Orhun, M., (2010) *Hitit Aile Hukuku ve Eski Hukuk Dönemi Roma Aile Hukuku*, PÜSBED, (5): 35-55.

Osmanağaoğlu, C., (2004) Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tâbiiyetinin Gelişimi, İstanbul.

Özbek, V. Ö., Kanbur, M. N., Doğan, K., Bacaksız, P., ve Tepe, İ., (2015) Ceza Muhakemesi Hukuku, B. 7, Ankara.

Özbek, V. Ö., Kanbur, M. N., Doğan, K., Bacaksız, P. ve Tepe, İ., (2015) Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, B. 6, Ankara.

Özbek, V. Ö., Kanbur, M. N., Doğan, K., Bacaksız, P. ve Tepe, İ., (2015) Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, B. 9, Ankara.

Özcan, M. ve Arıcan, M., (2008) *AB Ceza Adalet Sisteminde Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti*, Uluslararası Hukuk ve Politika, 4(15): 1-37.

Özçelik Bayraktaroğlu, G., (2013) *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Yabancıların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmesi*, TBBD, (108): 211-258.

Özdemir, S., (1999) Türkiye- Avrupa Birliği İlişkilerinde İşçilerin Serbest Dolaşımı, Avrupa Birliği İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara.

Özel, A., (1982) İslam Hukukunda Milletlerarası Münasebetler ve Ülke Kavramı, İstanbul.

Özer, Y. Y., (2011) *Türk Kamu Yönetiminde Yeni Bir Çalışma Alanı Olarak Uluslararası Göç: Yasalaşma ve İdari Yapılanma Sürecinin Değerlendirilmesi*, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, (45): 73-88.

Özgüven, A. V., (2007) *Vergi Borcundan Dolayı Yabancıya Yurt Dışına Çıkış Yasağı Uygulaması*, TBBD, (68): 458-465.

Özkan, I., (1997) Yabancıların Çalışma Hürriyeti ve Avrupa Topluluğunda Kişilerin Serbest Dolaşımı, İstanbul.

Özkan, I., (2003) Devletler Özel Hukukunda İkametgâh, Mutad Mesken ve İşyeri Bağlama Noktalarının Yeniden Değerlendirilmesi, Antalya.

Özkan, I., (2007) *Türk Vatandaşlarının Avrupa Ülkelerine Giriş Hakkı ve Vize Sorunu*, DEÜHFD, 9(Özel Sayı): 409-446.

Özsunar, E., (2005) *Roma Hukukunda Rehin Hakkı*, DEÜHFD, 7(2): 137-164.

Öztan, B., (2006) *Türk Hukukunda Boşanmada Birlikte Velâyet Sorunu*, Prof. Dr. Tuğrul Ansay Armağanı, Ankara: 251-260,

Öztan, B., (2015) Aile Hukuku, B. 6, Ankara.

Öztekin Gelgel, G. ve Erdem, B., (2010) Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun, İstanbul.

Öztürk, F. ve Ardor, H. N., (2007) *Suç Sanayiinin Bir Alanı İnsan Ticareti: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme*, Ekonomik Yaklaşım, 18(6): 79-102.

Öztürk, N., (2007) *5543 sayılı İskân Kanunu Hükümleri Uyarınca Türk Vatandaşlığının Kazanılması*, TBBD, (68): 241-264.

Öztürk, N., (2015) Milletlerarası Özel Hukukta Aile Kurma Amaçlı Evlilik Benzeri Yaşam Modelleri, Ankara.

Paçacı Elitok, S., (2013) *Turkish Migration Policy Over The Last Decade: A Gradual Shift Towards Better Management And Good Governance*, Turkish Policy Quarterly, 12(1): 161-172.

Pazarcı, H., (2015) Uluslararası Hukuk, B. 15, Ankara.

Pınar, H., (2009) *Hizmetin Serbest Dolaşımı Kapsamında Türk Vatandaşlarını için Vizesiz Avrupa*, GÜHFD, 13(1-2): 77-113.

Polat Güzel, E., (2011) *Osmanlıdan Günümüze Vatandaşlık Anlayışı*, ABD, , Y. 69, (3): 127-158.

Poyraz, M. A., (2015) Türk Yabancılar Hukukunda Yabancıların İkameti, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Rohan, M., (2015) *Refugee Family Reunification Right: A Basis in The European Court of Human Rights' Family reunification Jurisprudence*, Chicago Journal of International Law, , Vol. 15: 347-375.

Ruhi, A. C., (2003) *Türk Hukukunda Suçluların İadesi*, AÜEHFD, 7(1-2): 479-521.

Ruhi, A. C., (2007) *Pasaport ve Pasaport Çeşitleri*, AÜEHFD, 11(1-2): 333-350.

Sağlam, F., (2002) *2001 Yılı Anayasa Değişikliğinin Yaratabileceği Bazı Sorunlar ve Bunların Çözüm Olanakları*, Anayasa Yargısı, C. 19, (Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Sempozyum, Antalya.

Sargın, F., *Türkiye'de Öğrenim Gören Yabancı Öğrencilerin Türkiye'ye Giriş, Türkiye'de İkamet Etme ve Çalışma Hakları*, Prof. Dr. Yılmaz Altuğ'a Armağan, MHB, 1997-1998, 17(1-2).

Selvi, H. ve Kurtuluş, D., (2012) *Osmanlı Devletinde Amerika Birleşik Devletleri Vatandaşlarının Hukuku ve Karşılaşılan Bazı Problemler*, İnternatinal Journal of History, Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı, International Journal of History: 327-349.

Serbestoğlu, İ., (2013) *Balkan Savaşları ve Tâbiiyet Sorunu*, TİD, XXVIII/2: 471-486.

Serdar, İ., (2008) *Birlikte Velayet*, DÜHFD, 10(1): 155-197.

Seviğ, M. R. ve Seviğ, V. R., (1967) Devletler Hususi Hukuku (Giriş- Vatandaşlık), İstanbul.

Seviğ, M. R., (1951) *Tâbiiyet, Yabancılar Hukuku ve Kanunlar İhtilafı Bakımından İkametgâh*, İÜHFM, 17(1-2): 75-91.

Seviğ, M. R., (1983) Devletler Hususi Hukuku, İstanbul.

Seviğ, V. R., (1947) *İkametgâh*, İÜHFM, 13(3): 941-958.

Seviğ, V. R., (1977) *Yabancı Gerçek Kişilerin Giriş, Çıkış, İkamet ve Seyahatleri*, Ord. Prof. Dr. Charles Crozat'a Armağan, AÜHFM, 43(1-4): 367-382.

Sevimli, A. ve Reçber, S., (2014) *Avrupa Birliği'nde İşçilerin Serbest Dolaşımı ve Türk İşçilerin Serbest Dolaşım Hakkı*, İÜHFM, 72(2): 391-440.

Sezer, A., (2002) *Pasaport Kanunu madde 22 ve 23: 1982 Anayasası ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'ne Ek No.lu Protokol'e Aykırılık Sorunu*, AÜSBFD, 57(3): 49-76.

Sezer, H., (2003) *Osmanlı İmparatorluğunda Seyahat İzinleri (18-19. Yüzyıl)*, AÜDTAD, 21(33): 105-124.

Son Gelişmeler Karşısında Hukukî Açıdan Vize Sorunu, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Enstitüsünün Hazırladığı Rapor ve Tartışma, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1981 (Son Gelişmeler Karşısında Hukukî Açıdan Vize Sorunu).

Sorkow, H. R., (1991) *Best Interest of The Child: By Whose definition?*, Pepperdine Law Review, Vol. 18: 383-387.

Soyaslan, D., (2014) Ceza Hukuku Genel Hükümler, B. 10, Ankara.

Soykan, C., (2012) *The New Draft Law on Foreigners and International Protection in Turkey*, Oxford Monitor of Forced Migration, 2(2): 38-47.

Soykan, T. T., (2000) Osmanlı İmparatorluğu'nda Gayrimüslimler, İstanbul.

Sur, M., (2008) Uluslararası Hukukun Esasları, B. 3, İstanbul.

Süral C. ve Ömeroğlu, E., (Ed.) (2015) Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunun Değerlendirilmesi, Ankara.

Şeker, G., Sirkeci, İ. ve Arslan, Ç., (2014) *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hakkında Genel Bir Değerlendirme*, İnsan Hakları Yıllığı, C. 32: 107-129.

Şen, M., (1998) Anayasal Belge Olarak Medine Sözleşmesi, SÜHFD, 6(1-2): 555-608.

Şen, E. ve Malbeleği, E., (2011) Türk Ceza Kanunu'nda Uluslararası Suçlar, Ankara.

Tanör, B., (2006) Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri, İstanbul.

Tekinalp, G. ve Tekinalp, Ü., (2000) Avrupa Birliği Hukuku, B. 2, İstanbul.

Tekinalp, G., *Avrupa Birliğinde İkamet ve Yerleşmeyle İlgili Düzenlemeler ve Türkiye'nin Uyumu*, MHB, 1997-98, 17(1-2): 467-492.

Teksoy, B., (2013) *6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununa Göre Yabancıların Vize Alma Zorunluluğu*, AÜHFD, Y. 62, (3): 855-906.

Teziç, E., (2007) Anayasa Hukuku, B. 12, İstanbul.

Terzioğlu, S. S., (2006) Anayasa Hukuku, Ankara.

Tezcan, D., Erdem, M. R. ve Önok M., (2014) Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku, B. 11, Ankara.

Tınç, M. R., (2014) *1963 Ankara Antlaşması ve Schengen Anlaşması: Türk Vatandaşlarının Vizesiz Dolaşım Hakkı*, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Y. 5, (19): 207-241.

Tiryakioğlu, B., (1997) *Türk Hukukunda Yabancıların Oturma ve Çalışma Hakkı*, AÜHFD, 46(1-4): 67-84.

Tiryakioğlu, B., Aygün, M. ve Küçük, E., (2014) Türk Milletlerarası Özel Hukuk Mevzuatı, B. 7, Ankara.

Topaloğlu, G., (2015) Avrupa Birliği'nin Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonu'na Katılımı, İstanbul.

Topçu, E., (2010) Analysis of The Readmission Agreement Between European Union and Turkey, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Tosun, L., (2003) *İnsan Ticareti, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticareti Konusunda Uluslararası Düzenlemeler ve İç Hukuk Kuralları*, Adalet Dergisi, 16(94): 119-126.

Treuthart, M. P., *Adopting A More Realistic Definition of Family*, Gonzaga Law Review, 1990-1991, Vol. 26: 91-124.

Tunçomağ, K., (1960) *İkametgâh*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 26(1-4): 123-152.

Turna, N., (2014) *Osmanlı İstanbul'unda İç Pasaport: Mürur Tezkeresi*, Uluslararası Osmanlı İstanbul'u Sempozyumu 2: 389-403.

Umur, Z., (1999) Roma Hukuku Ders Notları, B. 3, İstanbul.

Uygun, O., (2000) İnsan Hakları Kuramı, İstanbul.

Üçok, C., Mumcu, A. ve Bozkurt, G., (2011) Türk Hukuk Tarihi, B.15, Ankara.

Vuraldoğan, K., (2005) 2001 Anayasa Değişikliklerinin Işığında 1982 Anayasasında Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlanması, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Walsh, J. ve Ryan, F., (2006) The Rights of De Facto Couples, Irish Human Rights Commission Report.

Weisbrock, A., (2011) *The Right to Family Reunification of Third Country Nationals Under EU Law Is Directive 2003/86/EC In Compliance With The ECHR*, Hum. Rts. – Int'l Legal Discource, Vol. 5: 138-165.

Yarar, G., (2014) Yabancıların Türkiye'de Taşınmaz Mal Edinmeleri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya.

Yediyıldız, B., (1987) İslam Hukukunda Zimmîlerin Yeri, Türk Kültürü.

Yenidünya, A. C., (2007) İnsan Ticareti Suçu, Ankara.

Yılmaz, E., (2006) Hukuk Sözlüğü: 746.

Yücel, Ş., (2012) *Romanlar Azınlığı ve Avrupa Birliği Hukukunda Serbest Dolaşım Hakları*, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 3(1): 365-378.

Yüksel, S., (2007) Avrupa Birliği'nde İşçilerin Serbest Dolaşımı ve Türk İşçilerinin Statüsü, İstanbul.

Zug, M., (2011) *Should I Stay or Should I Go: Why Immigrant Reunification Decisions Should Be Based on the Best Interst of the Child*, Brigham Young University Law Review, Vol. 4: 1139-1191.

İnternet Kaynakları

1924 Teşkilatı Esasiye Kanunu için bkz. www.anayasa.gen.tr, (erişim tarihi: 02.03.2016)

Avrupa Birliği müktesebatı için bkz. http://europa.eu, (erişim tarihi: 28.02.2016)

1612/68 Sayılı Tüzük ile ilgili bkz. http://istanbul.sgk.gov.tr, (erişim tarihi: 24.07.2015)

Kanun-î Esasînin metni için bkz. http://webcache.googleusercontent.com, (erişim tarihi: 17.02.2016)

AB- Türkiye ilişkileri ile ilgili bkz. http://www.ab.gov.tr, (erişim tarihi: 14.03.2016)

Ortaklık Konseyi Kararları için bkz. http://www.abgs.gov.tr, (erişim tarihi: 14.03.2016)

Aile birleşimi ile ilgili bkz. http://www.atakum.gov.tr, (erişim tarihi: 25.12.2015)

Avrupa Konseyi Düzenlemeleri için bkz. http://www.coe.int, (erişim tarihi: 03.03.2016)

İnsan Ticaretine Karşı Avrupa Sözleşmesi açıklayıcı raporu için bkz.http://www.echr.coe.int, (erişim tarihi: 25.12.2015)

Türk hukukunda yabancılara ilişkin düzenlemeler için bkz. http://www.goc.gov.tr, (erişim tarihi: 21.03.2016)

Schengen Antlaşması için bkz. http://www.hri.org, (erişim tarihi: 25.12.2015)

Çalışma konusu ile ilgili makaleler için bkz. http://www.mevzuatdergisi.com, (erişim tarihi: 24.07.2015)

GKA ile ilgili bkz. http://www.mfa.gov.tr, (erişim tarihi: 02.03.2016)

Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol için bkz. http://www.no-trafficking.org, (erişim tarihi: 16.03.2016)

BM Komite raporları için bkz. http://www.ohchr.org, (erişim tarihi: 07.03.2016)

Çalışma konusu ile ilgili makaleler için bkz. http://www.refworld.org, (erişim tarihi: 25.02.2016)

Avrupa Konseyi kurucu antlaşması için bkz. http://www.uhdigm.adalet.gov.tr, (erişim tarihi: 25.12.2015)

BM düzenlemeleri için bkz. http://www.unicef.org, (erişim tarihi: 25.12.2015)

İnsan Ticaretine Karşı Avrupa Sözleşmesi için bkz. https://www.gov.uk, (erişim tarihi: 19.03.2016)

Ecnebilerin Memalik-i Osmaniye'de Seyahat ve İkametlerine Dair Kanun için bkz. https://www.tbmm.gov.tr, (erişim tarihi: 17.02.2016)

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve Soyadı : Şule ARSLAN

Eğitim Durumu

Mezun Olduğu Lise :Metin Nuran Çakallıklı Anadolu Lisesi, Antalya, 2008

Lisans Diploması : İstanbul Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Hukuk Bölümü, 2012

Yüksek Lisans Diploması : Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Ana Bilim Dalı, Antalya, 2016

Tez Konusu : Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahat Hakkı

Yabancı Dil : İngilizce

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar : İstanbul Barosu Stajyer Avukat, 2012-2013
Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araş. Gör., (2014-Devam Ediyor)

E-Posta : sulearslan@akdeniz.edu.tr